M. TULLII CICERONIS OPERA.

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXI.

M. TULLII CICERONIS

ORATIONES

RECOGNOVIT

C. L. KAYSER.

VOL. I.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.
LIPSIAE MDCCCLXI.

PROOEMIUM.

De orationibus, quae hoc volumine continentur, in praefatione voluminis primi p. XI egimus, altera tantum Rosciana praeterita, quae multo cultiorem artem prodit quam duae primae huius voluminis, neque, quod arbitratus est Niebuhrius, ab adulescentulo Cicerone habita esse videtur.[1] Noluimus tamen ordinem consuetum mutare.

Pro fundamento huius recognitionis usi sumus recensione alterius Orellianae ab J. G. Baitero et C. Halmio institutae, quo brevius de lectionibus receptis, quarum magnus numerus in Klotziana[2] nondum invenitur, referremus: repraesentavimus orationes optimorum qui exstant[3] codicum ope ab illis viris emendatas, notavimusque praeterea, sicubi ingenio et doctrina ipsorum[4] aut priorum editorum[5] aut omnino intellegentium[6] Tullianae dictionis et eloquentiae corruptelae codicum sublatae sunt, ut eorum lectio habenda sit, ubi nil in adnotatione critica est positum. Itaque raro accidit ut ex codicibus trium primarum orationum aliquid novi induceremus,[7] aut non admitteremus a proximis editoribus receptum.[8] Aliquanto magis differt in Verrinis nostra editio ab E. A. Jordani, cum is V. D. qui hanc partem alterius Orellianae curavit, neque H. Brunnii retractatione palimpsesti Vaticani potuerit uti,[9] neque ipsa Niebuhrii collatione Lagomarsiniorum codicum, quam utramque C. Halm in supplemento demum vol. II, p. 443—460 et in notis ad Verr. II, 3 (p. 235 sqq.) publicavit. Praeterea lectiones ab illo cognitas quidem sed spretas, quas offerebant in libris II. III. V Actionis II. Vaticanus et Lagomarsiniani 29, 42 plurimas recepimus[10] saepe

---

1 cf. Drumann V, 348.

2 in duobus primis voluminibus commodius duximus Klotziano exemplo uti.

3 in Quinctiana praeter palimpsestum Taurinensem (P) et apparatum Kelleri (a—n) Bernensis 214 (B) et Genevensis 101 (G), in or. p. Sex. Roscio Helmstadiensis 304 (g) et Monacensis 15734 (m), Lag. 26, in or. pro Q. Roscio Mediceí 48, 25 (α), Monacensis bibl. Elect. 68 (m). Nonnullis locis Quinctianae et Sex. Roscianae Baiter inspexit Lag. 9 et 24, cf. ad Q. §. 64. In S. R. §. 135 Lag. 9 om. verba 'etiam videtis iudices'.

4 passim in notis criticis et appendice secundo orationum volumini subiecta.

5 aliquoties Veneta 1472 (β) laudanda fuit, Ascensiana prima 1511, Aldina a Naugerio curata, Juntina, Cratandrina, Hervagiana, Stephaniana; saepius merita Manutii, Lambini, Garatonii, Ernestii, Orellii indicavimus.

6 Bake, Benedict, Bücheler, Cobet, Epkema, Fritzsche, Herel, Huschke, Jeep, Jordan, Kiehl, Klotz, Madvig, Mommsen, Osenbrüggen, Pluygers, Rinkes, du Rieu, Spengel, Vahlen, Wesenberg, E. Wurm ad emendationem harum orationum contulerunt, plerique obiter, Bake autem et Pluygers in compluribus Mnemosynae libellis, Madvig in Academicis opusculis et A. Fleckeiseni annalibus philol. LXXIII, 117 sqq. multa et egregia. Quae ipse conatus sum corrigere, defendebam in Monacensibus nuntiis litterariis 1855 p. 49 sqq., 1856 p. 73 sqq.

7 cf. p. Sex. Rosc. 152. Q. Rosc. 6, 21, 39 (ubi nunc praestare videtur 'debetis' et 'iudicabitis'), 41.

8 cf. p. Quinctio 28.

9 vide de eo Halmii praelectionem Academicam *'Ueber die Handschriften der Verrinischen Reden des Cicero, insbesondere den Vatikanischen Palimpsest'* in *Gel. Anz. der bayersch. Akad. der Wissensch.* 1853, *n.* 29—34. Numerum et ambitum fragmentorum Jordan indicavit in prooemiis criticis singulorum Act. II. librorum.

10 cf. II, 1. §. 123, 126, 128; II, 2. §. 54, 114, 121, 142, 153, 155 (bis), 167 (bis), 168, 169 (bis); II, 3. §. 22 (bis), 26, 75, 77, 78, 138, 140, 154 (bis), 157, 171, 183 (bis), 192 (bis), 199; II, 5. §. 81, 82 (bis), 98, 109, 116, 118, 125, 128 (bis), 130, 133.

in eo dilectu cum Halmio Baiteroque consentientes, dum Jordan in vulgata retinenda nimius videbatur. Klotz quoque Vaticanum multo frequentius quam Jordan expressit, reliquit tamen nobis spicilegium.[11] Eidem viri minus saepe quam nostra sententia oportuerat codici l 42 auscultaverunt, qui et bona multa adfert ubi Vaticanus deficit ac vel in eis partibus, quas ille habet, non raro potiora praebet.[12] Ei libro simillimi fuerunt codices nunc deperditi aut latentes certe f (φ) = Fabricianus, m = Metellianus, n = Nannianus,[13] quorum varietas lectionis non ea diligentia enotata est, quae hodie postulatur, itaque ne id quidem liquet, num idem liber diversis litteris f et m significetur.[14] Minore auctoritate est l 42 in Divinatione, Actione I. et II, 1[15], ubi praestat l 29, quem propterea saepius quam superiores editores secuti sumus,[16] atque etiam tum sequendum duximus, cum ceteri codices aeque recta habere videbantur. In duobus postremis Act. II libris idem non exigua utilitate est,[17] saepius tamen cum ceteris Lagomarsinianis (L) congruens, quorum suffragium prae Parisini 7774 (r)[18] et Guelferbytanorum (g 1,2) minime neglegendum fuit. Ac g 1 non nihil etiam ad emendationem Divinationis[19] contulit, exiguo usu fuit in Act. I. et II, 1,[20] quem ad modum g 2, Lugdunensis (λ), l 45, l 48.

---

11 [illegible] II, 2. §. 5, 26, 28, 29, 30, 36, 39, 57, 69, [illegible], 12[illegible], 1[illegible], 14[illegible], 161, 16[illegible], 172, 187; II, 3. §. 3, 1[illegible], [illegible], 6[illegible], 61, 6[illegible], 99, 102, 113, 133, 186, 1[illegible].

12 talis sunt II, 2. §. [illegible], 61, 104, 114, II, 3. §. [illegible], 67, 75, [illegible], 1[illegible], 140, 143, 183, 187, 201, 2[illegible]. Cum V congruit l 42 in II, 2. §. 2, 127, 1[illegible]; II, 3. §. [illegible], 186, 213, 224. Codicem [illegible] in Italia nuper invenit Baiter, sibique [illegible] proposuit.

13 [illegible] fuerunt his locis: f (φ) II, 2 §. 47, 1[illegible], 1[illegible], 183; II, 3. §. 48, 67, 140, [illegible]; m II, 2. §. 41, 47, 164, 165, 169; n II, 2. §. 1[illegible], II, [illegible].

14 [illegible] diversae notationis eiusdem [illegible] Jordan [illegible] p. 177.

15 [illegible] sunt Act. I, §. 23, [illegible], II, 1. §. [illegible], [illegible], 65; cum l 29 consentit Divinat. §. 25, 26, 35, Act. I, §. 25, 26, Act. II, 1. §. 17, 36, 45, 65 et contra 129 accedit ad bonitatem l 42 in Act. II, 2. §. 13, 72, 121, 122, 127, 144, 166, in II, 3. §. 27, 47.

16 cf. Divinat. §. 41, 55, 64; Act. I, §. 12, 13, 15, 16, 19, 22, 35, 36, 37; II, 1. §. 26, 35, 63, 65, 96, 108, 138, 146.

17 vide Act. II, 4. §. 35, 80, 91, 102, 123, II, 5. §. 53, 75.

18 ut Act. II, 4. §. 54, 62, 63, 80, 83, 94, 110, 134, 149; II, 5. §. 6, 28, 44. Solus r a nobis expressus est II, 4. §. 14, 44, 61, 74, 80, 103, 126; II, 5. §. 41, 53, 62; uterque g II, 4. §. 54; II, 5. §. 23, 53, 86. Ubi tres consentiunt, notantur sigla R.

19 in §. 5, 19, 48, alibi facit cum 129 ut §. 26, 59.

20 cf. Act. I, §. 2. Act. II, 1. §. 99; utrumque g Act. II, 1. §. 41, 58; λ est Act. II, 1. §. 106, 145 Divin. §. 25, 148. Act. II, 1. §. 98 adhibitus. Sic semel facta mentio Huydecoperani libri (h) Act. II, 2. §. 135, Palatini 2 ib. §. 83, Lag. 6. Act. II, 3. §. 137; saepius Parisinorum 4588 (A) et 7776 (B) in Act. II, 2. §. 13, 26, 137, 165; II, 3. §. 62; solius B in Act. II, 2. §. 132, 144; II, 3. §. 47.

ADNOTATIO CRITICA.

M. TULLII CICERONIS PRO P. QUINCTIO ORATIO.

1, 4. *quanta sit* incl. Pluygers. ‖ 5. *nihil est.* Bdg. nihil. ‖ 2. *non eo dico.* fo: id non eo dico. ‖ 7. *florentissimos* Klotz. (horrentissimos C.) ornatissimos. ‖ 8. 'falsum crimen quasi' abesse malit Lambin. ‖ 3, 12. *Quinctius fecit — societatem.* fo: C. Quinctius fecit — societatem cum eo. ‖ 13. *quodcunque* Baiter. 'quod quidque' sive 'quod quique' C. *et tametsi.* Baiter. tametsi. ‖ 4, 15. *quo mortuo* incl. *Naevio* incl. Manut. ‖ 5, 18. *cum iste.* bedegi. Klotz. tum iste. ‖ 6, 24. 'narratum — venisset' supplementum est manifestae in C. lacunae. ‖ 27. *imbiberit spem posse se.* scr. imbiberit. ‖ 28. *videtur.* C. plerique. videatur (e). ‖ 7, 29. 'ita tamen' posuit Lambin. ‖ 8, 30. *iuberetur. k*, Lambin. iuberet. ‖ 10, 34. fo: 'queritur enim'. ‖ 11, 39. *quia quod debitum numquam est, id datum non est* incl. *tum molestus* Baiter. tu molestus. ‖ 12, 40. *id erit.* C. id erat. *petisses et petisses statim* Klotz. (petisses, sed petisses statim. C.) petisses statim. ‖ 13, 44. acciperet C. fo: 'acceperit'. ‖ 45. *discribit* Bücheler. describit. ‖ 14, 46. *iudicia* incl. (om. Baiter.) *male* incl. Madvig. ‖ 47. *tam advocatione copiosa* C. Klotz. tam copiosa adv. ‖ 15, 49. *at vita* scr. vita. *turpis saepe* scr. turpis. ‖ 50. *habendum est.* Halm. habendum sit. *ut carnifices* incl. ‖ 16, 51. *commemorari* Madvig. commemorare. ‖ 17, 54. *denuntio* Madvig. denuntiem. *necessariam* incl. ‖ 18, 59. *esse se patitur.* Lambin. esse patitur. ‖ 19, 60. *dici id non potest.* QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT supplent Lambin. Hotoman. et hic quidem, ut narrat, ex vetusto codice. ‖ 62. *electum.* Madvig. eiectum. ‖ 20, 63. *iudicio pati* scr. iudicium pati. ('pati' C. Klotz.) ‖ 64. *cuius procurator non omnia iudicia quae quisque in verba postularit acceperit.* Klotz. ex cod. Dresdensi ubi est 'recusarit acceperit' et hoc recentiore manu adscriptum. Verba varie scripta ut interpolata incl. Madvig., om. 19, 24. ‖ 21, 69. *erat enim.* C. (praeter Bdek et incertum an P.) Klotz. erat. *eis* om. P. incl. ‖ 70. 'erat potentissimus' Ursin. Lambin. *potentissimus erat* scr. potentissimus. ‖ 22. *venustate* Turneb. Muret. vetustate C. Klotz. ‖ 71. *praestituentur.* Madvig. praestituendae. *coercebitur.* Madvig. arcebit. (arcebitur. C.) ‖ 72. *ut eorum.* C. ('ut quorum' e), Klotz. quorum. ‖ 23, 75. *ita leves sint.* incl. Madvig. ‖ 24, 77. *conarentur* Halm. conaretur. *visi essent* scr. visi sint ('visi sunt' C. Klotz.) ‖ 25, 79. *de saltu deicitur Quinctius quo die?* scr. de saltu deicitur Quinctius. quo die? ‖ 80. *Segusiavos.* Baiter. Segusianos. ‖ 27, 85. *si quis unum* etc. Iulius Severianus (p. 340 ed. Capperonerii) servavit ex capite tertio partitionis (cf. §. 36 ostendam — non possedisse) haec fragmenta, addens:

'Cicero pro Quinctio adversarii definitionem ex opinione hominum reprehendit: 'si quis — possidere' et ponit definitionem suam: 'quid est — possideri'; probat Naevium non bona, sed praedium possedisse: 'cum domus — possidere', et colligit: 'quod si — debere'. Primus hunc locum attulit Garatonius, deinde Baiter correctum ex duobus codd. Monacensibus c, m, unde *cum domus* restituimus, pro 'domus'. ib. malit Halm.: 'erat Romae, Romae servi', Garat. autem 'erat Romae, erant servi, erant'. ‖ 28. *esset et.* Baiter. esset. ‖ 87. *iudicio pati.* C, Klotz. iudicium pati. ‖ 30, 94. *me defendente.* Madvig. te defendente. ‖ 31, 97. *misericordiam caperet* incl. Gruter.

M. TULLII CICERONIS PRO SEX. ROSCIO AMERINO ORATIO.

1, 2. *quis horum* Halm. qui istorum. ‖ 2, 6. *ut evellatis.* fo: 'ut evellat'. ‖ 3, 7. 'quae si vobis' coni. Bake; 'si vobis haec' Baiter. ‖ 8. *consueverant* Ernesti. consueverunt. ‖ 4, 11. *quaestioni praeesses* l 26. quaestioni [iudex] praeesses. ‖ 5, 11. *sanguine dimissius* C. plerique. 'e manifestis' et 'sanguine dimissui' Madvig. 'sanguine ad amussim'. Wex. fo: 'sanguini remedium'. ‖ 12. *ostenderitis* Ernesti. ostendetis. ('ostendatis' Madvig.) ‖ 6, 16. *is cum.* Halm. hic cum. ‖ 17. *huius modi.* Reisig. eiusmodi. *quique* Halm. ('et qui' Madvig.) qui. C. ('qui cum' Cratandr.) *quod sciam* incl. Garatoni. ‖ 7, 18. *Pallacinas* incertum. 'Palatinas' nonnulli C. ‖ 8, 21. *cum nulla iam proscriptionis mentio fieret.* Halm. ex Charisio 156 Lind. ('cum nulla etiam proscriptionis memoratio fieret') *haec bona emuntur duobus milibus nummum* om. cod. Oxon. t, del. Osenbrüggen, incl. ‖ 22. post 'praeterita sunt' verbum excidit, e.g. 'curet'. *in* incl. Lambin., Halm. ‖ 9, 24. *illa* add. Madvig. Halm. ex Rufiniano §. 36. *ab eis* Lambin. eis. ‖ 26. *nihil* incl. Halm. *S. Roscii* incl. du Rieu. ‖ 10, 27. *Nepotis filiam* incl. Passeratius. ‖ 11, 30. *culeum.* Hotoman. al., Halm. culeum supplicium parricidarum. C, E. ‖ 31. *omnes mihi minae.* Baiter. Halm. omnes minae. C. omnes in me minae. E. *et terrores.* Madvig. terrores. ‖ 32. *Sex. Roscium* incl. Madvig. ‖ 12, 35. *Erucius* incl. Madvig. ‖ 13, 36. *quibus tandem tu.* Madvig. Klotz. quibus tandem te. C, quibus tandem. *et* ante 'denique' del. Madvig. incl. ‖ 14, 39. *cuiquam* add. Bake et van den Es. ‖ 15, 41. *a te vita eius rusticana.* Vahlen. *a te vita et rusticana.* C. (al. 'attente vita et rusticana'). attenta vita et rusticana. ('rustica' malit Halm.) ‖ 16, 47. *ei.* Halm. hi. *nostram* incl. Madvig. ‖ 19, 53. *certe.* Pluygers. certi. *quod* Pluygers. quae ‖ 54. *illud quidem.* Pluygers. illum quidem. ‖ 55. *huic inimicus* Cratand. Lambin. Orelli. huc inimicus. ‖ 20. *non videatur.* malim 'non videtur'. ‖ 57. 'sine suspitione' recte videntur delere Benecke et Rau. ‖ 22, 61. *aut confitere te* Hotoman. Lambin. Halm. confitere. ‖ 23, 64. *T. Caelium.* Halm. ex Valer. Max. VIII, 1. T. Cloelium. *quid poterat tam esse suspitiosum?* Madvig. Klotz. Halm. 'quid poterat sane tam esse suspitiosum, Garatoni. quid p. iam esse suspitiosum. ('quid p. sane esse susp.' al. C.) *neutrumne?* Madvig. Halm. neutrum. Lambin. Garatoni, Orelli. autem neutrum. C. ‖ 24, 68. *praerupta* 126, β. prorupta. ‖ 25, 70. *scripsit* Halm. scripserit. ‖ 27, 74. *si per liberos* Halm. coni. 'si liberos' Madvig. Klotz. Halm. 'liberos' Matthiae. om. C, E. *ei* Halm. hi. ‖ 28, 76. *tam occulte.* Halm. coni. ('tam occulto').

tam occultum. || 77. *minister.* 126. adminìster. *M.* Metelle. Krause, Halm. Metelle. *ex eis* Madvig., Halm. ex his. || 78. *in insidiis.* Halm. insidiis. || 29, 80. *confugit.* Halm. coni. confugerit. *tu hoc.* m. Ascens. Crat. Klotz. hoc tu. *interdum* cod. Ursini interim. fo: iterum. || 81. *in sanguine.* 126, *β*, Orelli, Klotz. ([in] sanguine) sanguine. *nescivit.* Madvig. Klotz. Halm (qui etiam 'nescius erat' coniecit). nesciret. || 30, 83. *quaeramus ibi maleficium, ubi.* Steinmetz. Klotz. Halm. quaeramus ubi malef. ubi. plerique C. qu. ubi malef. g, Crat. Orelli. *unum quidque.* Wesenberg. Halm. unum quodque. || 83. *implicatus.* C. implacatus Graevius, Madvig. inclinatus. Manut. fo: incitatus. || 31, 86. *elucet.* Heumann. eluceat. || 32, 90. *Mamercos* C. aliquot. Memmios. Ursinus. *senem.* incl. Madvig. || 34, 95. *facta sint.* Halm. coni. facta sunt. || 96. *quis primus.* Halm. qui primus. || 35, 97. *capienda* est Madvig. Orelli. Halm. capienda sit. || 100. *Roma ei.* Garatoni, Ernesti, Halm. Romae. *in Tiberim* del. Epkema, Rinkes. incl. *quae si.* Hervag. qui si C. || 36, 102. 'quasi vero non' Madvig. Halm. *ac non quod.* Jeep. an quod. 'ita more'. Halm. ex Schol. *ut vel.* Halm. ut. || 104. *audaciter.* Priscianus, XV, 625 ed. Kr. Halm. audacter. *istic sedere* Hotoman. isti credere. || 37, 105. quod suspitionem hoc putetis. C. 'quod suspitione hoc put'. Jeep. 'quod suspitione esse opus put'. Baiter. 'quod suspitioni esse locum put'. Halm. || 107. *num quisnam* g, m, Halm. || 108. *eis,* m, Madvig. Halm. his. || 38, 109. *eius scelus.* R. Stephan. Hotoman. 'eiusce vis' sive 'eiusce ius'. C. || 110. *fretus mora.* g. Garatoni, Halm. 'fretum ora' plerique C. 'adferenda mora' Naegelsbach. || 111. *in eis.* 126. in his. || 112. *non posse* scr. posse. || 39, 113. 'iudiciumque infamia C. *infamia* del. Halm., incl. *inopia vivum* add. Halm. 'egestate vivum' cod. Iannoctii. *asperserit.* Lambin. affecerit. || 114. *illeque* Madvig. ille qui. || 115. *Roscio* del. Hotoman. incl. Halm. Klotz. || 40, 118. *a gladio recessisse* Madvig. Halm. ('a gladiis recessisse' Lambin.) 'a gladiatore cessisse' sive 'a gladiatore recessisse. C, E. || 41. *at neque in dominos quaeritur* scr. 'at neque in vos quaeritur' Madvig. at ne quaeritur. *neque est iniquum de hoc quaeri.* Madvig. neque enim cum de hoc quaeritur. C, E ('neque enim cum de hoc quaeritur, in dominos quaeritur' Halm.) *de hoc* incl. fo: de his. || 121. 'ab istis' velit Halm. || 123. *facta est.* Halm. facta sit. '*inveniri*' Pluygers. invenire. 'coeperim' Weiske. || 43, 124. *Chrysogoni* incl. van den Es. *latuit* Madvig. Klotz. Halm. statuit C. statuitur E. || 125. *ego* om. C. nonnulli et Halm. incl. || 126. *quo more* Ernesti. quo modo. || 44, 127. 'in quem vis' velit Halm. || 128. *nimirum* incl. Matthiae del. Halm. || 129. mihi. 126, g. mihi ipsi. *casum* et *que* incl. Ruhnken. || 45, 130. *neque proscriptus* add. Hotoman. *furtim* scr. ut Jeep. partim. ('partim invito partim imprudente' Madvig.) || 132. *hoc iudicium* incl. Madvig. || 46, 133. *quid praeco enumeraret* Steinmetz. Halm. 'quid praeco enum numerare', Par. 1, 4. 'qui praeconum numerare'. g. 'praetium enumerare' m, 'praeconem enumerare' Mommsen. || 135. *etiam videtis iudices* del. Manut. Madvig. incl. Halm. || 47, 136. *me pro mea.* Madvig. me pro illa. *dignitate de* incl. Madvig. || 48, 139. 'illi nobiles' velit Halm. || 140. *si qui.* C. si quis. || 141. *hicine* Halm. hicne. || 49, 141. *exspectata.* C. ('exp.') experrecta. E. fo: expetita *fortunas possessionesque nostras* scr. fort. vestrasque nostras g. fort. ve-

stras atque nostras. m, al. C. fortunasque nostras. ‖ 142. *probe norit* Madvig. Halm. prope non novit. C, E. ('probe cognovit' Klotz.) ‖ 50, 145. *si metus.* Madvig. ('metus' Heusinger.) Halm. sin metuis. ‖ 51, 149. M. praenomen add. Garatoni, Halm. ‖ 52, 152. *dubiumne est* g. dubium est. *numquid huic.* Madvig. numquid hic. *Roscio* incl. Madvig. ‖ 53, 153. *comparatum esset* scr. ut Rinkes. comp. est.

M. TULLII CICERONIS PRO Q. ROSCIO ORATIO.

1, 1. *iste* Garatoni, Baiter. is. *hominis* Baiter. homines. *plenam perfidiae* incl. Ernesti. ‖ 4. *nolit* Lambin. noluit. ‖ 2, 5. 'adrogantia est' Lambin. ‖ 6. *servare.* m. conservare. ‖ 3, 9. malim 'quod erat in primis magnum, triennio amplius'. ‖ 4, 11. *ille tamen.* fo: 'ille tantum non' sive 'ille paene'. ‖ 12. *de* del. Baiter incl. *si paret deberi* scr. si peieret. C. 'sic petieris' Mommsen. Baiter. ‖ 5, 14. *cuius tertia parte.* Huschke. cum tertia parte. ‖ 15. *reus is est.* Manutius. res eius est C. cui res et. Oxoniens. codd. Klotz. cuius et. cett. C. *res* incl. 'perinde' ante 'dicemus' abesse malis, item 'conlatum' in §. 17. ‖ 7, 19. *omnium* Mommsen. hominum. ‖ 20. *istius* Halm. huius. *mirum mihi videtur.* Madvig. mihi nihil videtur. ‖ 21. *arguitur a*, Lambin. arguatur. *per bonitatem* Manut. Baiter. per se bonitate. ‖ 8, 22. 'egebat? immo locuples erat' transposuerim post 'versabatur'. *nummis* Naugerius summis C. ‖ 23. fo: 'iam pridem desiit'. ‖ 9, 25. *propter magnitudinem.* 'propter aegritudinem' C. an 'propter atrocitatem'? *non posses.* fo: non potes. *non erat.* C. erat. 'fecit pactionem' Manut. Lambin. 'habes' ter postulat Menard. ‖ 26. 'commiseris'. Manut. ‖ 10, 27. *is fit* Passow, Baiter. is fuit. ‖ 29. *spem.* Boeromaeus, Baiter. rem. ‖ 11, 32. *societate* add. Naugerius, Orelli, Baiter. *iure fecerunt multi* incl. *si fit hoc vero* incl. Orelli, 'si fit hoc' del. Baiter. auctore Gulielmio. ‖ 12, 35. *a se* incl. Garatoni. *praeclare sciebat* scr. praeclare. ‖ 37. *testimonia* incl. ‖ 13, 38. *iam confecto.* Gulielmius, Baiter. tam confecto. pro opera labore. C. *labore* incl. CCIↃↃIↃↃ Lambin. Klotz. †CCCIↃↃↃ. ‖ 39. *quid tum.* Lambin. quid? tu. *debemus* scr. debes. *persequendum.* m,a. ('in eo sequendum' eg). persequi noluit. *quod in re fuit* Huschke. non quod in se fuit. *non putavit*, *iudicabimus* scr. iudicabit. *Q. Roscii* incl. Hotoman. ‖ 14, 41. *numquid causare.* C. numquid causae est (cod. Francianus, Turnebus). *iudex* incl. Orelli. del. Baiter. *si ex fide* scr. si ex te. TESTIMONIUM — OCREAE add. Hotoman. incl. Orelli, Baiter. fo: 'an Cluvio'. ‖ 15, 44. *severissime* incl. Mommsen, Baiter. *compararit* Halm, Baiter. comparabit m. comparabat. *cum cum* Lambin. cum. ‖ 16, 46. *non maiore.* Junt. Lambin. Orelli. non minore. C. minore. Mommsen. Baiter. post 'deorum' excidisse videtur 'impeditur, qui'. ‖ 47. *inimicis* incl. Madvig. ‖ 48. *inicit* Ernesti, Baiter. iniecit. ‖ 17, 50. *et postulare* Garatoni, Klotz, Baiter. expostulare. ‖ 18, 56. *si* add. Rinkes.

M. TULLII CICERONIS IN Q. CAECILIUM DIVINATIO.

1, 2. *saepe* incl. Bake. 'dicebant' et 'aiebant' incl. Bake. ‖ 2, 4. 'dedidissem' coni. Halm. ‖ 5. *illa res me.* g1,2. illa me res. *unus mihi.* g1. mihi unus. ‖ 4, 14. *eis* scr. ex Probo ed. Lind. 144 (ubi est 'is'). his. ‖ 5, 19. *delubris fuit.* g1. delubris. *senati.* Orelli ed. 1 ex Charisio p. 82. sena-

tus. ‖ 7, 22. *Q.* om. g2, 129, λ incl. ‖ 8, 25. *tamen* incl. Baiter. *condicione sit.* Ascon. 145, Orelli ed. 1. condicione. *ut imitetur.* 129, 42, Orelli ed. 1. imitetur. ‖ 26. *omnino.* 129, 42, g1, 2. omnino omnis. ‖ 11, 35. *atque tuam.* 129, 42. et tuam. ('tuamque' g² λ, Klotz.) ‖ 12, 38. *huius modi.* g1, 31, Klotz. eius modi. ‖ 40. *quid ergo?* Klotz. quid? ergo. ‖ 13, 41. *illius mihi temporis.* 129, Priscian. II, p. 249. illius temporis mihi. ‖ 43. *dignum* incl. Baiter. ‖ 15, 48. *at ne.* g1, Klotz. ac ne. ‖ 50. *hominibus — ita paratus venis — tibi hospes aliquis est recipiendus.* Halm (in appendice). hominibus ita p. venis, ut tibi h. a. sit rec. ‖ 16, 54. *iudices* incl. Bake. 'et esse gravius ab omnibus' 142. fo: ut est gravius, ab omnibus. ‖ 17, 55. *possit.* 129. posset. ‖ 56. *Agonis* incl. ‖ 57. *repente* om. Priscian. II, 268, incl. ('e vestigio' om. Rufinianus I, 5, incl. Halm). ‖ 18, 39. *te dicturum.* g1, 129, Klotz. dicturum te. ‖ 60. *iam actum* scr. incertum. ‖ 19, 61. *in* del. Hotoman, Zumpt. incl. *accusatorem* incl. ‖ 20, 64. *honestior est causa.* Stephanus, 129. honestior causa est.

M. TULLII CICERONIS IN C. VERREM ACTIO I.

1, 1. *apud populum Romanum sed etiam* add. Baiter. 'Romae sed et' add. Naugerius. 'Romae sed etiam' Halm, Jordan. ‖ 2. *reus* et *C. Verres* incl. Cobet. *iuris urbani* L. iuris (g3, ς.) 3. ‖ 2, 4. *populo Romano* scr. cum Baitero. praetori. (p. r. C.) 'exteris nationibus' et 'ordini' malim abesse. ‖ 4, 10. *aut copia.* 129, g1, 2. et copia. ‖ 11. *primus gradus honoris* incl. Halm. *Cn. Carbonem spoliatum* incl. *in Cn. Dolabellam* incl. ‖ 12. *cui et legatus.* 129. cui legatus. 'depeculatio' coni. Lambin. ‖ 5, 13. *cuiusquam tam patria.* 129. tam patria cuiusquam. ‖ 14. *depeculatus est.* L. depopulatus est. ‖ 15. *ab hominibus.* 129. ab omnibus. *arbitror esse.* 129. esse arbitror. ‖ 6, 16. *constituta sit ab eo.* 129. ab eo constituta sit. ‖ 7, 18. *potius quam contumeliae* incl. ‖ 19. *altius aspiciebant.* 129. altius perspiciebant. ‖ 8, 21. fo: 'ut de pecuniis'. ‖ 22. *ne haec quidem mihi.* 129. ne haec mihi quidem. *neque tamen.* P. Manutius. neque. C. ‖ 23. *etiam* om. 142, incl. ('et iam' coni. Jordan.) *negasse se.* Jordan. coni. negasse. *et fuisse tum.* Benecke, Bake. et fuisse tamen. ‖ 9, 24. *in eis.* Halm. in his. ‖ 25. *deiicerer.* 129, 42, g2, ς. deiiceret. ‖ 26. *posset.* Spengel, Cobet. opus esset. *non solum sed* incl. fo: consulem etiam Q. Metellum. *eam reddidisse.* 129, 42. iam reddidisse. ‖ 10, 28. *Siculos* incl. ‖ 11, 32. *ex accusatione* incl. ‖ 33. *malitiose* incl. Bake, Cobet. ‖ 12, 35. *periculosissimum.* 129. periculosum. ‖ 36. *accipere aut recipere.* 129, Stephan. recipere aut accipere. ‖ 13, 37. *huius modi haec res.* 129. haec huius modi res. ‖ 38. *in* add. C. G. Zumpt. *equite Romano iudicante* incl. Madvig. ‖ 39. *factum sit — inventi sint.* Schütz. factum est — inventi sunt. *inventus sit.* Wesenberg. inventus est. ‖ 14, 40. *putatis.* Lambin. putetis. C. ‖ 16, 46. *unum senatorem hominem.* Fritzsche, Jordan. ('unum hominem' Ascon.) unum senatorem. ‖ 48. '*populi Romani*' incl. Fritzsche. ‖ 17, 51. *veritatis.* Baiter. severitatis. *Aciliae* incl. Bake; idem 52. *Glabrionis — Scaevolae — Scauri.* ‖ 18, 53. *Siculi* del. Madvig. *responderi.* Lambin. respondere. C. ‖ 54. *quadraginta diebus interpositis* incl. Bake. *diuturnitate.* 142. diuturnitatis. ‖ 55. *interrogando* incl. Madvig. ‖ 56. *atque in socios.* 142. atque socios.

M. TULLII CICERONIS IN C. VERREM ACTIONIS II.

LIBER I.

1, 4. *accidere.* P. Manut. accedere. C. ‖ 2, 5. *iudices* add. Nonius p. 279, om. C. *postrema ut esset hoc iudicatum.* fo: pro reo cum esset hic iudicatum. ‖ 3, 7. *unus* add. Priscianus I, p. 307, II, p. 160. om. C. *et e complexu* Garatoni (ex Prisciano II, 160, ubi est 'et a complexu') e complexu. ‖ 4, 10. *tam convictus* Anecdot. Paris. rhet. ed. Eckstein p. 3. tam victus. ‖ 11. *et* incl. Wesenberg, Halm. 'quoque' incl. Wesenberg. ‖ 5, 14. *cum* om. C. 'quem' velit Bake. ‖ 6, 15. 'inimicitias istas' Bake. ‖ 16. *illorum.* C. G. Zumpt. istorum C. ‖ 17. *eius modi.* 129, g2. huius modi. ‖ 7. *ipsa in accusatione.* 129, 42. in ipsa accusatione. ‖ 19. *citati in hunc reum* et *iudiciorum iudicumque* incl. Bake. ‖ 20. *isto.* C. G. Zumpt. ipso C. ‖ 8, 21. *quid tam e republica fuit.* Madvig. quid (sive 'quod') tam rei p. honestius. C. 'et in laude et' incl. Bake. ‖ 22. *requirat iudiciorum.* 129. iud. requ. ‖ 23. *verum ut* scr. verum et. 129. verum. ‖ 9, 24. *non quo iam.* Madvig. non quoniam. C. ‖ 25. *dedit.* Asconius. det. C. *et ea re quidem.* Bake. ea re quidem. ‖ 26. *bis ut causa dicatur* incl. *commune utriusque.* 129. utriusque commune. *dixerit.* 129. dixit. fo: 'at ego'. *illam* incl. ‖ 10, 27. 'ipsi' coni. Halm. ‖ 28. *possem* scr. possum. *equorum.* 142. equarum. ‖ 11, 30. *et magna.* 129. et a magna. ‖ 13, 35. *defensionisque.* 129. dissensionisque ('dissensionisque' incl. Klotz, Jordan). ‖ 14, 36. *huius modi.* L. huiuscemodi. *discribere* scr. describere. ‖ 37. *quando tibi.* 129. tibi quando. ‖ 15, 38. *insidiosam.* Lambin. invidiosam. C. *mores institutaque maiorum.* 129. mores atque instituta maiorum. ‖ 39. *non modo exsistit.* Asconius. non modo non exsistit. C. ‖ 41. *Cn. Dolabella* incl. Naugerius. *cum improbo.* g1, 2. tum improbo. ‖ 16, 42. *Carbone — Dolabella.* Manutius. Carbonem — Dolabellam. C. ‖ 17, 44. *constituta est Cilicia.* 129. Cilicia constituta est. ‖ 45. *hanc istius.* 129, 42. hanc eius. ‖ 18, 46. *illa* om. 129, incl. ‖ 19, 51. *in intercolumniis.* Halm. intercolumniis. *subsortitus.* 129. sortitus. *esses.* C. G. Zumpt. es. C. ('subsortiturus eras'. Hotoman.) *tuis* om. Asconius, incl. Jordan. *ibi fuisse quae nunc non essent.* Bake. fuisse quae non essent. ‖ 20, 53. *suo* om. Asconius, incl. Klotz. ‖ 54. *cum in eas.* Klotz ('quin eas'. C.). si in eas. *ex eis.* C. G. Zumpt. ex his. Post 'deportasses' conlocat Bake verba ex 21, 57. 'certe maior — cupiditate.' ‖ 21, 56. *virtute consilio.* 129. consilio virtute. ‖ 22, 58. *peccatorum veniae* scr. peccatorum. *iudiciorum se dominos.* 129, g12. se iudiciorum dominos. ‖ 59. *ex fanis suis.* 129. ex suis fanis. ‖ 23, 60. *accepti* incl. Jordan. *numquam tabulas.* 129. tabulas numquam. *C. Cassium.* Asconius. et C. Cassium ('et' incl. Jordan.) ‖ 61. *habes dicere.* Lambin. habes. ‖ 24, 62. *stuprorum flagitiorumque suorum* incl. *adventus.* C. quam adventus. *ego relinquam.* 129, et Klotz. ('ego' incl.) relinquam. ‖ 63. *homines ipsi.* 129. homines autem ipsi ('autem' incl.). *Lampsaceni* incl. *Graecorum* om. 129. incl. *ut in illo.* 142. ut illo. *monebant.* 129. admonebant. *commoretur.* Ernesti. commoraretur. ‖ 25, 64. *comes eius* et *Ianitor* incl. Bake. *offenderet.* 142. offenderetur. ‖ 65. *tametsi erat* et *tamen* incl. *ipsos tantum.* 142. ipsos tamen. ‖ 26. *convivium apparat.* 129, 42. convivium comparat. ‖ 66. *tum ille.* L, Klotz. tum. *pugna* add. Rufinian. I, §. 36. om. C. '*et pugna*' scr. 'pugnatur'. Rau. ‖ 67. *vir primarius.*

Nonius, Klotz. vir primus. *et homo honestissimus.* L (praeter 42), Klotz. et honestissimus. ‖ 28, 71. *ipso.* Haase, Bake. ipsa. *sed hoc.* Lambin. hoc. *Neronis iudicio* incl. Bake. ‖ 29, 73. *in Asiam* susp. Jordano incl. ‖ 74. *reperire neminem.* L. neminem reperire. ‖ 30, 75. *facere statueret* scr. facere potuerit. ‖ 77. *elui.* Bake. lui. *quaestor fuit.* 142, Klotz. quaestor fuerat. ‖ 31, 78. 'testimonium publicum tuum'. Asconius, Klotz. *publicum* incl. omissum in L. testimonium. ‖ 80. *confirmat perpetua.* 129. perpetua confirmat. ‖ 32, 81. *ad ulciscendum exspectare.* 129. exspectare ad ulciscendum. *metu legationis.* L. legationis metu. ‖ 33, 83. *insimulabas.* 142. insimularis. ‖ 85. fo: inter sociorum arma. ‖ 34, 86. *a Milesiis.* 129, Servius ad Verg. Georg. IV, 334; Klotz. Milesiis. *publice.* Lambin. publicae. ‖ 87. 'a Dianio, quod in Hispania est ad Sinopam, quae in Ponto est'. C. a Dianio ad Sinopam. Asconius, Klotz, Jordan. ‖ 36, 91. *copiose* incl. Ernesti. ‖ 37, 93. 'pupillus a me productus est'. Bake. ‖ 38, 95. *his nominibus*, *quae res per hunc gestae sunt* incl. Bake. ‖ 96. *pestem tempestatemque.* 129. tempestatem pestemque. ‖ 98. *perinde quasi.* 148. proinde quasi. ‖ 39, 99. *ex litibus aestimatis Dolabellae pr. et pro pr.* om. g1, incl. ‖ 100. *numeratum.* J. Fr. Gronov. numerata. C. ‖ 102. *nomen ullum.* 129. ullum nomen. ‖ 40, 103. *hoc est populo Romano universo* incl. Bake. ‖ 41, 104. *omnia faciebant.* 129. faciebant omnia. ‖ 106. *simul istum.* V. simul et istum. *a liberis.* 129, g^2, λ. liberis. *praetoris auctoritas.* Klotz ex V ('P.R.'), Jordan. auctoritas. ‖ 107. *reprehendi neque ante edictum provideri potuit.* A. Mai (ex V 'provideri potuit reprehendi neque ante edictum'.). neque ante edictum provideri potuit. ‖ 42, 108. *in eis.* 129. in his. ‖ 43, 110. *etsi minus esset* coni. Jordan. minus esset. ‖ 111. *inventus est.* V. est inventus. *istius institutum* incl. Ernesti, Bake. ‖ 45, 115. *faceret et ita.* Asconius. faceret ita. ‖ 116. *posset.* 129, Klotz. possit. *quid ad praetorem.* Priscianus II, 158. Halm. quid id ad praetorem. ‖ 46, 118. *homines esse.* Priscianus l. c. homines. *uterentur.* Priscianus. uteremur. C. ‖ 121. *illi qui* et *inveniebantur* incl. *et iniquitatem* om. V, Jordan. incl. *in ore.* V. tum in ore. ‖ 47, 123. *id iurare.* Klotz, Jordan. ('adiurare'. V. 'iurare id'. 129.) iurare. *quae proscriptum iuvari vetaret.* susp. Orellio incl. *vetaret.* Ernesti ('veta..t'. V.) vetat. ‖ 48, 125. *quod edictum Sacerdos non habuerat* incl. 'hominis auctoritas' malit Bake. ‖ 126. *gratiam.* V. gratiamque. ‖ 127. *Verres.* om. V. incl. Jordan. ‖ 49, 128. *dicenti* om. V, del. Jordan; incl. *honestorum.* V. honestissimorum. ‖ 50, 130. post 'permissa' sive post 'cognovistis' excidit non nihil, e. g. 'ita abusus est'. ‖ 132. *comparere.* Naugerius. comparare. C. ‖ 51, 133. *ei* om. 129, incl. ‖ 136. *pro pretio* incl. Garatoni, Jordan. ‖ 52, 138. *cum isto se.* 129. se cum isto. ‖ 54, 140. *videatur.* Ernesti. videbatur. C. ‖ 141. *vafrum.* Madvig. 'fabrum'. Asconius. 'verum'. C. tectum. E. ‖ 142. *et* incl. fo: 'ilico tu, praetor'. ‖ 55, 143. *legem ipsam.* V. ipsam legem. *de hereditate recita.* V. de hereditate. *urbanus.* V, Klotz. 'urbis'. Jordan ex errore Maii. 'quideni multis'. V. unde 'quid est in multis'. Halm. *L. Metellus censores addiderunt.* V. 'L. Metellus addiderunt' Jordan, ex errore Maii. ‖ 145. *eisdem lapidibus.* V. eisdemque lapidibus. ‖ 56, 146. *cuius de bonis* utroque loco Bake. quibus de bonis. *una ademisti.* 129. ademisti. ‖ 147. *machina una.* Orelli. machina sua.

fabrorum incl. Bake. *manu pretii machinae* Asconius probatum Madvigio. manus pretium machinae. || 57, 149. *quem nunc est* incl. *haberet?* haberet. || 150. 'referre non poterat'. Asconius. || 58, 153. *restinguendumst.* Lachmann ('restinguendumsit'. V.), Jordan. restinguenda est. C, E. *defendent.* Madvig. defenderent. C. || 59, 154. *quaerimus.* Priscianus II, 150. quaeremus. C. *exspectamus.* Herel. exspectemus. 'tu' alterum om. Priscianus, incl. Jordan. *quin in unoquoque.* Halm. quin is unoquoque. *ferent.* Graevius. ferrent. C. || 60, 155. *revera* addit Priscianus II, 155. om. C. *laedendique sint.* Ernesti. laedendique sunt. || 156. *istum* addit Priscianus, om. C. || 157. *sit.* Asconius, Priscianus. est. C. || 61. *quod ostendam* incl. || 158. *subsortitionem.* Asconius. sortitionem. C.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER II.

1, 1. *et recepta causa Siciliensi* incl. Pluygers. || 2. *atque.* V, 142. atque [adeo]. || 2, 4. *Siculi* incl. || 5. *sic illa.* Cobet. Sicilia. 'illam M. Cato —Romanae nominabat'. velit Bake. *Italico* incl. Bake. *suppeditando.* 142. suppeditato. || 4, 11. *enim* om. 142, incl. *ulla umquam.* 142. umquam ulla. || 5, 13. *in repetendo.* A, B. repetendo. *satis* om. 129, A, B. incl. || 14. 'quod ego idem' 142; unde 'quod equidem' sive 'quod ego quidem' coniecit Halm. || 6, 15. *lege iudicioque sociali* incl. (Pluygers autem insiticia habet verba 'quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est'.) || 17. *in re umquam ulla.* 142. ulla in re umquam. *Siciliae* Klotz incl. ('in Siciliam' incl. Jordan.) || 18. *a volgo* incl. || 7, 21. *quo Anniae.* Lambin. ed. 1584 (ubi 'Anneiae'), al. quo. *filiae* incl. Pluygers. *C. Sulpicii* add. Pluygers. *non plus quam Anniae* add. Pluygers. || 8, 22. *hereditatem illam.* 142. illam hereditatem. *hunc hominem.* C. 'per hunc hominem'. Bake. || 10, 26. *obtinebant causas.* 142. causas obtinebant. *defendis.* Pluygers. defendas. *duobus hominibus.* Asconius, A, B. duobus nominibus. *edicta* incl. ob decreta edicta. 142. (ob decreta [ob edicta]). || 27. *tota.* 142. tota tua. C. ('tua' om. Jordan.) *dedit Siciliae.* 142. Siciliae dedit. *reus* om. 142, Jordan. incl. || 28. *et existimationem.* 142. et ad existimationem. || 11. *nos.* 142. nos abstinentes. ('abstinentes' incl. Jordan.) *omnium* om. 142, incl. || 29. *duceret.* nonne 'educeret'? *caram esse.* 142. (secunda man.) caram fore. *hoc illis* om. 142, incl. || 30. *constituerat.* 142. instituerat. || 12. et quod. 142; unde 'id quod' coniecit Halm. || 31. 'nonne necesse' malit Pluygers. || 13, 32. *ad suum civem.* V. ad civem suum. || 34. ante 'haec copia' non nihil excidisse videtur; plura desunt ante 'sicuti videtis edictum' hac fere sententia: 'quod privatus a populo peteret aut populus a privato, cuius modi iudicia data esse existimatis'? || 14, 36. *leniore.* 142. leviore. *et quam turpi de causa* incl. Pluygers. *iure suo.* 142. suo iure. || 15, 38. *postquam.* 142. posteaquam. *ex lege* scr. e lege. || 16, 39. *in urbana.* 142. ex urbana. || 40. *deterrime et* om. 142, incl. Jordan. ib. offendit 'imperatoris'. || 41. *si sibi.* m. ('ne sibi'. 142.) si ei. || 17, 43. *ea* om. 142, incl. Jordan. || 18, 45. *quidem* om. 142, incl. Jordan. *et tum.* Halm. ('et dum'. 142.) et tunc. || 19, 47. ccc milia. 142, m, φ (hic et §. 50). CCL milia. *esse* addidit Lambin. || 20, 48. *manifesto furto.* 142. ('manifesto forte') furto manifesto. || 49. *non numquam.* fo: nimium quantum s. m. esse. || 50 *trecenta* (ut §. 47).

ducenta quinquaginta. ‖ 21. *ad multos.* fo: ad non nullos. cf. §. 45. *quae per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem* incl. ('quos nominavi' referre licet ad §. 36.) *facta sunt.* an 'nata sunt'? *civitate illa.* 142, Klotz. civitate. *βουλευτηρίον* coniecit Baiter. buleuterium. *eum quem.* 142. eum Syracusanis locum quem. *iniuriarum* alienum videtur. 52. *qui se.* 142. qui sese. ‖ 22, 53. *Syracusana* incl. 'huic quoque Epicrati venerat ut dixi hereditas' malis abesse. ‖ 54. *quam* Heraclius. V. quo Heraclius. 'qui statim quod praesens esset'. 142. quod statim praesensisset. V. fo: 'qui statim quo praes eius rei esset'. cum praesensisset. ‖ 55. *primum.* 142. primo. *neglegere coepit et contemnere.* 142. negligere et contemnere coepit. *cum ipso.* Pluygers. cum Epicrate. *quem ad modum velit de illa* etc. Pluygers. quem ad modum velit; de illa etc. ‖ 56. fo: 'male ab se mulcatos'. 'male ab se acceptos'. 129, 42 (a se). 'male acceptos ab se' (V.). ‖ 57. *ob tuum decretum* om. 142, incl. *putabant.* 142. putarant. ‖ 24, 58. *si animo esset eo* scr. ex 142. ('si animo esset ex quo'.) si eo animo esset. ‖ 59. *Bidinis* incl. Pluygers. *exitus nullus* lege pro 'nullus exitus'. ‖ 60. *iudicio se passuros.* V, Klotz. iudicium se passuros (cf. Mommsen in appendice Halmii). *neve.* V. L. ne qua. ‖ 61. *homo* om. 142, incl. ‖ 26, 64. *tam multos testis.* V, Klotz. tam multos. ‖ 27, 65. *mecum decedere.* V, Klotz. decedere mecum. *edidi nomina.* V, Klotz. nomina edidi. ‖ 66. *iudicasset.* V, al. diiudicasset. 142, f, Jordan. ‖ 28, 69. *de ea re* om. 142, m. incl. del. Jordan. ‖ 29, 70. *quid sibi esset faciendum* om. 142, m, f; incl. del. Jordan. *vobis* om. 142, incl. del. Jordan. *eidem homines* incl. Pluygers. ‖ 71. 'consilii frequentia et dignitate et' aliena videntur. ‖ 72. *adfuerunt.* 129. quod malim ut 'cognorunt' sine codicis auctoritate. ‖ 30, 74. *praetor* incl. *Timarchides* incl. Pluygers. ‖ 75. *cum repente* scr. tum repente. ‖ 31, 77. *sese eripuerit.* 142. se eripuerit. *si qui extra istum ordinem sunt* incl. Pluygers. ‖ 32, 78. *utrumque falles et trades cui voles? et* incl. Pluygers. ‖ 79. *pecuniam.* 142. pecuniamque. *hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit?* incl. Pluygers. ‖ 33, 80. *iuratus dicit pecuniam datam* om. 142. incl. *pecuniam ab accusatoribus.* 142. ab accusatoribus pecuniam. ‖ 34, 83. *cum* et *non solum* et *sed etiam habitasset* incl. *amicorum suorum.* pal. 2. ('suorum' om. 142. et m.) suorum amicorum. ‖ 85. *seseque.* V, Klotz. seque. ‖ 35, 86. *ei se patrum fortunas.* V, Klotz. hi se patrum fortunam. ‖ 87. *ex oppidi nomine et fluminis* incl. Pluygers. *Himeraeus.* Bake. Himerae. *Verres* incl. Bake. ‖ 36, 88. *postea posceret.* 142. posceret. *precario.* 142, Klotz. pretio. ‖ 89. *emigrarat.* 142. (non 'emigrat'.) coni. Halm, Jordan. migrarat. O. *eius* et *Agathini* incl. Bake. ‖ 37, 90. *inter se.* 142. inter sese. ‖ 91. *omni* om. 142, f, m, n. del. Jordan. incl. ‖ 38, 92. *apud iniquum iudicem* et *quod diceret.* Bake. 'apud inimicum iudicem' et 'quid diceret'. ‖ 94. *si liceret nomen absentis deferre, se velle.* interpungit Pluygers. si liceret, nomen absentis deferre se velle. ‖ 39, 96. *pater istius* et *senex Verres* incl. Bake. *suum* om. 142, incl. *in Siciliam terra.* Halm. in Siciliam in terra. 142. in Siciliam et terra. *et* incl. ‖ 97. *ab incepto revocetur* scr. ab incepto furore revoc. L. al. ab illo furore rev. *post ea.* Bake. postea. *litteras.* 142. litterasque. *ei* om. 142, incl. Jordan. ‖ 40, 98. *non respondet.* E, Klotz. non respondit.

non adfuit incl. Pluygers. ‖ 99. ita fecit. 142. itaque fecit. ‖ 41, 100. *isti* scr. illi. ‖ 101. *recepi.* V, 129, Klotz. recipi. *illo tamen.* 142. illo. *et* om. 142. incl. ‖ 42, 102. *cum haec acta res est* scr. cum haec acta res esset. Klotz ex V (qui desinit in 'ae'). cum res esset acta. ‖ 104. *hoc totum.* 142. totum hoc. ‖ 105. *poterit.* Pluygers. potuit. *in ipsius.* Lambin. ex ipsius. ‖ 41, 106. *quem igitur.* Lambin. quid igitur. ‖ 107. *nemo Sthenio.* 142 ('rum Stennio'). Sthenio nemo. ‖ 45, 110. *quem hominem absentem de litteris corruptis causa incognita condemnasti?* add. 142, f. incl. *te plenum.* 142, Klotz. te hominem plenum. ‖ 111. *huius modi.* 142, al. eius modi. ‖ 46, 112. *eius honores.* 142, Klotz. huius honores. ‖ 113. *statuerit.* C. statueret (ex Ernesti correctione). ‖ 114. *festi dies.* 142. dies festi. *socia tuorum furtorum ac flagitiorum* scr. socia tuorum furtorum flagitiorum. V. socia furtorum ac flagitiorum tuorum. *publice laudat* incl. Pluygers. *se eversas funditus.* V, Klotz. funditus eversas se. ‖ 47, 115. 'signum cupiditatis tuae an' abesse malim. ‖ 116. *potissimum Veneri.* V. (hostissimum Ven.) Veneri potissimum. ‖ 117. 'singulare'. 142. probante Garatonio. ‖ 49, 121. idone sset vinceret. V. *idoneus esset* scr. idoneos vinceret. ('idoneus inveniretur'. 142.) *eae.* 129, Klotz. hae. ‖ 122. *eis.* Baiter. his. *natus.* 129, 42, B. natu. ‖ 50, 123. de senatu Scipionis leges cooptando. 142. *de senatu cooptando* incl. *veterum.* Hotoman. vetere. ‖ 124. *auferat. Agrigentini.* 142. adferat Agrigentum. Agrigentini. *locum illum.* V, Klotz. illum locum. ‖ 51, 127. *non poterat.* V, 129, A, B, 142 (non poterant). non poterat. ‖ 52, 129. *in eum diem.* Wesenberg. in eo die. 142, f. eo die. ‖ 130. xxxv, *φ* bis, altero loco 142. xlv. ‖ 53, 131. *omnes Siculi ex censu quot annis tributa conferunt* incl. *habendae* incl. ‖ 132. *solerent.* Bake. solent. ‖ 133. *huius negotii atque operis molestia* incl. *Timarchides* incl. Bake. *in priore.* 142. priore. ‖ 134. *Timarchidem* incl. Bake. ‖ 54, 135. *admiranda.* n, h. miranda. *adcuratissime.* 142, *φ*. acutissime. *causas* om. 142, incl. ‖ 136. 'sed qui nullum oppidum cepit, Atheniouem'. Kiehl coniecit. *in omnibus.* Halm. omnibus. *Timarchides* incl. Bake. ‖ 55, 137. *aut si generatim.* C. praeter 16, *si* incl. aut generatim. *ambitionis tollendae.* Pluygers. ambitionis. ‖ 56, 139. fo: 'quintus inde annus'. ‖ 57, 141. *viciens* (ut bis 58, 142). m, Garatoni. tricies. ‖ 58, 142. 'reus es'. Pluygers. *absterrere.* V, E. abstinere. ‖ 59, 144. *et aliquem.* Pluygers. an aliquem. *procuratorem.* 142, Klotz. curatorem. *aut cui.* Lambin. an cui. *ut putetis* om. 142, incl. Jordan. *quid si.* 129, B. quod si. *tibi* om. 142, Jordan; incl. *magnam* om. 142, Jordan; incl. ‖ 147. *Siculorum postulata — te — quae tamen* incl. ‖ 61, 149. *Siculi* incl. Pluygers. *a* incl. ‖ 150. 'quid ergo illae quid sibi'. 142, fortasse recte. ‖ 62, 153. *huius.* V, Klotz. et huius. ‖ 63, 154. *videantur.* C. videntur. ‖ 64, 155. *probare potes.* V. probari potest. *ut in eum publice testimonium dicerent* incl. Bake. *qui ibi praetores fuerunt* incl. Bake. *laudarent publice.* V, Klotz. publice laudarent. *ei.* Halm. hi. ‖ 65, 157. *utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint* incl. Pluygers. ‖ 159. 'hominem' incl. Bake. ‖ 66, 160. *ei.* Halm. hi. *illic.* 142, Klotz. illuc. ‖ 68, 163. *civium esse.* 142. esse civium. 'in civitate sua'. Bake. ‖ 164. an: 'et ut vos rogarem'? vos rogarem 142, Jordan. *vacationem.* 142, m. al. purgationem. ('orationem'. Klotz.) ‖ 69, 165. *viciens.* m. tricies. *in te.* om. 142, A, B,

Jordan. incl. || 166. *ei.* Halm. hi. 'cur Panhormitani' desiderat Pluygers. *possum.* V, 129, 42, al. possis. *his quoque.* Cobet. vobis quoque. || 167. *utrum negotiatores* supplet Garatoni. *aut quo modo existiment* om. V. incl. *inimicorum.* V, Klotz. iniquorum. || 168. *Siculorum.* V. Siculorumque. || 70, 169. *iam* om. 142, incl. *consuetudinem.* 142, m. familiaritatem consuetudinemque. || 170. 'hic quaestus isti'. malit Bake. || 171. *Carpinatius* incl. Bake. 'portorium autem'. Cobet. || 172. *etiam ille.* 142, Klotz. ille etiam. || 71, 174. *publicanorum iudicio* incl. Bake. || 175. *illius.* Schütz. istius. || 73, 180. *ut iam scire possis* incl. *equites Romani* et *equitibus Romanis* ('Romanis' om. 142.) incl. Bake. *si essent.* Bake. essent. *et* om. 142, incl. || 74, 183. *haec* om. 142, f. incl. || 76, 187. *eius modi* incl. Ernesti. *flagitiosa.* 142. cum flagitiosa. *in forum adfero* scr. in forum defero. || 77, 189. *in scribendo.* V. Arusian. Mess. p. 210. in exscribendo. *et expressae.* V. expressae. || 78, 191. *demersam.* V, Klotz. demersam esse. *ita tum.* Klotz. ('ita tamen'. 142.) tum ita. || 192. *patronus* add. 142, Klotz; incl. cf. Gell. VI, 16. *illius* malis 'istius'. 'infamia, libidine, nequitia' proponit V. D. in Mnem. III, 230.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER III.

1, 3. *atque eloquentissimo* om. 142, incl. *qua minus* scr. quo minus. *adulescentuli quam qui iam firmata aetate* incl. || 2, 5. fo: 'at ego'. *ergo in isto.* Bake. ego in isto. || 6. *et voluntatum.* Jordan. ac voluntatum. *is tibi — is non tibi.* nonne 'is isti' — 'is non isti' deletis 'tuorum' 'in te' et 'tua'? || 5, 11. *omnium* om. 142, incl. *de victu vitaque.* 142, Klotz. de vita victuque. || 12. *enim* om. 142, incl. || 13. *civitates* om. 142, Jordan. incl. || 6, 14. *in Sicilia* incl. Orelli, Rau, Bake. || 7, 18. *is* et *hic* om. 142, incl. || 8, 19. *iusserat.* 142, Klotz. idem iusserat. || 20. *corrigit* et *atque adeo totam tollit* incl. Pluygers. *deportando.* Pluygers. exportando. || 9, 22. *omnium* om. V, incl. *cum ipse.* V. et cum ipse. || 23. *aliquem si potestis.* 142. si potestis aliquem. *et gurges.* Halm. aut gurges. || 10, 25. *audite iudices.* 142. iudices audite. Jordan. *tantundem dabo.* V. tantum dem. || 26. *recita.* EDICTUM DE PROFESSIONE. Mai. recita edictum de professione. *daturum.* V, 142, Klotz. daturum esse. || 11, 27. *rebus* incl. ut Pluygers. *sit licitus.* V, 129. licitus sit. || 12, 29. *quam sibi.* 142. sibi quam. || 30. *ac turpissimo* om. 142, incl. || 31. *viri* om. 142, incl. || 15, 38. *usque ad Lilybaeum.* 142. usque Lilybaeum. || 16, 40. *ais* om. 142, probante Halmio. || 41. *dicere aude te.* V, Klotz. aude te dicere. *enim* om. V. incl. || 42. *tuorum* om. V, incl. || 17, 44. *Roma* incl. Rau. || 18, 47. *et Hennensis.* Mai. ethennensis. V, 129, 42, B. Hennensis. *cuius ante.* V, Klotz. cuius antea. || 48. *tu* om. φ. incl. Jordan. || 49. ac populus ac coronae. 142, unde Halm coniecit 'ac populi se coronae' malim 'et coronae se'. *sermonemque hominum.* ed. Ascens. 1511, Bake. sermonemque omnium. || 20, 50. *existimarunt.* 142. existimarint. *fortunas.* 142. fortunasque. || 53. *expromere.* 142, n, ed. Steph. exponere. || 21. *gnavus.* V. navus. *et experientissimus arator.* V. experientissimus ac diligentissimus arator. *ac diligentissimus* incl. || 54. *aequo vellet.* V, Klotz. vellet aequo. || 23, 55. *ait.* V, Klotz. dixit. || 24, 59. *erepta dixerunt.* V, Klotz. erepta esse dixerunt. 'quidquamne a me' requirit Pluygers, iure, ut videtur. *eo celerius* incl. Pluygers. *a Q. Apro-*

nio. Madvig. atque ab Apronio ('atque Apronio'. C.) ‖ 25, 62. *in vino atque luxu* Ascens. 1511, E. in vino atque lucro. 129, 42, *ς*. A, B. fuitne 'in veno atque lucro'? *istis.* 142, Klotz. his. ‖ 63. *diceret.* 142. Klotz. hoc diceret. *eius filius.* 142. eiusdem filius. *contumeliis iniuriisque.* 142, Klotz. iniuriis contumeliisque. ‖ 26, 64. *in nostra.* 142. in vestra. *in* del. Schütz, Jordan; incl. ‖ 66. indicia socios fideles 142. unde Halm. coni. *indicia in socios fidelis, in provinciam suburbanam.* indicia? socii fideles? provincia suburbana? ‖ 27. *privati.* Bake. privatim. *publice* incl. Bake. ‖ 67. *qui cum eo* incl. *id est* om. 142, incl. *cum vi ac minis venisset* incl. *velle quam primum.* 142, *ς*. quam primum. ‖ 28, 68. *iudicio.* V, 142, Klotz. iudicium. ‖ 29, 70. *quando.* V. (Halm malit 'quoniam'.) quo modo? ‖ 30, 71. *hoc est pecuniam dare* incl. ‖ 31, 72. *quid hoc est?* 142. quid est hoc? ‖ 73. *metiri.* 142. admetiri. ‖ 32, 75. *quod genus.* V. et quod genus. *istius item.* V, Klotz. item istius. *lucri dare ei.* 142. ei lucri dare. ‖ 76. *eis.* is. V. iis. Klotz. his. ‖ 33, 77. *pervagatum et pervolgatum.* V. pervolgatum. ‖ 34, 78. *tam* om. V. incl. ‖ 80. *gemitum iudices.* 142. iudices gemitum. ‖ 36, 84. fuitne: 'qui agros — per alterum se, hoc est per Apronium depopularetur'? ‖ 37, 85. *a* ante 'conspectu' om. 142. incl. Jordan. 'posita in loco'. V, Klotz. *in loco* incl. *te praetore* incl. saltem 'ante te praetorem' requiritur. ‖ 38, 86. eripiatur. V. 'eripiebatur' coni. Halm. ‖ 40, 91. *et* incl. Pluygers. ‖ 93. *medimnis.* Jordan. om. C. ‖ 41, 94. 'videbant' velit Bake. ‖ 96. *senatorem* incl. *senatorium* incl. Bake. ‖ 97. *clarissimo et fortissimo viro.* Zumpt, Klotz. viro clarissimo et fortissimo. ('et fortissimo' om. 142, 'viro clarissimo et fortissimo viro'. 129.) ‖ 42, 99. *inciderent.* Halm. incideret. 142. incidere. ‖ 43, 102. *sexiens tanto.* 142. sexiens tantum. *serunt.* Lallemand. serviunt. *natum est.* Halm. (natum. 142.) natum sit. *Scherinos.* Zumpt, Klotz. Acherinos. ‖ 44, 105. *eius* om. 142, Jordan. incl. ‖ 106. *nihil de permissa ab isto licentia* om. 142, al. incl. *recita testimonium Aetnensium* om. C, add. Lambin. al. ‖ 45, 108. *hoc in te certiores gravioresque.* Halm. ex 142. 'hoc inter gravioresque'. hoc in te graviores certioresque. *qui in omnium.* Benedict. quod in omnium. ‖ 47, 113. subscriptio professio 142. subscriptio ac professio. *ac professio* incl. ‖ 49, 117. 'parvo' ante 'si' ut ex sequ. vs. repetitum del. Madvig. incl. Jordan. *de numero iugerum.* Pluygers. de modo iugerum. ‖ 51, 120. *uti ei.* Halm, Klotz. uti. *eis.* Baiter. his. *nostra* om. 142, Jordan; incl. ‖ 53, 123. *cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit?* incl. Ernesti, Orelli; Halm solum 'scribit' servatum velit. ‖ 124. perditamque provinciam miseram. 142. *miseram* incl. provinciam miseram perditamque. *praesentem* cod. (?) Hotomani addit. *Verris.* Halm. Verri. *at quid est tandem?* 'an tandem' 142, unde 'ain tandem' Zumpt. probante Halmio. *quae enim.* 142 ('que enim'). quaenam. ‖ 56, 129. *est ei nuntiatum.* Halm. coni. sit ei nuntiatum. ‖ 130. *mihi nervis.* 142. nervis mihi. ‖ 57. *ante.* V, Klotz. antea. ‖ 131. 'vel ipsa Salus' malit Pluygers. ‖ 58, 133. *non perseveras, non perquiris* om. 142. Halmio gl. videntur haec verba esse, nobis 'non perseveras' tantum; itaque incl. ‖ 59, 136. 'manifesta res erat, cum nemo esset'. Lambin. fo: testis est, nemo est Sicilia tota. ‖ 60, 137. *eierat.* V, Klotz. eiurat. (videtur paulo ante V. etiam 'eierare' habuisse) ‖ 138. 'tu' om. V. incl. Jordan. ‖ 139. 'tuam' om. V. incl. Jor-

dan. ‖ 61, 140. *socium sibi esse.* φ. socium esse. *in* habet V, om. Jordan. incl. *praemii nomine.* V. praemii. ‖ 141. *confiterere.* V, Klotz. profiterere. ‖ 142. 'ecquis est vestrum, iudices'— *ecquis hoc* postulat Pluygers. hoc alterum recepimus. ‖ 62, 143. *verum etiam* om. 142, abesse debet etiam *non modo*, utrumque incl. cf. §. 50. ‖ 144. *posse* add. Victorius. ‖ 145. *ita* diversis locis in C. adiectum ('erit ita' l 42. 'adlata ita' φ. 'nisi ita' al.) suspectum videtur. ‖ 146. *appellatus est.* Halm, Jordan. appellatus sit. C. ‖ 63, 148. *magno decumas vendidisse* incl. ‖ 64, 150. *habere.* C, Klotz. [tanti] habere. Jordan. ‖ 65, 152. *quid amplius voltis.* V, Klotz. quid voltis amplius. *et metum.* V, Klotz. aut metum. *se de capite.* V, Klotz. a se de capite. ‖ 66, 154. *salutem dicit* om. C. incl. *hoc sibi.* V. sibi hoc. *sumant.* V. adsumant. ‖ 67, 156. *et contemni* om. l 42. incl. *libidinose* incl. Jordan ex sententia Ernesti, del. Schütz, Klotz. *effecisse—efficiebatis.* nonne 'confecisse' et 'conficiebatis'? ‖ 157. *hoc crimen in te nos non confingere.* V, Klotz. non hoc crimen nos si in te confingere. ‖ 68. ni ut. V (sic). nisi uti. 142. *uti* incl. C. G. Zumpt. ‖ 158. *ut Verrem* incl. Pluygers. ‖ 159. *bonus ac pudens.* 142 (nisi quod 'prudens') al. Orelli. pudens ac bonus. *non* incl. Pluygers. ‖ 69, 162. *si sicut.* Halm. ('si cui'. l 42.) si ut. ‖ 70, 163. *unum decumanum, imperatum alterum.* Pluygers. unum decumarum, alterum. *in annos singulos* om. l 42, al. Orelli; incl. *ut Siculis, ut aratoribus* l 42, Klotz. ut Siculis aratoribus. ‖ 71, 167. 'impudentissimam faenerationem' postulat Pluygers. ‖ 72, 168. *tuae uxoris frater* incl. Klotz. ‖ 169. *faenore acceptam.* V. faenore accepto ('faenore' malim abesse). ‖ 73, 171. *ac rationem* om. V, incl. 'omnis fere frumenti' postulat Pluygers. *Timarchidi et Volcatio.* V, Klotz. Volcatio Timarchidi. *frumentum* add. V, Klotz. incl. ‖ 75, 175. 'a te fictum'. V; unde 'adfictum' susp. Halm. ‖ 76, 176. *dixi.* V, al. dixi, defensio. ‖ 177. *maximorum peccatorum, huius autem et iniquitatis et inertiae confessio non* incl. ‖ 77, 179. *frumentum* incl. *debita esset.* Bake. debita est. ‖ 78, 182. non praeterit. V, Klotz. requiritur *non me praeterit.* non me fugit. ‖ 79, 183. *modo* incl. ('cur ei merces non tanta detur'. 142. 'cur merces ei non tanta detur.' f.) *omnibus.* V. omnes. *novam rem.* V. rem novam. *quid mirabimur.* V, Klotz. mirabimur. ‖ 80, 186. *horum civium.* V, Klotz. horum trium civium. *fuerunt* incl. Pluygers. *an alterum* om. V, l 42. tertium et quartum incl. Halm. Verba: 'quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit'? suum locum habere videntur ante 'quod forum — redundavit'? *male gestarum* om. l 42, incl. ‖ 187. *anulo aureo scriba donatus et ad eam donationem contio est advocata* incl. *in contione* incl. Zumpt et Jordan. QUANDOQUE TU — quid? IN PROELIO? IN BELLO? IN RE MILITARI? Pluygers. QUANDOQUE TU QUID IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI — Idem 'omnibusque in eisdem flagitiis' et 'in Sicilia' suspecta habet. ‖ 81, 188. *binis hordei, hordei.* Pluygers. binis hordei. ‖ 82, 190. *sed ita multi.* Bake. et ita multi. ‖ 83, 192. *eo die.* V. eodem die. *tanti.* V. tantidem. ‖ 84, 193. *es* om. l 42. incl. Zumpt. ‖ 195. L. incl. Bake. ‖ 85, 197. alterum 'quid' respondentis est. ‖ 86, 198. *datum* om. l42. incl. *quo more.* Ruhnken. quo modo. ‖ 199. *idem* om. l 42, φ. Jordan, incl. *munus aliquod.* Klotz. ('ius aliquod'. V, 'onus aliquod' al. C.) aliquid (l 42, φ.). *dent* om. V, incl. ‖ 200. *ex*

vestris impensis add. V, Klotz; incl. *dare gratis*. V, Klotz. gratis dare. *atque expetendum*. Pluygers. ac petendum. ‖ 87, 201. *aequitate*. V, Klotz. ad aequitatem. *qui si mille*. Pluygers. qui mille. *pro eo*. 142, *q*. pro eodem. ‖ 203. *hanc rem* incl. ‖ 88, 204. *atque virtute*. 142. et virt. ‖ 205. *quid igitur dicit*. 129. quid igitur dicet. *non ex iure, non ex aequitate* om. 142, incl. velim etiam 'non ex lege' abesse. ‖ 206. *relinquatur*. cod. Franc. Orelli. relinquetur. ‖ 89, 207. *etiam* om. 142, Jordan; incl. *in flagitiis*. V, al. Klotz. flagitiis. ‖ 209. *mihi res*. V, Klotz. res mihi. ‖ 90, 211. *clarissimum hominem* incl. Halm. ‖ 91, 212. *ex Sicilia*. V, Klotz. in Sicilia. ‖ 213. *praetoribus*. V, Klotz. populi Romani praetoribus. *populus, iudices*. V, 142. populusque Romanus iudices. ‖ 92, 215. *videtur*. 129, 12, al. videbatur. ‖ 93, 216. *fuit*. Jordan. fuerit. ‖ 94, 219. 'perturbetis' velit Halm. 'probabitis' et 'iudicabitis' postulat Bake. *improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt, stulti, qui quod licere iudicatum est, praetermittunt* incl. Bake, Rau. ‖ 94, 220. *praetorum*. V, Klotz. praetoris. ‖ 95, 221. *permissum esto*. Halm. permissum est. 'iam stultissimus' coni. idem. ‖ 96, 223. fo: 'senatorum'. Jordan. *id* om. V, incl. ‖ 224. *senatorium*. V, 142. senatorum. *iudicarit*. V. iudicaret. ‖ 97, 225. *cepi*. 142. coegi. ‖ 98, 228. *et fidelissimi*. fidelissimique. *Siculi* incl. Klotz.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER IV.

1, 2. *ne in hospitis quidem*. Jeep. ne in oppidis quidem. ‖ 3. 'atque deliciis' ut est in g¹, velit Bake. ‖ 2. 'ab eis rebus'. Jordan. *ornata est*. Baiter. ornata sit. ‖ 3, 5. *et recte*. Baiter. et certe. ‖ 6. *sed quid dico*. Halm. et quid dico. ‖ 7. 'praeter unum tamen'. Schütz, Kiehl. ‖ 4. *viserit*. Baiter. viderit. ‖ 5, 9. 'sed illum usum provinciae supplere' aliena videntur. ‖ 10. 'haec videlicet, quod'. Bake. ‖ 6, 12. *a pietate, religione*. C (praeter g¹), Klotz. a pietate, a religione. ‖ 7, 13. 'usus suo' coni. Halm, cf. §. 28. usui et 10. ‖ 7, 13 *numquam si*. C. G. Zumpt. numquam. C meliores. ‖ 14. *enim* om. r incl. ‖ 16. *cum* om. C, incl. Jordan. ‖ 9, 19. 'faciundae' sive 'aedificandae' requiritur, illud est in aliquot L, et E ante Jordan. Klotz. ‖ 10, 22. *ita, C. Cato — aestimata est* incl. C. G. Zumpt, Jordan. *ita — sororis filius* incl. Ernesti, Klotz. *iudicia*. R, Klotz. severa iudicia. ‖ 11, 25. *tu quod*. Bake. tu quid. ‖ 12, 27. *peripetasmata* incl. Halm, Jordan. *scilicet* incl. Halm. *fuisse se*. Halm. fuisse. ‖ 29. *sublatas*. C. ablatas. ‖ 15, 33. *in ipso iudicio* incl. ‖ 34. *cupiditatis et* incl. Madvig. ‖ 16, 35. *quo modo qui*. C, Halm. quo modo? quo qui. Jordan. (quo modo? quo modo qui. Lambin.) *argenti* om. 129, incl. Halm. ‖ 36. *hos*. g12. hoc. *iudices* incl. Bake. ‖ 18, 39. *argentum ipse, a Diodoro* interpunxi. argentum, ipse a Diodoro. *Diodoro* incl. *cupiditate fuisse* scr. cupiditate. ‖ 20, 43. *nollem dixissem*. Halm, Jordan. nollem dixisse. *despoliaretur, si emeras? quid* interpunxit Lambin. despoliaretur. si emeras, quid. ‖ 44. *amissa*. r. emissa. ‖ 45. *qui? ut non conferam*. Bake. qui ut non conferam. ‖ 21, 46. autem haec. R. *erant autem haec* coni. Halm. haec autem. *commovent, mulierculis praesertim, cum*. E. commovent mulierculis, praesertim cum. Jordan. ‖ 23, 51. *est* incl. Madvig, Jordan, Halm. ‖ 24, 54. *testis* incl. *negotiatores* incl. Halm. *includebat*. L, Klotz. con-

cludebat. ‖ 25, 55. *pullo* om. 142, Zumpt, Jordan; incl. ‖ 56. 'norint' velit Halm. ‖ 26, 58. 'ternos lectos' coni. Halm. ‖ 59. *ea per triennium.* Bake. per triennium. (Baiter malit 'est' post 'mulier' delere.) ‖ 27, 61. *ei posteaquam.* Halm ex r (pr. man.): 'hii psosteaquam'. hi ipsi posteaquam (ut r sec. man.). ‖ 62. *regem* incl. Bake. *ad cenam vocat.* Bake. ad cenam vocavit. *vas vinarium* incl. Kiehl. *cum manubrio* C praeter R, Orelli, probante Kiehlio. manubrio. ‖ 63. *istum* C praeter R. illum. ‖ 29, 67. *ab se* coni. Halm. (ad se. g2, λ. et se. rg1.) sibi. ‖ 31, 70. 'se illud candelabrum' Bake. se illud. *homines e conventu.* Cobet. omni e conventu. ‖ 33, 73. *bello Punico tertio* incl. Bake. ‖ 34, 74. *ab umero.* r. ab humero. ‖ 35, 77. *ei denique.* Halm. hi denique. ‖ 36, 79. *tuo debitum.* Bake. tuum debitum. ‖ 80. *relinquis — deseris.* L ('relinquis' etiam g1, 2.). *defendis.* r, 129. *pateris.* Halm. relinques — deseres — defendes — patieris. ‖ 37, 81. *genere ac nomine.* Kiehl. virtute ac nomine. *in eis.* Jordan. coni. in his. ‖ 38, 83. *lenonumque.* L, Klotz. lenonum. ‖ 39, 84. *populus Romanus.* g12. populusque Romanus. ‖ 85. *demoliretur.* Bake. demoliatur. (idem paulo ante 'signum ut demolirentur — imperat' requirit.) ‖ 41, 88. *de Mercurio Tyndaritano* incl. Bake. ‖ 42, 90. *Siculi* incl. *religioni te ipsi — dedant* scr. ('religioni te ipsi dedamus'. Jeep; 'religioni te fideique — dedamus'. Bake; 'religione te ipsi — dedamus'. Halm; 'religione te istic — videamus'. Madvig). religione te isti — dedamus. ‖ 91. *nemini possit.* 129, Halm. nemini posset. ‖ 92. *quis est hic? qui ad statuam astrictus est* incl. ‖ 43, 94. *apud Agrigentinos* incl. Bake. *praetoria.* L, E (Klotz). praetorisa. R. praetoris. Jordan. ‖ 44, 98. *Scipio* incl. *nostris* incl. ‖ 100. malis 'illa' abesse. ‖ 45, 102. *quoniam id viri nec vidisse neque nosse poterant* incl. Bake. *minime est.* 129. minime. ‖ 46, 103. *compluria.* Priscianus I, 344. Klotz. complura. *promunturio.* r. promontorio. 'reportandosquae'. r. 'reportandos reponendosque' coni. Halm. ‖ 47, 104. *apud iudicium ut reum* scr. aut iudiciali iure ('aut sociali iure'. Cobet). *arguitur.* Bake. coarguitur. ‖ 48, 106. *in eis locis.* r, Klotz. in his; item in 49, 107. *declararunt.* Benedict. declarant. ‖ 110. *his pulchritudo.* L. pulchritudo. ‖ 50, 112. *deripere.* L, Klotz. eripere. ‖ 52, 116. *servatum esset.* Bake. servatum est. ‖ 55, 123. fo: 'reliquit: Marcellus'. *Syracusanus* l 29, 42, 45. Lambin. Syracusanis. incl. Baiter. ‖ 57, 126. *ornamentorum.* Halm. (ornamentum. R.) ornamentis. ‖ 127. *una sustulisset.* Herel. non sustulisset. C. ‖ 128. *ut Graeci ferunt Liberi filius* incl. Ernesti, Orelli, Jordan. ‖ 58, 129. *captum* del. Bake. fo: 'deportatum'. ‖ 130. *Syracusani* incl. Bake. ‖ 59, 133. 'ullam tabulam pictam'. Gulielmius. 'tabulam pictam ullam'. Halm. ‖ 60, 134. *nos contemnimus.* L. contemnimus. ‖ 135. *propter quod unum visuntur Thespiae* incl. Bake. ‖ 61, 137. *is qui tum magistratum Syracusis habebat* incl. ('is' incl. et 'summum' addit Bake.) ‖ 63, 140. *conservandisque* incl. Jordan. ('tuendisque'. r.) ‖ 64, 142. *refertur.* 142, Halm. referatur. ‖ 143. 'nudata provincia' alienum videtur; nisi totum hoc 'in qua — commoveret' ex II, 2, 154 effictum et translatum est iudice Bakio. ‖ 144. *eius modi se consultum* Halm coni. eiusmodi senatus consultum. 'praeturam fuisse' aut simile quid postulat Madvig. *cuius modi constat* incl. Halm, om. Jordan. *hoc vero scriptum esse quod proferre non auderet reus, accusator recitare*

non desineret incl. Halm. 'recepit' velit Halm. ‖ 66, 147. *quod decernat* Bake. quid decernat. *optime ei.* Lambin. optime. ‖ 149. *fieri potestatem oportere.* 129. fieri potestatem. ‖ 67, 150. *Verri dederint.* Ernesti. Verri dederunt.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM II.

LIBER V.

2, 5. *sed illud.* Halm. et illud. ‖ 3, 6. *clausus fuit.* L. clausus est. ‖ 4, 9. *quae iste.* Lambin. quae ille. ‖ 6, 12. *haec ubi eveniunt* incl. Ernesti. ('eveniunt'. C. Stephanus, eveniant. C.) ‖ 9, 22. *praevideo.* 148, Orelli, Halm. provideo. ‖ 23. *breviter recognoscite.* Ed. Wurm. breviter cognoscite. *inclusum supplicium* incl. *a conspectu.* g 1, 2, λ. (atque conspectu. r.) aque consp. Orelli. atque a consp. Jordan. *esse seclusum* scr. seclusum. ‖ 10, 25. *ab ipso.* Halm coni. ab illo. ‖ 27. *discripserat.* Halm coni. descripserat. ‖ 11, 28. *solet.* L, Orelli. soleat. 'sed Cannensem' malim cum Lambino. ‖ 12, 31. *muliebribus vocibus.* Nonius p. 358. mulierum vocibus. ‖ 13, 34. *L. Lucullo*, M. Cotta. L. Lucullo et M. Cotta. *Chelidonis* incl. Bake. ‖ 14, 36. *prodendae.* J. F. Gronovius, Jordan. prodendam. C. et Nonius 363, 541. ‖ 16, 40. *pro eis.* Baiter. pro his. ‖ 41. *dixissetque quidam.* Ernesti. dixisse quendam. *admurmuraverint — dixerint.* r λ. admurmuraverunt — dixerunt. ‖ 17, 42. excidisse videtur 'adhibuit' Lambino teste in codice quodam inventum. ‖ 44. 'cybaeam' ante 'maximam' incl. Jordan, Klotz. *pulcherrimam atque ornatissimam cybaeam* incl. Halm. *per magistratum* scr. per magistratumque. *iste.* L. ipse. ‖ 18, 46. malis 'sermonem esse hominum'. ‖ 47. *materiem* incl. ‖ 21, 53. *praetores* om. R, 129. Jordan; incl. ‖ 22, 56. *adierunt te.* Halm. ('te' om. R.) te adierunt. 'et ab his' malit Halm. ‖ 58. *de re publica.* Arusianus Messius 224, Jordan. re publica. C. ('rei publ.' g1.) ‖ 24, 61. *testimonia civitatum* incl. ('civitatum' incl. Halm.) ‖ 25, 62. *discribere* r. describere. ‖ 26, 65. *coniectura est* incl. *hominem* incl. *ut solet fieri* incl. Burmann. ‖ 28, 71. *si* add. Halm. ‖ 72. *cives Romani* et *civibus Romanis* incl. Bake. ‖ 29, 74. *is* add. Halm. ('hic cum' 17, ψ, h.) ‖ 75. *nulla esset.* 129, probat Jordan. (om. 'nulla — defensio'. R.) nulla esse potuit. ‖ 30, 78. *archipiratam* incl. Bake, ut 79. *nobilissimus pirata* et *de illo archipirata.* ‖ 31, 80. *quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent* incl. Ernesti. *iam continuos* add. V, incl. Klotz. (om. Jordan.) ‖ 81. *populi Romani praetor.* V. ('propr.') praetor populi Romani. ('populi Romani' om. R.) *erat Pipa.* Schütz. Pipa. *de qua muliere — percelebrantur* incl. Bake. ‖ 82. *vir Cleomenes.* V. Cleomenes vir. *Cleomenes* incl. *animo tamen.* V. tamen animo. ‖ 32, 84. *Syracusanum neminem.* V, Klotz. Syracusanorum neminem. *possint.* Ernesti. possent. ‖ 33, 86. *in speciem.* Orelli. ('in specie'. R.) specie λ, Jordan. *viderant.* Benedict. viderunt. ‖ 35, 92. *huiusce cladis* (om. 'gravis'). Severianus p. 341. gravis huiusce mali. ‖ 36, 94. *hoc* add. V, Klotz; incl. *commemorabatur.* Hotoman. commemorabantur. C, Klotz. ‖ 37. *parvis myoparonibus.* V, Klotz. myoparonibus parvis. *Syracusanum.* V, Klotz. Syracusanorum. ‖ 98. *loci ipsius.* V, Halm. loci ipsius natura. ‖ 39, 102. *ex illis.* C, Stephan. (ex codice ς.) ‖ 103. *tolli et.* R. et tolli et. illud incl. C. G. Zumpt, hoc Jordan. ‖ 40, 105. *quid? ergo iste.* Lambin. quid ergo? iste. ‖ 106. *putaretur.* V. arbitraretur. ‖ 42, 108. *auctoritate hominem* scr. auctori-

tate. || 109. *indicta causa.* V. causa indicta. *exercitum* om. R, incl. Jordan. *at ab omnibus* l 29, Orelli. ab omnibus. *appellari* r. appellare. || 43, 111. *Heraclium in eadem* scr. Heraclium in ea. || 113. *nos* incl. Wesenberg. ('nos' rg2λ, 'vos' g1.) *sed secum* L, Orelli. sed cum. R. secum V, Jordan. || 44, 116. *Cleomenes* om. V, Halm; incl. || 117. *sunt haec.* V. haec sunt. || 45. 'in eos' V, ut Brunnio videtur. || 118. *omni* om. V, incl. *tibi* om. Quintil. IX, 4, 71, Jordan. incl. *pecunia lictori.* V. pecunia. *et* om. V, incl. || 123. *auditis.* L. (audietis. V.) audistis. || 47. 'eorumne' operae Jordani. || 125. *adulescens et ex complexu matris ereptus innocens filius.* V (in quo 'filius' deest) L (ubi 'e complexu'). adulescens. || 48, 126. *ad senatumne.* V, Klotz. ad senatum. *est senatorium.* V, Klotz. senatorium. *videmus.* Ernesti. videamus. *homines* incl. Bake. *videtis.* L. Bake. || 128. *aspicite* alterum om. V, L. incl. || 49. *domu.* r. domo. *isdem* V, Orelli. iis. || 129. *utrumque* V, Klotz. utrorumque. || 130. *possit.* Bake. posset. *veritatem.* V. severitatem. || 50, 131. *ut illa.* Hotoman. illa. || 132. *tibi* om. V. incl. || 133. *nego securi.* V. securi nego. || 51. *hoc Hennenses.* L, Jord. (om. R, Klotz) 'hoc Ennenses' V unde Halm 'hoc Aetnenses'. || 52, 136. *posses.* V ('possets' sic). posset. || 54, 141. ante *milium* excidit numerus in C. 'duorum milium' sive 'duobus milibus' E ante Jordan. || 142. *illim* Halm ex 'illum' r. illinc. || 55, 143. *enim* om. R, Jordan. incl. *Romanorum est.* Halm. Romanorum sit. || 56, 145. *interficere.* malis 'intercipere' cum Lambin. || 58, 151. *id facere.* R, Orelli. facere. || 153. *iudicibus* incl. Bake. || 61, 160. *civium Romanorum* om. L praeter 42, Jordan. *esse coniectum.* 129. coniectum. || 161. *Raecio.* C (recio). Precio. || 63, 163. *ardentesque.* C. candentesque. || 64, 165. *patronis* scr. proximis. († praefigit Jordan.) *dubitationem.* malim 'dilationem' cum Victorio. || 65, 168. *Raecium — Raecius.* C. Precium — Precius. || 66, 170. *civem Romanum* om. Severianus p. 344; incl. Halm, Jordan. || 67, 171. *et scopulos.* g2λ, Severianus l. c. et ad scopulos. *inanima.* Naugerius, Halm. *inanimata.* || 172. *vestram severitatem desiderant* om. R, incl. Halm. || 173. 'ceciderit'. Gulielmius. || 167. *alio quodam* scr. aliquo. || 69, 177. *nempe* incl. || 178. *de veteribus iudiciis* incl. || 71, 182. *optandum.* l 29, λ. al. optatum. || 72, 184. *iste* om. r, incl.

M. TULLII CICERONIS
PRO P. QUINCTIO ORATIO.

Quae res in civitate duae plurimum possunt, eae con- 1
tra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia et 1
eloquentia; quarum alteram, C. Aquili, vereor, alteram
metuo: eloquentia Q. Hortensii ne me dicendo impediat
non nihil commoveor; gratia Sex. Naevii ne P. Quinctio
noceat, id vero non mediocriter pertimesco; neque hoc 2
tanto opere querendum videretur, haec summa in illis
esse, si in nobis essent saltem mediocria: verum ita res
se habet, ut ego, qui neque usu satis et ingenio parum
possum, cum patrono disertissimo comparer; P. Quinctius,
cuius tenues opes, nullae facultates, exiguae amicorum
copiae sunt, cum adversario gratiosissimo contendat. illud 3
quoque nobis accedit incommodum, quod M. Iunius, qui
hanc causam, C. Aquili, aliquotiens apud te egit, homo
et in aliis causis exercitatus et in hac multum ac saepe
versatus hoc tempore abest nova legatione impeditus, et
ad me ventum est, qui ut summa haberem cetera, tem-
poris quidem certe vix satis habui, ut rem tantam, tot
controversiis implicatam, possem cognoscere. ita quod 4
mihi consuevit in ceteris causis esse adiumento, id quo-
que in hac causa deficit: nam quo minus ingenio possum,
subsidium mihi diligentiam comparavi; quae [quanta sit]
nisi tempus et spatium datum sit, intellegi non potest.
quae quo plura sunt, C. Aquili, eo te et eos, qui tibi in
consilio sunt, meliore mente nostra verba audire oporte-
bit, ut multis incommodis veritas debilitata tandem aequi-
tate talium virorum recreetur. quod si tu iudex nullo prae- 5
sidio fuisse videbere contra vim et gratiam solitudini at-
que inopiae, si apud hoc consilium ex opibus, non ex
veritate causa pendetur, profecto nihil est iam sanctum at-
que sincerum in civitate, nihil est quod humilitatem cuius-
quam gravitas et virtus iudicis consoletur: certe aut apud

te et hos, qui tibi adsunt, veritas valebit aut ex hoc loco
repulsa vi et gratia locum, ubi consistat, reperire non
5 poterit. non eo dico, C. Aquili, quo mihi veniat in du-
bium tua fides et constantia aut quo non in his, quos tibi
advocasti, viris lectissimis civitatis spem summam habere
6 P. Quinctius debeat. quid ergo est? primum magnitudo
periculi summo timore hominem adficit, quod uno iudi-
cio de fortunis omnibus decernit, idque cum cogitat, non
minus saepe ei venit in mentem potestatis quam aequita-
tis tuae; propterea quod omnes, quorum in alterius manu
vita posita est, saepius illud cogitant, quid possit is, cuius
in dicione ac potestate sunt, quam quid debeat facere;
7 deinde habet adversarium P. Quinctius verbo Sex. Nae-
vium, re vera huiusce aetatis homines disertissimos, for-
tissimos, florentissimos nostrae civitatis, qui communi
studio summis opibus Sex. Naevium defendunt, si id est
defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius,
8 quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. nam quid
hoc iniquius aut indignius, C. Aquili, dici aut commemo-
rari potest, quam me, qui caput alterius, famam fortunas-
que defendam, priore loco causam dicere: cum praesertim
Q. Hortensius, qui in hoc iudicio partis accusatoris ob-
tinet, contra me sit dicturus, cui summam copiam facul-
tatemque dicendi natura largita est? ita fit ut ego, qui
tela depellere et volneribus mederi debeam, tum id facere
cogar, cum etiam telum adversarius nullum iecerit; illis
autem id tempus impugnandi detur, cum et vitandi illo-
rum impetus potestas adempta nobis erit et, si qua in re,
id quod parati sunt facere, falsum crimen quasi venena-
tum aliquod telum iecerint, medicinae faciendae locus
9 non erit. id accidit praetoris iniquitate et iniuria: pri-
mum quod contra omnium consuetudinem iudicium prius
de probro quam de re maluit fieri; deinde quod ita con-
stituit id ipsum iudicium, ut reus antequam verbum accu-
satoris audisset, causam dicere cogeretur: quod eorum
gratia et potentia factum est, qui quasi sua res aut honos
agatur, ita diligenter Sex. Naevii studio et cupiditati mo-
rem gerunt, et in eius modi rebus opes suas experiuntur,
in quibus, quo plus propter virtutem nobilitatemque pos-
10 sunt, eo minus quid possint debent ostendere. cum tot

tantisque difficultatibus adfectus atque adflictus in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit; cum adhuc ei propter vim adversariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus aequus reperiri potuerit; cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint, te, C. Aquili, vosque, qui in consilio adestis, orat atque obsecrat, ut multis iniuriis iactatam atque agitatam aequitatem in hoc tandem loco consistere et confirmari patiamini. id quo faci- 3 11
lius facere possitis, dabo operam ut a principio res quem ad modum gesta et contracta sit cognoscatis.

C. Quinctius fuit P. Quinctii huius frater, sane ceterarum rerum pater familias et prudens et attentus, una in re paulo minus consideratus, qui societatem cum Sex. Naevio fecerit, viro bono, verum tamen non ita instituto, ut iura societatis et officia certi patris familias nosse posset, non quo ei deesset ingenium: nam neque parum facetus scurra Sex. Naevius neque inhumanus praeco umquam est existimatus. quid ergo est? cum ei natura nihil melius quam vocem dedisset, pater nihil praeter libertatem reliquisset, vocem in quaestum contulit, libertate usus est, quo impunius dicax esset: qua re quidem socium tibi 12
cum velles adiungere nihil erat, nisi ut in tua pecunia condisceret, qui pecuniae fructus esset; tamen inductus consuetudine ac familiaritate Quinctius fecit, ut dixi, societatem earum rerum, quae in Gallia comparabantur. erat ei pecuaria res ampla et rustica sane bene culta et fructuosa. tollitur ab atriis Liciniis atque a praeconum consessu in Galliam Naevius et trans Alpis usque transfertur; fit magna mutatio loci, non ingenii: nam qui ab adulescente quaestum sibi instituisset sine impendio, postea quam nescio quid impendit et in commune contulit, mediocri quaestu contentus esse non poterat; nec 13
mirum, si is, qui vocem venalem habuerat, ea, quae voce quaesierat, magno sibi quaestui fore putabat: itaque hercule haud mediocriter de communi quodcunque poterat ad se in privatam domum sevocabat; qua in re ita diligens erat, quasi ei, qui magna fide societatem gererent, arbitrium pro socio condemnari solerent. verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quae me P. Quinctius cupit

commemorare: *et* tametsi causa postulat, tamen quia
postulat, non flagitat, praeteribo. cum annos iam com-
14 pluris societas esset et cum saepe suspectus Quinctio
Naevius fuisset, neque ita commode posset rationem red-
dere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat,
moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Naevius, et mo-
ritur repentino: heredem testamento reliquit hunc P.
Quinctium, ut, ad quem summus maeror morte sua ve-
niebat, ad eundem summus honos quoque perveniret:
15 [quo mortuo] nec ita multo post in Galliam proficiscitur
Quinctius. ibi cum isto [Naevio] familiariter vivit. annum
fere una sunt, cum et de societate multa inter se com-
municarent et de tota illa ratione atque re Gallicana;
neque interea verbum ullum interposuit Naevius, aut
societatem sibi quidpiam debere aut privatim Quinctium
debuisse. cum aeris alieni aliquantum esset relictum, qui-
bus nominibus pecuniam Romae curari oporteret, auctio-
nem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse
16 proscribit earum rerum, quae ipsius erant privatae. ibi
tum vir optimus Sex. Naevius hominem multis verbis
deterret ne auctionetur: eum non ita commode posse eo
tempore quo proscripsisset vendere; Romae sibi nummo-
rum facultatem esse, quam, si saperet, communem existi-
maret pro fraterna illa necessitudine et pro ipsius adfini-
tate: nam P. Quinctii consobrinam habet in matrimonio
Naevius et ex ea liberos. quia quod virum bonum facere
oportebat, id loquebatur Naevius, credidit Quinctius eum,
qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitatu-
rum: auctionem velle facere desistit; Romam proficisci-
17 tur: decedit ex Gallia Romam simul Naevius. cum pecu-
niam C. Quinctius P. Scapulae debuisset, per te, C. Aquili,
decidit P. Quinctius, quid liberis eius dissolveret. hoc eo
per te agebatur, quod propter aerariam rationem non sa-
tis erat in tabulis inspexisse quantum deberetur, nisi ad
Castoris quaesisses quantum solveretur. decidis statuis-
que tu propter necessitudinem, quae tibi cum Scapulis est,
18 quid eis ad denarium solveretur. haec omnia Quinctius
agebat auctore et consuasore Naevio; nec mirum, si eius
utebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat.
non modo enim pollicitus erat in Gallia, sed Romae coti-

die, simul atque sibi hic aduuisset, numeraturum se dice-
bat. Quinctius porro istum posse facere videbat; debere
intellegebat; mentiri, quia causa cur mentiretur non erat,
non putabat: quasi domi nummos haberet, ita constituit
Scapulis se daturum; Naevium certiorem facit, rogat ut
curet quod dixisset: cum iste vir optimus — vereor ne se 19
derideri putet, quod iterum iam dico 'optimus' — qui
hunc in summas angustias adductum putaret, ut cum suis
condicionibus in ipso articulo temporis astringeret, assem
sese negat daturum, nisi prius de rebus rationibusque
societatis omnibus decidisset et scisset sibi cum Quinctio
controversiae nihil futurum. 'posterius' inquit 'ista vide-
bimus' Quinctius; 'nunc hoc velim cures, si tibi videtur,
quod dixisti.' negat se alia ratione facturum; quod pro-
misisset, non plus sua referre, quam si, cum auctionem
venderet, domini iussu quidpiam promisisset. destitutione 20
illa perculsus Quinctius a Scapulis paucos dies aufert; in
Galliam mittit, ut ea, quae proscripserat, venirent; dete-
riore tempore absens auctionatur; Scapulis difficiliore
condicione dissolvit: tunc appellat ultro Naevium, ut quon-
iam suspicaretur aliqua de re fore controversiam, videret
ut quam primum et quam minima cum molestia tota res
transigeretur. dat iste amicum M. Trebellium, nos com- 21
munem necessarium, qui istius domi erat eductus et quo
utebatur iste plurimum, propinquum nostrum, Sex. Alfe-
num. res convenire nullo modo poterat, propterea quod
hic mediocrem iacturam facere cupiebat, iste mediocri
praeda contentus non erat: itaque ex eo tempore res esse 22
in vadimonium coepit. cum vadimonia saepe dilata essent
et cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum
neque quicquam profectum esset, venit ad vadimonium
Naevius. obsecro, C. Aquili vosque, qui adestis in con- 6
silio, ut diligenter attendatis, ut singulare genus fraudis
et novam rationem insidiarum cognoscere possitis: ait se 23
auctionatum esse in Gallia; quod sibi videretur se vendi-
disse; curasse, ne quid sibi societas deberet; se iam ne-
que vadari amplius neque vadimonium promittere: si quid
agere secum velit Quinctius, non recusare. hic cum rem
Gallicanam cuperet revisere, hominem in praesentia non
vadatur; ita sine vadimonio disceditur. deinde Romae dies

xxx fere Quinctius commoratur; cum ceteris quae habe-
bat vadimonia differt, ut expeditus in Galliam proficisci
24 posset; proficiscitur. Roma egreditur ante diem II Kalend.
Februarias Quinctius Scipione et Norbano coss. quaeso,
ut eum diem memoriae mandetis. L. Albius Sex. filius
Quirina vir bonus et cum primis honestus una profectus
est. cum venissent ad Vada Volaterrana quae nominan-
tur, vident perfamiliarem Naevii, qui ex Gallia pueros
venalis isti adducebat, L. Publicium, qui, ut Romam venit,
narrat Naevio, quo in loco viderit Quinctium. quod nisi
ex Publicio [narratum Naevio esset, non tam cito res in
25 contentionem venisset. tum Naevius] pueros circum ami-
cos dimittit; ipse suos necessarios ab atriis Liciniis et a
faucibus macelli conrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi
adsint hora secunda postridie. veniunt frequentes: testi-
ficatur iste P. QUINCTIUM NON STITISSE ET SE STITISSE. tabulae
maxime signis hominum nobilium consignantur; discedi-
tur. postulat a Burrieno praetore Naevius, ut ex edicto
bona possidere liceat: iussit bona proscribi eius, quicum
familiaritas fuerat, societas erat, adfinitas liberis istius
26 vivis divelli nullo modo poterat. qua ex re intellegi facile
potuit nullum esse officium tam sanctum atque sollemne,
quod non avaritia comminuere ac violare soleat: etenim
si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas co-
litur, necesse est iste, qui amicum, socium, adfinem fama
atque fortunis spoliare conatus est, vanum se et perfidio-
27 sum et impium esse fateatur. libellos Sex. Alfenus pro-
curator P. Quinctii familiaris et propinquus Sex. Naevii
deicit; servolum unum, quem iste prehenderat, abducit;
denuntiat sese procuratorem esse; istum aequum esse
famae fortunisque P. Quinctii consulere et adventum eius
exspectare: quod si facere nolit atque imbiberit *spem
posse se* eius modi rationibus illum ad suas condiciones
perducere, sese nihil precari et, si quid agere velit, iudicio
28 defendere. haec dum Romae geruntur, Quinctius interea
contra ius, consuetudinem, edicta praetorum de saltu
agroque communi a servis communibus vi detruditur.
7 existima, C. Aquili, modo et ratione omnia Romae Nae-
vium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia
gestum est, recte atque ordine factum videtur. expulsus

atque eiectus e praedio Quinctius accepta insigni iniuria confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in provincia; quem, ut ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino: is eam rem quam vehementer vindicandam putarit ex decretis eius poteritis cognoscere. Alfenus interea 29
Romae cum isto gladiatore vetulo cotidie pugnabat: utebatur populo sane suo, propterea quod iste caput petere non desinebat. iste postulat, ut procurator iudicatum solvi satis daret: negat Alfenus aequum esse procuratorem satis dare, quod reus satis dare non deberet, si ipse adesset. appellantur tribuni; a quibus cum esset certum auxilium petitum, ita tum disceditur, ut Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alfenus promitteret. venit Romam 8
Quinctius; vadimonium sistit. iste homo acerrimus, bono- 30
rum possessor, expulsor, ereptor, annum et sex mensis nihil petit; quiescit; condicionibus hunc quoad potest producit: a Cn. Dolabella denique praetore postulat, ut sibi Quinctius iudicatum solvi satis det, ex formula QUOD AB EO PETAT, QUOIUS EX EDICTO PRAETORIS BONA DIES XXX POSSESSA SINT. non recusabat Quinctius quin ita satis dare iuberetur, si bona possessa essent ex edicto. decernit: quam aequum nihil dico; unum hoc dico 'novum'; et hoc ipsum tacuissem mallem, quoniam utrumque quivis intellegere potuisset: iubet P. Quinctium sponsionem cum Sex. Naevio facere SI BONA SUA EX EDICTO P. BURRIENI PRAETORIS DIES XXX POSSESSA NON ESSENT. recusabant qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere, ut aut uterque inter se aut neuter satis daret; non necesse esse famam alterius in iudicium venire; clamabat porro 31
ipse Quinctius sese idcirco nolle satis dare, ne videretur iudicasse bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istius modi faceret, se, id quod nunc evenit, de capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella, quem ad modum solent homines nobiles: seu recte seu perperam facere coeperunt, ita in utroque excellunt, ut nemo nostro loco natus adsequi possit, iniuriam facere fortissime perseverat: aut satis dare aut sponsionem iubet facere et interea recusantis nostros advocatos acerrime submoveri. conturbatus sane discedit Quinctius; neque 9 32
mirum, cui haec optio tam misera tamque iniqua daretur,

ut aut ipse se capitis damnaret, si satis dedisset, aut causam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco diceret. cum in altera re causa nihil esset quin secus iudicaret ipse de se, quod iudicium gravissimum est, in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, unde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiae, sponsionem facere maluit; fecit: te iudicem, C. Aquili, sumpsit; ex sponso egit. in hoc summa iudicii causaque tota consistit.

30 Iudicium esse, C. Aquili, non de re pecuniaria, sed de fama fortunisque P. Quinctii vides. cum maiores ita constituerint, ut qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret, nos inaudita criminatione accusatorum priore loco causam dicere intellegis; eos porro, qui defendere consuerunt, vides accusare et ea ingenia converti ad perniciem, quae antea versabantur in salute atque auxilio ferendo. illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in ius educerent, ut nobis tempus quam diu diceremus praestitueres: quam rem facile a praetore impetrassent, nisi tu quod esset tuum ius et officium potestasque do-
31 cuisses. neque nobis adhuc praeter te quisquam fuit, ubi nostrum ius contra illos obtineremus, neque illis umquam satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset: ita sine iniuria potentiam levem atque inopem esse arbitrantur. verum quoniam tibi instat Hortensius, ut eas in consilium, a me postulat, ne dicendo tempus absumam, queritur priore patrono causam defendente numquam perorari potuisse, non patiar istam manere suspitionem, nos rem iudicari nolle. nec illud mihi adrogabo, me posse causam commodius demonstrare quam antea demonstrata sit; neque tamen tam multa verba faciam, propterea quod et ab illo, qui tum dixit, iam informata causa est et a me, qui neque excogitare neque pronuntiare multa possum, brevitas postulatur, quae mihimet ipsi amicissima est.
32 faciam, quod te saepe animadverti facere, Hortensi: totam causae meae dictionem certas in partis dividam. tu id semper facis, quia semper potes; ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere: quod tibi natura dat ut semper possis, id mihi causa concedit ut hodie possim. certos mihi finis terminosque constituam, extra

M. TULLII CICERONIS

OPERA

QUAE SUPERSUNT OMNIA

EDIDERUNT

J. G. BAITER C. L. KAYSER.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXI.

BERNHARD TAUCHNITZ.

GRIECHISCHE UND RÖMISCHE CLASSIKER

OCTAV-(SCHUL-)AUSGABEN, TASCHENAUSGABEN UND PRACHTAUSGABEN.

MAI 1879.

ARISTOPHANIS comoediae. Ed. AUGUSTUS MEINEKE.
Octavausgabe. 2 Voll. ℳ 3,00.
Vol. 1. ℳ 1,50. — Vol. 2. ℳ 1,50.

Taschenausgabe. 2 Partes. ℳ 1,50.
Pars 1. ℳ 0,75. — Pars 2. ℳ 0,75.
Prachtausgabe. ℳ 5,25.

HOMERI Odyssea. Ed. GUILELMUS

Jede Tragoedie einzeln ℳ 0,50.
Prachtausgabe. 3 Voll. ℳ 11,25.
Vol. 1. ℳ 3,75. — Vol. 2. ℳ 3,75.
Vol. 3. ℳ 3,75.

HERODOTI historiae. Ed. ABICHT.
Octavausgabe. 2 Voll. ℳ 2,70.
Vol. 1. ℳ 1,35. — Vol. 2. ℳ 1,35.
Prachtausgabe. 2 Voll. ℳ 6,00.
Vol. 1. ℳ 3,00. — Vol. 2. ℳ 3,00.

HOMERI Ilias. Edidit GUILELMUS BAEUMLEIN.
Octavausgabe. 2 Partes. ℳ 1,50.
Pars 1. ℳ 0,75. — Pars 2. ℳ 0,75.

Vol. 1. Euthyphro, Apologia, Crito, Phaedo. ℳ 6,00.
Vol. 2. Fasciculus 1.: Cratylus. ℳ 3,00.
Vol. 12. Leges I—VI. ℳ 6,00.

PLUTARCHI vitae inter se comparatae. Edidit IMM. BEKKER.
Octavausgabe. 5 Voll. ℳ 8,40.
Vol. 1. ℳ 1,80. — Vol. 2. ℳ 2,10.
Vol. 3. ℳ 1,50. — Vol. 4. ℳ 1,50.
Vol. 5. ℳ 1,50.

Daraus einzeln:

1. Theseus et Romulus, Lycurgus et Numa, Solon et Poplicola. ℳ 0,90.
2. Themistocles et Camillus, Pericles et Fabius Maximus, Alcibiades et Coriolanus. ℳ 0,90.

Fortsetzung auf der dritten Seite dieses Umschlages.

quos egredi non possim, si maxime velim, ut et mihi sit
propositum de quo dicam et Hortensius habeat exposita
ad quae respondeat et tu, C. Aquili, iam ante animo pro-
spicere possis, quibus de rebus auditurus sis: negamus 36
te bona P. Quinctii, Sex. Naevi, possedisse ex edicto prae-
toris. in eo sponsio facta est. ostendam primum causam
non fuisse, cur a praetore postulares, ut bona P. Quinctii
possideres; deinde ex edicto te possidere non potuisse;
postremo non possedisse. quaeso, C. Aquili vosque, qui
estis in consilio, ut quid pollicitus sim diligenter memo-
riae mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si
haec memineritis, et me facile vestra existimatione revo-
cabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi
ipse circumdedi: nego fuisse causam cur postularet; nego
ex edicto possidere potuisse; nego possedisse. haec tria
cum docuero, peroraro.

Non fuit causa cur postulares. qui hoc intellegi po- 11 37
test? quia Sex. Naevio neque ex societatis ratione neque
privatim quicquam debuit Quinctius. quis huic rei testis
est? idem qui acerrimus adversarius: in hanc rem te, te
inquam, testem, Naevi, citabo. annum et eo diutius post
mortem C. Quinctii fuit in Gallia tecum simul Quinctius:
doce te petisse ab eo istam nescio quam innumerabilem
pecuniam; doce aliquando mentionem fecisse, dixisse de-
beri: debuisse concedam. moritur C. Quinctius, qui tibi, 38
ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit; heres
eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum
communem; eo denique, ubi non modo res erat, sed ratio
quoque omnis et omnes litterae. quis tam dissolutus in
re familiari fuisset, quis tam neglegens, quis tam tui,
Sexte, dissimilis, qui cum res ab eo, quicum contraxisset,
recessisset et ad heredem pervenisset, non heredem, cum
primum vidisset, certiorem faceret, appellaret, rationem
adferret, si quid in controversiam veniret, aut intra pa-
rietes aut summo iure experiretur? itane est? quod viri
optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios ca-
ros et honestos esse atque haberi volunt, id Sex. Naevius
non faceret, qui usque eo fervet ferturque avaritia, ut de
suis commodis aliquam partem velit committere, ne quam
partem huic propinquo suo ullius ornamenti relinquat?

et is pecuniam, si qua deberetur, non peteret, qui [quia
quod debitum numquam est, id datum non est,] non pecu-
niam modo, verum etiam hominis propinqui sanguinem
vitamque eripere conatur? huic tum molestus esse vide-
licet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis? quem
nunc interficere nefarie cupis, cum tum pudenter appel-
lare nolebas? ita credo: hominem propinquum, tui ob-
servantem, virum bonum, pudentem, maiorem natu
nolebas aut non audebas appellare; saepe, ut fit, cum
ipse te confirmasses, cum statuisses mentionem de pecu-
nia facere, cum paratus meditatusque venisses, homo ti-
midus, virginali verecundia, subito ipse te retinebas; ex-
cidebat repente oratio; cum cuperes appellare, non aude-
12 40 bas, ne invitus audiret. id erit profecto. credamus hoc,
Sex. Naevium, cuius caput oppugnet, eius auribus peper-
cisse. si debuisset, Sexte, petisses, et petisses statim;
si non statim, paulo quidem post; si non paulo, at ali-
quanto; sex quidem illis mensibus profecto; anno vertente
sine controversia: anno et sex mensibus vero, cum tibi
cotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nul-
lum facis: biennio iam confecto fere appellas. quis tam
perditus ac profusus nepos non adesa iam, sed abundanti
etiam pecunia sic dissolutus fuisset, ut fuit Sex. Naevius?
41 cum hominem nomino, satis mihi videor dicere. debuit
tibi C. Quinctius: numquam petisti. mortuus est ille: res
ad heredem venit. cum eum cotidie videres, post bien-
nium denique appellas. dubitabitur utrum sit probabilius
Sex. Naevium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse,
an ne appellaturum quidem biennio? appellandi tempus
non erat? at tecum plus annum vixit. in Gallia agi non
potuit? at et in provincia ius dicebatur et Romae iudicia
fiebant. restat, ut aut summa neglegentia tibi obstiterit
aut unica liberalitas: si neglegentiam dices, mirabimur; si
bonitatem, ridebimus; neque praeterea quid possis dicere
invenio. satis est argumenti nihil esse debitum Naevio,
13 42 quod tam diu nihil petivit. quid, si hoc ipsum, quod nunc
facit, ostendo testimonio esse nihil deberi? quid enim
nunc agit Sex. Naevius? qua de re controversia est? quod
est hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid
negotii geritur, in quo ille tot et talis viros defatigat?

pecuniam petit. nunc denique? verum tamen petat: audia-
mus. de rationibus et controversiis societatis volt diiu- 43
dicari: sero, verum aliquando tamen: concedamus. 'non'
inquit 'id ago, C. Aquili, neque in eo nunc laboro: pecu-
nia mea tot annos utitur P. Quinctius: utatur sane; non
peto.' quid igitur pugnas? an quod saepe multis in locis
dixisti, ne in civitate sit? ne locum suum, quem adhuc
honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter vivos;
decernat de vita et ornamentis suis omnibus; apud iudi-
cem causam priore loco dicat, et eam cum orarit, tum
denique vocem accusatoris audiat? quid, hoc quo perti-
net? ut ocius ad tuum pervenias? at si id velles, iam pri-
dem actum esse poterat. ut honestiore iudicio conflictere? 44
at sine summo scelere P. Quinctium propinquum tuum
iugulare non potes. ut facilius iudicium sit? at neque C.
Aquilius de capite alterius libenter iudicat et Q. Horten-
sius contra caput non didicit dicere. quid a nobis autem,
C. Aquili, refertur? pecuniam petit: negamus deberi.
iudicium fiat statim; non recusamus. ut quid praeterea?
si veretur ut res iudicio facto parata sit, iudicatum solvi
satis accipiat; quibus a me verbis satis accipiet, isdem
ipse, quod peto, satis det. actum iam potest esse, C.
Aquili; iam tu potes liberatus discedere molestia prope
dicam non minore quam Quinctius. quid agimus, Hor- 45
tensi? quid de hac condicione dicimus? possumus ali-
quando depositis armis sine periculo fortunarum de re
pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram perse-
qui, ut hominis propinqui caput incolume esse patiamur?
possumus petitoris personam capere, accusatoris depo-
nere? 'immo' inquit 'abs te satis accipiam; ego autem
tibi satis non dabo.' quis tandem nobis ista iura tam 14
aequa discribit? quis hoc statuit, quod aequum sit in
Quinctium, id iniquum esse in Naevium? 'Quinctii bona'
inquit 'ex edicto praetoris possessa sunt.' ergo id ut
confitear postulas, ut, quod numquam factum esse iudi-
cio defendimus, id proinde quasi factum sit nostro iudicio
confirmemus. inveniri ratio, C. Aquili, non potest, ut ad 46
suum quisque quam primum sine cuiusquam dedecore,
infamia pernicieque perveniat? profecto si quid deberetur,
peteret; non omnia iudicia fieri mallet, quam unum illud,

unde haec omnia [iudicia] nascuntur. qui inter tot annos
ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi
cotidie; qui quo tempore primum [male] agere coepit, in
vadimoniis differendis tempus omne consumpserit; qui
postea vadimonium quoque missum fecerit, hunc per in-
sidias vi de agro communi deiecerit; qui cum de re agendi
nullo recusante potestas fuisset, sponsionem de probro
facere maluerit; qui cum revocetur ad id iudicium, unde
nata haec sunt omnia, condicionem aequissimam repudiet,
fateatur se non pecuniam, sed vitam et sanguinem petere,
is non hoc palam dicit: mihi si quid deberetur, peterem,
47 atque adeo iampridem abstulissem: nihil hoc tanto nego-
tio, nihil tam invidioso iudicio, nihil tam advocatione
copiosa uterer, si petendum esset: extorquendum est in-
vito atque ingratis: quod non debet, eripiendum atque
exprimendum est; de fortunis omnibus P. Quinctius de-
turbandus est; potentes, diserti, nobiles omnes advocandi
sunt; adhibenda vis est veritati; minae iactentur, peri-
cula intendantur, formidines opponantur, ut his rebus
aliquando victus et perterritus ipse se dedat? quae meher-
cule omnia, cum qui contra pugnent video, et cum illum
consessum considero, adesse atque impendere videntur
neque vitari ullo modo posse: cum autem ad te, C. Aquili,
oculos animumque rettuli, quo maiore conatu studioque
aguntur, eo leviora infirmioraque existimo. nihil igitur
48 debuit, ut tu ipse praedicas. quid, si debuisset,
continuone causa fuisset cur a praetore postulares ut
bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse
neque cuiquam expedire. quid igitur demonstrat? vadi-
monium sibi ait esse desertum. ante quam doceo id
factum non esse, libet mihi, C. Aquili, ex officii ratione
atque ex omnium consuetudine rem ipsam et factum
simul Sex. Naevii considerare. ad vadimonium non ve-
nerat, ut ais, is, quicum tibi adfinitas, societas, omnes
denique causae et necessitudines veteres intercedebant:
ilicone ad praetorem ire convenit? continuone verum fuit
postulare, ut ex edicto bona possidere liceret? ad haec
extrema et inimicissima iura tam cupide decurrebas, ut
tibi nihil in posterum quod gravius aut crudelius facere
49 posses reservares? nam quid homini potest turpius, quid

viro miserius aut acerbius usu venire? quod tantum eve-
nire dedecus, quae tanta calamitas inveniri potest? pecu-
niam si cuipiam fortuna ademit aut si alicuius eripuit
iniuria, tamen, dum existimatio est integra, facile conso-
latur honestas egestatem: at non nemo aut ignominia
adfectus aut iudicio turpi convictus bonis quidem suis
utitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non ex-
spectat, hoc tamen in miseriis adiumento et solacio sub-
levatur: cuius vero bona venierunt, cuius non modo illae
amplissimae fortunae, sed etiam victus vestitusque neces-
sarius sub praeconem cum dedecore subiectus est, is non
modo ex numero vivorum exturbatur, sed, si fieri potest,
infra etiam mortuos amandatur. etenim mors honesta
saepe vitam quoque turpem exornat: *at* vita turpis *saepe*
ne morti quidem honestae locum relinquit. ergo hercule, 50
cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama et
existimatio cum bonis simul possidetur; de quo libelli in
celeberrimis locis proponuntur, huic ne perire quidem
tacite obscureque conceditur; cui magistri fiunt et domini
constituuntur, qui qua lege et qua condicione pereat pro-
nuntient, de quo homine praeconis vox praedicat et pre-
tium conficit, huic acerbissimum vivo videntique funus
ducitur, si funus id habendum est, quo non amici conve-
niunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores
[ut carnifices] ad reliquias vitae lacerandas et distrahen-
das. itaque maiores nostri raro id accidere voluerunt, 16 51
praetores ut considerate fieret comparaverunt. viri boni
cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est,
timide tamen et pedetemptim istuc descendunt, vi ac ne-
cessitate coacti, inviti, multis vadimoniis desertis saepe
inlusi ac destituti; considerant enim quid et quantum sit
alterius bona proscribere. iugulare civem ne iure quidem
quisquam bonus volt; mavolt commemorari se cum pos-
set perdere pepercisse quam cum parcere potuerit perdi-
disse. haec in homines alienissimos, denique inimicissi-
mos viri boni faciunt et hominum existimationis et com-
munis humanitatis causa, ut, cum ipsi nihil alteri scientes
incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit.
ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista 52
gravissima sua sponte videretur, tamen eius atrocitas ne-

cessitudinis nomine levaretur. ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam gravius aliquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregasset aut fortuna coniunxisset. ad vadimonium non venit. quis? is, qui tibi praesto semper fuit. ergo in eum, qui semel hoc commisit, ut tibi praesto non esset, omnia tela coniecisti, quae parata sunt in eos, qui permulta male agendi causa
53 fraudandique fecerunt? si dupondius tuus ageretur, Sex. Naevi, si in parvola re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquilium aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiae, societatis, adfinitatis ageretur, cum officii rationem atque existimationis duci conveniret, eo tempore tu non modo non ad C. Aquilium aut ad L. Lucilium rettulisti, sed ne ipse quidem te consuluisti; ne hoc quidem tecum locutus es: 'horae duae fuerunt: Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago?' si mehercule haec tecum duo verba fecisses 'quid ago?' respirasset cupiditas atque avaritia paulum; aliquid loci rationi et consilio dedisses, tu te conlegisses, non in eam turpitudinem venisses, ut hoc tibi esset apud talis viros confitendum, qua tibi vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse hominis propinqui fortunas fun-
17 54 ditus evertere. ego pro te nunc hos consulo, post tempus et in aliena re, quoniam tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es; quaero abs te, C. Aquili, L. Lucili, P. Quinctili, M. Marcelle: vadimonium mihi non obiit quidam socius et adfinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controversia de re pecuniaria recens intercedit: postulone a praetore, ut eius bona mihi possidere liceat? an cum Romae domus eius, uxor, liberi sint, domum potius denuntio? quid est quod hac tandem de re vobis possit videri? profecto, si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum exspectare; deinde, si latitare ac diutius ludificare videatur, amicos convenire; quaerere quis procurator sit; domum denuntiare. dici vix potest quam multa sint quae respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam [necessariam]
55 devenire. quid ad haec Naevius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii deside-

remus et instituta bonorum virorum requiramus. 'quid
mihi' inquit 'cum ista sanctimonia ac diligentia? viderint'
inquit 'ista officia viri boni: de me autem ita considerent:
non quid habeam, sed quibus rebus invenerim quaerant
et quem ad modum natus et quo pacto educatus sim.'
memini: vetus est de scurra multo facilius divitem quam
patrem familias fieri posse. haec ille, si verbis non audet, 56
re quidem vera palam loquitur: etenim si volt virorum
bonorum instituto vivere, multa oportet discat atque de-
discat; quorum illi aetati utrumque difficile est. 'non 18
dubitavi,' inquit 'cum vadimonium desertum esset, bona
proscribere.' improbe: verum quoniam tu id tibi adrogas
et concedi postulas, concedamus: quid, si numquam de-
seruit, si ista causa abs te tota per summam fraudem et
malitiam ficta est, si vadimonium omnino tibi cum P.
Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? impro-
bum? at etiam si desertum vadimonium esset, tamen in
ista postulatione et proscriptione bonorum improbissimus
reperiebare. malitiosum? non negas. fraudulentum? iam
id quidem adrogas tibi et praeclarum putas. audacem?
cupidum? perfidiosum? volgaria et obsoleta sunt; res
autem nova atque inaudita. quid ergo est? vereor me- 57
hercule ne aut gravioribus utar verbis, quam natura fert,
aut levioribus, quam causa postulat. ais esse vadimo-
nium desertum. quaesivit a te statim, ut Romam rediit,
Quinctius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres.
respondisti statim: Nonis Februariis. discedens in me-
moriam rediit Quinctius, quo die Roma in Galliam pro-
fectus sit. ad ephemeridem revertitur; invenitur dies
profectionis, pridie Kal. Februarias. Nonis Februariis si
Romae fuit, causae nihil dicimus quin tibi vadimonium
promiserit. quid? hoc inveniri qui potest? profectus est 58
una L. Albius, homo cum primis honestus; dicet testimo-
nium. prosecuti sunt familiares et Albium et Quinctium;
dicent hi quoque testimonium. litterae P. Quinctii, testes
tot, quibus omnibus causa iustissima est cur scire potue-
rint, nulla cur mentiantur, cum astipulatore tuo compara-
buntur: et in hac eius modi causa P. Quinctius laborabit 59
et diutius in tanto metu miser periculoque versabitur et
vehementius cum gratia adversarii perterrebit, quam fides

iudicis consolabitur? vixit enim semper inculte atque horride; natura tristi ac recondita fuit; non ad solarium, non in campo, non in conviviis versatus est; id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret; antiquam officii rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsolevit. at si in causa pari discedere inferior videretur, tamen esset non mediocriter conquerendum; nunc in causa superiore ne ut par quidem sit postulat, inferiorem esse *se* patitur, dumtaxat usque eo, ne cum bonis, fama fortunisque omnibus Sex. Naevii cupiditati crudelitatique dedatur.

19 60 Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquili, causam omnino cur postularet non fuisse, quod neque pecunia debebatur, et si maxime deberetur, commissum nihil esset, qua re ad istam rationem perveniretur. attende nunc, ex edicto praetoris bona P. Quinctii possideri nullo modo potuisse. tracta edictum: QUI FRAUDATIONIS CAUSA LATITARIT. non est is Quinctius, nisi si latitant, qui ad negotium suum relicto procuratore proficiscuntur. CUI HERES NON EXSTABIT. ne is quidem. QUI EXSILII CAUSA SOLUM VERTERIT. dici id non potest. QUI ABSENS IUDICIO DEFENSUS NON FUERIT. quo tempore existimas oportuisse, Naevi, absentem Quinctium defendi aut quo modo? tum, cum postulabas, ut bona possideres, nemo adfuit; neque enim quisquam divinare poterat te postulaturum neque quemquam attinebat id recusare, quod praetor non fieri, sed
61 ex edicto suo fieri iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas. ergo adfuit; non passus est; libellos deiecit Sex. Alfenus. qui primus erat officii gradus, servatus est a procuratore summa cum diligentia. videamus quae deinde sint consecuta. hominem P. Quinctii deprehendis in publico: conaris abducere. non patitur Alfenus; vi tibi adimit; curat ut domum reducatur ad Quinctium. hic quoque summe constat procuratoris diligentis officium. debere tibi dicis Quinctium: procurator negat; vadari vis: promittit; in ius vocas: sequitur; iudicium postulas: non recusat; quid
62 aliud sit absentem defendi ego non intellego. at quis erat procurator? credo aliquem electum hominem egentem, litigiosum, improbum, qui posset scurrae divitis cotidianum convitium sustinere. nihil minus: eques Ro-

manus locuples, sui negotii bene gerens, denique is, quem,
quotiens Naevius in Galliam profectus est, procuratorem
Romae reliquit. et audes, Sex. Naevi, negare absentem 20
defensum esse Quinctium, cum eum defenderit idem, qui
te solebat? et, cum is iudicium acciperet pro Quinctio,
cui tu et rem et famam tuam commendare proficiscens et
concredere solebas, conaris hoc dicere, neminem exsti-
tisse qui Quinctium iudicio defenderet? 'postulabam,' 63
inquit 'ut satis daret.' 'iniuria postulabas; ita videbare:
recusabat Alfenus.' 'ita, verum praetor decernebat.' 'tri-
buni igitur appellabantur.' 'hic te' inquit 'teneo: non est
istud *iudicio* pati neque iudicio defendere, cum auxilium a
tribunis petas.' hoc ego, cum attendo qua prudentia sit Hor-
tensius, dicturum esse eum non arbitror; cum autem antea
dixisse audio et causam ipsam considero, quid aliud dicere
possit non reperio. fatetur enim libellos Alfenum deie-
cisse, vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet in
ea ipsa verba, quae Naevius edebat, non recusasse, ita
tamen, more et instituto, per eum magistratum, qui auxilii
causa constitutus est. aut haec facta non sint necesse 64
est aut C. Aquilius talis vir iuratus hoc ius in civitate
constituat: [cuius procurator non omnia iudicia quae quis-
que in verba postularit acceperit] cuius procurator a prae-
tore tribunos appellare ausus sit, eum non defendi, eius
bona recte possideri posse, ei misero, absenti, ignaro for-
tunarum suarum omnia vitae ornamenta per summum
dedecus et ignominiam deripi convenire. quod si probari 65
nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est,
defensum esse iudicio absentem Quinctium: quod cum ita
est, ex edicto bona possessa non sunt. 'at enim tribuni
plebis ne audierunt quidem.' fateor, si ita est, procura-
torem decreto praetoris oportuisse parere. quid, si M.
Brutus intercessurum se dixit palam, nisi quid inter ipsum
Alfenum et Naevium conveniret, videturne intercessisse
appellatio tribunorum non morae, sed auxilii causa? quid 21
deinde fit? Alfenus, ut omnes intellegere possent iudicio 66
defendi Quinctium, ne qua subesse posset aliena aut
ipsius officio aut huius existimatione suspitio, viros bonos
compluris advocat; testatur isto audiente se pro communi
necessitudine id primum petere, ne quid atrocius in P.

Quinctium absentem sine causa facere conetur; sin autem inimicissime atque infestissime contendere perseveret, se paratum esse omni recta atque honesta ratione defendere quod petat non deberi; se iudicium id, quod edat, accipere. eius rei condicionisque tabellas obsignaverunt viri boni complures: res in dubium venire non potest. fit rebus omnibus integris neque proscriptis neque possessis bonis, ut Alfenus promittat Naevio sisti Quinctium. venit ad vadimonium Quinctius. iacet res in controversiis isto calumniante biennium, usque dum inveniretur, qua ratione res ab usitata consuetudine recederet et in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. quod officium, C. Aquili, commemorari procuratoris potest, quod ab Alfeno praeteritum esse videatur? quid adfertur qua re P. Quinctius negetur absens esse defensus? an vero id, quod Hortensium, quia nuper iniecit et quia Naevius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Naevio parem certationem cum Alfeno illo tempore, illis dominantibus? quod si velim confiteri, illud, opinor, concedent, non procuratorem P. Quinctii neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad vincendum satis est fuisse procuratorem, quicum experiretur. qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per ius et per magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. 'erat enim' inquit 'illarum partium.' quidni? qui apud te esset eductus; quem tu a puero sic instituisses, ut nobili ne gladiatori quidem faveret. si quod tu semper summe cupisti, idem volebat Alfenus, ea re tibi cum eo par contentio non erat?' 'Bruti' inquit 'erat familiaris; itaque is intercedebat.' tu contra Burrieni, qui iniuriam decernebat, omnium denique illorum, qui tum et poterant per vim et scelus plurimum et, quod poterant, id audebant. an omnis tu istos vincere volebas, qui nunc tu ut vincas tanto opere laborant? aude id dicere, non palam, sed [eis] ipsis, quos advocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renovare, cuius omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri
22 arbitror oportere. unum illud dico: si propter partium studium potens erat Alfenus, potentissimus *erat* Naevius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alfenus, multo iniquiora Naevius impetrabat; neque enim inter studium

vestrum quicquam, ut opinor, interfuit: ingenio, venustate,
artificio tu facile vicisti. ut alia omittam, hoc satis est:
Alfenus cum eis et propter eos periit, quos diligebat; tu,
postquam qui tibi erant amici, non poterant vincere, ut
amici tibi essent qui vincebant effecisti. quodsi tum par 71
tibi ius cum Alfeno fuisse non putas quia tamen aliquem
contra te advocare poterat, quia magistratus aliqui repe-
riebatur apud quem Alfeni causa consisteret, quid hoc
tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus
adhuc aequus inventus est neque iudicium redditum est
usitatum: non condicio, non sponsio, non denique ulla
umquam intercessit postulatio, mitto aequa, verum ante
hoc tempus ne fando quidem audita. 'de re pecuniaria
cupio contendere.' 'non licet.' 'at ea controversia est.'
'nihil ad me attinet: causam capitis dicas oportet.' 'ac-
cusa, ubi ita necesse est.' 'non,' inquit 'nisi tu ante
novo modo priore loco dixeris.' 'dicendum necessario
est.' 'praestituentur horae ad arbitrium nostrum, iudex
ipse coercebitur.' 'quid tum?' 'tu aliquem patronum in- 72
venies hominem antiqui officii, qui splendorem nostrum
et gratiam neglegat? pro me pugnabit L. Philippus elo-
quentia, gravitate, honore florentissimus civitatis, dicet
Hortensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione,
aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, ut
eorum frequentiam et consessum non modo P. Quinctius,
qui de capite decernit, sed quivis, qui extra periculum
sit, perhorrescat.' haec est iniqua certatio, non illa, qua 73
tu contra Alfenum equitabas: huic ne ubi consisteret qui-
dem contra te locum reliquisti. qua re aut doceas opor-
tet Alfenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse
libellos, iudicium accipere noluisse, aut, cum haec ita
facta sint, ex edicto te bona P. Quinctii non possedisse
concedas. etenim si ex edicto possedisti, quaero cur bona 23
non venierint, cur ceteri sponsores et creditores non con-
venerint. nemone fuit cui deberet Quinctius? fuerunt et
complures fuerunt, propterea quod C. frater aliquantum
aeris alieni reliquerat. quid ergo est? homines erant ab
hoc omnes alienissimi, et eis debebatur; neque tamen
quisquam inventus est tam insignite improbus qui vio-
lare P. Quinctii existimationem absentis auderet: unus 74

fuit, adfinis, socius, necessarius, Sex. Naevius, qui, cum ipse ultro deberet, quasi eximio praemio sceleris exposito cupidissime contenderet, ut per se adflictum atque eversum propinquum suum non modo honeste partis bonis, verum etiam communi luce privaret. ubi erant ceteri creditores? denique hoc tempore ubi sunt? quis est qui fraudationis causa latuisse dicat? quis qui absentem de-
75 fensum neget esse Quinctium? nemo invenitur. at contra omnes, quibuscum ratio huic aut est aut fuit, adsunt, defendunt, fides huius multis locis cognita ne perfidia Sex. Naevii derogetur laborant. in huius modi sponsionem testis dare oportebat ex eo numero qui haec dicerent: vadimonium mihi deseruit; me fraudavit; a me nominis eius, quod infitiatus esset, diem petivit; ego experiri non potui; latitavit; procuratorem nullum reliquit: horum nihil dicitur. parantur testes qui hoc dicant: verum, opinor, viderimus, cum dixerint; unum tamen hoc cogitent, ita se gravis esse, ut, si veritatem volent retinere, gravitatem possint obtinere; si eam neglegere, [ita leves sint,] ut omnes intellegant non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum auctoritatem adiu-
24 76 vare. ego haec duo quaero: primum qua ratione Naevius susceptum negotium non transegerit, hoc est, cur bona, quae ex edicto possidebat, non vendiderit; deinde cur ex tot creditoribus alius ad istam rationem nemo accesserit, ut necessario confiteare neque tam temerarium quemquam fuisse neque te ipsum id, quod turpissime suscepisses, perseverare et transigere potuisse. quid, si tu ipse, Sex. Naevi, statuisti bona P. Quinctii ex edicto possessa non esse? opinor, tuum testimonium, quod in aliena re leve esset, id in tua, quoniam contra te est, gravissimum debet esse: emisti bona Sex. Alfeni L. Sulla dictatore vendente; socium tibi in eis bonis edidisti Quinctium. plura non dico: cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat, et eum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbi-
77 trabare? diffidebam mehercule, C. Aquili, satis animo certo et confirmato me posse in hac causa consistere. sic cogitabam: cum contra dicturus esset Hortensius et cum me esset attente auditurus Philippus, fore uti permultis

in rebus timore prolaberer. dicebam huic Q. Roscio, cuius
soror est cum P. Quinctio, cum a me peteret et summe
contenderet, ut propinquum suum defenderem, mihi per-
difficile esse contra talis oratores non modo tantam cau-
sam perorare, sed omnino verbum facere conari. cum
cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi:
mihi videri ore durissimo esse, qui praesente eo gestum
agere conarentur; qui vero cum ipso contenderent, eos,
etiam si quid antea recti aut venusti habere visi essent,
id amittere: ne quid mihi eius modi accideret, cum con-
tra talem artificem dicturus essem, me vereri. tum mihi 25 78
Roscius et alia multa confirmandi mei causa dixit, ut
mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio et studio,
quod habebat erga propinquum suum, quemvis commo-
veret: etenim cum artifex eius modi sit, ut solus dignus
videatur esse qui in scena spectetur, tum vir eius modi
est, ut solus dignus videatur qui eo non accedat — verum-
tamen: 'quid, si' inquit 'habes eius modi causam, ut hoc
tibi planum sit faciendum, neminem esse qui possit biduo
aut summum triduo septingenta milia passuum ambulare,
tamenne vereris ut possis hoc contra Hortensium conten-
dere?' 'minime;' inquam 'sed quid id ad rem?' 'nimi- 79
rum' inquit 'in eo causa consistit.' 'quo modo?' docet
me eius modi rem et factum simul Sex. Naevii, quod si
solum proferretur, satis esse deberet; quod abs te, C.
Aquili, et a vobis, qui estis in consilio, quaeso ut dili-
genter attendatis; profecto intellegetis illinc ab initio
cupiditatem pugnasse et audaciam, hinc veritatem et pu-
dorem, quoad potuerit, restitisse. bona postulas ut ex
edicto possidere liceat. quo die? te ipsum, Naevi, volo
audire; volo inauditum facinus ipsius, qui id commisit,
voce convinci. 'dic, Naevi, diem.' 'ante diem v. Kalend.
intercalaris.' 'bene ais. quam longe est hinc in saltum
vestrum Gallicanum? Naevi, te rogo.' 'DCC milia pas-
suum.' 'optime. de saltu deicitur Quinctius quo die?
possumus hoc quoque ex te audire? quid taces? dic'
inquam 'diem.' pudet dicere; intellego; verum et sero
et nequicquam pudet: deicitur de saltu, C. Aquili, pridie
Kalend. intercalaris. biduo post aut, ut statim de iure
aliquis cucurrerit, non toto triduo DCC milia passuum con-

80 ficiuntur. o rem incredibilem! o cupiditatem inconsideratam! o nuntium volucrem! administri et satellites Sex. Naevii Roma trans Alpis in Segusiavos biduo veniunt. o hominem fortunatum, qui eius modi nuntios seu potius
26 Pegasos habeat! hic ego, si Crassi omnes cum Antoniis exsistant, si tu, L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc causam voles cum Hortensio dicere, tamen superior sim necesse est; non enim, quem ad modum putatis, omnia sunt in eloquentia: est quaedam tamen ita perspicua ve-
81 ritas, ut eam infirmare nulla res possit. an ante quam postulasti ut bona possideres, misisti qui curaret, ut dominus de suo fundo a sua familia vi deiceretur? utrumlibet elige: alterum incredibile est, alterum nefarium, et ante hoc tempus utrumque inauditum. septingenta milia passuum vis esse decursa biduo? dic. negas? ante igitur misisti. malo: si enim illud diceres, improbe mentiri viderere: cum hoc confiteris, id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. hoc consilium Aquilio et talibus viris tam cupidum, tam
82 audax, tam temerarium probabitur? quid haec amentia, quid haec festinatio, quid haec immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam ius, quam officium, quam pudorem? mittis iniussu praetoris. quo consilio? iussurum sciebas? quid, cum iussisset, tum mittere nonne poteras? postulaturus eras. quando? post dies xxx. nempe, si te nihil impediret, si voluntas eadem maneret, si valeres, denique si viveres. praetor scilicet iussisset. opinor, si vellet, si valeret, si ius diceret, si nemo recusaret, qui ex ipsius decreto et satis daret et iudicium accipere vel-
83 let. nam, per deos immortalis, si Alfenus procurator P. Quinctii tibi tum satis daret et iudicium accipere vellet, denique omnia, quae postulares, facere voluisset, quid ageres? revocares eum, quem in Galliam miseras? at hic quidem iam de fundo expulsus, iam a suis dis penatibus praeceps eiectus, iam, quod indignissimum est, suorum servorum manibus nuntio atque imperio tuo violatus esset. corrigeres haec scilicet tu postea. de cuiusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te caecum cupiditate et avaritia fuisse, ut, cum postea quid

futurum esset ignorares, accidere autem multa possent,
spem maleficii praesentis in incerto reliqui temporis
eventu conlocares? atque haec perinde loquor, quasi
ipso illo tempore, cum te praetor iussisset ex edicto
possidere, si in possessionem misisses, debueris aut po-
tueris P. Quinctium de possessione deturbare: omnia
sunt, C. Aquili, eius modi, quivis ut perspicere possit, 27 84
in hac causa improbitatem et gratiam cum inopia et
veritate contendere. praetor te quem ad modum possi-
dere iussit? opinor, ex edicto. sponsio quae in verba
facta est? SI EX EDICTO PRAETORIS BONA P. QUINCTII POSSESSA
NON SUNT. redeamus ad edictum. id quidem quem ad
modum iubet possidere? numquid est causae, C. Aquili,
quin, si longe aliter possedit, quam praetor edixit, iste ex
edicto non possederit, ego sponsione vicerim? nihil, opi-
nor. cognoscamus edictum. QUI EX EDICTO MEO IN POSSES-
SIONEM VENERINT. de te loquitur, Naevi, quem ad modum
tu putas; ais enim te ex edicto venisse: tibi quid facias
definit, te instituit, tibi praecepta dat. EOS ITA VIDETUR IN
POSSESSIONE ESSE OPORTERE: quo modo? QUOD IBIDEM RECTE
CUSTODIRE POTERUNT, ID IBIDEM CUSTODIANT; QUOD NON POT-
ERUNT, ID AUFERRE ET ABDUCERE LICEBIT. quid tum? DOMI-
NUM, inquit, INVITUM DETRUDERE NON PLACET. eum ipsum,
qui fraudandi causa latitet, eum ipsum, quem iudicio
nemo defenderit, eum ipsum, qui cum omnibus creditori-
bus suis male agat, invitum de praedio detrudi vetat.
proficiscenti tibi in possessionem praetor ipse, Sex. Naevi, 85
palam dicit: ita possideto, ut tecum simul possideat Quin-
ctius; ita possideto, ut Quinctio vis ne adferatur. quid?
tu id quem ad modum observas? mitto illud dicere, eum,
qui non latitarit, cui Romae domus, uxor, liberi, procu-
rator esset; eum, qui tibi vadimonium non deseruisset;
haec omnia mitto; illud dico, dominum expulsum esse de
praedio, domino a familia sua manus adlatas esse ante
suos Lares familiaris: hoc dico

* * *

***si quis unum aliquem fundum quavis ratione possideat,
ipsum autem dominum patiatur cetera praedia tenere, is, ut
opinor, praedium, non bona videatur alterius possidere.***
quid est possidere? nimirum in possessione esse earum

rerum, quae possunt eo tempore possideri.*** cum domus
erat Romae, servi, in ipsa Gallia privata P. Quinctii prae-
dia, quae numquam ausus es possidere.*** quod si bona
P. Quinctii possideres, possidere omnia eo iure deberes.
28 ***Naevium ne appellasse quidem Quinctium, cum simul
esset *et* experiri posset cotidie; deinde quod omnia iudi-
cia difficillima cum summa sua invidia maximoque peri-
culo P. Quinctii fieri mallet, quam illud pecuniarium iudi-
cium, quod uno die transigi posset, ex quo uno haec
omnia nata et profecta esse concedit; quo in loco condi-
cionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quinctium iudi-
catum solvi satis daturum, dum ipse, si quid peteret, pari
86 condicione uteretur. ostendi quam multa ante fieri con-
venerit, quam hominis propinqui bona possideri postula-
rentur, praesertim cum Romae domus eius, uxor, liberi
essent et procurator aeque utriusque necessarius. docui,
cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimo-
nium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat,
eo die ne Romae quidem eum fuisse; id testibus me pol-
licitus sum planum facturum, qui et scire deberent et
causam cur mentirentur non haberent. ex edicto autem
non potuisse bona possideri demonstravi, quod neque
fraudandi causa latitasset neque exsilii causa solum ver-
87 tisse diceretur; reliquum est ut eum nemo iudicio defen-
derit: quod contra copiosissime defensum esse contendi,
non ab homine alieno neque ab aliquo calumniatore atque
improbo, sed ab equite Romano, propinquo ac necessa-
rio suo, quem ipse Sex. Naevius procuratorem relinquere
antea consuesset; neque eum, si tribunos appellarit, id-
circo minus iudicio pati paratum fuisse; neque potentia
procuratoris Naevio ius ereptum; contra istum potentia
sua tum tantum modo superiorem fuisse, nunc nobis vix
29 88 respirandi potestatem dare. quaesivi quae causa fuisset
cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur.
deinde illud quoque requisivi, qua ratione ex tot credito-
ribus nemo neque tum idem fecerit neque nunc contra
dicat, omnesque pro P. Quinctio pugnent, praesertim cum
in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem
maxime pertinere. postea sum usus adversarii testimonio,
qui sibi eum nuper edidit socium, quem, quo modo nunc

intendit, ne in vivorum quidem numero tum demonstrat fuisse. tum illam incredibilem celeritatem seu potius audaciam protuli: confirmavi necesse esse aut biduo DCC milia passuum esse decursa aut Sex. Naevium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quam postularet uti ei liceret bona possidere. postea recitavi edi- 89
ctum, quod aperte dominum de praedio detrudi vetaret: in quo constitit Naevium ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex praedio vi detrusum esse Quinctium. omnino autem bona possessa non esse constitui, quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in universis, quae teneri et possideri possint: dixi domum Romae fuisse, quo iste ne aspirarit quidem, servos compluris, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem; unum fuisse quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse; quievisse; in ipsa Gallia cognostis in prae- 90
dia privata Quinctii Sex. Naevium non venisse; denique ex hoc ipso saltu, quem per vim expulso socio possedit, servos privatos Quinctii omnis eiectos non esse. ex quo et ex ceteris dictis, factis cogitatisque Sex. Naevii quivis potest intellegere, istum nihil aliud egisse neque nunc agere nisi uti per vim, per iniuriam, per iniquitatem iudicii totum agrum, qui communis est, suum facere possit.

Nunc causa perorata res ipsa et periculi magnitudo, 30 91
C. Aquili, cogere videtur, ut te atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret obtesteturque P. Quinctius per senectutem ac solitudinem suam nihil aliud nisi ut vestrae naturae bonitatique obsequamini; ut cum veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam quam illius opes ad crudelitatem. quo die ad te iudicem veni- 92
mus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, neglegere coepimus. si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacile cuivis probaturos statuebamus: quod vitae ratio cum ratione vitae decerneret, idcirco nobis etiam te iudice magis opus esse arbitrati sumus. ea res nunc enim in discrimine versatur, utrum possitne se contra luxuriem ac licentiam rusticana illa atque inculta parsimonia defendere, an deformata atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati petulantiaeque addicatur. non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sex. Naevi, 93

non opibus, non facultate contendit; omnis tuas artis,
quibus tu magnus es, tibi concedit; fatetur se non belle
dicere, non ad voluntatem loqui posse; non ab adflicta
amicitia transfugere atque ad florentem aliam devolare;
non profusis sumptibus vivere; non ornare magnifice
splendideque convivium; non habere domum clausam
pudori et sanctimoniae, patentem atque adeo expositam
cupiditati et voluptatibus; contra sibi ait officium, fidem,
diligentiam, vitam omnino semper horridam atque ari-
dam cordi fuisse: ista superiora esse ac plurimum posse
94 his moribus sentit. quid ergo est? non usque eo tamen,
ut in capite fortunisque hominum honestissimorum do-
minentur ei, qui relicta virorum bonorum disciplina et
quaestum et sumptum Gallonii sequi maluerunt, atque
etiam, quod in illo non fuit, cum audacia perfidiaque
vixerunt. si licet vivere eum, quem Sex. Naevius non
volt, si est homini honesto locus in civitate invito Naevio,
si fas est respirare P. Quinctium contra nutum dicionem-
que Naevii, si, quae pudore ornamenta sibi peperit, ea
potest contra petulantiam me defendente obtinere, spes
est etiam hunc miserum atque infelicem aliquando tan-
dem posse consistere. sin et poterit Naevius id, quod
libet, et ei libebit id, quod non licet, quid agendum est?
qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda
est? qui denique questus, qui maeror dignus inveniri
31 95 calamitate tanta potest? miserum est deturbari fortunis
omnibus, miserius iniuria; acerbum est ab aliquo circum-
veniri, acerbius a propinquo; calamitosum est bonis everti,
calamitosius cum dedecore; funestum est a forti atque
honesto viro iugulari, funestius ab eo, cuius vox in prae-
conio quaestu prostitit; indignum est a pari vinci aut
superiore, indignius ab inferiore atque humiliore; luctuo-
sum est tradi alteri cum bonis, luctuosius inimico; horri-
bile est causam capitis dicere, horribilius priore loco
96 dicere. omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus
est, C. Aquili: non praetorem modo a quo ius impetraret
invenire potuit atque adeo ne unde arbitratu quidem suo
postularet, sed ne amicos quidem Sex. Naevii, quorum
saepe et diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans per deos
immortalis, ut aut secum iure contenderent aut iniuriam

sine ignominia sibi imponerent; denique ipsius inimici 97
voltum superbissimum subiit: ipsius Sex. Naevii lacrimans manum prehendit in propinquorum bonis proscribendis exercitatam; obsecravit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem et liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, ut aliquando [misericordiam caperet,] aliquam si non propinquitatis, at aetatis suae, si non hominis, at humanitatis rationem haberet; ut secum aliquid integra sua fama, qualibet, dum modo tolerabili, condicione transigeret. ab ipso repudiatus, ab 98
amicis eius non sublevatus, ab omni magistratu agitatus atque perterritus quem praeter te appellet habet neminem: tibi se, tibi suas omnis opes fortunasque commendat; tibi committit existimationem ac spem reliquae vitae. multis vexatus contumeliis, plurimis iactatus iniuriis, non turpis ad te, sed miser confugit: e fundo ornatissimo eiectus, ignominiis omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiae nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamen vita superiore commisit. itaque hoc te obsecrat, C. Aquili, ut, quam 99
existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta iam aetate decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre, ne is, de cuius officio nemo umquam dubitavit, sexagesimo denique anno dedecore, macula turpissimaque ignominia notetur, ne ornamentis eius omnibus Sex. Naevius pro spoliis abutatur, ne per te ferat quo minus, quae existimatio P. Quinctium usque ad senectutem produxit, eadem usque ad rogum prosequatur.

M. TULLII CICERONIS
PRO SEX. ROSCIO AMERINO ORATIO.

1 Credo ego vos, iudices, mirari quid sit quod, cum tot
1 summi oratores hominesque nobilissimi sedeant, ego po-
tissimum surrexerim, qui neque aetate neque ingenio
neque auctoritate sim cum his, qui sedeant, comparan-
dus: omnes hi, quos videtis adesse, in hac causa iniuriam
novo scelere conflatam putant oportere defendi, defendere
ipsi propter iniquitatem temporum non audent; ita fit ut
adsint propterea, quod officium sequuntur, taceant autem
2 idcirco, quia periculum vitant. quid ergo? audacissimus
ego ex omnibus? minime. at tanto officiosior quam ce-
teri? ne istius quidem laudis ita sim cupidus, ut aliis
eam praereptam velim. quae me igitur res praeter cete-
ros impulit, ut causam Sex. Roscii reciperem? quia, si
quis horum dixisset, quos videtis adesse, in quibus
summa auctoritas est atque amplitudo, si verbum de re
publica fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est,
3 multo plura dixisse quam dixisset putaretur: ego etiamsi
omnia, quae dicenda sunt, libere dixero, nequaquam
tamen similiter oratio mea exire atque in volgus ema-
nare poterit; deinde quod ceterorum neque dictum ob-
scurum potest esse propter nobilitatem et amplitudinem
neque temere dicto concedi propter aetatem et pruden-
tiam: ego si quid liberius dixero, vel occultum esse,
propterea quod nondum ad rem publicam accessi, vel
ignosci adulescentiae poterit; tametsi non modo igno-
scendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam
4 de civitate sublata est. accedit illa quoque causa, quod
a ceteris forsitan ita petitum sit ut dicerent, ut utrumvis
salvo officio facere se posse arbitrarentur: a me autem ei
contenderunt, qui apud me et amicitia et beneficiis et
dignitate plurimum possunt, quorum ego nec benevo-
lentiam erga me ignorare nec auctoritatem aspernari nec

voluntatem neglegere debeam. his de causis ego huic 2 5
causae patronus exstiti, non electus unus qui maximo
ingenio, sed relictus ex omnibus qui minimo periculo
possem dicere, neque uti satis firmo praesidio defensus
Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus esset. for-
sitan quaeratis qui iste terror sit et quae tanta formido,
quae tot ac talis viros impediat quo minus pro capite et
fortunis alterius, quem ad modum consueverunt, causam
velint dicere; quod adhuc vos ignorare non mirum est,
propterea quod consulto ab accusatoribus eius rei, quae
conflavit hoc iudicium, mentio facta non est. quae res 6
ea est? bona patris huiusce Sex. Roscii, quae sunt sexa-
giens, quae de viro clarissimo et fortissimo, L. Sulla,
quem honoris causa nomino, duobus milibus nummum
sese dicit emisse adulescens vel potentissimus hoc tem-
pore nostrae civitatis, L. Cornelius Chrysogonus. is a vo-
bis, iudices, hoc postulat, ut quoniam in alienam pecuniam
tam plenam atque praeclaram nullo iure invaserit quo-
niamque ei pecuniae vita Sex. Roscii obstare atque offi-
cere videatur, deleatis ex animo suo suspitionem omnem-
que metum tollatis: sese hoc incolumi non arbitratur huius
innocentis patrimonium tam amplum et copiosum posse
obtinere, damnato et eiecto sperat se posse, quod adeptus
est per scelus, id per luxuriam effundere atque consu-
mere. hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctis-
que stimulat ac pungit, ut evellatis, postulat, ut ad hanc
suam praedam tam nefariam adiutores vos profiteamini.
si vobis aequa et honesta postulatio videtur, iudices, ego 7
contra brevem postulationem adfero et, quo modo mihi
persuadeo, aliquanto aequiorem: primum a Chrysogono 3
peto ut pecunia fortunisque nostris contentus sit, sangui-
nem et vitam ne petat; deinde a vobis, iudices, ut auda-
cium sceleri resistatis, innocentium calamitatem levetis
et in causa Sex. Roscii periculum, quod in omnis inten-
ditur, propulsetis. quod si aut causa criminis aut facti 8
suspitio aut quaelibet denique vel minima res reperietur,
quam ob rem videantur illi non nihil tamen in deferendo
nomine secuti, postremo si praeter eam praedam, quam
dixi, quicquam aliud causae inveneritis, non recusamus
quin illorum libidini Sex. Roscii vita dedatur; sin aliud

agitur nihil nisi ut eis ne quid desit, quibus satis nihil
est; si hoc solum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opi-
mam praeclaramque praedam damnatio Sex. Roscii velut
cumulus accedat, nonne cum multa indigna tum vel hoc
indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sen-
tentias iusque iurandum id adsequantur, quod antea ipsi
scelere et ferro adsequi consueverant? qui ex civitate in
senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium
delecti estis propter severitatem, ab his hoc postulare
homines sicarios atque gladiatores, non modo ut suppli-
cia vitent, quae a vobis pro maleficiis suis metuere atque
horrere debent, verum etiam ut spoliis ex hoc iudicio
4 ornati auctique discedant? his de rebus tantis tamque
9 atrocibus neque satis me commode dicere neque satis
graviter conqueri neque satis libere vociferari posse in-
tellego; nam commoditati ingenium, gravitati aetas, liber-
tati tempora sunt impedimento. huc accedit summus
timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit et
vestra dignitas et vis adversariorum et Sex. Roscii peri-
cula: quapropter vos oro atque obsecro, iudices, ut at-
10 tente bonaque cum venia verba mea audiatis. fide sapien-
tiaque vestra fretus plus oneris sustuli quam ferre me
posse intellego: hoc onus si vos aliqua ex parte adleva-
bitis, feram ut potero studio et industria, iudices; sin a
vobis, id quod non spero, deserar, tamen animo non de-
ficiam et id, quod suscepi, quoad potero, perferam; quod
si perferre non potero, opprimi me onere officii malo,
quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut
propter perfidiam abicere aut propter infirmitatem animi
11 deponere. te quoque magno opere, M. Fanni, quaeso, ut,
qualem te iam antea populo Romano praebuisti, cum huic
eidem quaestioni iudex praeesses, talem te et nobis et rei
5 publicae hoc tempore impertias. quanta multitudo homi-
num convenerit ad hoc iudicium vides; quae sit omnium
mortalium exspectatio, quae cupiditas ut acria ac severa
iudicia fiant intellegis; longo intervallo iudicium inter
sicarios hoc primum committitur: cum interea caedes in-
dignissimae maximaeque factae sint, omnes hanc quae-
stionem te praetore manifestis maleficiis cotidianoque
12 sanguine † dimissius sperant futuram. qua vociferatione

in ceteris iudiciis accusatores uti consueverunt, ea nos
hoc tempore utimur qui causam dicimus: petimus abs te,
M. Fanni, a vobisque, iudices, ut quam acerrime malefi-
cia vindicetis, ut quam fortissime hominibus audacissimis
resistatis, ut hoc cogitetis, nisi in hac causa qui vester
animus sit ostenderitis, eo prorumpere hominum cupidi-
tatem et scelus et audaciam, ut non modo clam, verum
etiam hic in foro ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes
vestros, iudices, inter ipsa subsellia caedes futurae sint.
etenim quid aliud hoc iudicio temptatur, nisi ut id fieri 13
liceat? accusant ei, qui in fortunas huius invaserunt;
causam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt;
accusant ei, quibus occidi patrem Sex. Roscii bono fuit:
causam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit,
verum etiam egestatem; accusant ei, qui hunc ipsum
iugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad
hoc ipsum iudicium cum praesidio venit, ne hic ibidem
ante oculos vestros trucidetur; denique accusant ei, quos
populus poscit: causam dicit is, qui unus relictus ex illo-
rum nefaria caede restat. atque ut facilius intellegere 14
possitis, iudices, ea, quae facta sunt, indigniora esse,
quam haec sunt, quae dicimus, ab initio res quem ad
modum gesta sit, vobis exponemus, quo facilius et huius
hominis innocentissimi miserias et illorum audaciam co-
gnoscere possitis et rei publicae calamitatem.

Sex. Roscius, pater huiusce, municeps Amerinus fuit 6 15
cum genere et nobilitate et pecunia non modo sui muni-
cipii, verum etiam eius vicinitatis facile primus, tum gra-
tia atque hospitiis florens hominum nobilissimorum; nam
cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo
hospitium, verum etiam domesticus usus et consuetudo,
quas, ut aequum est, familias honestatis amplitudinisque
gratia nomino: itaque ex omnibus suis commodis hoc
solum filio reliquit: nam patrimonium domestici praedo-
nes vi ereptum possident, fama et vita innocentis ab
hospitibus amicisque paternis defenditur. is cum omni 16
tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu pro-
ximo, cum omnium nobilium dignitas et salus in discri-
men veniret, praeter ceteros in ea vicinitate eam partem
causamque opera, studio, auctoritate defendit; etenim

rectum putabat pro eorum honestate se pugnare, propter
quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. postea-
quam victoria constituta est ab armisque recessimus, cum
proscriberentur homines atque ex omni regione caperen-
tur ei, qui adversarii fuisse putabantur, erat ille Romae
frequens, in foro et in ore omnium cotidie versabatur,
magis ut exsultare victoria nobilitatis videretur quam
17 timere ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. erant ei
veteres inimicitiae cum duobus Rosciis Amerinis, quorum
alterum sedere in accusatorum subselliis video, alterum
tria huiusce praedia possidere audio: quas inimicitias si
tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret:
neque enim, iudices, iniuria metuebat: nam duo isti sunt
T. Roscii, quorum alteri Capitoni cognomen est, iste, qui
adest, Magnus vocatur, homines huius modi: alter pluri-
marum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur, hic
autem nuper se ad eum lanistam contulit; quique ante
hanc pugnam tiro esset, [quod sciam,] facile ipsum ma-
7 18 gistrum scelere audaciaque superavit. nam cum hic Sex.
Roscius esset Ameriae, T. autem iste Roscius Romae;
cum hic filius adsiduus in praediis esset cumque se vo-
luntate patris rei familiari vitaeque rusticae dedisset, iste
autem frequens Romae esset, occiditur ad balneas Pala-
cinas rediens a cena Sex. Roscius: spero ex hoc ipso non
esse obscurum, ad quem suspitio maleficii pertineat; ve-
rum id, quod adhuc est suspitiosum, nisi perspicuum res
19 ipsa fecerit, hunc adfinem culpae iudicatote. occiso Sex.
Roscio primus Ameriam nuntiat Mallius Glaucia quidam,
homo tenuis, libertinus, cliens et familiaris istius T. Ro-
scii, et nuntiat domum non filii, sed T. Capitonis inimici;
et cum post horam primam noctis occisus esset, primo
diluculo nuntius hic Ameriam venit: decem horis noctur-
nis sex et quinquaginta milia passuum cisiis pervolavit,
non modo ut exoptatum inimico nuntium primus adferret,
sed etiam cruorem inimici quam recentissimum telumque
20 paulo ante e corpore extractum ostenderet. quadriduo,
quo haec gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L.
Sullae Volaterras defertur; magnitudo pecuniae demon-
stratur; bonitas praediorum, nam fundos decem et tris
reliquit, qui Tiberim fere omnes tangunt, huius inopia et

solitudo commemoratur; demonstrant, cum pater huiusce
Sex. Roscius homo tam splendidus et gratiosus nullo
negotio sit occisus, perfacile hunc hominem incautum et
rusticum et Romae ignotum de medio tolli posse; ad
eam rem operam suam pollicentur. ne diutius teneam,
iudices, societas coitur. cum nulla iam proscriptionis 8 21
mentio fieret, cum etiam qui antea metuerant redirent ac
iam defunctos sese periculis arbitrarentur, nomen refertur
in tabulas Sex. Roscii, hominis studiosissimi nobilitatis;
manceps fit Chrysogonus; tria praedia vel nobilissima
Capitoni propria traduntur, quae hodie possidet; in reliquas
omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni,
quem ad modum ipse dicit, impetum facit. [haec bona
emuntur duobus milibus nummum.] haec omnia, iudices,
imprudente L. Sulla facta esse certo scio; neque enim 22
mirum, cum eodem tempore et ea quae praeterita sunt *
et ea quae videntur instare praeparet, cum et pacis constituendae
rationem et belli gerendi potestatem solus habeat,
cum omnes in unum spectent, unus omnia gubernet,
cum tot tantisque negotiis distentus sit, ut respirare libere
non possit, si aliquid non animadvertat, cum praesertim
tam multi occupationem eius observent tempusque aucupentur,
ut, simul atque ille despexerit, aliquid huiusce
modi moliantur. huc accedit, quod quamvis ille felix sit,
sicut est, tamen [in] tanta felicitate nemo potest esse, in
magna familia qui neminem neque servum neque libertum
improbum habeat. interea iste T. Roscius, vir optimus, 23
procurator Chrysogoni, Ameriam venit; in praedia
huius invadit; hunc miserum, luctu perditum, qui nondum
etiam omnia paterno funeri iusta solvisset, nudum eicit
domo atque focis patriis disque penatibus praecipitem,
iudices, exturbat; ipse amplissimae pecuniae fit dominus.
qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in
aliena: multa palam domum suam auferebat, plura clam
de medio removebat; non pauca suis adiutoribus large
effuseque donabat; reliqua constituta auctione vendebat:
quod Amerinis usque eo visum est indignum, ut urbe 9 24
tota fletus gemitusque fieret. etenim multa simul ante
oculos versabantur: mors hominis florentissimi Sex. Roscii
crudelissima, filii autem eius egestas indignissima, cui de

tanto patrimonio praedo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset, bonorum emptio flagitiosa, possessio, furta, rapinae, donationes: nemo erat qui non ardere *illa* omnia mallet quam videre in Sex. Roscii viri optimi atque honestissimi bonis iactantem se ac domi-
25 nantem T. Roscium. itaque decurionum decretum statim fit, ut decem primi proficiscantur ad L. Sullam doceantque eum qui vir Sex. Roscius fuerit; conquerantur de istorum scelere et iniuriis; orent ut et illius mortui famam et filii innocentis fortunas conservatas velit. atque ipsum decretum, quaeso, cognoscite. DECRETUM DECURIONUM. legati in castra veniunt. intellegitur, iudices, id quod iam ante dixi, imprudente L. Sulla scelera haec et flagitia fieri. nam statim Chrysogonus et ipse ad eos accedit et homines nobilis adlegat, *ab* eis qui peterent, ne ad Sullam adirent et omnia Chrysogonum quae vellent esse factu-
26 rum pollicerentur. usque adeo autem ille pertimuerat, ut mori mallet quam de his rebus Sullam doceri. homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sex. Roscii de tabulis exempturum, praedia vacua filio traditurum, cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in decem legatis erat, appromitteret, crediderunt; Ameriam re inorata reverterunt. ac primo rem differre cotidie ac procrastinare isti coeperunt; deinde aliquanto lentius [nihil] agere atque deludere; postremo — id quod facile intellectum est — insidias vitae huiusce [Sex. Roscii] parare, neque sese arbitrari posse diutius
10 27 alienam pecuniam domino incolumi obtinere. quod hic simul atque sensit, de amicorum cognatorumque sententia Romam confugit et sese ad Caeciliam [Nepotis filiam], quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum; in qua muliere, iudices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officii remanent. ea Sex. Roscium inopem, eiectum domo atque expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela et minas recepit domum hospitique oppresso iam desperatoque ab omnibus opitulata est. eius virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos
28 quam occisus in proscriptos referretur. nam postquam isti intellexerunt summa diligentia vitam Sex. Roscii cu-

stodiri neque sibi ullam caedis faciundae potestatem dari,
consilium ceperunt plenum sceleris et audaciae, ut nomen
huius de parricidio deferrent, ut ad eam rem aliquem
accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset
dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspitio, denique
ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugna-
rent. ita loqui homines: quod iudicia tam diu facta non
essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium
adductus esset; huic autem patronos propter Chrysogoni
gratiam defuturos; de bonorum venditione et de ista socie-
tate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parri-
cidii et atrocitate criminis fore, ut hic nullo negotio tol-
leretur, cum ab nullo defensus esset. hoc consilio atque 29
adeo hac amentia impulsi, quem ipsi cum cuperent non
potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt.

Quid primum querar? aut unde potissimum, iudices, 11
ordiar? aut quod aut a quibus auxilium petam? deorumne
immortalium, populine Romani, vestramne, qui summam
potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? pater 30
occisus nefarie, domus obsessa ab inimicis, bona adempta,
possessa, direpta, filii vita infesta, saepe ferro atque in-
sidiis appetita: quid ab his tot maleficiis sceleris abesse
videtur? tamen haec aliis nefariis cumulant atque adau-
gent, crimen incredibile confingunt, testis in hunc et ac-
cusatores huiusce pecunia comparant: hanc condicionem
misero ferunt, ut optet, utrum malit cervices Roscio dare
an insutus in culeum per summum dedecus vitam amit-
tere. patronos huic defuturos putaverunt: desunt: qui
libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa
est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto,
iudices. et forsitan in suscipienda causa temere impulsus 31
adulescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet
hercules undique omnes mihi minae et terrores pericula-
que impendeant omnia, succurram atque subibo: certum
est deliberatumque, quae ad causam pertinere arbitror,
omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter
libereque dicere; nulla res tanta exsistet, iudices, ut
possit vim mihi maiorem adhibere metus quam fides.
etenim quis tam dissoluto animo est, qui haec cum vi- 32
deat, tacere ac neglegere possit? patrem meum, cum

proscriptus non esset, iugulastis; occisum in proscripto-
rum numerum rettulistis; me domo mea per vim expu-
listis; patrimonium meum possidetis: quid voltis amplius?
etiamne ad subsellia cum ferro atque telis venistis, ut hic
12 33 aut iuguletis aut condemnetis [Sex. Roscium]? hominem
longe audacissimum nuper habuimus in civitate C. Fim-
briam et, quod inter omnis constat, nisi inter eos, qui
ipsi quoque insaniunt, insanissimum. is cum curasset in
funere C. Marii, ut Q. Scaevola volneraretur, vir sanctis-
simus atque ornatissimus nostrae civitatis, de cuius laude
neque hic locus est ut multa dicantur neque plura tamen
dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet,
diem Scaevolae dixit, posteaquam comperit eum posse
vivere: cum ab eo quaereretur, quid tandem accusaturus
esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quis-
quam satis commode posset, aiunt hominem, ut erat fu-
riosus, respondisse, quod non totum telum corpore rece-
pisset: quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi
eiusdem viri mortem, quae tantum potuit, ut omnis civis
perdiderit et adflixerit, quos quia servare per composi-
34 tionem volebat, ipse ab eis interemptus est. estne hoc
illi dicto atque facto Fimbriano simillimum? accusatis
Sex. Roscium. quid ita? quia de manibus vestris effugit;
quia se occidi passus non est. illud quia in Scaevola
factum est, magis indignum videtur; hoc, quia fit a Chry-
sogono, num est ferendum? nam per deos immortalis,
quid est in hac causa quod defensionis indigeat? qui
locus ingenium patroni requirit aut oratoris eloquentiam
magno opere desiderat? totam causam, iudices, explice-
mus atque ante oculos expositam consideremus: ita facil-
lime, quae res totum iudicium contineat et quibus de
rebus nos dicere oporteat et quid vos sequi conveniat
13 35 intellegetis. tres sunt res, quantum ego existimare pos-
sum, quae obstent hoc tempore Sex. Roscio: crimen ad-
versariorum et audacia et potentia. criminis confictionem
accusator [Erucius] suscepit; audaciae partis Roscii sibi
poposcerunt; Chrysogonus autem, is qui plurimum po-
test, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere
36 oportere intellego. quid igitur est? non eodem modo de
omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium

pertinet, duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit: ego crimen oportet diluam; vos et audaciae resistere et hominum eius modi perniciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore exstinguere atque opprimere debetis.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum, 37
di immortales, ac nefarium facinus atque eius modi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur: etenim si, id quod praeclare a sapientibus dicitur, voltu saepe laeditur pietas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura divina atque humana cogebant? in hoc tanto, tam atroci, tam singulari male- 38
ficio, quod ita raro exstitit, ut si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile numeretur, quibus tandem tu, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? nonne et audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere et mores feros immanemque naturam et vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam [et] denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium ne obiciendi quidem causa contulisti. patrem occidit Sex. Roscius. qui homo? adulescentulus corruptus et ab hominibus nequam inductus? annos 14 39
natus maior quadraginta. vetus videlicet sicarius, homo audax et saepe in caede versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. luxuries igitur hominem nimirum et aeris alieni magnitudo et indomitae animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt? de luxuria purgavit Erucius, cum dixit hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse; nihil autem umquam *cuiquam* debuit; cupiditates porro quae possunt esse in eo, qui, ut ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit et in agro colendo vixerit, quae vita maxime disiuncta a cupiditate est et cum officio coniuncta?

Quae res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio 40
obiecit? 'patri' inquit 'non placebat.' quam ob causam? necesse est enim eam quoque iustam et magnam et perspicuam fuisse: nam ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis et maximis causis, sic hoc veri simile non est, odio fuisse parenti filium

41 sine causis multis et magnis et necessariis. rursus igitur eodem revertamur et quaeramus quae tanta vitia fuerint in unico filio qua re is patri displiceret. at perspicuum est nullum fuisse. pater igitur amens qui odisset eum sine causa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium constantissimus. ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater neque perditus filius fuerit, neque
15 42 odii causam patri neque sceleris filio fuisse. 'nescio,' inquit 'quae causa odii fuerit: fuisse odium intellego, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse, hunc in praedia rustica relegarat.' quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa optima: ille quo modo crimen commenticium confirmaret non inveniebat; ego res tam levis qua ratione infirmem
43 ac diluam reperire non possum. quid ais, Eruci? tot praedia, tam pulcra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis ac supplicii gratia colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patres familias, qui liberos habent, praesertim homines illius ordinis ex municipiis rusticanis, nonne optatissimum sibi putant esse filios suos rei familiari maxime servire et in praediis colendis operae
44 plurimum studiique consumere? an amandarat hunc sic, ut esset in agro ac tantum modo aleretur ad villam? ut commodis omnibus careret? quid? si constat hunc non modo colendis praediis praefuisse, sed certis fundis patre vivo frui solitum esse? tamenne haec a te vita eius rusticana relegatio atque amandatio appellabitur? vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa atque a veritate: quod consuetudine patres faciunt, id quasi novum reprehendis; quod benevolentia fit, id odio factum criminaris; quod honoris causa pater filio suo concessit, id
45 eum supplicii causa fecisse dicis. neque haec tu non intellegis, sed usque eo quid arguas non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam contraque consuetudinem hominum
16 contraque opiniones omnium. at enim cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. quaeso, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias; non enim exprobrandi causa, sed commonendi gra-

tia dicam: si tibi fortuna non dedit ut patre certo nasce- 46
rere, ex quo intellegere posses, qui animus patrius in
liberos esset, at natura certe dedit ut humanitatis non
parum haberes; eo accessit studium doctrinae, ut ne a
litteris quidem alienus esses: ecquid tandem tibi videtur,
ut ad fabulas veniamus, senex ille Caecilianus minoris
facere Eutychum filium rusticum quam illum alterum
Chaerestratum? — nam, ut opinor, hoc nomine est —
alterum in urbe secum honoris causa habere, alterum
rus supplicii causa relegasse? 'quid ad istas ineptias 47
abis?' inquies. quasi vero mihi difficile sit quamvis mul-
tos nominatim proferre, ne longius abeam, vel tribulis
vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt,
agricolas adsiduos esse cupiunt. verum homines notos
sumere odiosum est, cum et illud incertum sit, velintne
ei sese nominari et nemo vobis magis notus futurus sit
quam est hic Eutychus, et certe ad rem nihil intersit,
utrum hunc ego comicum adulescentem an aliquem ex
agro Veiente nominem. etenim haec conficta arbitror
a poëtis esse, ut effictos nostros mores in alienis perso-
nis expressamque imaginem [nostram] vitae cotidianae
videremus. age nunc, refer animum sis ad veritatem et 48
considera, non modo in Umbria atque in ea vicinitate,
sed in his veteribus municipiis quae studia a patribus
familias maxime laudentur: iam profecto te intelleges
inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio et
culpae dedisse. ac non modo hoc patrum voluntate liberi 17
faciunt, sed permultos et ego novi et, nisi me fallit ani-
mus, unus quisque vestrum, qui et ipsi incensi sunt
studio, quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc
rusticam, quam tu probro et crimini putas esse oportere,
et honestissimam et suavissimam esse arbitrantur. quid 49
censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio et qua in-
tellegentia esse in rusticis rebus? ut ex his propinquis
eius, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto arti-
ficio accusatorio callidior es quam hic in suo. verum, ut
opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum
praedium reliquit, et artificium obliviscatur et studium
deponat licebit; quod tametsi miserum et indignum est,
feret tamen aequo animo, iudices, si per vos vitam et

famam potest obtinere: hoc vero est, quod ferri non potest, si et in hanc calamitatem venit propter praediorum bonitatem et multitudinem et, quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi, ut parum miseriae sit, quod aliis coluit, non sibi, nisi etiam quod omnino coluit
18 crimini fuerit. ne tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si
50 illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur qui consules fierent. etenim qui praeesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen qui missi erant convenerunt, hominem turpissimum atque inhonestissimum iudicares. at hercule maiores nostri longe aliter et de illo et de ceteris talibus viris existimabant; itaque ex minima tenuissimaque re publica maximam et florentissimam nobis reliquerunt; suos enim agros studiose colebant, non alienos cupide appetebant: quibus rebus et agris et urbibus et nationibus rem publicam atque hoc imperium et populi Romani
51 nomen auxerunt. neque ego haec eo profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quaerimus, sed ut illud intellegas, cum apud maiores nostros summi viri clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula rei publicae sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operae temporisque consumpserint, ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri adsiduus semper vixerit; cum praesertim nihil esset quod aut patri gratius aut sibi iucundius aut re vera honestius facere posset.

52 Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. numquid est aliud? 'immo vero' inquit 'est; nam istum exheredare in animo habebat.' audio: nunc dicis aliquid quod ad rem pertineat; nam illa, opinor, tu quoque concedis levia esse atque inepta: 'convivia cum patre non inibat.' quippe; qui ne in oppidum quidem nisi perraro veniret. 'domum suam istum non fere quisquam vocabat.' nec mirum, qui neque in urbe viveret neque revo-
19 caturus esset. verum haec tu quoque intellegis esse nugatoria: illud, quod coepimus, videamus, quo certius
53 argumentum odii reperiri nullo modo potest: exheredare pater filium cogitabat. mitto quaerere qua de causa:

quaero qui scias; tametsi te dicere atque enumerare cau-
sas omnis oportebat, et id erat certe accusatoris officium,
qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia atque
peccata filii, quibus incensus parens potuerit animum in-
ducere, ut naturam ipsam vinceret, ut amorem illum pe-
nitus insitum eiceret ex animo, ut denique patrem esse
sese oblivisceretur; quod sine magnis huiusce peccatis
accidere potuisse non arbitror. verum concedo tibi ut ea 54
praetereas, quae cum taces, nulla esse concedis: illud
quidem, voluisse exheredare certe tu planum facere de-
bes. quid ergo adfers qua re id factum putemus? vere
nihil potes dicere. finge aliquid saltem commode, ut ne
plane videaris id facere, quod aperte facis, huius miseri
fortunis et horum virorum talium dignitati inludere. 'ex-
heredare filium voluit.' 'quam ob causam?' 'nescio.'
'exheredavitne?' 'non.' 'quis prohibuit?' 'cogitabat.' 'cui
dixit?' 'nemini.' quid est aliud iudicio ac legibus ac
maiestate vestra abuti ad quaestum atque ad libidinem,
nisi hoc modo accusare atque id obicere, quod planum
facere non modo non possis, verum ne coneris quidem?
nemo nostrum est, Eruci, quin sciat tibi inimicitias cum 55
Sex. Roscio nullas esse; vident omnes qua de causa huic
inimicus venias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse.
quid ergo est? ita tamen quaestus te cupidum esse opor-
tebat, ut horum existimationem et legem Remmiam pu-
tares aliquid valere oportere. accusatores multos esse in 20
civitate utile est, ut metu contineatur audacia: verum
tamen hoc ita est utile, ut ne plane inludamur ab accu-
satoribus. innocens est quispiam, verum tamen, quam-
quam abest a culpa, suspitione tamen non caret: tametsi
miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo
modo ignoscere: cum enim aliquid habeat quod possit
criminose ac suspitiose dicere, aperte ludificari et calum-
niari sciens non videatur. qua re facile omnes patimur 56
esse quam plurimos accusatores, quod innocens, si accu-
satus sit, absolvi potest, nocens, nisi accusatus fuerit,
condemnari non potest; utilius est autem absolvi inno-
centem quam nocentem causam non dicere. anseribus
cibaria publice locantur et canes aluntur in Capitolio, ut
significent si fures venerint; at fures internoscere non

possunt: significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint, et quia id est suspitiosum, tametsi bestiae sunt, tamen in eam partem potius peccant, quae est cautior. quodsi luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint, opinor, eis crura suffringantur, quod acres
57 sint etiam tum, cum suspitio nulla sit. simillima est accusatorum ratio: alii vestrum anseres sunt, qui tantum modo clamant, nocere non possunt, alii canes, qui et latrare et mordere possunt: cibaria vobis praeberi videmus; vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur; hoc populo gratissimum est: deinde, si voletis, etiam tum, cum veri simile erit aliquem commisisse, in suspitione latratote. id quoque concedi potest. sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse neque dicere possitis aut qua re aut quo modo ac tantum modo sine suspitione latrabitis, crura quidem vobis nemo suffringet, sed si ego hos bene novi, litteram illam, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam Kal. omnis oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, ut postea neminem alium nisi fortunas vestras accusare possitis.
21 58 quid mihi ad defendendum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? 'ne exheredaretur veritus est.' 'audio, sed qua de causa vereri debuerit nemo dicit.' 'habebat pater in animo.' planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, unde istud vobis suspicari in mentem venerit. cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis: ego quid acceperim scio, quid dicam nescio; unum illud spectavi, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum; de bonorum emptione deque ea societate neminem esse qui verbum facere auderet hoc tempore. haec te opinio falsa in istam fraudem impulit: non mehercules verbum fecis-
59 ses, si tibi quemquam responsurum putasses. operae pretium erat, si animadvertistis, iudices, neglegentiam eius in accusando considerare: credo, cum vidisset qui homines in hisce subselliis sederent, quaesisse num ille aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem esse, quod antea causam publicam nullam dixerim. posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt et solent, ita neglegens esse coepit, ut cum in mentem veniret ei,

resideret, deinde spatiaretur, non numquam etiam puerum
vocaret, credo, cui cenam imperaret, prorsus ut vestro
consessu et hoc conventu pro summa solitudine abutere-
tur. peroravit aliquando; adsedit; surrexi ego: respirare 22 60
visus est, quod non alius potius diceret. coepi dicere.
usque eo animadverti, iudices, eum iocari atque alias res
agere, ante quam Chrysogonum nominavi: quem simul
atque attigi, statim homo se erexit; mirari visus est.
intellexi quid eum pupugisset. iterum ac tertio nominavi.
postea homines cursare ultro et citro non destiterunt,
credo, qui Chrysogono nuntiarent esse aliquem in civi-
tate, qui contra voluntatem eius dicere auderet; aliter
causam agi atque ille existimaret: aperiri bonorum em-
ptionem; vexari pessime societatem; gratiam potentiam-
que eius neglegi; iudices diligenter attendere; populo
rem indignam videri. quae quoniam te fefellerunt, Eruci, 61
quoniamque vides versa esse omnia, causam pro Sex.
Roscio, si non commode, at libere dici, quem dedi puta-
bas, defendi intellegis, quos tradituros sperabas, vides
iudicare, restitue nobis aliquando veterem tuam illam cal-
liditatem atque prudentiam, *aut* confitere *te* huc ea spe
venisse, quod putares hic latrocinium, non iudicium fu-
turum.

De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore red-
dita non est quam ob causam patrem filius occiderit:
quod in minimis noxiis et in his levioribus peccatis, quae 62
magis crebra et iam prope cotidiana sunt, maxime et
primum quaeritur, quae causa maleficii fuerit, id Erucius
in parricidio quaeri non putat oportere: in quo scelere,
iudices, etiam cum multae causae convenisse unum in
locum atque inter se congruere videntur, tamen non te-
mere creditur neque levi coniectura res penditur neque
testis incertus auditur neque accusatoris ingenio res iudi-
catur: cum multa antea commissa maleficia, cum vita
hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur
necesse est, neque audacia solum, sed summus furor
atque amentia: haec cum sint omnia, tamen exstent
oportet expressa sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per
quos, quo tempore maleficium sit admissum; quae nisi
multa et manifesta sunt, profecto res tam scelesta, tam

63 atrox, tam nefaria credi non potest. magna est enim vis
humanitatis; multum valet communio sanguinis; recla-
mitat istius modi suspitionibus ipsa natura; portentum
atque monstrum certissimum est esse aliquem humana
specie et figura, qui tantum immanitate bestias vicerit,
ut propter quos hanc suavissimam lucem aspexerit, eos
indignissime luce privarit, cum etiam feras inter sese
23 64 partus atque educatio et natura ipsa conciliet. non ita
multis ante annis aiunt T. Caelium quendam Tarracinen-
sem, hominem non obscurum, cum cenatus cubitum in
idem conclave cum duobus adulescentibus filiis isset, in-
ventum esse mane iugulatum. cum neque servus quis-
quam reperiretur neque liber ad quem ea suspitio perti-
neret, id aetatis autem duo filii propter cubantes ne sen-
sisse quidem se dicerent, nomina filiorum de parricidio
delata sunt. quid poterat tam esse suspitiosum? neu-
trumne sensisse? ausum autem esse quemquam, se in id
conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibi-
dem essent duo adulescentes filii, qui et sentire et defen-
65 dere facile possent? erat porro nemo in quem ea suspi-
tio conveniret. tamen cum planum iudicibus esset factum
aperto ostio dormientis eos repertos esse, iudicio abso-
luti adulescentes et suspitione omni liberati sunt; nemo
enim putabat quemquam esse qui, cum omnia divina at-
que humana iura scelere nefario polluisset, somnum sta-
tim capere potuisset, propterea quod, qui tantum facinus
commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spi-
24 66 rare quidem sine metu possunt. videtisne quos nobis
poëtae tradiderunt patris ulciscendi causa supplicium de
matre sumpsisse, cum praesertim deorum immortalium
iussis atque oraculis id fecisse dicantur, tamen ut eos
agitent furiae neque consistere usquam patiantur, quod ne
pii quidem sine scelere esse potuerunt? sic se res habet,
iudices. magnam vim, magnam necessitatem, magnam
possidet religionem paternus maternusque sanguis: ex
quo si qua macula concepta est, non modo elui non po-
test, verum usque eo permanat ad animum, ut summus
67 furor atque amentia consequatur. nolite enim putare,
quem ad modum in fabulis saepe numero videtis, eos,
qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari et

perterreri Furiarum taedis ardentibus: sua quemque fraus
et suus terror maxime vexat; suum quemque scelus agi-
tat amentiaque adficit; suae malae cogitationes conscien-
tiaeque animi terrent: hae sunt impiis adsiduae domesti-
caeque Furiae, quae dies noctisque parentum poenas a
consceleratissimis filiis repetant. haec magnitudo male- 68
ficii facit ut, nisi paene manifestum parricidium profera-
tur, credibile non sit; nisi turpis adulescentia, nisi omni-
bus flagitiis vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro
atque dedecore, nisi praerupta audacia, nisi tanta teme-
ritas ut non procul abhorreat ab insania; accedat huc
oportet odium parentis, animadversionis paternae metus,
amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus op-
portune captus ad eam rem: paene dicam, respersas ma-
nus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum
facinus, tam immane, tam acerbum credituri sunt. qua 69
re hoc quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis
est, si convincitur, vindicandum. itaque cum multis ex 25
rebus intellegi potest maiores nostros non modo armis
plus quam ceteras nationes, verum etiam consilio sapien-
tiaque potuisse, tum ex hac re vel maxime, quod in im-
pios singulare supplicium invenerunt; qua in re quantum
prudentia praestiterint eis, qui apud ceteros sapientissimi
fuisse dicuntur, considerate: prudentissima civitas Athe- 70
niensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur; eius
porro civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse,
eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripsit:
is cum interrogaretur cur nullum supplicium constituisset
in eum, qui parentem necasset, respondit se id neminem
facturum putasse. sapienter fecisse dicitur, cum de eo
nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non
tam prohibere quam admonere videretur. quanto nostri
maiores sapientius? qui cum intellegerent nihil esse tam
sanctum, quod non aliquando violaret audacia, suppli-
cium in parricidas singulare excogitaverunt, ut, quos
natura ipsa retinere in officio non potuisset, magnitudine
poenae a maleficio summoverentur: insui voluerunt in
culeum vivos atque in flumen deici. o singularem sapien- 26 71
tiam, iudices! nonne videntur hunc hominem ex rerum
natura sustulisse et eripuisse, cui repente caelum, solem,

aquam terramque ademerint, ut, qui eum necasset, unde
ipse natus esset, careret eis rebus omnibus, ex quibus
omnia nata esse dicuntur? noluerunt feris corpus obicere,
ne bestiis quoque, quae tantum scelus attigissent, imma-
nioribus uteremur; non sic nudos in flumen deicere, ne,
cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cetera,
quae violata sunt, expiari putantur; denique nihil tam
vile neque tam volgare est cuius partem ullam relique-
72 rint. etenim quid est tam commune quam spiritus vivis,
terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? ita vivunt,
dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant; ita
moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita iactantur
fluctibus, ut numquam adluantur; ita postremo eiciuntur,
ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. tanti male-
ficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est
constitutum, probare te, Eruci, censes posse talibus viris,
si ne causam quidem maleficii protuleris? si hunc apud
bonorum emptores ipsos accusares eique iudicio Chryso-
gonus praeesset, tamen diligentius paratiusque venisses.
73 utrum quid agatur non vides an apud quos agatur? agi-
tur de parricidio, quod sine multis causis suscipi non
potest; apud homines autem prudentissimos agitur, qui
intellegunt neminem ne minimum quidem maleficium sine
causa admittere.

27 Esto: causam proferre non potes: tametsi statim vi-
cisse debeo, tamen de meo iure decedam et tibi, quod in
alia causa non concederem, in hac concedam fretus huius
innocentia: non quaero abs te qua re patrem Sex. Ro-
scius occiderit: quaero quo modo occiderit. ita quaero
abs te, C. Eruci, quo modo, et sic tecum agam, ut meo
loco vel respondendi vel interpellandi tibi potestatem
74 faciam, vel etiam, si quid voles, interrogandi. quo modo
occidit? ipse percussit an aliis occidendum dedit? si ipsum
arguis, Romae non fuit: si per alios fecisse dicis, quaero
servosne an liberos? *si per* liberos, quos homines? in-
didemne Ameria an hosce ex urbe sicarios? si Ameria,
qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma, unde eos
noverat Roscius, qui Romam multis annis non venit ne-
que umquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum
locutus est? quo modo persuasit? 'pretium dedit.' cui

dedit? per quem dedit? unde aut quantum dedit? nonne his vestigiis ad caput maleficii perveniri solet? et simul tibi in mentem veniat facito quem ad modum vitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum atque agrestem fuisse; numquam cum homine quoquam conlocutum esse; numquam in oppido constitisse. qua in re praetereo illud, 75
quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita istius modi maleficia gigni non solere: ut non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire possis, sic non omne facinus in omni vita nascitur: in urbe luxuries creatur; ex luxuria exsistat avaritia necesse est, ex avaritia erumpat audacia; inde omnia scelera ac maleficia gignuntur; vita autem haec rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est. verum haec missa facio; 28
illud quaero, is homo, qui, ut tute dicis, numquam inter 76
homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus tam occulte, absens praesertim, conficere potuerit. multa sunt falsa, iudices, quae tamen argui suspitiose possunt; in his rebus si suspitio reperta erit, culpam inesse concedam. Romae Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius: litteras, credo, misit alicui sicario, qui Romae noverat neminem. 'arcessivit aliquem.' quem aut quando? 'nuntium misit.' quem aut ad quem? 'pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem.' nihil horum ne confingi quidem potest, et tamen causa de parricidio dicitur. reliquum est ut per servos id admiserit. o di immortales! 77
rem miseram et calamitosam, quod in tali crimine quod innocenti saluti solet esse ut servos in quaestionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet: vos, qui hunc accusatis, omnis eius servos habetis; unus puer, victus cotidiani minister, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis advocatis, vobis agentibus aliquotiens duos servos paternos in quaestionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit: meministisne T. Roscium recusare? quid? ei servi ubi sunt? Chrysogonum, iudices, sectantur: apud eum sunt in honore et pretio. etiam nunc ut ex eis quaeratur ego postulo, hic orat atque obsecrat. quid facitis? cur 78

recusatis? dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, a quo
sit Sex. Roscius occisus, ab eone, qui propter illius mor-
tem in egestate et *in* insidiis versatur, cui ne quaerendi
quidem de morte patris potestas permittitur, an ab eis,
qui quaestionem fugitant, bona possident, in caede atque
ex caede vivunt. omnia, iudices, in hac causa sunt mi-
sera atque indigna, tamen hoc nihil neque acerbius neque
iniquius proferri potest: mortis paternae de servis pater-
nis quaestionem habere filio non licet. ne tam diu qui-
dem dominus erit in suos, dum ex eis de patris morte
quaeratur? veniam, neque ita multo post, ad hunc locum:
nam hoc totum ad Roscios pertinet, de quorum audacia
tum me dicturum pollicitus sum, cum Erucii crimina
29 79 diluissem. nunc, Eruci, ad te venio. conveniat mihi te-
cum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet,
aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas, aut per ali-
quos liberos aut servos. liberosne? quos neque ut con-
venire potuerit neque qua ratione inducere neque ubi
neque per quos neque qua spe aut quo pretio potes
ostendere. ego contra ostendo non modo nihil eorum
fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere,
quod neque Romae multis annis fuerit neque de praediis
umquam temere discesserit. restare tibi videbatur ser-
vorum nomen, quo quasi in portum reiectus a ceteris
suspitionibus confugere posses, ubi scopulum offendis
eius modi, ut non modo ab hoc crimen resilire videas,
verum omnem suspitionem in vosmet ipsos recidere in-
80 tellegas. quid ergo est? quo tandem accusator inopia
argumentorum confugit? 'eius modi tempus erat,' inquit
'ut homines volgo impune occiderentur, qua re tu hoc
propter multitudinem sicariorum nullo negotio facere po-
tuisti.' interdum mihi videris, Eruci, una mercede duas
res adsequi velle, nos iudicio perfundere, accusare autem
eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. quid ais? volgo
occidebantur? per quos et a quibus? nonne cogitas te a
sectoribus huc adductum esse? quid postea? nescimus
per ista tempora eosdem fere sectores fuisse collorum et
81 bonorum? ei denique, qui tum armati dies noctisque
concursabant, qui Romae erant adsidui, qui omni tem-
pore in praeda et in sanguine versabantur, Sex. Roscio

temporis illius acerbitatem iniquitatemque obicient? et
illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac prin-
cipes erant, huic crimini putabunt fore, qui non modo
Romae non fuit, sed omnino quid Romae ageretur nesci-
vit, propterea quod ruri adsiduus, quem ad modum tute
confiteris, fuit? vereor ne aut molestus sim vobis, iudi- 82
ces, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam
perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota,
ut arbitror, dissoluta est; nisi forte exspectatis ut illa
diluam, quae de peculatu ac de eius modi rebus com-
menticiis inaudita nobis ante hoc tempus ac nova obie-
cit; quae mihi iste visus est ex alia oratione declamare,
quam in alium reum commentaretur; ita neque ad crimen
parricidii neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant:
de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare.
si quid est quod ad testis reservet, ibi quoque nos, ut in
ipsa causa, paratiores reperiet quam putabat. 30 83

Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides;
nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex
quibus possem crescere; quod certum est non facere, dum
utrumvis licebit: is enim mihi videtur amplissimus, qui sua
virtute in altiorem locum pervenit, non qui ascendit per al-
terius incommodum et calamitatem. desinamus aliquando
ea scrutari, quae sunt inania: quaeramus ibi maleficium,
ubi et est et inveniri potest. iam intelleges, Eruci, cer-
tum crimen quam multis suspitionibus coarguatur, tam-
etsi neque omnia dicam et leviter unum quidque tangam.
neque enim id facerem, nisi necesse esset, et id erit
signi me invitum facere, quod non persequar longius,
quam salus huius et mea fides postulabit. causam tu 84
nullam reperiebas in Sex. Roscio: at ego in T. Roscio
reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam
istic sedes ac te palam adversarium esse profiteris. de
Capitone post viderimus, si, quem ad modum paratum
esse audio, testis prodierit: tum alias quoque suas palmas
cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur.
L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum et
sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis
quaerere solebat, cui bono fuisset. sic vita hominum est,
ut ad maleficium nemo conetur sine spe atque emolu-

85 mento accedere. hunc quaesitorem ac iudicem fugiebant atque horrebant ei, quibus periculum creabatur, ideo quod, tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam quam † implicatus ad severitatem videbatur. ego, quamquam praeest huic quaestioni vir et contra audaciam fortissimus et ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer vel illo ipso acerrimo iudice quaerente vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ei, quibus causa dicenda est, nomen
31 86 ipsum reformidant, pro Sex. Roscio dicere. in hac enim causa cum viderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quaererent, cui bono fuisset, sed, eo perspicuo, crimen et suspitionem potius ad praedam adiungerent quam ad egestatem. quid, si accedit eodem ut tenuis antea fueris? quid, si ut avarus? quid, si ut audax? quid, si ut illius, qui occisus est, inimicissimus? num quaerenda causa, quae te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis eius modi est, ut dissimulari non queat, atque eo magis elucet, quo magis occultatur;
87 avaritiam praefers, qui societatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alienissimo; quam sis audax, ut alia obliviscar, hinc omnes intellegere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot sicariis, solus tu inventus es, qui cum accusatoribus sederes atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres; inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio et magnas rei familiaris contro-
88 versias concedas necesse est. restat, iudices, ut hoc dubitemus, uter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte eius divitiae venerint, an is, ad quem mendicitas; is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui postea factus sit egentissimus; is, qui ardens avaritia feratur infestus in suos, an is, qui semper ita vixerit, ut quaestum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset; is, qui omnium sectorum audacissimus sit, an is, qui propter fori iudiciorumque insolentiam non modo subsellia, verum etiam urbem ipsam reformidet; postremo, iudices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet,
32 89 utrum inimicus potius an filius. haec tu, Eruci, tot et tanta si nactus esses in reo, quam diu diceres! quo te

modo iactares! tempus, hercule, te citius quam oratio deficeret. etenim in singulis rebus eius modi materies est, ut dies singulos possis consumere; neque ego non possum; non enim tantum mihi derogo, tametsi nihil adrogo, ut te copiosius quam me putem posse dicere. verum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege adnumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. multos caesos non ad Trasumenum lacum, sed ad Servilium vidimus:

quis ibi non est volneratus ferro Phrygio?... 90

non necesse est omnis commemorare Curtios, Marios, denique †Mammeos, quos iam aetas a proeliis avocabat, postremo Priamum ipsum [senem], Antistium, quem non modo aetas, sed etiam leges pugnare prohibebant. iam quos nemo propter ignobilitatem nominat, sescenti sunt, qui inter sicarios et de veneficiis accusabant; qui omnes, quod ad me attinet, vellem viverent; nihil enim mali est canis ibi quam plurimos esse, ubi permulti observandi
multaque servanda sunt. verum, ut fit, multa saepe im- 91
prudentibus imperatoribus vis belli ac turba molitur: dum is in aliis rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat, erant interea qui suis volneribus mederentur; qui, tamquam si offusa rei publicae sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris omniaque miscebant; a quibus miror, ne quod iudiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta: nam et accusatores et iudices sustulerunt. hoc commodi est, quod ita vixerunt, ut testis omnis, si cuperent, interficere non possent; nam dum hominum genus erit, qui accuset eos non deerit: dum civitas erit, iudicia fient. verum, ut coepi dicere, et Erucius, haec si haberet in causa, quae commemoravi, posset ea quamvis diu dicere, et ego, iudices, possum; sed in animo est, quem ad modum ante dixi, leviter transire ac tantum modo perstringere unam quamque rem, ut omnes intellegant me non studio accusare, sed officio
defendere. video igitur causas esse permultas quae istum 33 92
impellerent. videamus nunc ecquae facultas suscipiendi maleficii fuerit. ubi occisus est Sex. Roscius? Romae. quid? tu, Rosci, ubi tunc eras? Romae. verum quid ad rem? et alii multi. quasi nunc id agatur quis ex tanta

multitudine occiderit ac non hoc quaeratur, cum, qui Romae sit occisus, utrum veri similius sit ab eo esse occisum, qui adsiduus eo tempore Romae fuerit, an ab eo,
93 qui multis annis Romam omnino non accesserit. age, nunc ceteras quoque facultates consideremus. erat tum multitudo sicariorum, id quod commemoravit Erucius, et homines impune occidebantur. quid? ea multitudo quae erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati, aut eorum, qui ab eis conducebantur ut aliquem occiderent. si eos putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero, qui nostra pecunia dives es; sin eos, quos qui leviore nomine appellant percussores vocant, quaere in cuius fide sint et clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies; et, quicquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito: ita facillime causa Sex. Roscii cum tua
94 conferetur. dices 'quid postea, si Romae adsiduus fui?' respondebo 'at ego omnino non fui.' 'fateor me sectorem esse, verum et alii multi.' 'at ego, ut tute arguis, agricola et rusticus.' 'non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius.' 'at ego profecto, qui ne novi quidem quemquam sicarium, longe absum ab eius modi crimine.' permulta sunt, quae dici possunt qua re intellegatur summam tibi facultatem fuisse maleficii suscipiendi, quae non modo idcirco praetereo, quod te ipsum non libenter accuso, verum eo magis etiam, quod, si de illis caedibus velim commemorare, quae tum factae sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor ne ad pluris oratio mea pertinere videa-
34 95 tur. videamus nunc strictim, sicut cetera, quae post mortem Sex. Roscii abs te, T. Rosci, facta sint; quae ita aperta et manifesta sunt, ut me dius fidius, iudices, invitus ea dicam; vereor enim, cuicuimodi es, T. Rosci, ne ita hunc videar voluisse servare, ut tibi omnino non pepercerim. cum hoc vereor et cupio tibi aliqua ex parte, quod salva fide possim, parcere, rursus immuto voluntatem meam: venit enim mihi in mentem oris tui: tene, cum ceteri socii tui fugerent ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum praeda, sed de huius maleficio fieri videretur, potissimum tibi partis istas depoposcisse, ut in iudicio versarere et sederes cum accusatore? qua

in re nihil aliud adsequeris, nisi ut ab omnibus mortali-
bus audacia tua cognoscatur et impudentia. occiso Sex. 96
Roscio, quis primus Ameriam nuntiat? Mallius Glaucia,
quem iam antea nominavi, tuus cliens et familiaris. quid
attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum iam
ante consilium de morte ac de bonis eius inieras nullam-
que societatem neque sceleris neque praemii cum homine
ullo coieras, ad te minime omnium pertinebat? 'sua
sponte Mallius nuntiat.' quid, quaeso, eius intererat?
an, cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu
accidit ut id, quod Romae audierat, primus nuntiaret?
cuius rei causa venerat Ameriam? 'non possum' inquit
'divinare.' eo rem iam adducam, ut nihil divinatione
opus sit. qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiavit?
cum Ameriae Sex. Roscii domus, uxor liberique essent,
cum tot propinqui cognatique optime convenientes, qua
ratione factum est ut iste tuus cliens, sceleris tui nuntius,
T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret? occisus est a 97
cena rediens: nondum lucebat, cum Ameriae scitum est.
quid hic incredibilis cursus, quid haec tanta celeritas
festinatioque significat? non quaero quis percusserit; ni-
hil est, Glaucia, quod metuas; non excutio te, si quid
forte ferri habuisti, non scrutor, nihil ad me arbitror per-
tinere: quoniam cuius consilio occisus sit invenio, cuius
manu sit percussus non laboro. unum hoc sumo, quod
mihi apertum tuum scelus resque manifesta dat: ubi aut
unde audivit Glaucia? qui tam cito scivit? fac audisse
statim. quae res eum nocte una tantum itineris conten-
dere coëgit? quae necessitas eum tanta premebat, ut, si
sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma pro-
ficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? etiamne 35
in tam perspicuis rebus argumentatio quaerenda aut coniec-
tura capienda est? nonne vobis haec, quae audistis, cer- 98
nere oculis videmini, iudices? non illum miserum, igna-
rum casus sui, redeuntem a cena videtis? non positas
insidias? non impetum repentinum? non versatur ante
oculos vobis in caede Glaucia? non adest iste T. Roscius?
non suis manibus in curru conlocat Automedontem illum,
sui sceleris acerbissimi nefariaeque victoriae nuntium?
non orat ut eam noctem pervigilet? ut honoris sui causa

laboret? ut Capitoni quam primum nuntiet? quid erat quod Capitonem primum scire voluerit? nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium: de tribus et decem fundis tris nobilissimos fundos eum video possidere. audio praeterea non hanc suspitionem nunc primum in Capitonem conferri; multas esse infamis eius palmas: hanc primam esse tamen lemniscatam, quae Roma *ei* deferatur; nullum modum esse hominis occidendi quo ille non aliquot occiderit, multos ferro, multos veneno; habeo etiam dicere quem contra morem maiorum minorem annis LX de ponte [in Tiberim] deiecerit; quae si prodierit, atque adeo cum prodierit — scio enim

101 proditurum esse — audiet. veniat modo: explicet suum volumen illud, quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse; quod aiunt illum Sex. Roscio intemptasse et minitatum esse se omnia illa pro testimonio esse dicturum. o praeclarum testem, iudices! o gravitatem dignam exspectatione! o vitam honestam atque eius modi, ut libentibus animis ad eius testimonium vestrum ius iurandum adcommodetis! profecto non tam perspicue nos istorum maleficia videremus, nisi ipsos caecos redderet cupi-

36 102 ditas et avaritia et audacia: alter ex ipsa caede volucrem nuntium Ameriam ad socium atque ad magistrum suum misit, ut, si dissimulare omnes cuperent se scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret; alter, si dis immortalibus placet, testimonia etiam in Sex. Roscium dicturus est: quasi vero id nunc agatur, utrum is quod dixerit credendum ac non, quod fecerit vindicandum sit. itaque more maiorum comparatum est, ut *vel* in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent.

103 Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret; nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. videte nunc quam versa et mutata in peiorem partem sint omnia: cum de bonis et de caede agatur, testimonium dicturus est is, qui et sector est et sicarius, hoc est, qui et illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est et eum hominem occidendum curavit, de

cuius morte quaeritur. quid tu, vir optime? ecquid habes 104
quod dicas? mihi ausculta: vide ne tibi desis; tua quo-
que res permagna agitur. multa scelerate, multa auda-
citer, multa improbe fecisti; unum stultissime, profecto
tua sponte, non de Erucii sententia: nihil opus fuit te
istic sedere; neque enim accusatore muto neque teste
quisquam utitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit.
huc accedit, quod paulo tamen occultior atque tectior
vestra ista cupiditas esset. nunc quid est quod quisquam
ex vobis audire desideret, cum quae facitis eius modi
sint, ut ea dedita opera a nobis contra vosmet ipsos fa-
cere videamini? age nunc illa videamus, iudices, quae 105
statim consecuta sunt: ad Volaterras in castra L. Sullae
mors Sex. Roscii quadriduo, quo is occisus est, Chryso-
gono nuntiatur. quaeritur etiam nunc quis eum nuntium 37
miserit? nonne perspicuum est eundem qui Ameriam?
curat Chrysogonus ut eius bona veneant statim, qui non
norat hominem aut rem. at qui ei venit in mentem prae-
dia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam
viderat? soletis, cum aliquid huiusce modi auditis, iudi-
ces, continuo dicere: necesse est aliquem dixisse muni-
cipem aut vicinum: ei plerumque indicant; per eos pleri-
que produntur. hic nihil est quod suspitionem † hoc pute-
tis. non enim ego ita disputabo: veri simile est Roscios 106
istam rem ad Chrysogonum detulisse; erat enim eis cum
Chrysogono iam antea amicitia; nam cum multos veteres
a maioribus Roscii patronos hospitesque haberent, omnis
eos colere atque observare destiterunt ac se in Chryso-
goni fidem et clientelam contulerunt. haec possum om- 107
nia vere dicere, sed in hac causa coniectura nihil opus
est: ipsos certo scio non negare ad haec bona Chryso-
gonum accessisse impulsu suo. si eum, qui indicii par-
tem acceperit, oculis cernetis, poteritisne dubitare, iudi-
ces, quis indicarit? qui sunt igitur in istis bonis, quibus
partem Chrysogonus dederit? duo Roscii. num quisnam
praeterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est quin
ei obtulerint hanc praedam Chrysogono, qui ab eo par-
tem praedae tulerunt? age nunc ex ipsius Chrysogoni 108
iudicio Rosciorum factum consideremus: si nihil in ista
pugna Roscii quod operae pretium esset fecerant, quam

ob causam a Chrysogono tantis praemiis donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit eis gratias agi? denique, ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria praedia tantae pecuniae statim Capitoni dantur? cur quae reliqua sunt iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nonne perspicuum est, iudices, has manubias Rosciis Chrysogonum
38 re cognita concessisse? venit in decem primis legatus in
109 castra Capito. totam vitam, naturam moresque hominis ex ipsa legatione cognoscite: nisi intellexeritis, iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum atque integrum, quod non eius scelus atque perfidia violarit et
110 imminuerit, virum optimum esse eum iudicatote. impedimento est quo minus de his rebus Sulla doceatur; ceterorum legatorum consilia et voluntatem Chrysogono enuntiat; monet ut provideat ne palam res agatur; ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum; illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere; illum identidem monere ut caveret, hisce insidiose spem falsam ostendere; cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enuntiare; cum illo partem suam depecisci, hisce aliqua fretus mora semper omnis aditus ad Sullam intercludere; postremo isto hortatore, auctore, intercessore ad Sullam legati non adierunt; istius fide ac potius perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuntiare, pro re certa
111 spem falsam domum rettulerunt. in privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quaestus aut commodi causa, verum etiam neglegentius, eum maiores summum admisisse dedecus existimabant; itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe quam furti, credo, propterea quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in eis operae nostrae vicaria fides amicorum supponitur, quam qui laedit, oppugnat omnium commune praesidium et quantum in ipso est disturbat vitae societatem. non enim possumus omnia per nos agere; alius in alia est re magis utilis: idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis
112 officiis gubernetur. quid recipis mandatum, si aut ne-

glecturus aut ad tuum commodum conversurus es? cur mihi te offers ac meis commodis officio simulato officis et obstas? recede de medio; per alium transigam: suscipis onus officii, quod te putas sustinere *non* posse, quod minime videtur grave eis, qui minime ipsi leves sunt.
ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctis- 39
simas violat, amicitiam et fidem: nam neque mandat quisquam fere nisi amico neque credit nisi ei, quem fidelem putat. perditissimi est igitur hominis simul et amicitiam dissolvere et fallere eum, qui laesus non esset,
nisi credidisset. itane est? in minimis rebus qui manda- 113
tum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est, in re tanta cum is, cui fama mortui, fortunae vivi commendatae sunt atque concreditae, ignominia mortuum, *inopia vivum* adfecerit, is inter honestos homines atque adeo inter vivos numerabitur? in minimis privatisque rebus etiam neglegentia mandati in crimen iudiciumque [infamia] vocatur, propterea quod, si ratione fiat, illum neglegere oporteat qui mandarit, non illum qui mandatum receperit: in re tanta, quae publice gesta atque commissa sit, qui non neglegentia privatum aliquod commodum laeserit, sed perfidia legationis ipsius caerimoniam polluerit maculaque asperserit, qua is tandem poena ad-
ficietur aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem pri- 114
vatim Sex. Roscius mandavisset, ut cum Chrysogono transigeret atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret, illeque sese facturum recepisset, nonne, si ex eo negotio tantulum in rem suam convertisset, damnatus per arbitrum et rem resti-
tueret et honestatem omnem amitteret? nunc non hanc 115
ei rem Sex. Roscius mandavit, sed, id quod multo gravius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita bonisque omnibus a decurionibus publice [Roscio] mandatus est; et ex eo T. Roscius non paulum nescio quid in rem suam convertit, sed hunc funditus evertit bonis, ipse tria praedia sibi depectus est, voluntatem decurionum ac munici-
pum omnium tantidem quanti fidem suam fecit. videte 40 116
iam porro cetera, iudices, ut intellegatis fingi maleficium nullum posse quo iste sese non contaminarit. in rebus minoribus socium fallere turpissimum est aequeque turpe

atque illud, de quo ante dixi; neque iniuria, propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicavit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem laeditur cui se commiserit? atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quae difficillime praecaventur. tecti esse ad alienos possumus; intimi multa apertiora videant necesse est: socium cavere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officii laedimus. recte igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in viro-
117 rum bonorum numero non putarunt haberi oportere. at vero T. Roscius non unum rei pecuniariae socium fefellit, quod, tametsi grave est, tamen aliquo modo posse ferri videtur, verum novem homines fortissimos, eiusdem muneris, legationis, officii mandatorumque socios induxit, decepit, destituit, adversariis tradidit, omni fraude et perfidia fefellit: qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officii metuere non debuerunt, eius malitiam non viderunt, orationi vanae crediderunt. itaque nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti providique fuisse; iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilia adversariis enuntiavit, deinde societatem cum ipsis adversariis coiit, terret etiam nos ac minatur, tribus praediis, hoc est praemiis sceleris, ornatus. in eius modi vita, iudices, in his tot tantisque flagitiis hoc quoque
118 maleficium, de quo iudicium est, reperietis. etenim quaerere ita debetis: ubi multa avare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videbitis, ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidem minime latet, quod ita promptum et propositum est, ut non ex illis maleficiis, quae in illo constat esse, hoc intellegatur, verum ex hoc etiam, si quod illorum forte dubitabitur, convincatur. quid tandem, quaeso, iudices? num aut ille lanista omnino iam a gladio recessisse videtur aut iste discipulus magistro tantulum de arte concedere? par est avaritia, similis improbitas, eadem
41 119 impudentia, gemina audacia. etenim, quoniam fidem magistri cognostis, cognoscite nunc discipuli aequitatem. dixi iam antea saepe numero postulatos esse ab istis duos servos in quaestionem. tu semper, T. Rosci, recu-

sasti. quaero abs te: eine qui postulabant indigni erant qui impetrarent? an is te non commovebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? postulabant homines nobilissimi atque integerrimi nostrae civitatis, quos iam antea nominavi; qui ita vixerunt talesque a populo Romano putantur, ut quicquid dicerent nemo esset qui non aequum putaret; postulabant autem pro homine miserrimo atque infelicissimo, qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quaereretur;
res porro abs te eius modi postulabatur, ut nihil inter- 120
esset, utrum eam rem recusares an de maleficio confitere. quae cum ita sint, quaero abs te quam ob causam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. servos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo neque purgo: quod a vobis hoc pugnari video ne in quaestionem dentur, suspitiosum est; quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est sciant aliquid, quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. 'in dominos quaeri de servis iniquum est.' 'at ne*que in dominos* quaeritur: Sex. enim Roscius reus est; neque est iniquum in hunc quaeri: vos enim dominos esse dicitis.' 'cum Chrysogono sunt.' ita credo: litteris eorum et urbanitate Chrysogonus ducitur, ut inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos ex tot elegantissimis familiis lectos velit hos versari, homines paene operarios, ex Amerina disciplina patris familiae rusti-
cani. non ita est profecto, iudices: non est veri simile 121
ut Chrysogonus horum litteras adamarit aut humanitatem, non ut rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum et fidem: est quiddam, quod occultatur, quod quo studiosius ab ipsis opprimitur et absconditur, eo magis
eminet et apparet. quid igitur? Chrysogonus suine male- 42 122
ficii occultandi causa quaestionem de his haberi non volt? minime, iudices: non in omnis arbitror omnia convenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil eius modi suspicor; neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. meministis me ita distribuisse initio causam: in crimen, cuius tota argumentatio permissa Erucio est, et in audaciam, cuius partes Rosciis impositae sunt: quicquid maleficii, sceleris, caedis erit, proprium id Roscio-

rum esse debebit; nimiam gratiam potentiamque Chrysogoni dicimus et nobis obstare et perferri nullo modo posse et a vobis, quoniam potestas data est, non modo
123 infirmari, verum etiam vindicari oportere. ego sic existimo: qui quaeri velit ex eis, quos constat, cum caedes facta est, adfuisse, eum cupere verum inveniri; qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audeat, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. dixi initio, iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet ac necessitas ipsa cogeret; nam et multae res adferri possunt et una quaeque earum multis cum argumentis dici potest; verum ego, quod invitus ac necessario facio, neque diu neque diligenter facere possum; quae praeteriri nullo modo poterant, ea leviter, iudices, attigi; quae posita sunt in suspitionibus, de quibus si coepero dicere, pluribus verbis sit disserendum, ea vestris ingeniis coniecturaeque committo.

43
124 Venio nunc ad illud nomen aureum [Chrysogoni], sub quo nomine tota societas latuit: de quo, iudices, neque quo modo dicam neque quo modo taceam reperire possum. si enim taceo, vel maximam partem relinquo; sin autem dico, vereor ne non ille solus, id quod ad me nihil attinet, sed alii quoque plures laesos se esse putent. tametsi ita se res habet, ut mihi in communem causam sectorum dicendum nihil magno opere videatur; haec
125 enim causa nova profecto et singularis est: bonorum Sex. Roscii emptor est Chrysogonus. primum hoc videamus: eius hominis bona qua ratione venierunt aut quo modo venire potuerunt? atque hoc non ita quaeram, iudices, ut id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse; si enim haec audientur ac libere dicentur, non fuit tantus homo Sex. Roscius in civitate, ut de eo potissimum conqueramur. verum [ego] hoc quaero: qui potuerunt ista ipsa lege, quae de proscriptione est, sive Valeria est sive Cornelia, — non enim novi nec scio — verum ista ipsa lege bona Sex. Roscii venire qui potue-
126 runt? scriptum enim ita dicunt esse: UT EORUM BONA VENEANT, QUI PROSCRIPTI SUNT: quo in numero Sex. Roscius non est: AUT EORUM, QUI IN ADVERSARIORUM PRAESIDIIS OCCISI SUNT: dum praesidia ulla fuerunt, in Sullae praesidiis

fuit; postea quam ab armis recessum est, in summo otio
rediens a cena Romae occisus est. si lege, bona quoque
lege venisse fateor; sin autem constat, contra omnis non
modo veteres leges, verum etiam novas occisum esse,
bona quo iure aut quo more aut qua lege venierint quaero.
in quem hoc dicam quaeris, Eruci? non in eum, quem 44 127
vis et putas; nam Sullam et oratio mea ab initio et ipsius
eximia virtus omni tempore purgavit. ego haec omnia
Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum ci-
vem Roscium fuisse fingeret, ut eum apud adversarios
occisum esse diceret, ut his de rebus a legatis Amerinorum
doceri L. Sullam passus non sit; denique etiam illud su-
spicor, omnino haec bona non venisse: id quod postea,
si per vos, iudices, licitum erit, aperietur. opinor enim 128
esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditiones-
que fiant; [nimirum] KALENDAS IUNIAS: aliquot post mensis
et homo occisus est et bona venisse dicuntur. profecto
aut haec bona in tabulas publicas nulla redierunt nosque
ab isto nebulone facetius eludimur quam putamus, aut,
si redierunt, tabulae publicae corruptae aliqua ratione
sunt; nam lege quidem bona venire non potuisse constat.
intellego me ante tempus, iudices, haec scrutari et prope
modum errare, qui, cum capiti Sex. Roscii mederi de-
beam, reduviam curem. non enim laborat de pecunia;
non ullius rationem sui commodi ducit; facile egestatem
suam se laturum putat, si hac indigna suspitione et ficto
crimine liberatus sit. verum quaeso a vobis, iudices, ut 129
haec pauca, quae restant, ita audiatis, ut partim me di-
cere pro me ipso putetis, partim pro Sex. Roscio. quae
enim mihi indigna et intolerabilia videntur quaeque ad
omnis, nisi providemus, arbitror pertinere, ea pro me
ipso ex animi mei sensu ac dolore pronuntio: quae ad
huius vitae [casum] causam[que] pertineant et quid hic
pro se dici velit et qua condicione contentus sit iam in
extrema oratione nostra, iudices, audietis. ego haec a 45 130
Chrysogono, mea sponte, remoto Sex. Roscio, quaero:
primum qua re civis optimi bona venierint, deinde qua
re hominis eius, qui *neque proscriptus* neque apud adver-
sarios occisus est, bona venierint, cum in eos solos lex
scripta sit, deinde qua re aliquanto post eam diem venie-

rint, quae dies in lege praefinita est, deinde cur tantulo venierint: quae omnia si, quem ad modum solent liberti nequam et improbi facere, in patronum suum voluerit conferre, nihil egerit; nemo est enim qui nesciat propter magnitudinem rerum multa multos furtim imprudente L.
131 Sulla commisisse. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia praeteriri? non placet, iudices, sed necesse est. etenim si Iuppiter optimus maximus, cuius nutu et arbitrio caelum, terra mariaque reguntur, saepe ventis vehementioribus aut immoderatis tempestatibus aut nimio calore aut intolerabili frigore hominibus nocuit, urbis delevit, fruges perdidit, quorum nihil pernicii causa divino consilio, sed vi ipsa et magnitudine rerum factum putamus, at contra commoda quibus utimur lucemque qua fruimur spiritumque quem ducimus ab eo nobis dari atque impertiri videmus, quid miramur L. Sullam, cum solus rem publicam regeret orbemque terrarum gubernaret imperiique maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina adsequi non possit, si id
132 mens humana adepta non sit. verum ut haec missa faciam, quae iam facta sunt, ex eis, quae nunc cum maxime fiunt, nonne quivis potest intellegere omnium architectum et machinatorem unum esse Chrysogonum, qui Sex. Roscii nomen deferendum curavit [hoc iudicium], cuius honoris causa accusare se dixit Erucius?

Desunt non pauca.

** in vico Pallacine ** maxime metuit ** in Veientanam ** manu praedia praediis ** hic ego audire istos cupio **
46 aptam et ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis aut in Bruttiis habent, unde vix ter in anno
133 audire nuntium possunt. alter tibi descendit de palatio et aedibus suis: habet animi causa rus amoenum et suburbanum, plura praeterea praedia neque tamen ullum nisi praeclarum et propinquum; domus referta vasis Corinthiis et Deliacis, in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut qui praetereuntes quid praeco enumeraret audiebant, fundum venire arbitrarentur. quid praeterea caelati argenti, quid stragulae vestis, quid pictarum tabularum, quid signorum, quid

marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quan-
tum e multis splendidisque familiis in turba et rapinis
coacervari una in domo potuit. familiam vero quantam
et quam variis cum artificiis habeat quid ego dicam?
mitto hasce artis volgaris, coquos, pistores, lecticarios: 134
animi et aurium causa tot homines habet, ut cotidiano
cantu vocum et nervorum et tibiarum nocturnisque con-
viviis tota vicinitas personet. in hac vita, iudices, quos
sumptus cotidianos, quas effusiones fieri putatis? quae
vero convivia? honesta, credo, in eius modi domo, si
domus haec habenda est potius quam officina nequitiae
et deversorium flagitiorum omnium. ipse vero quem ad 135
modum composito et delibuto capillo passim per forum
volitet cum magna caterva togatorum videtis, iudices,
[etiam videtis, iudices,] ut omnis despiciat, ut hominem
prae se neminem putet, ut se solum beatum, solum po-
tentem putet; quae vero efficiat et quae conetur, si velim
commemorare, vereor, iudices, ne quis imperitior existimet
me causam nobilitatis victoriamque voluisse laedere:
tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non
placeat vituperare; non enim vereor ne quis alienum me
animum habuisse a causa nobilitatis existimet. sciunt ei, 47 136
qui me norunt, me pro mea tenui infirmaque parte, postea
quam id quod maxime volui fieri non potuit ut compone-
retur, id maxime defendisse, ut ei vincerent, qui vicerunt.
quis enim erat, qui non videret humilitatem cum [digni-
tate de] amplitudine contendere? quo in certamine perditi
civis erat non se ad eos iungere, quibus incolumibus et
domi dignitas et foris auctoritas retineretur. quae per-
fecta esse et suum cuique honorem et gradum redditum
gaudeo, iudices, vehementerque laetor, eaque omnia
deorum voluntate, studio populi Romani, consilio et im-
perio et felicitate L. Sullae gesta esse intellego. quod 137
animadversum est in eos, qui contra omni ratione pugna-
runt, non debeo reprehendere: quod viris fortibus, quorum
opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus
est, laudo; quae ut fierent, idcirco pugnatum esse ar-
bitror meque in eo studio partium fuisse confiteor. sin
autem id actum est et idcirco arma sumpta sunt, ut ho-
mines postremi pecuniis alienis locupletarentur et in for-

tunas unius cuiusque impetum facerent, et id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare, tum vero in isto bello non recreatus neque restitutus, sed
138 subactus oppressusque populus Romanus est. verum longe aliter est; nihil horum est, iudices: non modo non laedetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis,
48 verum etiam ornabitur. etenim qui haec vituperare volunt, Chrysogonum tantum posse queruntur; qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. ac iam nihil est quod quisquam aut tam stultus aut tam improbus sit qui dicat 'vellem quidem liceret: hoc dixissem.' dicas licet. 'hoc fecissem.' facias licet: nemo prohibet. 'hoc decrevissem.' decerne, modo recte: omnes approbabunt. 'hoc iudicassem.' laudabunt omnes, si recte et ordine
139 iudicaris. dum necesse erat resque ipsa cogebat, unus omnia poterat: qui postea quam magistratus creavit legesque constituit, sua cuique procuratio auctoritasque est restituta; quam si retinere volunt ei, qui reciperarunt, in perpetuum poterunt obtinere; sin has caedis et rapinas et hos tantos tamque profusos sumptus aut facient aut approbabunt, nolo in eos gravius quicquam ne ominis quidem causa dicere, unum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi vigilantes et boni et fortes et misericordes erunt, eis hominibus, in quibus haec erunt, ornamenta sua con-
140 cedant necesse est. quapropter desinant aliquando dicere male aliquem locutum esse, si qui vere ac libere locutus sit, desinant suam causam cum Chrysogono communicare, desinant, si ille laesus sit, de se aliquid detractum arbitrari, videant ne turpe miserumque sit eos, qui equestrem splendorem pati non potuerunt, servi nequissimi dominationem ferre posse; quae quidem dominatio, iudices, in aliis rebus antea versabatur, nunc vero quam viam munitet, quod iter adfectet videtis: ad fidem, ad ius iurandum, ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in civitate
141 sincerum sanctumque restat. hicine etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse volt? o rem miseram atque acerbam! neque mehercules hoc indigne fero, quod verear ne quid possit, verum quod ausus est, quod speravit sese apud talis viros aliquid posse ad
49 perniciem innocentis, id ipsum queror. idcircone exspectata

nobilitas armis atque ferro rem publicam reciperavit, ut
ad libidinem suam liberti servolique nobilium bona, fortunas
*possessiones*que nostras vexare possent? si id actum est, 142
fateor me errasse qui hoc maluerim, fateor insanisse qui
cum illis senserim; tametsi inermis, iudices, sensi: sin
autem victoria nobilium ornamento atque emolumento rei
publicae populoque Romano debet esse, tum vero optimo
et nobilissimo cuique meam orationem gratissimam esse
oportet. quod si quis est qui et se et causam laedi putet,
cum Chrysogonus vituperetur, is causam ignorat, se ip-
sum probe novit: causa enim splendidior fiet, si nequis-
simo cuique resistetur; ille improbissimus Chrysogoni
fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat,
laeditur, cum ab hoc splendore causae separatur.

Verum haec omnis oratio, ut iam ante dixi, mea est, 143
qua me uti res publica et dolor meus et istorum iniuria
coëgit: Sex. Roscius horum nihil indignum putat, neminem
accusat, nihil de suo patrimonio queritur: putat homo im-
peritus morum, agricola et rusticus, ista omnia, quae vos
per Sullam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium
facta: culpa liberatus et crimine nefario solutus cupit a
vobis discedere; si hac indigna suspitione careat, animo 144
aequo se carere suis omnibus commodis dicit; rogat orat-
que te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis
in suam rem convertit, si nulla in re te fraudavit, si tibi
optima fide sua omnia concessit, adnumeravit, appendit,
si vestitum, quo ipse tectus erat, anulumque de digito
suum tibi tradidit, si ex omnibus rebus se ipsum nudum
neque praeterea quicquam excepit, ut sibi per te liceat
innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere.
praedia mea tu possides, ego aliena misericordia vivo: 50 145
concedo, et quod animus aequus est et quia necesse est.
mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea
maxima tu uteris, ego servum habeo nullum; patior et
ferendum puto. quid vis amplius? quid insequeris? quid
oppugnas? qua in re tuam voluntatem laedi a me putas?
ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum
causa vis hominem occidere, quid quaeris amplius? si
inimicitiarum, quae sunt tibi inimicitiae cum eo, cuius
ante praedia possedisti quam ipsum cognovisti? si metus,

ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab se tam
atrocem iniuriam propulsare non posse? sin, quod bona,
quae Roscii fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius
filium studes perdere, nonne ostendis id te vereri, quod
praeter ceteros tu metuere non debeas, ne quando liberis
146 proscriptorum bona patria reddantur? facis iniuriam,
Chrysogone, si maiorem spem emptionis tuae in huius
exitio ponis quam in eis rebus, quas L. Sulla gessit.
quod si tibi causa nulla est cur hunc miserum tanta cala-
mitate adfici velis, si tibi omnia sua praeter animam tra-
didit nec sibi quicquam paternum ne monumenti quidem
causa clam reservavit, per deos immortalis, quae ista
tanta crudelitas est? quae tam fera immanisque natura?
quis umquam praedo fuit tam nefarius, quis pirata tam
barbarus, ut, cum integram praedam sine sanguine ha-
147 bere posset, cruenta spolia detrahere mallet? scis hunc
nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil umquam
contra rem tuam cogitasse, et tamen oppugnas eum,
quem neque metuere potes neque odisse debes nec quic-
quam iam habere reliqui vides quod ei detrahere possis:
nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in iudicio
vides, quem tu e patrimonio tamquam e naufragio nudum
expulisti; quasi vero nescias hunc et ali et vestiri a Cae-
cilia, [Baliarici filia, Nepotis sorore,] spectatissima femina,
quae cum clarissimum patrem, amplissimos patruos, or-
natissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier,
virtute perfecit, ut quanto honore ipsa ex illorum digni-
tate adficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude
51 148 redderet. an quod diligenter defenditur, id tibi indignum
facinus videtur? mihi crede, si pro patris huius hospitiis
et gratia vellent omnes huius hospites adesse et auderent
libere defendere, satis copiose defenderetur; sin autem
pro magnitudine iniuriae proque eo, quod summa res
publica in huius periculo temptatur, haec omnes vindi-
carent, consistere mehercule vobis isto in loco non
liceret: nunc ita defenditur, non sane ut moleste ferre
adversarii debeant, neque ut se potentia superari putent.
149 quae domi gerenda sunt, ea per Caeciliam transiguntur;
fori iudiciique rationem M. Messala, ut videtis, iudices,
suscepit; qui si iam satis aetatis atque roboris haberet,

ipse pro Sex. Roscio diceret: quoniam ad dicendum impedimento est aetas et pudor qui ornat aetatem, causam mihi tradidit, quem sua causa cupere ac debere intellegebat, ipse adsiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, ut Sex. Roscii vita erepta de manibus sectorum sententiis iudicum permitteretur. nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima civitatis in armis fuit; haec acta res est, ut ei nobiles restituerentur in civitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriae resisterent, qui quantum possent in salute alterius quam in exitio mallent ostendere; quod si omnes, qui eodem loco nati sunt, facerent, et res publica ex illis et ipsi ex invidia minus laborarent.

Verum si a Chrysogono, iudices, non impetramus, 52 150
ut pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat, si ille
adduci non potest, ut, cum ademerit nobis omnia, quae
nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quae com-
munis est, eripere cupiat, si non satis habet avaritiam
suam pecunia explere, nisi etiam crudelitati sanguis prae-
bitus sit, unum perfugium, iudices, una spes reliqua est
Sex. Roscio, eadem quae rei publicae, vestra pristina
bonitas et misericordia, quae si manet, salvi etiam nunc
esse possumus; sin ea crudelitas, quae hoc tempore in
re publica versata est, vestros quoque animos — id quod
fieri profecto non potest — duriores acerbioresque red-
didit, actum est, iudices: inter feras satius est aetatem
degere quam in hac tanta immanitate versari. ad eamne 151
rem vos reservati estis? ad eamne rem delecti, ut eos con-
demnaretis, quos sectores ac sicarii iugulare non potuis-
sent? solent hoc boni imperatores facere, cum proelium
committunt, ut in eo loco, quo fugam hostium fore ar-
bitrentur, milites conlocent, in quos, si qui ex acie fu-
gerint, de improviso incidant: ni mirum similiter arbi-
trantur isti bonorum emptores vos hic, talis viros, sedere,
qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. di
prohibeant, iudices, ut hoc, quod maiores consilium pu-
blicum vocari voluerunt, praesidium sectorum existimetur.
an vero, iudices, vos non intellegitis nihil aliud agi, nisi 152
ut proscriptorum liberi quavis ratione tollantur, et eius

rei initium in vestro iure iurando atque in Sex. Roscii periculo quaeri? dubiumne est ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium eundemque accusatorem hoc tempore, ex altera parte egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspitio quidem potuit consistere? numquid huic aliud videtis obstare [Roscio], nisi quod
53 153 patris bona venierunt? quodsi id vos suscipitis et eam ad rem operam vestram profitemini, si idcirco sedetis, ut ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt, cavete, per deos immortalis, iudices, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. illam priorem, quae facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum esset, publico consilio factum videretur, hanc vero, quae ad eorum liberos atque ad infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a vobis reicitis et aspernamini, videte, per deos immortalis, quem in locum rem publicam perventuram
154 putetis. homines sapientes et ista auctoritate et potestate praeditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime res publica laborat, eis maxime mederi convenit. vestrum nemo est quin intellegat populum Romanum, qui quondam in hostis lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex civitate, iudices, hanc pati nolite diutius in hac re publica versari: quae non modo id habet in se mali, quod tot civis atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus aut audimus, etiam qui natura mitissimi sumus, adsiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

M. TULLII CICERONIS
PRO Q. ROSCIO COMOEDO ORATIO.

Multa desunt.

** malitiam naturae, crederetur. iste scilicet vir op- 1
timus et singulari fide praeditus in suo iudicio tabulis suis 1
testibus uti conatur. solent fere dicere, qui per tabulas
hominis .... citi pecuniam expensam tulerunt: egone
talem virum corrumpere potui, ut mea causa falsum in
codicem referret? exspecto quam mox Chaerea hac ora-
tione utatur: egone hanc manum [plenam perfidiae] et
hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberent
nomen? quodsi ille suas proferet tabulas, proferet suas
quoque Roscius: erit in illius tabulis hoc nomen, at in
huius non erit. cur potius illius quam huius credetur? 2
scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? non
scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? nam
quem ad modum turpe est scribere quod non debeatur,
sic improbum est non referre quod debeas; aeque enim
tabulae condemnantur eius, qui verum non rettulit, et
eius, qui falsum perscripsit. sed ego copia et facultate
causae confisus vide quo progrediar: si tabulas C. Fannius
accepti et expensi profert suas, in suam rem suo arbi-
tratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis non
recuso. quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, ut, 3
quodcumque rettulisset, id ratum haberet? ratum habebit
Roscius. profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit
persuasum; quod tibi fuerit probatum, huic erit probatum.
paulo ante M. Perpennae, P. Saturii tabulas posce-
bamus; nunc tuas, C. Fanni Chaerea, solius flagitamus
et quo minus secundum eas lis detur non recusamus:
quid ita non profers? non conficit tabulas? 'immo dili- 4
gentissime.' non refert parva nomina in codices? 'immo
omnis summas.' leve et tenue hoc nomen? — 'HS cccıↄↄↄ

sunt.' quo modo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quo modo HS ccciↄↄ in codice accepti et expensi non sunt? pro di immortales, essene quemquam tanta audacia praeditum, qui, quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat; quod in codicem iniuratus referre nolit, id iurare in litem non dubitet; quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur!

2 Nimium cito ait me indignari de tabulis: non habere se hoc nomen in codicem accepti et expensi relatum confitetur, sed in adversariis patere contendit. usque eone te diligis et magnifice circumspicis, ut pecuniam non ex tuis tabulis, sed ex adversariis petas? suum codicem testis loco recitare adrogantiae est: suarum perscriptionum
6 et liturarum adversaria proferre non amentia est? quod si eandem vim, diligentiam auctoritatemque habent adversaria quam tabulae, quid attinet codicem instituere, conscribere, ordinem servare, memoriae tradere litterarum vetustatem? sed si quod adversariis nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus, quod etiam apud omnis leve et infirmum est, id apud iudicem grave et sanctum
7 esse ducetur? quid est quod neglegenter scribamus adversaria? quid est quod diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? quia haec sunt menstrua, illae sunt aeternae; haec delentur statim, illae servantur sancte; haec parvi temporis memoriam, illae perpetuae existimationis fidem et religionem amplectuntur; haec sunt disiecta, illae sunt in ordinem confectae. itaque adversaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitavit.
3 tu, C. Piso, tali fide, virtute, gravitate, auctoritate or-
8 natus ex adversariis pecuniam petere non auderes. ego, quae clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo; illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quaero: quam pridem hoc nomen, Fanni, in adversaria rettulisti? — erubescit, quid respondeat nescit, quid fingat extemplo non habet. 'sunt duo menses iam,' dices? tamen in codicem acceptum et expensum referri debuit. 'amplius sunt sex menses.' cur tam diu iacet hoc nomen in adversariis? quid si tandem amplius triennium est? quo modo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas

paene rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in adversariis iacere pateris? utrum cetera 9
nomina in codicem accepti et expensi digesta habes an non? si non, quo modo tabulas conficis? si etiam, quam ob rem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in adversariis relinquebas? nolebas sciri debere tibi Roscium: cur scribebas? rogatus eras, ne referres: cur in adversariis scriptum habebas?

Sed haec quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satis facere non possum, nisi a C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. magnum est quod conor, difficile est quod polliceor: nisi eundem et adversarium et testem habuerit Roscius, nolo vincat. pecunia tibi debebatur certa, quae nunc petitur per iu- 4
dicem, in qua legitimae partis sponsio facta est: hic tu 10
si amplius HS nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti, propterea quod aliud est iudicium, aliud est arbitrium: iudicium est pecuniae certae, arbitrium incertae; ad iudicium hoc modo venimus, ut totam litem aut obtineamus aut amittamus; ad arbitrium hoc animo adimus, ut neque nihil neque tantum, quantum postulavimus, consequamur. eius rei ipsa verba formulae testi- 11
monio sunt. quid est in iudicio? directum, asperum, simplex: SI PARET HS IↃↃↃ DARI...... hic, nisi planum facit, HS IↃↃↃ ad libellam sibi deberi, causam perdit. quid est in arbitrio? mite, moderatum: QUANTUM AEQUIUS ET MELIUS SIT, DARI. ille tamen confitetur plus se petere quam debeatur, sed satis superque habere dicit quod sibi ab arbitro tribuatur: itaque alter causae confidit, alter diffidit. quae cum ita sint, quaero abs te quid ita de hac 12
pecunia, de his ipsis HS IↃↃↃ, [de] tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum aequius et melius sit dari repromittique, si paret deberi? quis in hanc rem fuit arbiter? utinam is quidem Romae esset! Romae est. utinam adesset in iudicio! adest. utinam sederet in consilio C. Pisonis! ipse C. Piso est. eundemne tu arbitrum et iudicem sumebas? eidem et infinitam largitionem remittebas et eundem in angustis-

simam formulam sponsionis concludebas? quis umquam ad arbitrum quantum petiit tantum abstulit? nemo: quantum enim aequius esset sibi dari, petiit. de quo nomine
13 ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti: ceteri cum ad iudicem causam labefactari animadvertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus, qui cum de hac pecunia tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicavit sibi pecuniam non deberi.

Iam duae partes causae sunt confectae: adnumerasse sese negat; expensum tulisse non dicit, cum tabulas non recitat: reliquum est ut stipulatum se esse dicat; praeterea enim quem ad modum certam pecuniam petere possit non reperio. stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo praesente? quis spopondisse me dicit? nemo.
14 hic ego si finem faciam dicendi, satis fidei et diligentiae meae, satis causae et controversiae, satis formulae et sponsioni, satis etiam iudici fecisse videar cur secundum Roscium iudicari debeat. pecunia petita est certa cuius tertia parte sponsio facta est; haec pecunia necesse est aut data aut expensa lata aut stipulata sit: datam non esse Fannius confitetur; expensam latam non esse codices Fannii confirmant; stipulatam non esse taciturnitas testium concedit. quid ergo est? quod et reus is est, cui [res] et pecunia levissima et existimatio sanctissima fuit semper, et iudex est is, quem nos non minus bene de nobis existimare quam secundum nos iudicare velimus, et advocatio ea est, quam propter eximium splendorem ut iudicem unum vereri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa et comprehensa sint, perinde dicemus. illa superior fuit oratio necessaria, haec erit voluntaria; illa ad iudicem, haec ad C. Pisonem; illa pro reo, haec pro Roscio, illa victoriae, haec bonae existimationis causa comparata.

6
16 Pecuniam petis, Fanni, a Roscio. quam? dic audacter et aperte: utrum quae tibi ex societate debeatur an quae ex liberalitate huius promissa sit et ostentata? quorum alterum est gravius et odiosius, alterum levius et facilius. quae ex societate debeatur? quid ais? hoc iam neque

leviter ferendum est neque neglegenter defendendum; si
qua enim sunt privata iudicia summae existimationis et
paene dicam capitis, tria haec sunt, fiduciae, tutelae, so-
cietatis: aeque enim perfidiosum et nefarium est fidem
frangere quae continet vitam et pupillum fraudare qui in
tutelam pervenit et socium fallere qui se in negotio con-
iunxit. quae cum ita sint, quis sit qui socium fraudarit 17
et fefellerit consideremus; dabit enim nobis iam tacite
vita acta in alterutram partem firmum et grave testimo-
nium. Q. Roscius? quid ais? nonne ut ignis in aquam
coniectus continuo restinguitur et refrigeratur, sic refer-
vens falsum crimen in purissimam et castissimam vitam
conlatum statim concidit et exstinguitur? Roscius
socium fraudavit. potest hoc homini huic haerere pec-
catum? qui medius fidius, audacter dico, plus fidei quam
artis, plus veritatis quam disciplinae possidet in se; quem
populus Romanus meliorem virum quam histrionem esse
arbitratur; qui ita dignissimus est scena propter artifi-
cium ut dignissimus sit curia propter abstinentiam. sed 18
quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum
hominem scilicet pluribus verbis commendo. estne quis-
quam omnium mortalium, de quo melius existimes tu?
estne quisquam qui tibi purior, pudentior, humanior, of-
ficiosior liberaliorque videatur? quid tu, Saturi, qui con-
tra hunc venis, existimas aliter? nonne, quotienscumque
in causa in nomen huius incidisti, totiens hunc et virum
bonum esse dixisti et honoris causa appellasti? quod
nemo nisi aut honestissimo aut amicissimo facere con-
suevit: qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, 19
qui eundem et laederes et laudares et virum optimum et
hominem improbissimum esse diceres: eundem tu et ho-
noris causa appellabas et virum primarium esse dicebas
et socium fraudasse arguebas. sed, ut opinor, laudem
veritati tribuebas, crimen gratiae concedebas: de hoc ut
existimabas praedicabas, Chaereae arbitratu causam age-
bas. fraudavit Roscius. est hoc quidem primum 7
auribus animisque omnium absurdum. quid, si tandem
aliquem divitem timidum, dementem, inertem nactus
esset qui experiri non posset? tamen incredibile esset.

20 verum tamen quem fraudarit videamus: C. Fannium
Chaeream Roscius fraudavit. oro atque obsecro vos, qui
nostis, vitam inter se utriusque conferte: qui non nostis,
faciem utriusque considerate. nonne ipsum caput et su-
percilia illa penitus abrasa olere malitiam et clamitare
calliditatem videntur? non ab imis unguibus usque ad
verticem summum, si quam coniecturam adfert hominibus
tacita corporis figura, ex fraude, fallaciis, mendaciis con-
stare totus videtur? qui idcirco capite et superciliis sem-
per est rasis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur;
cuius personam praeclare Roscius in scena tractare con-
suevit, neque tamen pro beneficio ei par gratia refertur:
nam Ballionem illum improbissimum et periurissimum
lenonem cum agit, agit Chaeream; persona illa lutulenta,
impura, invisa in istius moribus, natura vitaque est ex-
pressa; qui quam ob rem Roscium similem sui in fraude
et malitia existimarit, mirum mihi videtur, nisi forte quod
praeclare hunc imitari se in persona lenonis animad-
21 vertit. quam ob rem etiam atque etiam considera, C.
Piso, quis quem fraudasse dicatur. Roscius Fannium?
quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem,
periurum castus, callidum imperitus, liberalis avidum.
incredibile est. quem ad modum, si Fannius Roscium
fraudasse diceretur, utrumque ex utriusque persona veri
simile videretur, et Fannium per malitiam fecisse et
Roscium per imprudentiam deceptum esse, sic cum
Roscius Fannium fraudasse arguitur, utrumque incre-
dibile est, et Roscium quicquam per avaritiam appetisse
8
22 et Fannium quicquam per bonitatem amisisse. principia
sunt huius modi. spectemus reliqua. HS ↀↀↀ Q. Ro-
scius fraudavit Fannium. qua de causa? subridet Sa-
turius, veterator, ut sibi videtur; ait, propter ipsa HS
ↀↀↀ. video: sed tamen cur ipsa HS ↀↀↀ tam vehe-
menter concupierit quaero; nam tibi, M. Perpenna, C.
Piso, certe tanti non fuissent ut socium fraudaretis: Ro-
scio cur tanti fuerint causam requiro. egebat? immo lo-
cuples erat. debebat? immo in suis nummis versabatur.
avarus erat? immo etiam, ante quam locuples, semper
23 liberalissimus munificentissimusque fuit. pro deum ho-

minumque fidem! qui HS ccciↄↄↄ ccciↄↄↄ ccciↄↄↄ
quaestus facere noluit, nam certe HS ccciↄↄↄ ccciↄↄↄ
ccciↄↄↄ merere et potuit et debuit, si potest Dionysia
HS ccciↄↄↄ ccciↄↄↄ merere, is per summam fraudem et
malitiam et perfidiam HS iↄↄↄ appetiit? et illa fuit pe-
cunia immanis, haec parvola; illa honesta, haec sor-
dida; illa iucunda, haec acerba; illa propria, haec in
causa et in iudicio conlocata. decem his annis proximis
HS sexagiens honestissime consequi potuit: noluit. labo-
rem quaestus recepit, quaestum laboris reiecit; populo
Romano adhuc servire non destitit, sibi servire iam
pridem destitit. hoc tu umquam, Fanni, faceres, et si 24
hos quaestus recipere posses, non eodem tempore et
gestum et animam ageres? dic nunc te ab Roscio HS
iↄↄↄ circumscriptum esse, qui tantas et tam infinitas pe-
cunias non propter inertiam laboris, sed propter magni-
ficentiam liberalitatis repudiarit. quid ego nunc illa di-
cam, quae vobis in mentem venire certo scio? frau-
dabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt for-
mulae de omnibus rebus constitutae, ne quis aut in
genere iniuriae aut ratione actionis errare possit; ex-
pressae sunt enim ex unius cuiusque damno, dolore, in-
commodo, calamitate, iniuria publicae a praetore for-
mulae, ad quas privata lis adcommodatur. quae cum ita 9 25
sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium
quaero. formulam non noras? notissima erat. iudicio
gravi experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem
veterem? cur ergo laedis? propter integritatem hominis?
cur igitur insimulas? propter magnitudinem criminis?
itane vero? quem per arbitrum circumvenire non posses,
cuius de ea re proprium non erat iudicium, hunc per iu-
dicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbi-
trium? quin tu hoc crimen aut obice ubi licet agere aut
iacere noli ubi non oportet. tametsi iam hoc tuo testi-
monio crimen sublatum est: nam, quo tu tempore illa
formula uti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fe-
cisse iudicasti......tionem. tabulas habet an non? si
non habet, quem ad modum pactio est? si habet, cur
non nominas? dic nunc Roscium abs te petisse ut fami- 26

liarem suum sumeres arbitrum. non petiit. dic pactionem fecisse ut absolveretur. non pepigit. quaere qua re sit absolutus? quod erat summa innocentia et integritate. quid enim factum est? venisti domum ultro Roscii: satis fecisti; quod temere commisisti in iudicium ut denuntiaret, rogasti ut ignosceret; te adfuturum negasti; debere tibi ex societate nihil clamitasti. iudici hic denuntiavit: absolutus est. tamen fraudis ac furti mentionem facere audes?

Perstat in impudentia: 'pactionem enim' inquit 'mecum fecerat.' idcirco videlicet, ne condemnaretur. quid erat causae cur metueret ne condemnaretur? 'res erat
27 manifesta: furtum erat apertum.' cuius rei furtum factum erat? exorditur magna cum exspectatione veteris histrionis exponere societatem: 'Panurgus' inquit 'fuit Fannii; is fit ei cum Roscio communis.' hic primum questus est non leviter Saturius communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannii. largitus est scilicet homo liberalis et dissolutus et bonitate adfluens
28 Fannius Roscio? sic puto. quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannii dicis fuisse; at ego totum Roscii fuisse contendo: quid erat enim Fannii? corpus. quid Roscii? disciplina. facies non erat, ars erat pretiosa. ex qua parte erat Fannii, non erat HS ɪɪɪ∞, ex qua parte erat Roscii, amplius erat HS cccɪↄↄↄ; nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico aestimabat; nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim aeris; disciplina, quae erat ab hoc tradita, locabat se non minus HS cccɪↄↄↄ.
29 o societatem captiosam et indignam, ubi alter HS ɪɪɪ∞, alter cccɪↄↄↄ quod sit in societatem adfert! nisi idcirco moleste pateris, quod HS ɪɪɪ∞ tu ex arca proferebas, HS cccɪↄↄↄ ex disciplina et artificio Roscius promebat. quam enim spem et exspectationem, quod studium et quem favorem secum in scenam attulit Panurgus, quod Roscii fuit discipulus! qui diligebant hunc, illi favebant; qui admirabantur hunc, illum probabant; qui denique huius nomen audierant, illum eruditum et perfectum

existimabant: sic est volgus: ex veritate pauca, ex
opinione multa aestimat. quid sciret ille perpauci animad- 30
vertebant; ubi didicisset omnes quaerebant; nihil ab hoc
pravum et perversum produci posse arbitrabantur. si
veniret ab Statilio, tametsi artificio Roscium superaret,
aspicere nemo posset; nemo enim, sicut ex improbo
patre probum filium nasci, sic a pessimo histrione bonum
comoedum fieri posse existimaret: quia veniebat a Roscio,
plus etiam scire quam sciebat videbatur. quod item nuper 11
in Erote comoedo usu venit, qui postea quam e scena
non modo sibilis, sed etiam convitio explodebatur, sicut
in aram confugit in huius domum, disciplinam, patro-
cinium, nomen, itaque perbrevi tempore, qui ne in no-
vissimis quidem erat histrionibus, ad primos pervenit
comoedos. quae res extulit eum? una commendatio 31
huius: qui tamen Panurgum illum, non solum ut Roscii
discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam
summo cum labore, stomacho miseriaque erudiit, nam
quo quisque est sollertior et ingeniosior, hoc docet ira-
cundius et laboriosius; quod enim ipse celeriter adripuit,
id cum tarde percipi videt, discruciatur. paulo longius
oratio mea provecta est hac de causa, ut condicionem
societatis diligenter cognosceretis. quae deinde sunt con- 32
secuta? 'Panurgum' inquit 'hunc servum communem,
Q. Flavius Tarquiniensis quidam interfecit: in hanc rem'
inquit 'me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio
damni iniuria constituto tu sine me cum Flavio decidisti.'
utrum pro dimidia parte an pro tota *societate*? planius
dicam, utrum pro me an pro me et pro te? pro me?
potui exemplo multorum; licitum est; [iure fecerunt
multi;] nihil in ea re tibi iniuriae feci; pete tu tuum,
exige et aufer quod debetur; suam quisque partem iuris
possideat et persequatur. 'at enim tu tuum negotium
gessisti bene.' gere et tu tuum bene. 'magno tu tuam
dimidiam partem decidisti.' magno et tu tuam partem
decide. 'HS ccciↄↄↄ tu abstulisti.' [si fit hoc vero,] HS
ccciↄↄↄ tu quoque aufer. sed hanc decisionem Roscii 12 33
oratione et opinione augere licet; re et veritate me-
diocrem et tenuem esse invenietis: accepit enim agrum

temporibus eis, cum iacerent pretia praediorum; qui ager
neque villam habuit neque ex ulla parte fuit cultus: qui
nunc multo pluris est quam tunc fuit; neque id est
mirum: tum enim propter rei publicae calamitates om-
nium possessiones erant incertae, nunc deum immorta-
lium benignitate omnium fortunae sunt certae; tum erat
ager incultus sine tecto, nunc est cultissimus cum op-
34 tima villa. verum tamen, quoniam natura tam malevolus
es, numquam ista te molestia et cura liberabo. prae-
clare suum negotium gessit Roscius; fundum fructuosis-
simum abstulit: quid ad te? tuam partem dimidiam,
quem ad modum vis, decide. vertit hic rationem et id,
quod probare non potest, fingere conatur. 'de tota re'
inquit 'decidisti.'

Ergo huc universa causa deducitur, utrum Roscius
cum Flavio de sua parte an de tota societate fecerit
35 pactionem; nam ego Roscium, si quid communi nomine
tetigit, confiteor praestare debere societati. 'societatis,
non suas litis redemit, cum fundum a Flavio accepit.'
quid ita satis non dedit, AMPLIUS [A SE] NEMINEM PETITURUM?
qui de sua parte decidit, reliquis integram relinquit
actionem; qui pro sociis transigit, satis dat neminem
eorum postea petiturum. quid ita Flavio sibi cavere non
venit in mentem? nesciebat videlicet Panurgum fuisse in
societate? sciebat. nesciebat Fannium Roscio esse so-
cium? praeclare *sciebat:* nam iste cum eo litem con-
36 testatam habebat. cur igitur decidit et non restipulatur
neminem amplius petiturum? cur de fundo decedit et
iudicio non absolvitur? cur tam imperite facit, ut nec
Roscium stipulatione adliget neque a Fannio iudicio se
37 absolvat? est hoc primum et ex condicione iuris et ex
consuetudine cautionis gravissimum et firmissimum argu-
mentum, quod ego pluribus verbis amplecterer, si non
alia certiora et clariora [testimonia] in causa haberem.
13 et ne forte me hoc frustra pollicitum esse praedices, te,
te, inquam, Fanni, ab tuis subselliis contra te testem
suscitabo. criminatio tua quae est? Roscium cum Flavio
pro societate decidisse. quo tempore? abhinc annis xv.
defensio mea quae est? Roscium pro sua parte cum Fla-

vio transegisse. repromittis tu abhinc triennium Roscio.
quid? recita istam restipulationem clarius. attende, quae-
so, Piso: Fannium invitum et huc atque illuc tergiver-
santem testimonium contra se dicere cogo. quid enim
restipulatio clamat? QUOD A FLAVIO ABSTULERO, PARTEM DI-
MIDIAM INDE ROSCIO ME SOLUTURUM SPONDEO. tua vox est,
Fanni. quid tu auferre potes a Flavio, si Flavius nihil 38
debet? quid hic porro nunc restipulatur, quod iam pri-
dem ipse exegit? quid vero Flavius tibi daturus est, qui
Roscio omne, quod debuit, dissolvit? cur in re tam ve-
tere, in negotio iam confecto, in societate dissoluta nova
haec restipulatio interponitur? quis est huius restipula-
tionis scriptor, testis arbiterque? tu, Piso. tu enim Q.
Roscium pro opera, [labore] quod cognitor fuisset, quod
vadimonia obisset, rogasti ut Fannio daret HS ccıↄↄıↄↄ
hac condicione, ut, si quid ille exegisset a Flavio, par-
tem eius dimidiam Roscio dissolveret. satisne ipsa resti-
pulatio dicere tibi videtur aperte Roscium pro se deci-
disse? at enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, re- 39
promisisse Fannium Roscio, si quid a Flavio exegisset,
eius partem dimidiam, sed omnino exegisse nihil. quid
tum? non exitum exactionis, sed initium repromissionis
spectare debemus, neque si ille persequendum quod in
re fuit *non putavit*, iudicabimus Roscium suas, non so-
cietatis litis redemisse. quid, si tandem planum facio,
post decisionem veterem Roscii, post repromissionem
recentem hanc Fannii HS cccıↄↄↄ Fannium a Q. Flavio
Panurgi nomine abstulisse: tamen diutius inludere viri
optimi existimationi [Q. Roscii] audebit? paulo ante 14 40
quaerebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua
de causa Flavius, cum de tota lite faceret pactionem,
neque satis acciperet a Roscio neque iudicio absolvere-
tur a Fannio: nunc vero id, quod mirum et incredibile
est, requiro, quam ob rem, cum de tota re decidisset
cum Roscio, HS cccıↄↄↄ separatim Fannio dissolverit?
hoc loco, Saturi, quid pares respondere scire cupio:
utrum omnino Fannium ab Flavio HS cccıↄↄↄ non abs-
tulisse, an alio nomine et alia de causa abstulisse? si 41
alia de causa, quae ratio tibi cum eo intercesserat? nulla.

addictus erat tibi? 'non.' frustra tempus contero. 'omnino' inquit 'HS ccciↄↄↄ a Flavio non abstulit, neque Panurgi nomine neque cuiusquam.' si planum facio post hanc recentem stipulationem Roscii HS ccciↄↄↄ a Flavio te abstulisse, numquid causare quin ab iudicio abeas
42 turpissime victus? quo teste igitur hoc planum faciam? venerat, ut opinor, haec res in iudicium. certe. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flavius. quis iudex? Cluvius. ex his unus mihi testis est producendus qui pecuniam datam dicat. quis est ex his gravissimus? sine controversia qui omnium iudicio comprobatus est [iudex]. quem igitur ex his tribus a me testem exspectabis? petitorem? Fannius est: contra se numquam testimonium dicet. reum? Flavius est: is iam pridem est mortuus; si viveret, verba eius audiretis. iudicem? Cluvius est. quid is dicit? HS ccciↄↄↄ Panurgi nomine Flavium Fannio dissolvisse: quem tu si ex censu spectas, eques Romanus est; si ex vita, homo clarissimus est; si ex fide, iudicem sumpsisti; si ex veritate, id,
43 quod scire potuit et debuit, dixit. nega, nega nunc equiti Romano, homini honesto, iudici tuo credi oportere. circumspicit, aestuat, negat nos Cluvii testimonium recitaturos: recitabimus. erras; inani et tenui spe te consolaris. recita testimonium T. Manilii et C. Luscii Ocreae, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluvio audierunt. [TESTIMONIUM T. MANILII ET C. LUSCII OCREAE.] utrum dicis Luscio et Manilio, an et Cluvio non esse credendum? planius atque apertius di-
15 cam: utrum Luscius et Manilius nihil de HS ccciↄↄↄ ex Cluvio audierunt, an Cluvius falsum Luscio et Manilio dixit? hoc ego loco soluto et quieto sum animo et quorsum recidat responsum tuum non magno opere laboro; firmissimis enim et sanctissimis testimoniis viro-
44 rum optimorum causa Roscii communita est. si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iuris iurandi responde. Manilio et Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuae contumaciae, adrogantiae vitaeque universae vox. quid exspectas quam mox ego Luscium et Manilium dicam ordine esse senatores, aetate grandis

natu, natura sanctos et religiosos, copiis rei familiaris locupletis et pecuniosos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactae aetatis [severissime] fructum, quem meruerunt, retribuam: magis mea adulescentia indiget illorum bona existimatione quam illorum severissima senectus desiderat meam laudem. tibi vero, Piso, 45
diu deliberandum et concoquendum est, utrum potius Chaereae iniurato in sua lite an Manilio et Luscio iuratis in alieno iudicio credas? relictum est ut Cluvium falsum dixisse Luscio et Manilio contendat: quod si facit, qua impudentia est, eumne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem et religionem iudicis testis comparabat? quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet, *eum* cum testem producam, reprehendere audebit? 'dicit enim' in- 16 46
quit 'iniuratus Luscio et Manilio.' si diceret iuratus, crederes? at quid interest inter periurum et mendacem? qui mentiri solet, peierare consuevit; quem ego ut mentiatur inducere possum, ut peieret exorare facile potero: nam qui semel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium quam ad mendacium perduci consuevit. quis enim deprecatione deorum * non conscientiae fide commovetur? propterea quae poena ab dis immortalibus periuro, haec eadem mendaci constituta est; non enim ex pactione verborum, quibus ius iurandum comprehenditur, sed ex perfidia et malitia, per quam insidiae tenduntur alicui, di immortales hominibus irasci et suscensere consuerunt. at ego hoc ex contrario con- 47
tendo: levior esset auctoritas Cluvii, si diceret iuratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus; tum enim forsitan improbis nimis cupidus videretur, qui qua de re iudex fuisset testis esset; nunc omnibus [inimicis] necesse est castissimus et constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. dic nunc, si potes, si 48
res, si causa patitur, Cluvium esse mentitum. mentitus est Cluvius? ipsa mihi veritas manum inicit et paulisper consistere et commorari cogit. unde hoc totum ductum et conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo

callidus et versutus: hoc initio cogitare coepit: quoniam
Fannius a me petit HS ıↄↄↄ, petam a C. Cluvio, equite
Romano, ornatissimo homine, ut mea causa mentiatur:
dicat decisionem factam esse, quae facta non est; HS
cccıↄↄↄ a Flavio data esse Fannio, quae data non sunt.
est hoc principium improbi animi, miseri ingenii, nulli
49 consilii. quid deinde? postea quam se praeclare con-
firmavit, venit ad Cluvium. quem hominem? levem?
immo gravissimum. mobilem? immo constantissimum.
familiarem? immo alienissimum. hunc postea quam sa-
lutavit, rogare coepit blande et concinne scilicet: men-
tire mea causa, viris optimis tuis familiaribus praesen-
tibus dic Flavium cum Fannio de Panurgo decidisse,
qui nihil transegit; dic HS cccıↄↄↄ dedisse, qui assem
nullum dedit. quid ille respondit? ego vero cupide et
libenter mentiar tua causa, et, si quando me vis peie-
rare, ut paululum tu compendii facias, paratum fore
scito: non fuit causa cur tantum laborem caperes et ad
me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leve, transi-
17 50 gere potuisti. pro deum hominumque fidem! hoc aut
Roscius umquam a Cluvio petisset, si HS miliens in
iudicium haberet, aut Cluvius Roscio petenti conces-
sisset, si universae praedae particeps esset? vix medius
fidius tu, Fanni, a Ballione aut aliquo eius simili hoc et
postulare auderes et impetrare posses, quod cum est
veritate falsum tum ratione quoque est incredibile. obli-
viscor enim Roscium et Cluvium viros esse primarios:
51 improbos temporis causa esse fingo. falsum subornavit
testem Roscius Cluvium. cur tam sero? cur cum altera
pensio solvenda esset, non tum cum prima? nam iam
antea HS ıↄↄↄ dissolverat. deinde, si iam persuasum
erat Cluvio ut mentiretur, cur potius HS cccıↄↄↄ, quam
cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ cccıↄↄↄ data dixit Fannio a Flavio, cum
ex restipulatione pars eius dimidia Roscii esset? iam
intellegis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium
petisse. hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere
et repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis
et insidiarum eodem vestigio deverticulum repperit.
52 'petisse' inquit 'suam partem Roscium a Flavio con-

fiteor; vacuam et integram reliquisse Fanni concedo;
sed quod sibi exegit, id commune societatis factum esse
contendo.' quo nihil captiosius neque indignius potest
dici. quaero enim potueritne Roscius ex societate suam
partem petere necne? si non potuit, quem ad modum
abstulit? si potuit, quem ad modum non sibi exegit?
nam quod sibi petitur, certe alteri non exigitur. an ita 53
est? si quod universae societatis fuisset, petisset, quod
tum redactum esset, aequaliter omnes partirentur; nunc
cum petierit quod suae partis esset, non quod tum abs-
tulit soli sibi exegit? quid interest inter eum qui per se 18
litigat et eum qui cognitor est datus? qui per se litem con-
testatur, sibi soli petit; alteri nemo potest, nisi qui co-
gnitor est factus. itane vero? cognitor si fuisset tuus,
quod vicisset iudicio, ferres tuum: suo nomine petiit;
quod abstulit, sibi, non tibi exegit. quod si quisquam 54
petere potest alteri, qui cognitor non est factus, quaero
quid ita, cum Panurgus esset interfectus et lis contestata
cum Flavio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor
Roscii sis factus, cum praesertim ex tua oratione quod-
cumque tibi peteres huic peteres, quodcumque tibi
exigeres, id in societatem recideret. quod si ad Roscium
nihil perveniret, quod tu a Flavio abstulisses, nisi te in
suam litem dedisset cognitorem, ad te pervenire nihil
debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus
cognitor non est factus. quid enim huic rei respondere 55
poteris, Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum
Flavio, actionem tibi tuam reliquit an non? si non reli-
quit, quem ad modum HS ccciↃↃↃ ab eo postea exegisti?
si reliquit, quid ab hoc petis quod per te persequi et
petere debes? simillima enim et maxime gemina societas
hereditatis est: quem ad modum socius in societate habet
partem, sic heres in hereditate habet partem; ut heres
sibi soli, non coheredibus petit, sic socius sibi soli, non
sociis petit; et quem ad modum uterque pro sua parte
petit, sic pro sua parte dissolvit: heres ex sua parte qua
hereditatem adiit, socius ex ea qua societatem coiit.
quem ad modum suam partem Roscius suo nomine con- 56
donare potuit Flavio ut eam tu non peteres, sic cum

exegit suam partem et tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet, nisi forte tu perverso more quod huius est *si* ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. perstat in sententia Saturius, quodcumque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est, qua, malum, stultitia fuit Roscius, qui ex iuris peritorum consilio et auctoritate restipularetur a Fannio diligenter, ut, quod is exegisset a Flavio, dimidiam partem sibi dissolveret, si quidem sine cautione et repromissione nihilo minus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

amissa sunt non pauca.

M. TULLII CICERONIS IN Q. CAECILIUM ORATIO, QUAE DIVINATIO DICITUR.

Si quis vestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte 1 1
miratur me, qui tot annos in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere, is si mei consilii causam rationemque cognoverit, una et id, quod facio, probabit et in hac causa profecto neminem praeponendum mihi esse actorem putabit. cum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaque ex 2
ea provincia decessissem, ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est uti cum summum in veteribus patronis multis tum non nullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur: qui nunc populati atque vexati cuncti ad me publice [saepe] venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem: me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum: venisse tempus aiebant non iam ut commoda sua, sed ut 3
vitam salutemque totius provinciae defenderem; sese iam ne deos quidem in suis urbibus ad quos confugerent habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset; quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnis sese hoc uno praetore per triennium pertulisse: rogare et orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.

Tuli graviter et acerbe, iudices, in eum me locum 2 4
adduci, ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me atque auxilium petissent, aut ego, qui me ad defen-

dendos homines ab ineunte adulescentia dedissem, tem-
pore atque officio coactus ad accusandum traducerer.
dicebam eos habere actorem Q. Caecilium, qui prae-
sertim quaestor in sua provincia fuisset: quo ego adiu-
mento sperabam hanc a me posse molestiam demoveri,
id mihi erat adversarium maxime; nam illi multo mihi
hoc facilius remisissent, si istum non nossent aut si iste
5 apud eos quaestor non fuisset. adductus sum, iudices,
officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo,
vetere consuetudine institutoque maiorum, ut onus huius
laboris atque officii non ex meo, sed ex meorum neces-
sariorum tempore mihi suscipiendum putarem; quo in
negotio tamen illa res me, iudices, consolatur, quod
haec, quae videtur esse accusatio mea, non potius accu-
satio quam defensio est existimanda; defendo enim mul-
tos mortalis, multas civitates, provinciam Siciliam totam.
quam ob rem quia unus mihi est accusandus, prope mo-
dum manere in instituto meo videor et non omnino a
6 defendendis hominibus sublevandisque discedere. quod si
hanc causam tam idoneam, tam inlustrem, tam gravem
non haberem, si aut hoc a me Siculi non petissent aut
mihi cum Siculis causa tantae necessitudinis non inter-
cederet et hoc, quod facio, me rei publicae causa facere
profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere
praeditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum,
sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romae deni-
que ante oculos omnium maxima turpissimaque nossemus,
me agente in iudicium vocaretur, quis tandem esset qui
3 7 meum factum aut consilium posset reprehendere? quid
est, pro deum hominumque fidem! in quo ego rei pu-
blicae plus hoc tempore prodesse possim? quid est quod
aut populo Romano gratius esse debeat aut sociis ex-
terisque nationibus optatius esse possit aut saluti for-
tunisque omnium magis accommodatum sit? populatae,
vexatae, funditus eversae provinciae, socii stipendiariique
populi Romani adflicti, miseri iam non salutis spem, sed
8 solacium exitii quaerunt; qui iudicia manere apud or-
dinem senatorium volunt, queruntur accusatores se
idoneos non habere; qui accusare possunt, iudiciorum
severitatem desiderant; populus Romanus interea, tametsi

multis incommodis difficultatibusque adfectus est, tamen
nihil aeque in re publica atque illam veterem iudiciorum
vim gravitatemque requirit: iudiciorum desiderio tribuni-
cia potestas efflagitata est; iudiciorum levitate ordo quo-
que alius ad res iudicandas postulatur; iudicum culpa
atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius
antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id iam po-
pulare et plausibile factum est. in hac libidine hominum 9
nocentissimorum, in populi Romani cotidiana querimonia,
iudiciorum infamia, totius ordinis offensione cum hoc
unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut
homines idonei atque integri causam rei publicae legum-
que susciperent, fateor me salutis omnium causa ad eam
partem accessisse rei publicae sublevandae, quae maxime
laboraret.

Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam ac- 10
cesserim demonstravi, dicendum necessario est de con-
tentione nostra, ut in constituendo accusatore quid sequi
possitis habeatis. ego sic intellego, iudices: cum de pe-
cuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen
inter aliquos sit cui potissimum delatio detur, haec duo
in primis spectari oportere: quem maxime velint actorem
esse ei, quibus factae esse dicantur iniuriae, et quem
minime velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur.

In hac causa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror 4 11
perspicuum, tamen de utroque dicam et de eo prius,
quod apud vos plurimum debet valere, hoc est, de volun-
tate eorum, quibus iniuriae factae sunt; quorum causa
iudicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam
provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse,
Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana
spoliasse dicitur; adsunt, queruntur Siculi universi; ad
meam fidem, quam habent spectatam iam et cognitam,
confugiunt; auxilium sibi per me a vobis atque a populi
Romani legibus petunt; me defensorem calamitatum sua-
rum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui,
me actorem causae totius esse voluerunt. utrum, Q. 12
Caecili, hoc dicis, me non Siculorum rogatu ad causam
accedere an optimorum fidelissimorumque sociorum vo-
luntatem apud hos gravem esse non oportere? si id

audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse
simulas, maxime existimari volt, Siculos hoc a me non
petisse, primum causam inimici tui sublevabis, de quo
non praeiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur,
quod ita percrebruit, Siculos omnis actorem suae causae
13 contra illius iniurias quaesisse: hoc si tu inimicus eius
factum negabis, quod ipse cui maxime haec res obstat
negare non audet, videto ne nimium familiariter inimici-
tias exercere videare. deinde sunt testes viri clarissimi
nostrae civitatis, quos omnis a me nominari non est ne-
cesse; eos, qui adsunt, appellabo, quos, si mentirer,
testis esse impudentiae meae minime vellem: scit is,
qui est in consilio, C. Marcellus; scit is, quem adesse
video, Cn. Lentulus Marcellinus; quorum fide atque
praesidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Mar-
14 cellorum nomini tota illa provincia adiuncta est. hi
sciunt hoc non modo a me petitum esse, sed ita saepe
et ita vehementer esse petitum, ut aut causa mihi susci-
pienda fuerit aut officium necessitudinis repudiandum.
sed quid ego his testibus utor quasi res dubia aut ob-
scura sit? adsunt homines ex tota provincia nobilis-
simi, praesentes vos orant atque obsecrant, iudices, ut
in actore causae suae deligendo vestrum iudicium ab suo
iudicio ne discrepet; omnium civitatum totius Siciliae le-
gationes adsunt praeter duas civitates, quarum duarum
si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quae
15 cum eis civitatibus C. Verri communicata sunt. at enim
cur a me potissimum hoc praesidium petiverunt? si esset
dubium petissent necne, dicerem cur petissent; nunc
vero cum id ita perspicuum sit, ut oculis iudicare pos-
sitis, nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id
16 mihi obiciatur, me potissimum esse delectum. verum id
mihi non sumo, iudices, et hoc non modo in oratione
mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam
relinquo, me omnibus patronis esse praepositum: non ita
est, sed unius cuiusque temporis, valetudinis, facultatis
ad agendum ducta ratio est. mea fuit semper haec in
hac re voluntas et sententia, quemvis ut hoc mallem de
eis, qui essent idonei, suscipere quam me; me ut mallem
quam neminem.

Reliquum est iam ut illud quaeramus, cum hoc con- 5 17
stet, Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos
animosque vestros valere oporteat, ecquid auctoritatis
apud vos in suo iure repetundo socii populi Romani,
supplices vestri, habere debeant: de quo quid ego plura
commemorem? quasi vero dubium sit quin tota lex de
pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit. nam 18
civibus cum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione et
privato iure repetuntur; haec lex socialis est, hoc ius
nationum exterarum est, hanc habent arcem minus ali-
quanto nunc quidem munitam quam antea, verum tamen,
si qua reliqua spes est, quae sociorum animos consolari
possit, ea tota in hac lege posita est; cuius legis non
modo a populo Romano, sed etiam ab ultimis nationibus
iam pridem severi custodes requiruntur. quis ergo est 19
qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa
lex sit constituta? Sicilia tota si una voce loqueretur,
hoc diceret: 'quod auri, quod argenti, quod ornamento-
rum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit, quod in una
quaque re beneficio senati populique Romani iuris habui,
id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti: quo no-
mine abs te sestertium miliens ex lege repeto.' si uni-
versa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur:
quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem
idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. in eius modi re 20
quisquam tam impudens reperietur qui ad alienam cau-
sam invitis eis, quorum negotium est, accedere aut aspi-
rare audeat? si tibi, Q. Caecili, hoc Siculi dicerent: 'te 6
non novimus, nescimus qui sis, numquam te antea vidi-
mus, sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius
fides est nobis cognita,' nonne id dicerent, quod cuivis
probare deberent? nunc hoc dicunt, utrumque se nosse;
alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum,
alterum plane nolle. cur nolint, etiamsi taceant, satis 21
dicunt; verum non tacent. tamen his invitissimis te
offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos de-
fendes, qui se ab omnibus desertos potius quam abs te
defensos esse malunt? tamen his operam tuam polli-
cebere, qui te neque velle sua causa nec, si cupias, posse
arbitrantur? cur eorum spem exiguam reliquarum for-

tunarum, quam habent in legis et in iudicii severitate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis invitissimis his, quibus maxime lex consultum esse volt? cur de quibus in provincia non optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur his non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandae
22 calamitatis adimis potestatem? nam te actore quem eorum adfuturum putas, quos intellegis non ut per te alium, sed ut per alium aliquem te ipsum ulciscantur laborare?

7 At enim solum id est, ut me Siculi maxime velint; alterum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. ecquis umquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit quam ille atque illius amici, ne haec mihi delatio detur? sunt multa, quae Verres in me esse arbitratur, quae scit in te, [Q.] Caecili, non esse; quae cuius modi in utroque nostrum
23 sint paulo post commemorabo. nunc tantum id dicam, quod tacitus tu mihi adsentiare: nullam rem in me esse quam ille contemnat, nullam in te quam pertimescat. itaque magnus ille defensor et amicus eius tibi suffragatur, me oppugnat, aperte ab iudicibus petit ut tu mihi anteponare, et ait hoc se honeste, sine ulla invidia ac sine ulla offensione contendere. 'non enim' inquit 'illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi, impetrare: reus ut absolvatur, non peto; sed ut potius ab hoc quam ab illo accusetur, id peto: da mihi hoc; concede, quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum; quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis,
24 ut is absolvatur, cuius ego causa laboro.' et ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio quibus ostendi tabellas velit; id esse perfacile; non enim singulos ferre sententiam, sed universos constituere: ceratam uni cuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. atque is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat; videt enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine causa contempsit semper ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortis spectatosque homines translata sit, sese in iudiciis diutius

dominari non posse. huic ego homini iam ante denuntio, 8
si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi de- 25
fendendi totam esse mutandam et ita [tamen] mutandam,
ut meliore et honestiore condicione sit quam qua ipse volt;
ut imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L.
Crassum et M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad
iudicia causasque amicorum praeter fidem et ingenium
adferre oportere. nihil erit quod me agente arbitretur
iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi:
ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, po- 26
puli Romani susceptam esse arbitror, ut mihi non unus
homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petive-
runt, sed omnino improbitas, id quod populus Romanus
iam diu flagitat, exstinguenda atque delenda sit. in quo
quid eniti aut quid efficere possim malo in aliorum spe
relinquere quam in oratione mea ponere.

Tu vero, Caecili, quid potes? quo tempore aut qua in 27
re non modo ceteris specimen aliquod dedisti, sed tute
tui periculum fecisti? in mentem tibi non venit quid ne-
gotii sit causam publicam sustinere, vitam alterius totam
explicare atque eam non modo in animis iudicum, sed
etiam in oculis conspectuque omnium exponere, sociorum
salutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem
iudiciorum defendere? cognosce ex me, quoniam hoc pri- 9
mum tempus discendi nactus es, quam multa esse opor-
teat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si unum ali-
quod in te cognoveris, ego iam tibi ipse istuc, quod expe-
tis, mea voluntate concedam: primum integritatem atque
innocentiam singularem; nihil est enim quod minus feren-
dum sit quam rationem ab altero vitae reposcere eum,
qui non possit suae reddere. hic ego de te plura non 28
dicam; unum illud credo omnis animadvertere, te adhuc
a nullis nisi ab Siculis potuisse cognosci; Siculos hoc
dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse
dicis, sese tamen te actore ad iudicium non adfuturos.
qua re negent ex me non audies, hos patere id suspicari,
quod necesse est. illi quidem, ut est hominum genus
nimis acutum et suspitiosum, non te ex Sicilia litteras in
Verrem deportare velle arbitrantur, sed, quod eisdem
litteris illius praetura et tua quaestura consignata sit, as-

29 portare te velle ex Sicilia litteras suspicantur. deinde accusatorem firmum verumque esse oportet: cum ego si te putem cupere esse, facile intellego esse non posse. nec ea dico, quae si dicam, tamen infirmare non possis: te, ante quam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem scribam et familiarem tuum retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes; M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adulescentem, non modo non adesse neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre et cum illo familiarissime atque amicissime vivere. sunt et haec et alia in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum
30 accusatorem esse non posse; video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eius modi est,
10 ut ea in accusando attingere non audeas. queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperavisset et cum esset tritici modius sestertiis duobus, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. magnum crimen, ingens pecunia, furtum inpudens, iniuria non ferenda: ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est: tu, Caecili, quid facies?
31 utrum hoc tantum crimen praetermittes an obicies? si obicies, idne alteri crimini dabis, quod eodem tempore in eadem provincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, ut quo minus tute condemnere recusare non possis? sin praetermittes, qualis erit tua ista accusatio, quae domestici periculi metu certissimi et maximi criminis non modo suspitionem, verum etiam mentionem
32 ipsam pertimescat? emptum est ex senatus consulto frumentum ab Siculis praetore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. grave est hoc crimen in Verrem, grave me agente; te accusante nullum: eras enim tu quaestor; pecuniam publicam tu tractabas, ex qua, etiam si cuperet praetor, tamen ne qua deductio fieret magna ex parte tua potestas erat. huius quoque igitur criminis te accusante mentio nulla fiet. silebitur toto iudicio de maximis et notissimis illius furtis et iniuriis. mihi crede, Caecili, non potest in accusando socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate

coniunctus est. mancipes a civitatibus pro frumento pe- 33
cuniam exegerunt. quid? hoc Verre praetore factum est
solum? non, sed etiam quaestore Caecilio. quid igitur?
daturus es huic crimini quod et potuisti prohibere ne fieret
et debuisti, an totum id relinques? ergo id omnino Verres
in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quem ad
modum defensurus esset non reperiebat. atque ego haec, 11
quae in medio posita sunt, commemoro: sunt alia magis
occulta furta, quae ille, ut istius, credo, animos atque
impetus retardaret, benignissime cum quaestore suo com-
municavit. haec tu scis ad me esse delata; quae si velim 34
proferre, facile omnes intellegent vobis inter vos non modo
voluntatem fuisse coniunctam, sed ne praedam quidem
adhuc esse divisam. quapropter si tibi indicium postulas
dari, quod tecum una feceris, concedo, si id lege per-
mittitur; sin autem de accusatione dicimus, concedas
oportet eis, qui nullo suo peccato impediuntur quo minus
alterius peccata demonstrare possint. ac vide quantum 35
interfuturum sit inter meam atque tuam accusationem:
ego etiam quae tu sine Verre commisisti Verri crimini
daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse
haberet potestatem; tu contra ne quae ille quidem fecit
obicies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare.

Quid, illa, Caecili, contemnendane tibi videntur esse,
sine quibus causa sustineri, praesertim tanta, nullo modo
potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo,
aliqua in foro, iudiciis, legibus aut ratio aut exercitatio?
intellego quam scopuloso difficilique in loco verser; nam 36
cum omnis adrogantia odiosa est tum illa ingenii atque
eloquentiae multo molestissima. quam ob rem nihil dico
de meo ingenio: neque est quod possim dicere, neque,
si esset, dicerem; aut enim id mihi satis est, quod est de
me opinionis, quicquid est, aut, si id parum est, ego
maius id commemorando facere non possum. de te, Cae- 12 37
cili, iam mehercule hoc extra hanc contentionem certa-
menque nostrum familiariter tecum loquar: tu ipse quem
ad modum existimes vide etiam atque etiam et tu te con-
lige et quis sis et quid facere possis considera: putasne
te posse de maximis acerbissimisque rebus, cum causam
sociorum fortunasque provinciae, ius populi Romani gra-

vitatemque iudicii legumque susceperis, tot res, tam gravis, tam varias voce, memoria, consilio, ingenio sustinere?
38 putasne te posse, quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia, Asia Pamphyliaque peccarit, ea, quem ad modum locis temporibusque divisa sint, sic criminibus et oratione distinguere? putasne posse, id quod in huius modi reo maxime necessarium est, facere, ut quae ille libidinose, quae nefarie, quae crudeliter fecerit, ea aeque acerba et indigna videantur esse his qui au-
39 dient atque illis visa sunt qui senserunt? magna sunt ea, quae dico, mihi crede; noli haec contemnere: dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia; causa non solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda est; perficiendum est, si quid agere aut proficere vis, ut homines te non solum audiant, verum etiam libenter studioseque audiant. in quo si te multum natura adiuvaret, si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses et in his elaborasses, litteras Graecas Athenis, non Lilybaei, Latinas Romae, non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum, tantam causam, tam exspectatam et diligentia consequi et memoria complecti et oratione expro-
40 mere et voce ac viribus sustinere. fortasse dices: 'quid ergo? haec in te sunt omnia?' utinam quidem essent! verum tamen ut esse possent, magno studio mihi a pueritia est elaboratum. quodsi ego haec propter magnitudinem rerum ac difficultatem adsequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi, quam longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea numquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quae
13 41 et quantae sint suspicari potes? ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudiciisque ita verser, ut eiusdem aetatis aut nemo aut pauci plures causas defenderint, et qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotiis datur, in his studiis laboribusque consumam, quo paratior ad usum forensem promptiorque esse possim, tamen, ita mihi deos velim propitios, ut cum illius mihi temporis venit in mentem, quo die citato reo mihi dicendum sit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco.
42 iam nunc mente et cogitatione prospicio, quae tum studia

hominum, qui concursus futuri sint, quantam exspectationem magnitudo iudicii sit adlatura, quantam auditorum multitudinem infamia C. Verris concitatura, quantam denique audientiam orationi meae improbitas illius factura sit: quae cum cogito, iam nunc timeo quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, et exspectatione omnium et magnitudine rerum [dignum] eloqui possim: tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras; 43
si quid ex vetere aliqua oratione Iovem ego optimum maximum, aut vellem, si fieri potuisset, iudices, aut aliquid eius modi ediscere potueris, praeclare te paratum in iudicium venturum arbitraris? ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, ut ego arbitror, demonstrare non posses: nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertis- 44
simo et ad dicendum paratissimo futurum esse certamen, quicum modo disserendum, modo omni ratione pugnandum certandumque sit? cuius ego ingenium ita laudo, ut non pertimescam, ita probo, ut me ab eo delectari facilius quam decipi putem posse; numquam ille me op- 14
primet consilio; numquam ullo artificio pervertet; numquam ingenio me suo labefactare atque infirmare conabitur; novi omnis hominis petitiones rationesque dicendi; saepe in isdem, saepe in contrariis causis versati sumus: ita contra me ille dicet, quamvis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. te 45
vero, Caecili, quem ad modum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor: quotiens ille tibi potestatem optionemque facturus sit, ut eligas utrum velis, factum esse necne, verum esse an falsum; utrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi aestus, qui error, quae tenebrae, di immortales! erunt, homini minime malo? quid? cum accusationis tuae membra dividere coeperit et in digitis suis singulas partis causae constituere? quid? cum unum quidque transigere, expedire, absolvere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. quid? cum commiserari, conqueri et ex illius in- 46
vidia deonerare aliquid et in te traicere coeperit, commemorare quaestoris cum praetore necessitudinem constitutam more maiorum, sortis religionem? poterisne eius orationis subire invidiam? vide modo, etiam atque etiam

considera: mihi enim videtur periculum fore ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso ac motu corporis praestringat aciem ingenii tui teque ab institutis tuis co-
47 gitationibusque abducat. atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurum: si enim mihi hodie respondere ad haec, quae dico, potueris, si ab isto libro, quem tibi magister ludi nescio qui ex alienis orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris, posse te et illi quoque iudicio non deesse et causae atque officio tuo satis facere arbitrabor; sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario fore putemus?

15 Esto: ipse nihil est, nihil potest: at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis et disertis. est tamen hoc aliquid, tametsi non est satis; omnibus enim rebus is, qui princeps in agendo est, ornatissimus et paratissimus esse debet. verum tamen L. Appuleium esse video proximum subscriptorem, hominem non aetate, sed usu forensi at-
48 que exercitatione tironem. deinde, ut opinor, habet Alienum, hunc tamen ab subselliis, qui quid in dicendo posset numquam satis attendi, in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum. in hoc spes tuae sunt omnes; hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. at ne is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest, sed consulet laudi et existimationi tuae, et ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare; ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat, sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur, minus aliquanto contendet
49 quam potest. iam hoc considerate, cuius modi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum et ipse Alienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit et Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Alienus minus vehemens fuerit et sibi primas in dicendo partis concesserit. quartum quem sit habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delationem dedisse-
50 tis; ex quibus alienissimis hominibus — ita paratus venis,

— tibi hospes aliquis est recipiendus; quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea, quae dixerint, certo loco aut singillatim uni cuique respondeam: sic breviter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi praeteriens satis faciam universis. tantane 16
vobis inopia videor esse amicorum, ut mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, ut mihi causam praeripere conemini potius quam aliquos ad columnam Maeniam vestri ordinis reos reperiatis? 'custodem' in- 51
quit 'Tullio me apponite.' quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero? qui non solum ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas custodiendus sis. sed de isto custode toto sic vobis brevissime respondebo: non esse hos talis viros commissuros, ut ad causam tantam, a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor me invito aspirare possit; etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

Verum ut ad te, Caecili, redeam, quam multa te defi- 52
ciant vides; quam multa sint in te quae reus nocens in accusatore suo cupiat esse profecto iam intellegis. quid ad haec dici potest? non enim quaero quid tu dicturus sis: video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet; qui si te recte monere volet, suadebit tibi ut hinc discedas neque mihi verbum ullum respondeas. quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi fecisse Verrem? arbitror; neque enim esset veri simile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium cui consuleret fuisse: sed ceteri Siculi ultorem 53
suarum iniuriarum invenerunt; tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis ut ceterorum quoque iniuriae sint impunitae atque inultae; et hoc te praeterit, non id solum spectari solere qui debeat, sed etiam illud qui possit ulcisci; in quo utrumque sit, eum superiorem esse, in quo alterum, in eo non quid is velit, sed quid facere possit quaeri solere. quodsi ei po- 54
tissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit, utrum tandem censes hos [iudices] gravius ferre oportere, te ab illo

laesum an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam?
opinor, concedes multo hoc et esse gravius et ab omnibus
ferri gravius oportere. concede igitur ut tibi anteponatur
in accusando provincia; nam provincia accusat, cum is
agit causam, quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem
17 iniuriarum, actorem causae totius adoptavit. at eam
55 tibi C. Verres fecit iniuriam, quae ceterorum quoque animos
possit alieno incommodo commovere. minime. nam id quo-
que ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quae
causa inimicitiarum proferatur: cognoscite ex me; nam iste
eam profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet.
Agonis quaedam est Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae,
quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane et locuples
fuit: ab hac praefectus Antonii quidam symphoniacos ser-
vos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti velle
dicebat; tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Veneriorum
et eorum, qui a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi
religionem Veneris nomine obiceret, dixit et se et sua Ve-
56 neris esse. ubi hoc quaestori Caecilio, viro optimo et
homini aequissimo, nuntiatum est, vocari ad se Agonidem
iubet: iudicium dat statim: Si paret eam se et sua Ve-
neris esse dixisse. iudicant recuperatores id, quod ne-
cesse erat; neque enim erat cuiquam dubium quin illa
dixisset: iste in possessionem bonorum mulieris intrat;
ipsam Veneri in servitutem adiudicat; deinde bona ven-
dit; pecuniam redigit: ita dum pauca mancipia Veneris
nomine [Agonis] ac religione retinere volt, fortunas omnis
libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybaeum
Verres venit postea; rem cognoscit; factum improbat;
cogit quaestorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis
redegisset, eam mulieri omnem adnumerare et reddere.
57 est adhuc, id quod vos omnis admirari video, non Verres,
sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad
hominum existimationem, aequius ad levandam mulieris
calamitatem, vehementius ad quaestoris libidinem coer-
cendam? summe haec omnia mihi videntur esse laudanda.
sed [repente] e vestigio ex homine tamquam aliquo Cir-
caeo poculo factus est Verres; rediit ad se atque ad mores
18 suos: nam ex illa pecunia magnam partem ad se vertit,
58 mulieri reddidit quantulum visum est. hic tu si laesum

te a Verre esse dicis, patiar et concedam; si iniuriam tibi
factam quereris, defendam et negabo. denique de iniuria
quae tibi facta sit neminem nostrum graviorem iudicem
esse oportet quam te ipsum cui facta dicitur: si tu cum
illo postea in gratiam redisti, si domi illius aliquotiens
fuisti, si ille apud te postea cenavit, utrum te perfidiosum
an praevaricatorem existimari mavis? video esse necesse
alterutrum, sed ego tecum in eo non pugnabo quo minus
utrum velis eligas. quod si ne iniuriae quidem, quae tibi 59
ab illo facta sit, causa remanet, quid habes quod possis
dicere quam ob rem non modo mihi, sed cuiquam ante-
ponare? nisi forte illud, quod te dicturum esse audio,
quaestorem illius fuisse; quae causa gravis esset, si cer-
tares mecum uter nostrum illi amicior esse deberet: in
contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est
putare causam necessitudinis ad inferendum periculum
iustam videri oportere. etenim si plurimas a praetore tuo 60
iniurias accepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem
quam ulciscendo mererere; cum vero nullum illius in vita
rectius factum sit quam id, quod tu iniuriam appellas,
hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem proba-
rent, in te iustam ad necessitudinem violandam videri?
qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen quoniam
quaestor eius fuisti, non potes eum sine ulla vituperatione
accusare: si vero non ulla tibi facta est iniuria, sine scelere
eum accusare non potes. qua re cum iam actum sit de
iniuria, quemquam horum esse putas qui non malit te
sine vituperatione quam cum scelere discedere?

Ac vide quid differat inter meam opinionem ac tuam: 19 61
tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una [in] re te mihi
anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris; ego
si superior ceteris rebus esses, hanc unam ob causam te
[accusatorem] repudiari putarem oportere. sic enim a
maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo
parentis loco esse oportere; nullam neque iustiorem
neque graviorem causam necessitudinis posse reperiri
quam coniunctionem sortis, quam provinciae, quam offi-
cii, quam publici muneris societatem; quam ob rem si 62
iure posses eum accusare, tamen, cum is tibi parentis
numero fuisset, id pie facere non posses; cum vero ne-

que iniuriam acceperis et praetori tuo periculum crees, fatearis necesse est te illi iniustum impiumque bellum inferre conari. etenim ista quaestura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit quam ob rem eum, cui quaestor fueris accuses, non ut ob eam ipsam causam postulandum sit ut tibi potissimum accusatio detur. neque fere umquam venit in contentionem de accusando qui
63 quaestor fuisset quin repudiaretur; itaque neque L. Philoni in C. Servilium nominis deferendi potestas est data neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido violandae necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum; quaestor enim Albucii fuerat, ut tu Verris: Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum adferebat, quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat. semper haec causa plurimum valuit, semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere.
20
64 etenim si probabilis est eorum causa, qui iniurias suas persequi volunt, qua in re dolori suo, non rei publicae commodis serviunt, quanto illa honestior est causa, quae non solum probabilis videri, sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta iniuria sociorum atque amicorum populi Romani dolore atque iniuriis commoveri? nuper cum in P. Gabinium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet et contra Q. Caecilius peteret, isque se veteres inimicitias iam diu susceptas persequi diceret, cum auctoritas et dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa iustissima, quod eum sibi
65 Achaei patronum adoptarant. etenim cum lex ipsa de pecuniis repetundis sociorum atque amicorum populi Romani patrona sit, iniquum est non eum legis iudiciique actorem idoneum maxime putari, quem actorem causae suae socii defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. an quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet aequius? utra igitur est splendidior, utra illustrior com-

memoratio? 'accusavi eum, cui quaestor fueram, quicum
me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum ho-
minumque iudicium coniunxerat?' an 'accusavi rogatu so-
ciorum atque amicorum, delectus sum ab universa provin-
cia qui eius iura fortunasque defenderem?' dubitare quis-
quam potest quin honestius sit eorum causa, apud quos
quaestor fueris, quam eum, cuius quaestor fueris, accu-
sare? clarissimi viri nostrae civitatis temporibus optimis 66
hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab
hospitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus, quae
in amicitiam populi Romani dicionemque essent, iniurias
propulsare eorumque fortunas defendere. M. Catonem
illum Sapientem, clarissimum virum et prudentissimum,
cum multis gravis inimicitias gessisse accepimus propter
Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias. nuper 67
Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse propter
unius hominis Aegritomari paterni amici atque hospitis
iniurias. neque enim magis animos hominum nocentium 21
res umquam ulla commovit quam haec maiorum consue-
tudo longo intervallo repetita ac relata, sociorum que-
rimoniae delatae ad hominem non inertissimum, susceptae
ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide diligentiaque
sua posse defendere. hoc timent homines, hoc laborant, 68
hoc institui atque adeo institutum referri ac renovari mo-
leste ferunt; putant fore ut, si paulatim haec consuetudo
serpere ac prodire coeperit, per homines honestissimos
virosque fortissimos, non imperitos adulescentulos aut
illius modi quadruplatores leges iudiciaque administren-
tur; cuius consuetudinis atque instituti patres maioresque 69
nostros non paenitebat tum, cum P. Lentulus, is qui
princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquilium, subscri-
ptore C. Rutilio Rufo, aut cum P. Africanus, homo vir-
tute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea
quam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in iudicium
vocabat. iure tum florebat populi Romani nomen; iure
auctoritas huius imperii civitatisque maiestas gravis ha-
bebatur; nemo mirabatur in Africano illo, quod in me
nunc, homine parvis opibus ac facultatibus praedito, si-
mulant sese mirari, cum moleste ferunt. quid sibi iste 70
volt? accusatoremne se existimari, qui antea defendere
consuerat, nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedili-
tatem petat? ego vero et aetatis non modo meae, sed
multo etiam superioris et honoris amplissimi puto esse et
accusare improbos et miseros calamitososque defendere;

et profecto aut hoc remedium est aegrotanti ac prope desperatae rei publicae iudiciisque corruptis et contaminatis paucorum vitio ac turpitudine homines ad legum defensionem iudiciorumque auctoritatem quam honestissimos et integerrimos diligentissimosque accedere, aut si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla umquam
71 medicina his tot incommodis reperietur. nulla salus rei publicae maior est quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua quam illos, qui accusantur, de capite ac fortunis suis pertimescere; itaque semper ei diligentissime laboriosissimeque accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

22 Quam ob rem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla umquam opinio fuerit nullaque in hoc ipso iudicio exspectatio futura sit, qui neque ut ante conlectam famam conservet neque uti reliqui temporis spem confirmet laborat, non nimis hanc causam severe, non nimis adcurate, non nimis diligenter acturum; habet enim nihil quod in offensione deperdat; ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus orna-
72 mentis requiret. a nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumis conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum: habet honorem quem petimus, habet spem quam propositam nobis habemus, habet existimationem multo sudore, labore vigiliisque conlectam; ut si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec, quae dixi, retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus: si tantulum offensum titubatumque sit, ut ea, quae singillatim ac diu conlecta sunt, uno tempore uni-
73 versa perdamus. quapropter, iudices, vestrum est deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem causae ac iudicii sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor; populus Romanus ne tam honestam, tam severam diligentemque accusationem neque vobis placuisse neque ordini vestro placere arbitretur providete.

M. TULLII CICERONIS IN C. VERREM

ACTIO PRIMA.

Quod erat optandum maxime, iudices, et quod unum 1 1
ad invidiam vestri ordinis infamiamque iudiciorum sedandam maxime pertinebat, id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo rei publicae tempore videtur; inveteravit enim iam opinio perniciosa rei publicae nobisque periculosa, quae non modo *apud populum Romanum, sed etiam* apud exteras nationes omnium sermone percrebruit, his iudiciis, quae nunc sunt, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse
damnari: nunc in ipso discrimine ordinis iudiciorumque 2
vestrorum cum sint parati qui contionibus et legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, [reus] in iudicium adductus est [C. Verres] homo vita atque factis omnium iam opinione damnatus, pecuniae magnitudine sua spe et praedicatione absolutus. huic ego causae, iudices, cum summa voluntate et exspectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem; adduxi enim hominem in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satis facere exteris nationibus possetis, depeculatorem aerarii, vexatorem Asiae atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani, labem
atque perniciem provinciae Siciliae; de quo si vos vere 3
ac religiose iudicaveritis, auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit; sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc tamen adsequar, ut iudicium potius rei publicae quam aut reus iudicibus aut accusator reo defuisse videatur.

Equidem ut de me confitear, iudices, cum multae mihi 2
a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque reppulerim, numquam tamen neque tantum periculum

mihi adire visus sum neque tanto opere pertimui, ut nunc
4 in ipso iudicio; neque tantum me exspectatio accusationis
meae concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus
vehementissime perturbor, commovet quantum istius in-
sidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Gla-
brioni, populo Romano, sociis, exteris nationibus, ordini,
nomini denique senatorio facere conatur: qui ita dictitat,
eis esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset sur-
ripuissent, se tantum eripuisse, ut id multis satis esse
possit; nihil esse tam sanctum quod non violari, nihil
5 tam munitum quod non expugnari pecunia possit. quodsi
quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in
agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset;
verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incre-
dibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam
ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe cor-
rumpendi iudicii perspicua sua consilia conatusque omni-
bus fecit: semel ait se in vita pertimuisse, tum cum
primum a me reus factus sit, quod cum e provincia re-
cens esset invidiaque et infamia non recenti, sed vetere
ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum
6 tempus alienum offenderet. itaque cum ego diem inqui-
rendi in Siciliam perexiguam postulavissem, invenit iste
qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet,
non ut is idem conficeret diligentia et industria sua, quod
ego meo labore et vigiliis consecutus sum: etenim ille
Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit; ego
Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii, ut omnium
populorum privatorumque litteras iniuriasque cognosce-
rem; ut perspicuum cuivis esse posset hominem ab isto
quaesitum esse non qui reum suum adduceret, sed qui
3 7 meum tempus obsideret. nunc homo audacissimus atque
amentissimus hoc cogitat: intellegit me ita paratum atque
instructum in iudicium venire, ut non modo in auribus
vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia de-
fixurus sim; videt senatores multos esse testis audaciae
suae, videt multos equites Romanos, frequentis praeterea
civis atque socios, quibus ipse insignis iniurias fecerit,
videt etiam tot tam gravis ab amicissimis civitatibus le-
8 gationes cum publicis auctoritatibus convenisse: quae

cum ita sint, usque eo de omnibus bonis male existimat,
usque eo senatoria iudicia perdita profligataque esse ar-
bitratur, ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupi-
dum pecuniae fuisse, quoniam in pecunia tantum praesi-
dium experiatur esse: sese, id quod difficillimum fuerit,
tempus ipsum emisse iudicii sui, quo cetera facilius emere
postea posset; ut quoniam criminum vim subterfugere
nullo modo poterat, procellam temporis devitaret. quod si 9
non modo in causa, verum in aliquo honesto praesidio
aut in alicuius eloquentia aut gratia spem aliquam con-
locasset, profecto non haec omnia conligeret atque aucu-
paretur, non usque eo despiceret contemneretque ordinem
senatorium, ut arbitratu eius deligeretur ex senatu qui
reus fieret, qui, dum hic quae opus essent compararet,
causam interea ante eum diceret. quibus ego rebus quid 10
iste speret et quo animum intendat facile perspicio; quam
ob rem vero se confidat aliquid proficere posse hoc prae-
tore et hoc consilio intellegere non possum: unum illud
intellego, quod populus Romanus in reiectione iudicum
iudicavit, ea spe istum fuisse praeditum, ut omnem ra-
tionem salutis in pecunia constitueret; hoc erepto prae-
sidio, ut nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur.
etenim quod est ingenium tantum, quae tanta facultas 4
dicendi aut copia, quae istius vitam tot vitiis flagitiisque
convictam, iam pridem omnium voluntate iudicioque
damnatam aliqua ex parte possit defendere? cuius ut 11
adulescentiae maculas ignominiasque praeteream, quae-
stura [primus gradus honoris] quid aliud habet in se nisi
[Cn. Carbonem spoliatum] a quaestore suo pecunia publica
nudatum et proditum consulem, desertum exercitum, re-
lictam provinciam, sortis necessitudinem religionemque
violatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius et Pam-
phyliae; quibus in provinciis multas domos, plurimas
urbis, omnia fana depopulatus est tum, cum [in Cn. Do-
labellam] suum scelus illud pristinum renovavit et instau-
ravit quaestorium, cum eum, cui et legatus et pro quae-
store fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit et in
ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit
ac prodidit; cuius praetura urbana aedium sacrarum fuit 12
publicorumque operum depopulatio, simul in iure dicundo

bonorum possessionumque contra omnium instituta addictio et condonatio. iam vero omnium vitiorum suorum plurima et maxima constituit monumenta et indicia in provincia Sicilia, quam iste per triennium ita vexavit ac perdidit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit, vix autem per multos annos innocentisque praetores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur.
13 hoc praetore Siculi neque suas leges neque nostra senatus consulta neque communia iura tenuerunt: tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis avarissimi et libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit aut satietati superfuit; nulla res per triennium nisi ad nutum istius iudicata est, nulla res cuiusquam tam patria atque avita fuit quae non ab eo imperio istius abiudicaretur. innumerabiles pecuniae ex aratorum bonis novo nefarioque instituto coactae, socii fidelissimi in hostium numero existimati, cives Romani servilem in modum cruciati et necati, homines nocentissimi propter pecunias iudicio liberati, honestissimi atque integerrimi absentes rei facti indicta causa damnati et eiecti, portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis praedonibusque patefactae, nautae militesque Siculorum socii nostri atque amici fame necati, classes optimae atque opportunissimae cum magna ignominia populi Romani amissae et per-
14 ditae. idem iste praetor monumenta antiquissima partim regum locupletissimorum, quae illi ornamento urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum imperatorum, quae victores civitatibus Siculis aut dederunt aut reddiderunt, spoliavit nudavitque omnia; neque hoc solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est, deum denique nullum Siculis qui ei paulo magis adfabre atque antiquo artificio factus videretur reliquit. in stupris vero et flagitiis nefarias eius libidines commemorare pudore deterreor; simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos coniugesque suas integras ab istius petulantia conservare non licitum est.
15 at enim haec ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab hominibus: hominem arbitror esse neminem qui nomen istius audierit quin facta quoque eius nefaria com-

memorare possit, ut mihi magis timendum sit ne multa
crimina praetermittere quam ne qua in istum fingere
existimer; neque enim mihi videtur haec multitudo, quae
ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam vo-
luisse, sed ea, quae scit, mecum recognoscere.

Quae cum ita sint, iste homo amens ac perditus alia 6
mecum ratione pugnat: non id agit ut alicuius eloquen-
tiam mihi opponat, non gratia, non auctoritate cuius-
quam, non potentia nititur. simulat his se rebus con-
fidere, sed video quid agat, neque enim agit occultissime:
proponit inania mihi nobilitatis, hoc est, hominum adro-
gantium nomina, qui non tam me impediunt, quod no-
biles sunt, quam adiuvant, quod noti sunt. simulat se
eorum praesidio confidere, cum interea aliud quiddam
iam diu machinetur. quam spem nunc habeat in manibus 16
et quid moliatur breviter iam, iudices, vobis exponam;
sed prius ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso,
cognoscite: ut primum e provincia rediit, redemptio est
huius iudicii facta grandi pecunia. mansit in condicione
atque pacto usque ad eum finem, dum iudices reiecti
sunt; postea quam reiectio iudicum facta est, quod et in
sortitione istius spem fortuna populi Romani et in rei-
ciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vi-
cerat, renuntiata est tota condicio. praeclare se res ha- 17
bebat: libelli nominum vestrorum consiliique huius in
manibus erant omnium, nulla nota, nullus color, nullae
sordes videbantur his sententiis adlini posse, cum iste
repente ex alacri atque laeto sic erat humilis atque de-
missus, ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse
condemnatus videretur. ecce autem repente, his diebus
paucis, comitiis consularibus factis, eadem illa vetera
consilia pecunia maiore repetuntur eaedemque vestrae
famae fortunisque omnium insidiae per eosdem homines
comparantur. quae res primo, iudices, pertenui nobis
argumento indicioque patefacta est; post aperto suspi-
tionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo
errore pervenimus. nam ut Hortensius consul designatus 7
domum reducebatur e campo cum maxima frequentia 18
ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio,
quem ego hominem honoris [potius quam contumeliae]

causa nominatum volo: etenim ea dicam, quae ille si commemorari noluisset, non tanto in conventu tam aperte palamque dixisset, quae tamen a me pedetemptim cauteque dicentur, ut et amicitiae nostrae et dignitatis illius habita ratio esse intellegatur. videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem; appellat hominem et ei voce maxima gratulatur; ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit; cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse: 'renuntio' inquit 'tibi te hodiernis comitiis esse absolutum.' quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo vero, ut quisque me viderat, narrabat. aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur: ridiculum eis, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus positam arbitrabantur; indignum eis, qui altius aspiciebant et hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum spectare videbant. etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se et mecum loquebantur: aperte iam et perspicue nulla esse iudicia; qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absolvitur. quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque litterae Romae sunt, nihilne id valebit? nihil invito consule designato. quid, iudices non crimina, non testis, non existimationem populi Romani sequentur? non: omnia
8 in unius potestate ac moderatione vertentur. vere loquar, iudices: vehementer me haec res commovebat. optimus enim quisque ita loquebatur: 'iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius; etenim quis poterit
21 Verre absoluto de transferendis iudiciis recusare?' erat omnibus molestum: neque eos tam istius hominis perditi subita laetitia quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. cupiebam dissimulare me id moleste ferre; cupiebam animi dolorem voltu tegere et taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores designati sortirentur et M. Metello obtigisset, ut is de pecuniis repetundis quaereret, nuntiatur mihi tantam isti gratulationem esse factam, ut is domum quoque pueros mitteret qui

uxori suae nuntiarent. sane ne haec quidem mihi res pla- 22
cebat: neque *tamen* tanto opere quid in hac sorte metuendum mihi esset intellegebam. unum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos compluris cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos; ex his quasi decem fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine; divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. ex 23
quibus quidam, qui se omnia mea causa debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit; demonstrat qua iste oratione usus esset; commemorasse istum quam liberaliter eos tractasset [etiam] antea, cum ipse praeturam petisset, et proximis consularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam, si me aedilitate deiecissent. hic alios negasse audere, alios respondisse non putare id perfici posse; inventum tamen esse fortem amicum ex eadem familia, Q. Verrem, Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui HS quingentis milibus depositis id se perfecturum polliceretur, et fuisse tum non nullos qui se una facturos esse dicerent. quae cum ita essent, sane benevolo animo me ut magno opere caverem praemonebat. sollicitabar rebus maximis uno at- 9 24
que eo perexiguo tempore: urgebant comitia, et in eis ipsis oppugnabar grandi pecunia; instabat iudicium; ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere quae ad iudicium pertinebant libere comitiorum metu deterrebar; petitioni toto animo servire propter iudicium non licebat; minari denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos intellegere videbam me hoc iudicio districtum atque obligatum futurum. atque hoc ipso tem- 25
pore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent: Siculos in eo sane liberos fuisse, qui quam ob rem arcesserentur cum intellegerent, non venisse. interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum, dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. cursare iste homo potens cum filio blando et gratioso circum tribus: paternos amicos, hoc est, divisores appellare omnis et convenire: quod cum esset intellectum et animadversum, fecit animo

libentissimo populus Romanus, ut cuius divitiae me de
fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunia de
honore deicerer. postea quam illa petitionis magna cura
liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto
nihil aliud nisi de iudicio agere et cogitare. reperio, iu-
dices, haec ab istis consilia inita et constituta, ut, qua-
cumque posset ratione, res ita duceretur, ut apud M.
Metellum praetorem causa diceretur; in eo esse haec
commoda: primum M. Metellum amicissimum, deinde
Hortensium consulem [non solum, sed] * etiam Q. Me-
tellum, qui quam isti sit amicus attendite: dedit enim
praerogativam suae voluntatis eius modi, ut isti pro prae-
27 rogativis eam reddidisse videatur; an me taciturum tantis
de rebus existimavistis et me in tanto rei publicae existi-
mationisque meae periculo cuiquam consulturum potius
quam officio et dignitati meae? arcessit alter consul de-
signatus Siculos; veniunt non nulli, propterea quod L.
Metellus esset praetor in Sicilia: cum his ita loquitur: se
consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam provinciam
obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetun-
dis; Verri ne noceri possit multis rationibus esse pro-
10 28 visum. quid est, quaeso, Metelle, iudicium corrumpere,
si hoc non est? testis, praesertim [Siculos] timidos ho-
mines et adflictos, non solum auctoritate deterrere, sed
etiam consulari metu et duorum praetorum potestate?
quid faceres pro innocente homine et propinquo, cum
propter hominem perditissimum atque alienissimum de
officio ac dignitate decedis et committis, ut, quod ille
29 dictitat, alicui, qui te ignoret, verum esse videatur? nam
hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut ceteros ex
vestra familia, sed opera sua consulem factum. duo igi-
tur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate; 'non
solum effugiemus' inquit 'hominem in quaerendo nimium
diligentem, nimium servientem populi existimationi, M'.
Glabrionem; accedet etiam nobis illud: iudex est M. Cae-
sonius, conlega nostri accusatoris, homo in rebus iudi-
candis spectatus et cognitus, quem minime expediat esse
in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere;
propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio
fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter

tulit, sed etiam in medium protulit: hunc iudicem ex Kal. Ianuariis non habebimus; Q. Manlium et Q. Corni- 30
ficium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus; P. Sulpicius, iudex tristis et integer, magistratum ineat oportet Nonis Decembribus, M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia cum ad ceteras res tum ad iudicandum severissima, Cn. Tremellius homo summa religione et diligentia, tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati: ex Kal. Ianuariis non iudicabunt. subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est: ita secundum Kalendas Ianuarias et praetore et prope toto consilio commutato magnas accusatoris minas magnamque exspectationem iudicii ad nostrum arbitrium libidinemque eludemus.' Nonae sunt hodie Sextiles; hora VIII 31
convenire coepistis: hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est: hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur: ita prope XL diebus interpositis, tum denique se ad ea, quae a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur; deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae; cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli aut perpauci dies ad agendum futuri sunt: ita defessa ac refrigerata accusatione rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam: quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem; nunc tamen hoc 32
animo sum, ut eo iudice quam praetore hanc rem transigi malim et iurato suam quam iniurato aliorum tabellas committere.

Nunc ego, iudices, iam vos consulo quid mihi facien- 11
dum putetis; id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intellego: si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriae diligentiaeque capiam fructum et [ex accusatione] perficiam ut nemo umquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur; sed in hac laude industriae meae reus ne elabatur summum periculum est. quid est igitur quod fieri possit? non ob-

30 scurum, opinor, neque absconditum: fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accusemus. res omnis mihi tecum erit, Hortensi; dicam aperte: si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando atque in explicandis criminibus operam consumerem; nunc quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura quam ex istius tempore et causa [malitiose], necesse est istius
31 modi rationi aliquo consilio obsistere. tua ratio est ut secundum binos ludos mihi respondere incipias, mea ut ante primos ludos comperendinem; ita fiet ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium.
12 verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huius modi est: ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent, tum suscepto negotio maius quiddam mihi proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus per-
35 spicere posset; nam illud mihi nequaquam dignum industria conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia et ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio regnumque iudiciorum tanto opere delectat et sunt homines, quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat neque taedeat, qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani inruere videantur, hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus et mihi periculosissimum, verum tamen dignum in quo omnis
36 nervos aetatis industriaeque meae contenderem: quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur et urgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me inimicum accusatorem, odiosum, adsiduum, acerbum adversarium; hoc mihi sumo, hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Romanus ex Kal. Ianuariis secum agere de

re publica ac de hominibus improbis voluit; hoc munus aedilitatis meae populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. moneo, praedico, ante denuntio: qui aut deponere aut accipere aut recipere aut polliceri aut sequestres aut interpretes corrumpendi iudicii solent esse quique ad hanc rem aut potentiam aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere nefario. erit tum consul Hortensius cum 13
summo imperio et potestate, ego autem aedilis, hoc est, 37
paulo amplius quam privatus, tamen huius modi haec res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque iucunda, ut ipse consul in hac causa prae me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam expositis certis rebus agentur, quae inter decem annos, postea quam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie flagitioseque facta sunt. cognoscet ex me 38
populus Romanus quid sit quam ob rem cum equester ordo iudicaret, annos prope quinquaginta continuos, in nullo iudice [equite Romano iudicante] ne tenuissima quidem suspitio acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit; quid sit quod iudiciis ad senatorium ordinem translatis sublataque populi Romani in unum quemque vestrum potestate Q. Calidius damnatus dixerit minoris HS triciens praetorium hominem honeste non posse damnari; quid sit quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio praetore, de pecuniis repetundis lis aestimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset, quod in C. Herennio, quod in C. Popilio, 39
senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum sit, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse, quod inventi sint senatores, qui C. Verre praetore urbano sortiente exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent, quod inventus sit senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio et ab reo pecuniam acciperet quam iudicibus divideret et ab accusatore ut reum condemnaret. iam vero quo modo ego illam labem, igno- 40
miniam calamitatemque totius ordinis conquerar, hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo iudi-

caret, ut discoloribus signis iuratorum hominum senten-
tiae notarentur? haec omnia me diligenter severeque
14 acturum esse polliceor. quo me tandem animo fore pu-
tatis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili aliqua
ratione esse violatum atque commissum? cum planum
facere multis testibus possim C. Verrem in Sicilia multis
audientibus saepe dixisse, se habere hominem potentem,
cuius fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecu-
niam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis
distributum habere, ut secum praeclare agi diceret, si
unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum
patronis et defensoribus traderet, tertium illum uberrimum
quaestuosissimumque annum totum iudicibus reservaret.
41 ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud
M'. Glabrionem nuper cum in reiciundis iudicibus com-
memorassem, intellexi vehementer populum Romanum
commoveri, me arbitrari fore uti nationes exterae legatos
ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis re-
petundis iudiciumque tolleretur: si enim iudicia nulla sint,
tantum unum quemque ablaturum putant, quantum sibi
ac liberis suis satis esse arbitretur; nunc, quod eius modi
iudicia sint, tantum unum quemque auferre, quantum
sibi, patronis, advocatis, praetori, iudicibus satis futurum
sit; hoc profecto infinitum esse: se avarissimi hominis
cupiditati satis facere posse, nocentissimi victoriae non
42 posse. o commemoranda iudicia praeclaramque existima-
tionem nostri ordinis, cum socii populi Romani iudicia de
pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris
sociorum causa comparata sunt! an iste umquam de se
bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem
animo imbibisset? quo maiore etiam, si fieri potest, apud
vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum,
cum in avaritia, scelere, periurio vos sui similis esse
arbitretur.

15 43 Cui loco, per deos immortalis, iudices, consulite ac
providete. moneo praedicoque id, quod intellego, tempus
hoc vobis divinitus datum esse, ut odio, invidia, infamia,
turpitudine totum ordinem liberetis. nulla in iudiciis se-
veritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse
iudicia; itaque a populo Romano contemnimur, despicimur;

gravi diuturnaque iam flagramus infamia. neque enim 44
ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam
potestatem tanto studio requisivit, quam cum poscebat,
verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat;
neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimum atque
amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio viro fortissimo et
clarissimo de tribunicia potestate referente cum esset
sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate
usus: patres conscriptos iudicia male et flagitiose tueri:
quod si in rebus iudicandis populi Romani existimationi
satis facere voluissent, non tanto opere homines fuisse
tribuniciam potestatem desideraturos. ipse denique Cn. 45
Pompeius cum primum contionem ad urbem consul de-
signatus habuit, ubi, id quod maxime exspectari videba-
tur, ostendit se tribuniciam potestatem restituturum, factus
est in eo strepitus et grata contionis admurmuratio. idem
in eadem contione cum dixisset populatas vexatasque
esse provincias, iudicia autem turpia ac flagitiosa fieri;
ei rei se providere ac consulere velle, tum vero non stre-
pitu, sed maximo clamore suam populus Romanus signi-
ficavit voluntatem. nunc autem homines in speculis 16 46
sunt, observant quem ad modum sese unus quisque
nostrum gerat in retinenda religione conservandisque
legibus. vident adhuc post legem tribuniciam unum se-
natorem *hominem* vel tenuissimum esse damnatum: quod
tametsi non reprehendunt, tamen magno opere quod lau-
dent non habent; nulla est enim laus ibi esse integrum,
ubi nemo est qui aut possit aut conetur corrumpere: hoc 47
est iudicium, in quo vos de reo, populus Romanus de
vobis iudicabit; in hoc homine statuetur, possitne sena-
toribus iudicantibus homo nocentissimus pecuniosissimus-
que damnari; deinde est eius modi reus in quo homine
nihil sit praeter summa peccata maximamque pecuniam,
ut, si liberatus sit, nulla alia suspitio nisi ea quae tur-
pissima est residere possit. non gratia, non cognatione,
non aliis recte factis, non denique aliquo mediocri vitio
tot tantaque eius vitia sublevata esse videbuntur. postremo 48
ego causam sic agam, iudices, eius modi res, ita notas,
ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, ut nemo

a vobis ut istum absolvatis per gratiam conetur contendere.
habeo autem certam viam atque rationem, qua omnis
illorum conatus investigare et consequi possim; ita res a
me agetur, ut in eorum consiliis omnibus non modo aures
hominum, sed etiam oculi [populi Romani] interesse videantur.
49 vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini
turpitudinem atque infamiam delere ac tollere potestis:
constat inter omnis post haec constituta iudicia,
quibus nunc utimur, nullum hoc splendore atque hac
dignitate consilium fuisse. hic si quid erit offensum,
omnes homines non iam ex eodem ordine alios magis
idoneos, quod fieri non potest, sed alium omnino ordinem
17 50 ad res iudicandas quaerendum arbitrabuntur. quapropter
primum ab dis immortalibus, quod sperare mihi videor,
hoc idem, iudices, opto, ut in hoc iudicio nemo improbus
praeter eum, qui iam pridem inventus est, reperiatur.
deinde si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo
Romano, iudices, confirmo, vitam mehercule mihi
prius quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem
persequendam defuturam.

51 Verum quod ego laboribus, periculis inimicitiisque
meis tum, cum admissum erit, dedecus severe me persecuturum
esse polliceor, id ne accidat, tu tua auctoritate,
sapientia, diligentia, M'. Glabrio, potes providere.
suscipe causam iudiciorum, suscipe causam veritatis, integritatis,
fidei, religionis, suscipe causam senatus, ut is
hoc iudicio probatus cum populo Romano et in laude et
in gratia esse possit. cogita, qui sis, quo loco sis, quid
dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas:
fac tibi paternae legis [Aciliae] veniat in mentem,
qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis
52 iudiciis severissimisque iudicibus usus est. circumstant
te summae auctoritates, quae te oblivisci laudis domesticae
non sinant, quae te noctis diesque commoneant fortissimum
tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum
socerum fuisse. qua re si [Glabrionis] patris vim et acrimoniam
ceperis ad resistendum hominibus audacissimis,
si avi [Scaevolae] prudentiam ad prospiciendas insidias,
quae tuae atque horum famae comparantur, si soceri

[Scauri] constantiam, ut ne quis te de vera et certa
possit sententia demovere, intelleget populus Romanus
integerrimo atque honestissimo praetore delectoque con-
silio nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse
momenti ad suspitionem criminis quam ad rationem
salutis.

Mihi certum est non committere, ut in hac causa 53
praetor nobis consiliumque mutetur. non patiar rem in
id tempus adduci, ut [Siculi], quos adhuc servi designa-
torum consulum non moverunt, cum eos novo exemplo
universos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent:
ut homines miseri, antea socii atque amici populi Ro-
mani, nunc servi ac supplices, non modo ius suum for-
tunasque omnis eorum imperio amittant, verum etiam
deplorandi iuris sui potestatem non habeant. non sinam 54
profecto, causa a me perorata [quadraginta diebus inter-
positis] tum nobis denique responderi, cum accusatio
nostra in oblivionem diurnitate adducta sit; non com-
mittam ut tum haec res iudicetur, cum haec frequentia
totius Italiae Roma discesserit, quae convenit uno tem-
pore undique comitiorum, ludorum censendique causa.
huius iudicii et laudis fructum et offensionis periculum
vestrum, laborem sollicitudinemque nostram, scientiam
quid agatur memoriamque quid a quoque dictum sit
omnium puto esse oportere. faciam hoc non novum, sed 55
ab eis, qui nunc principes nostrae civitatis sunt, ante
factum, ut testibus utar statim: illud a me novum, iu-
dices, cognoscetis, quod ita testis constituam, ut crimen
totum explicem, ut ubi id [interrogando] argumentis at-
que oratione firmavero, tum testis ad crimen adcommo-
dem, ut nihil inter illam usitatam accusationem atque
hanc novam intersit, nisi quod in illa tunc, cum omnia
dicta sunt, testes dantur, hic in singulas res dabuntur,
ut illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi
dicendique sit. si quis erit qui perpetuam orationem ac-
cusationemque desideret, altera actione audiet; nunc id,
quod facimus — ea ratione facimus, ut malitiae illorum
consilio nostro occurramus — necessario fieri intellegat.
haec primae actionis erit accusatio: dicimus C. Verrem, 56

cum multa libidinose, multa crudeliter in civis Romanos atque in socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum praeterea quadringentiens sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse: hoc testibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, ut hoc statuatis, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. dixi.

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER PRIMUS
DE PRAETURA URBANA.

Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc I
per hosce dies sermonem volgi atque hanc opinionem po- 1
puli Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum
non esse neque ad iudicium adfuturum; quae fama non
idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat ac de-
liberaverat non adesse, verum etiam, quod nemo quem-
quam tam audacem, tam amentem, tam impudentem
fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis
testibus convictus ora iudicum aspicere aut os suum po-
pulo Romano ostendere auderet: est idem Verres, qui 2
fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad
audiendum: praesto est, respondet, defenditur: ne hoc
quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis cum
manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impuden-
tiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. patior,
iudices, et non moleste fero me laboris mei, vos virtutis
vestrae fructum esse laturos; nam si iste id fecisset, quod
prius statuerat, ut non adesset, minus aliquanto quam
mihi opus esset cognosceretur quid ego in hac accusa-
tione comparanda constituendaque elaborassem, vestra
vero laus tenuis plane atque obscura, iudices, esset: ne- 3
que hoc a vobis populus Romanus exspectat neque eo
potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse
noluerit, et si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus
defendere. immo vero adsit, respondeat; summis opibus,
summo studio potentissimorum hominum defendatur,
certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate,
vestra integritas cum illius pecunia, testium constantia

cum illius patronorum minis atque potentia: tum demum
illa omnia victa videbuntur, cum in contentionem cer-
1 tamenque venerint. absens si esset iste damnatus, non
tam sibi consuluisse quam invidisse vestrae laudi videre-
2 tur: neque enim salus ulla rei publicae maior hoc tem-
pore reperiri potest quam populum Romanum intellegere
diligenter reiectis ab accusatore iudicibus socios, leges,
rem publicam senatorio consilio maxime posse defendi,
neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere
quam opinione populi Romani rationem veritatis, integri-
5 tatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. itaque
mihi videor, iudices, magnam et maxime aegram et prope
depositam rei publicae partem suscepisse; neque in eo
magis meae quam vestrae laudi existimationique servisse.
accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam vitupera-
tionemque tollendam, ut, cum haec res pro voluntate populi
Romani esset iūdicata, aliqua ex parte mea diligentia con-
stituta auctoritas iudiciorum videretur, † postremo ut esset
hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controversiae
6 constitueretur. etenim sine dubio, iudices, in hac causa
ea res in discrimen adducitur. reus est enim nocentissi-
mus, qui si condemnatur, desinent homines dicere his
iudiciis pecuniam plurimum posse, sin absolvitur, desi-
nemus nos de iudiciis transferendis recusare.

Tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat
nec populus Romanus metuit, de impudentia singulari,
quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi pro
cetera eius audacia atque amentia ne hoc quidem miran-
dum videtur: multa enim et in deos et in homines impie
nefarieque commisit, quorum scelerum poenis agitatur et
3 7 a mente consilioque deducitur. agunt eum praecipitem
poenae civium Romanorum, quos partim securi per-
cussit, partim in vinculis necavit, partim implorantis
iura libertatis et civitatis in crucem sustulit. rapiunt
eum ad supplicium di patrii, quod iste unus inventus
est, qui et e complexu parentum abreptos filios ad
necem duceret et parentes pretium pro sepultura liberum
posceret. religiones vero caerimoniaeque omnium sa-
crorum fanorumque violatae simulacraque deorum, quae
non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent

in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius
animum sine furore atque amentia non sinunt; neque iste 8
mihi videtur se ad damnationem solum offerre neque hoc
avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus ob-
strinxerit, contentus esse: singularem quandam poenam
istius immanis atque importuna natura desiderat. non id
solum quaeritur ut isto damnato bona restituantur eis,
quibus erepta sunt, sed et religiones deorum immortalium
expiandae et civium Romanorum cruciatus multorumque
innocentium sanguis istius supplicio luendus est. non 9
enim furem, sed ereptorem, non adulterum, sed expu-
gnatorem pudicitiae, non sacrilegum, sed hostem sacro-
rum religionumque, non sicarium, sed crudelissimum
carnificem civium sociorumque in vestrum iudicium ad-
duximus, ut ego hunc unum eius modi reum post ho-
minum memoriam fuisse arbitrer cui damnari expediret.
nam quis hoc non intellegit, istum absolutum dis homini- 4
busque invitis tamen ex manibus populi Romani eripi
nullo modo posse? quis hoc non perspicit, praeclare
nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius
supplicio contentus fuerit ac non sic statuerit, non istum
maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliarit, cum
tot homines innocentis necarit, cum civis Romanos morte,
cruciatu, cruce adfecerit, cum praedonum duces accepta
pecunia dimiserit, quam eos, si qui istum tot, tantis, tam
nefariis sceleribus coopertum iurati sententia sua libera-
rint? non est, non est in hoc homine cuiquam pec- 10
candi locus, iudices; non is est reus, non id tempus,
non id consilium, — metuo ne quid adrogantius apud
talis viros videar dicere — ne actor quidem est is, cui
reus tam nocens, tam perditus, tam convictus aut oc-
culte surripi aut impune eripi possit. his ego iudicibus
non probabo C. Verrem contra leges pecuniam cepisse?
sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus
Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex
tam inlustri provincia, tot populorum privatorumque lit-
teris non credidisse? tantae populi Romani voluntati
restitisse? sustineant. reperiemus, si istum vivum ad 11
aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus
istum in quaestura pecuniam publicam Cn. Carboni con-

suli datam avertisse, quibus persuadeamus istum alieno
nomine a quaestoribus urbanis, quod priore actione didi-
cistis, pecuniam abstulisse. erunt qui [et] in eo quoque
audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de
capite quantum commodum fuerit frumenti decumani de-
traxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius
peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste
M. Marcelli et P. Africani monumenta, quae nomine illo-
rum, re vera populi Romani et erant et habebantur, ex
fanis religiosissimis et ex urbibus sociorum atque ami-
5 corum non dubitarit auferre. emerserit ex peculatus etiam
12 iudicio, meditetur de ducibus hostium, quos accepta pe-
cunia liberavit, videat quid de illis respondeat, quos in
eorum locum subditos domi suae reservavit, quaerat non
solum quem ad modum nostro crimini, verum etiam quo
pacto suae confessioni possit mederi, meminerit se priore
actione clamore populi Romani infesto atque inimico ex-
citatum confessum esse duces praedonum a se securi non
esse percussos, se iam tum esse veritum ne sibi cri-
mini daretur eos ab se pecunia liberatos, fateatur id,
quod negari non potest, se privatum hominem praedonum
duces vivos atque incolumis domi suae, postea quam
Romam redierit, usque dum per me licuerit, retinuisse.
hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit,
ego oportuisse concedam. ex hoc quoque evaserit: pro-
ficiscar eo, quo me iam pridem vocat populus Romanus:
13 de iure enim libertatis et civitatis suum putat esse iudi-
cium et recte putat. confringat iste sane vi sua consilia
senatoria, quaestiones omnium perrumpat, evolet ex
vestra severitate: mihi credite, artioribus apud populum
Romanum laqueis tenebitur. credet eis equitibus Ro-
manis populus Romanus, qui ad vos ante producti testes
ipsis inspectantibus ab isto civem Romanum, qui cogni-
tores homines honestos daret, sublatum esse in crucem
14 dixerunt. credent omnes quinque et triginta tribus ho-
mini gravissimo atque ornatissimo M. Annio, qui se
praesente civem Romanum securi percussum esse dixit.
audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus,
L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiato-
rem ex Africa, cum *eum* Syracusis amplius centum cives

Romani cognoscerent lacrimantesque defenderent, pro
testimonio dixit securi esse percussum. probabit fidem
et auctoritatem et religionem suam L. Suetius, homo
omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud vos dixit
multos civis Romanos in lautumiis istius imperio crude-
lissime per vim morte esse multatos. hanc ego causam
cum agam beneficio populi Romani de loco superiore,
non vereor ne aut istum vis ulla ex populi Romani suf-
fragiis eripere aut a me ullum munus aedilitatis amplius
aut gratius populo Romano esse possit. quapropter omnes 6 15
in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam quod in hac
causa peccare quisquam, iudices, nisi vestro periculo
possit. mea quidem ratio cum in praeteritis rebus est
cognita tum in reliquis explorata atque provisa est: ego
meum studium in rem publicam iam illo tempore ostendi,
cum longo intervallo veterem consuetudinem rettuli et
rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum
autem necessariorum, nomen hominis audacissimi de-
tuli; quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi,
quo in numero e vobis complures fuerunt, ita probarunt,
ut ei, qui istius quaestor fuisset et ab isto laesus inimi-
citias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis,
sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent
potestatem. in Siciliam sum inquirendi causa profectus: 16
quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, dili-
gentiam multitudo litterarum et testium declaravit, pu-
dorem vero ac religionem, quod cum venissem senator
ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor
fuissem, ad hospites meos ac necessarios causae com-
munis defensor deverti potius quam ad eos, qui a me
auxilium petivissent: nemini meus adventus labori aut
sumptui neque publice neque privatim fuit. vim in in-
quirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non
quantam habere poteram illorum studio, quos iste vexarat. 17
Romam ut ex Sicilia redii, cum iste atque istius amici,
homines lauti et urbani, sermones eius modi dissipassent,
quo animos testium retardarent, me magna pecunia a
vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur ne-
mini, quod et ex Sicilia testes erant ei, qui quaestorem
me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime

inlustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unum quemque optime norunt, tamen usque eo timui ne quis de mea fide atque integritate dubitaret, donec ad reiciundos iu-
7 dices venimus. sciebam in reiciundis iudicibus non nullos memoria nostra pactionis suspitionem non vitasse, cum ipsa in accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. ita reieci iudices, ut hoc constet, post hunc statum rei publicae, quo nunc utimur, simili splendore et dignitate consilium nullum fuisse: quam iste laudem communem sibi ait esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit, et cum eius patronus ex eo quaereret cur suos familiarissimos, Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Iunium reici passus esset, respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris sententiaeque cognosset. itaque iudicibus reiectis sperabam iam onus meum vobiscum esse commune; putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse et diligentiam; quod me non fefellit: nam comitiis meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. quo quidem die primum, iudices, [citati in hunc reum] consedistis, quis tam iniquus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum [iudiciorum iudicumque] cupidus qui non aspectu consessuque vestro commoveretur? cum in eo vestra dignitas mihi fructum diligentiae referret, id sum adsecutus, ut una hora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito spem iudicii corrumpendi praeciderem, ut primo die testium tanto numero citato populus Romanus iudicaret isto absoluto rem publicam stare non posse, ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis auferret, ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut morbo simulato non quid responderet, sed quem ad modum non responderet deliberaret; deinde reliquis diebus his criminibus, his testibus et urbanis et provincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.
8 quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici: non

enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupivi. meum fuit cum causa accedere ad accusandum: quae causa fuit honestior, quam a tam inlustri provincia defensorem constitui et deligi? rei publicae consulere: quid tam e re publica fuit quam in tanta invidia iudiciorum adducere hominem cuius damnatione totus ordo cum populo Romano et in laude et in gratia posset esse? ostendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano, qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si unum in locum conferantur, vix cum huius parva parte aequari conferrique posse? vos, 22
quod ad vestram famam, existimationem salutemque communem pertinet, iudices, prospicite atque consulite; splendor vester facit, ut peccare sine summo rei publicae detrimento ac periculo non possitis. non enim potest sperare populus Romanus esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, vos si non potueritis; necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem requirat iudiciorum. hoc si vobis ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave et incommodum iudicare, intellegere debetis, primum interesse utrum id onus vosmet ipsi reieceritis an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit; deinde etiam illud cogitare, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium nostri populus Romanus de nobis voluerit iudicare. verum ut vobis dicam id, quod 23
intellexi, iudices: homines scitote esse quosdam, quos tantum odium nostri ordinis teneat, ut hoc palam iam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi velle, ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudinemque auferantur. haec me pluribus verbis, iudices, vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae cum Verrem a porta subito ad iudicium retraxisset, non nulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

Nunc ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius et ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat 9 24

accusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocen-
tium quam tacere adversarios, et ne aliter quam ego
velim, meum laudet ingenium, cum dicat me, si multa
dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra dicerem;
quia non dixerim, perdidisse; morem illi geram, utar
oratione perpetua, non quo iam hoc sit necesse, verum
ut experiar utrum ille ferat molestius me tunc tacuisse
25 an nunc dicere. hic tu fortasse eris diligens, ne quam
ego horam de meis legitimis horis remittam; nisi omni
tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero,
querere, deum atque hominum fidem implorabis, circum-
veniri C. Verrem, quod accusator nolit tam diu quam diu
liceat dicere. quod mihi lex mea causa dedit, eo mihi non
uti non licebit? nam accusandi mihi tempus mea causa
datum est, ut possem oratione mea crimina causamque
explicare: hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed
de meo iure aliquid et commodo detraho. 'causam enim'
inquit 'cognosci oportet.' *et* ea re quidem, quod aliter
condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest: id igi-
tur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse quo minus
iste condemnari posset? nam causa cognita possunt multi
26 absolvi; incognita quidem condemnari nemo potest. adimo
enim comperendinatum: quod habet lex in se molestis-
simum, [bis ut causa dicatur,] quod aut mea causa potius
est constitutum quam tua aut nihilo tua potius quam
mea: nam si bis est dicere commodum, certe commune
utriusque est; si eum, qui posterius dixerit, opus est re-
dargui, accusatoris causa ut bis ageretur constitutum est.
verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendi-
naretur reus; antea vel iudicari primo poterat vel amplius
pronuntiari. utram igitur putas legem molliorem? opinor
illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari
licebat: ego tibi [illam] Aciliam legem restituo, qua lege
multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis
testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis ne-
que tantis criminibus quantis tu convinceris: puta te non
hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere;
accusabo; respondebis: testibus editis ita mittam in con-
10 silium, ut etiam si lex ampliandi faciat potestatem, tamen
27 isti turpe sibi existiment non primo iudicare. verum si

causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimu-
lamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus:
quis nos magno opere attendit umquam, in hoc quidem
genere causarum, ubi aliquid ereptum aut ablatum a quo-
piam dicitur? nonne aut in tabulis aut in testibus omnis
exspectatio iudicum est? dixi prima actione me planum
esse facturum C. Verrem HS quadringentiens contra
leges abstulisse. quid? hoc planius egissem, si ita nar-
rassem: Dio quidam fuit Halesinus, qui, cum eius filio
praetore C. Sacerdote hereditas a propinquo permagna
venisset, nihil habuit tum neque negotii neque contro-
versiae: Verres simul ac tetigit provinciam, statim Mes-
sana litteras dedit; Dionem evocavit, calumniatores ex
sinu suo apposuit qui illam hereditatem Veneri Erycinae
commissam esse dicerent; hac de re ostendit se ipsum
cogniturum. possem deinceps totam rem explicare, deinde 28
ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem HS de-
ciens centena milia numerasse, ut causam certissimam
obtineret, praeterea greges equorum eius istum abigendos
curasse, argenti, vestis stragulae quod fuerit curasse au-
ferendum. haec neque cum ego dicerem neque cum tu
negares, magni momenti nostra esset oratio. quo tem-
pore igitur auris iudex erigeret animumque attenderet?
cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia
negotiis Dionis interfuissent, cum per eos ipsos dies, per
quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse
mutuas, nomina sua exegisse, praedia vendidisse, cum
tabulae virorum bonorum proferrentur, cum, qui pecu-
niam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse eos
nummos sumi ut Verri darentur, cum amici, hospites, pa-
troni Dionis homines honestissimi haec eadem se audisse
dicerent: opinor cum haec fierent, tum vos audiretis, 29
sicut audistis, tum causa agi vere videretur. sic a me
sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus
nullum esset in quo quisquam vestrum perpetuam accu-
sationem requireret; nego esse quicquam a testibus dictum
quod aut vestrum cuipiam esset obscurum aut cuiusquam
oratoris eloquentiam quaereret. etenim sic me ipsum 11
egisse memoria tenetis, ut in testibus interrogandis omnia
crimina proponerem et explicarem, ut cum rem totam in

medio posuissem, tum denique testem interrogarem. ita-
que non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina
tenetis, sed etiam populus Romanus totam accusationem
causamque cognovit.

Tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea
voluntate potius quam vestra iniuria adductus fecerim:
30 interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi c et x dies
solos in Siciliam postulassem, c et VIII sibi in Achaiam
postularet. mensis mihi tris cum eripuissetis ad agen-
dum maxime appositos, reliquum omne tempus huius
anni me vobis remissurum putastis, ut, cum horis nostris
nos essemus usi, tu binis ludis interpositis quadragesimo
post die responderes, deinde ita tempus duceretur, ut a
M'. Glabrione praetore et magna parte horum iudicum
31 ad praetorem alium iudicesque alios veniremus. hoc si
ego non vidissem, si me non omnes noti ignotique mo-
nuissent, id agi, id cogitari, in eo elaborari, ut res in
illud tempus reiceretur, credo, si meis horis in accusando
uti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent,
ne oratio deesset, ne vox viresque deficerent, ne quem
nemo prima actione defendere ausus esset, cum ego bis
accusare non possem. ego meum consilium cum iudi-
cibus tum populo Romano probavi; nemo est qui alia
ratione istorum iniuriae atque impudentiae potuisse ob-
sisti arbitretur. etenim qua stultitia fuissem, si quam
diem qui istum eripiendum redemerunt in cautione vide-
runt, cum ita caverent, si post Kalendas Ianuarias in
consilium iretur, in eam diem ego, cum potuissem vitare,
32 incidissem? nunc mihi temporis eius, quod mihi ad di-
cendum datur, quoniam in animo est causam omnem ex-
12 ponere, habenda ratio est diligenter. itaque primum illum
actum istius vitae turpissimum et flagitiosissimum prae-
termittam: nihil a me de pueritiae suae flagitiis audiet,
nihil ex illa impura adulescentia sua, quae qualis fuerit
aut meministis aut ex eo, quem sui simillimum produxit,
recognoscere potestis; omnia praeteribo, quae mihi turpia
dictu videbuntur, neque solum quid istum audire, verum
etiam quid me deceat dicere considerabo; vos, quaeso,
date hoc et concedite pudori meo, ut aliquam partem de
33 istius impudentia reticere possim. omne illud tempus, quod

fuit, ante quam iste ad magistratus remque publicam
accessit, habeat per me solutum ac liberum; sileatur de
nocturnis eius bacchationibus ac vigiliis, lenonum, alea-
torum, perductorum nulla mentio fiat, damna, dedecora,
quae res patris eius, aetas ipsius pertulit, praetereantur,
lucretur indicia veteris infamiae, patiatur eius vita reli-
qua me hanc tantam iacturam criminum facere: quaestor 34
Cn. Papirio consule fuisti abhinc annos quattuordecim:
ex ea die ad hanc diem quae fecisti, in iudicium voco;
hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio re-
perietur. hi sunt anni consumpti in quaestura et lega-
tione Asiatica et praetura urbana et praetura Siciliensi;
qua re haec eadem erit quadripertita distributio totius
accusationis meae.

Quaestor ex senatus consulto provinciam sortitus es; 13
obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses
eamque provinciam obtineres. erat tum dissensio civium,
de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: unum
hoc dico in eius modi tempore ac sorte statuere te de-
buisse, utrum malles sentire atque defendere. Carbo
graviter ferebat sibi quaestorem obtigisse hominem sin-
gulari luxuria atque inertia; verum tamen ornabat eum
beneficiis officiisque omnibus. ne diutius teneam, pecunia
attributa, numerata est; profectus est quaestor in pro-
vinciam; venit exspectatus in Galliam ad exercitum con-
sularem cum pecunia: simul ac primum ei occasio visa
est — cognoscite hominis principium magistratuum geren-
dorum et rei publicae administrandae — aversa pecunia
publica quaestor consulem, exercitum, sortem provin-
ciamque deseruit. video quid egerim: erigit se; sperat 35
sibi auram posse aliquam adflari in hoc crimine voluntatis
defensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen
odio sit, quibus illam relictionem proditionemque con-
sulis sui gratam sperat fore; quasi vero id cupiditate de-
fendendae nobilitatis aut studio partium fecerit ac non
apertissime consulem, exercitum provinciamque compi-
larit et propter impudentissimum furtum aufugerit. est
enim obscurum et eius modi factum eius, ut possit ali-
quis suspicari C. Verrem, quod ferre novos homines non
potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil

fecisse propter pecuniam. videamus rationes quem ad modum rettulerit: iam ipse ostendet quam ob rem Cn.
14 Carbonem reliquerit; iam se ipse indicabit. primum brevitatem cognoscite. 'ACCEPI inquit VICIENS DUCENTA TRIGINTA QUINQUE MILIA QUADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NUMMOS. DEDI STIPENDIO, FRUMENTO, LEGATIS, PRO QUAESTORE, COHORTI PRAETORIAE HS MILLE SESCENTA TRIGINTA QUINQUE MILIA QVADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NUMMOS. RELIQUI ARIMINI HS SESCENTA MILIA.' hoc est rationes referre? hoc modo aut ego aut tu, Hortensi, aut quisquam omnium rettulit? quid hoc est? quae impudentia? quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huius modi est? illa tamen HS sescenta milia, quae ne falso quidem potuit quibus data essent discribere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sescenta milia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit neque Sulla vidit neque in aerarium relata sunt. oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat: non suspicabatur, id quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testis nobis in
37 hanc rem reliquos esse. recita denuo. P. LENTULO, L. TRIARIO QUAESTORIBUS URBANIS RES RATIONUM RELATARUM. recita. EX SENATUS CONSULTO. ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur.

Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria proditio consulis tui conscelerata iudicaretur. 'malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit.' fuerit aliis: quando tibi esse coepit? postea quam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnis suas exercitumque commisit. nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses quod anno post M. Piso: quaestor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est: quod de re publica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam nec morem maiorum nec neces-
15 38 situdinem sortis laederet. etenim si haec perturbare omnia ac permiscere volumus, totam vitam periculosam, insidiosam infestamque reddemus; si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores institutaque maiorum.

omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum;
nemo umquam sapiens proditori credendum putavit; ipse
Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se
hominem atque ab exercitu suo removit; Beneventi esse
iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse in-
tellegebat, ubi iste summae rei causaeque nocere nihil
posset. ei postea praemia tamen liberaliter tribuit: bona
quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda
concessit; habuit honorem ut proditori, non ut amico
fidem. nunc quamvis sint homines qui mortuum Cn. 39
Carbonem oderint, tamen hi debent non quid illi accidere
voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit cogi-
tare; commune est hoc malum, communis metus, com-
mune periculum; nullae sunt occultiores insidiae, quam
eae, quae latent in simulatione officii aut in aliquo neces-
situdinis nomine. nam eum, qui palam est adversarius,
facile cavendo vitare possis; hoc vero occultum intestinum
ac domesticum malum non modo exsistit, verum etiam
opprimit ante quam prospicere atque explorare potueris.
itane vero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, 40
custos non solum pecuniae, sed etiam consulis, particeps
omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in li-
berum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relin-
quas, deseras, ad adversarios transeas? o scelus! o por-
tentum in ultimas terras exportandum! non enim potest
ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno
scelere esse contenta; necesse est semper aliquid eius
modi moliatur, necesse est in simili audacia perfidiaque
versetur. itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea, 41
C. Malleolo occiso, pro quaestore habuit — haud scio an
maior etiam haec necessitudo fuerit quam illa Carbonis
ac plus iudicium voluntatis valere quam sortis debeat —
idem in Cn. Dolabellam qui in Cn. Carbonem fuit; nam
quae in ipsum valebant crimina contulit in illum causam-
que illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit; ipse
in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicis-
simum atque improbissimum testimonium dixit. ille miser
cum esset [Cn. Dolabella] cum proditione istius nefaria
cum improbo ac falso eiusdem testimonio, tum multo ex
maxima parte istius furtorum ac flagitiorum invidia con-

16 flagravit. quid hoc homine faciatis aut ad quam spem
42 tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui
in Cn. Carbonem sortem, in Cn. Dolabellam voluntatem
neglexerit ac violarit eosque ambo non modo deseruerit,
sed etiam prodiderit atque oppugnarit; nolite, quaeso,
iudices, brevitate orationis meae potius quam rerum ipsa-
rum magnitudine crimina ponderare; mihi enim pro-
perandum necessario est, ut omnia vobis, quae mihi con-
43 stituta sunt, possim exponere. quam ob rem quaestura
istius demonstrata primique magistratus et furto et scelere
perspecto reliqua attendite; in quibus illud tempus Sul-
lanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam, ne-
que ego istum sibi ex communi calamitate defensionem
ullam sinam sumere; suis eum certis propriisque crimini-
bus accusabo. quam ob rem hoc omni tempore Sullano
ex accusatione circumscripto legationem eius praeclaram
17 cognoscite. postea quam Cn. Dolabellae provincia con-
44 stituta est Cilicia, o di immortales! quanta iste cupidi-
tate, quibus adlegationibus illam sibi legationem ex-
pugnavit! id quod Cn. Dolabellae principium maximae
calamitatis fuit: nam ut est iste profectus, quacumque
iter fecit eius modi fuit non ut legatus populi Romani,
sed ut quaedam calamitas pervadere videretur. in Achaia
— praetermittam minora omnia, quorum simile forsitan
alius quoque aliquid aliquando fecerit; nihil dicam nisi
singulare, nisi id, quod si in alium reum diceretur, in-
credibile videretur — magistratum Sicyonium nummos po-
poscit. ne sit hoc crimen in Verrem; fecerunt alii. cum
ille non daret, animadvertit: improbum, sed non inau-
45 ditum. genus animadversionis videte; quaeretis ex quo
genere hominem istum iudicetis: ignem ex lignis viridi-
bus atque humidis in loco angusto fieri iussit; ibi hominem
ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque
amicum fumo excruciatum semivivum reliquit. iam quae iste
signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit non dicam
hoc loco; est mihi alius locus ad hanc istius cupiditatem
demonstrandam separatus. Athenis audistis ex aede Mi-
nervae grande auri pondus ablatum; dictum est hoc in Do-
labellae iudicio; dictum? etiam aestimatum: huius consilii
non participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

Delum venit; ibi ex fano Apollinis religiosissimo 46
noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima
eaque in onerariam navem suam conicienda curavit.
postridie cum fanum spoliatum viderent ei, qui Delum
incolebant, graviter ferebant; est enim tanta apud eos
eius fani religio atque antiquitas, ut in eo loco ipsum
Apollinem natum esse arbitrentur; verbum tamen facere
non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum per-
tineret. tum subito tempestates coortae sunt maximae, 18
iudices, ut non modo proficisci cum cuperet Dolabella
non posset, sed vix in oppido consisteret; ita magni
fluctus eiciebantur. hic navis illa praedonis istius, onusta
signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur;
in litore signa [illa] Apollinis reperiuntur; iussu Dola-
bellae reponuntur; tempestas sedatur; Dolabella Delo
proficiscitur. non dubito quin tametsi nullus in te sensus 47
humanitatis, nulla ratio umquam fuit religionis, nunc
tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum ve-
niat in mentem. potestne tibi ulla spes salutis commoda
ostendi, cum recordaris in deos immortalis quam impius,
quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu
Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo,
tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas ad-
ferre conatus es? si in pueritia non his artibus ac disci-
plinis institutus eras, ut ea, quae litteris mandata sunt,
disceres atque cognosceres, ne postea quidem, cum in
ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id, quod est pro-
ditum memoria ac litteris, Latonam ex longo errore et 48
fuga gravidam et iam ad pariendum temporibus exactis
confugisse Delum atque ibi Apollinem Dianamque pe-
perisse? qua ex opinione hominum illa insula eorum
deorum sacra putatur; tantaque eius auctoritas religionis
et est et semper fuit, ut ne Persae quidem, cum bellum
toti Graeciae, dis hominibusque indixissent et mille nu-
mero navium classem ad Delum appulissent, quicquam
conarentur aut violare aut attingere. hoc tu fanum de-
populari, homo improbissime atque amentissime, audebas?
fuit ulla cupiditas tanta, quae tantam exstingueret reli-
gionem? et si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem
recordaris nullum esse tantum malum quod non tibi pro

19 sceleribus tuis iam diu debeatur? in Asiam vero post-
49 quam venit, quid ego adventus istius, prandia, cenas, equos muneraque commemorem? nihil cum Verre de cotidianis criminibus acturus sum: Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse; item Erythris et Halicarnasso.

Tenedo — praetereo pecuniam quam eripuit — Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur hunc ipsum, inquam, Tenem, pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abs-
50 tulit magno cum gemitu civitatis. illa vero expugnatio fani antiquissimi et nobilissimi Iunonis Samiae quam luctuosa Samiis fuit! quam acerba toti Asiae! quam clara apud omnis! quam nemini vestrum inaudita! de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt eius modi querimonias, quae ad legatum populi Romani pertinerent, non ad praetorem, sed Romam deferri oportere. quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit! quae cognovi egomet apud istum in aedibus nuper, cum obsignandi gratia
51 venissem; quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero, quae apud te nuper ad omnis columnas, omnibus etiam *in* intercolumniis, in silva denique disposita sub divo vidimus: cur ea, quam diu alium praetorem cum eis iudicibus, quos in horum locum subsortitus esses, de te in consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt, postea quam nostris testibus nos quam horis [tuis] uti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti praeter duo, quae in mediis aedibus sunt, quae ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuae domi semper fuissent; ex quibus quaererem signa scirentne *ibi* fuisse, quae *nunc* non
20 essent? quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es,
52 cum viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quaestorem sectoremque pugnare? qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur iussu Dolabellae, fuisse una cum isto Sami, seseque tum scire spoliatum esse fanum Iunonis et oppidum Samum; posteaque se causam apud

Chios civis suos Samiis accusantibus publice dixisse;
eoque se esse absolutum, quod planum fecisset ea, quae
legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad se per-
tinere. Aspendum vetus oppidum et nobile in Pam- 53
phylia scitis esse, plenissimum signorum optimorum. non
dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud: hoc dico, nul-
lum te Aspendi signum, Verres, reliquisse; omnia ex fanis,
ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris
evecta exportataque esse; atque etiam illum Aspendium
citharistam, de quo saepe audistis id, quod est Graecis
hominibus in proverbio, quem omnia intus canere dice-
bant, sustulit et in intimis suis aedibus posuit, ut etiam
illum ipsum [suo] artificio superasse videatur. Pergae 54
fanum antiquissimum et sanctissimum Dianae scimus
esse; id quoque a te nudatum ac spoliatum esse, ex ipsa
Diana quod habebat auri detractum atque ablatum esse
dico.

Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia?
quas enim sociorum atque amicorum urbis adisti lega-
tionis iure et nomine, cum in eas vi cum exercitu im-
perioque invasisses, tamen, opinor, quae signa atque
ornamenta ex eis urbibus sustulisses, haec non in tuam
domum neque in suburbana amicorum, sed Romam in
publicum deportasses. quid ego de M. Marcello loquar, 21 55
qui Syracusas urbem ornatissimam cepit? quid de L.
Scipione, qui bellum in Asia gessit Antiochumque regem
potentissimum vicit? quid de Flaminino, qui regem Phi-
lippum et Macedoniam subegit? quid de L. Paullo, qui
regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummio,
qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam Corinthum
plenissimam rerum omnium sustulit urbisque Achaiae
Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani dicio-
nemque subiunxit? quorum domus cum honore ac vir-
tute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae; at
vero urbem totam templaque deorum omnisque Italiae
partis illorum donis ac monumentis exornatas videmus.
vereor ne haec forte cuipiam nimis antiqua et iam obso- 56
leta videantur; ita enim tum aequabiliter omnes erant
eius modi, ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae
non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse

videatur: P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus
gestis, adest de te sententiam laturus; Olympum vi, co-
piis, virtute, consilio cepit, urbem antiquam et omnibus
rebus auctam et ornatam; recens exemplum fortissimi
viri profero; nam postea Servilius imperator populi Ro-
mani Olympum urbem hostium cepit, quam tu in isdem
illis locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum at-
57 que amicorum diripienda ac vexanda curasti. tu, quae
ex fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti,
ea nos videre nisi in tuis amicorumque tuorum tectis non
possumus; P. Servilius, quae signa atque ornamenta ex
urbe hostium vi et virtute capta belli lege atque impera-
torio iure sustulit, ea populo Romano apportavit, per
triumphum vexit, in tabulas publicas ad aerarium per-
scribenda curavit. cognoscite ex litteris publicis hominis
amplissimi diligentiam. recita. RATIONES RELATAE P. SER-
VILII. non solum numerum signorum, sed etiam unius
cuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri
vides. certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas
quam ista voluptas, quae percipitur ex libidine et cupi-
ditate. multo diligentius habere dico Servilium praedam
populi Romani quam te tua furta notata atque perscripta.
22 58 dices tua quoque signa et tabulas pictas ornamento urbi
foroque populi Romani fuisse. memini: vidi simul cum
populo Romano forum comitiumque adornatum ad spe-
ciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo
et lugubri; vidi conlucere omnia furtis tuis, praeda pro-
vinciarum, spoliis sociorum atque amicorum; quo quidem
tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quo-
que peccatorum *veniae* nactus est: vidit enim eos, qui
iudiciorum se dominos dici volebant, harum cupiditatum
59 esse servos; socii vero nationesque exterae spem omnem
tum primum abiecerunt rerum ac fortunarum suarum,
propterea quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi
Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex fanis suis
sublata in foro venerabantur, itemque cetera signa et or-
namenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrimantes
intuebantur; quorum omnium hunc sermonem tum esse
audiebamus: nihil esse quod quisquam dubitaret de exitio
sociorum atque amicorum, cum quidem viderent in foro

populi Romani, quo in loco antea, qui sociis iniurias fe-
cerant, accusari et condemnari solebant, ibi esse palam
posita ea, quae ab sociis per scelus ablata ereptaque
essent.

Hic ego non arbitror illum negaturum signa se plu- 60
rima, tabulas pictas innumerabilis habere, sed, ut opinor,
solet haec, quae rapuit et furatus est, non numquam di-
cere se emisse, quoniam quidem in Achaiam, Asiam,
Pamphyliam sumptu publico et legationis nomine mer-
cator signorum tabularumque pictarum missus est. habeo 23
et istius et patris eius [accepti] tabulas omnis, quas dili-
gentissime legi atque digessi, patris quoad vixit, tuas
quoad ais te confecisse; nam in isto, iudices, hoc novum
reperietis: audimus aliquem numquam tabulas confecisse;
quae est opinio hominum de M. Antonio falsa; nam fecit
diligentissime; verum sit hoc genus aliquod minime pro-
bandum; audimus alium non ab initio fecisse, sed ex
tempore aliquo confecisse; est aliqua etiam huiusce rei
ratio; hoc vero novum et ridiculum est, quod hic nobis
respondit, cum ab eo tabulas postularemus, usque ad M.
Terentium C. Cassium consules confecisse, postea desti-
tisse. alio loco hoc cuius modi sit considerabimus; nunc 61
nihil ad me attinet; horum enim temporum, in quibus
nunc versor, habeo tabulas et tuas et patris. plurima
signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse
te negare non potes; atque utinam neges! unum ostende
in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse: vicisti. ne
haec quidem duo signa pulcherrima, quae nunc ad im-
pluvium tuum stant, quae multos annos ante valvas
Iunonis Samiae steterunt, habes *dicere* quo modo emeris,
haec, inquam duo, quae in aedibus tuis sola iam sunt,
quae sectorem exspectant, relicta ac destituta a ceteris
signis.

At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupidi- 24 62
tates atque effrenatas habebat; ceterae libidines eius ra-
tione aliqua aut modo continebantur. quam multis istum
ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra at-
que impura legatione vim attulisse existimatis? ecquo in
oppido pedem posuit ubi non plura [stuprorum flagitio-
rumque suorum] adventus sui vestigia reliquerit? sed

ego omnia, quae negari poterunt, praetermittam; etiam haec, quae certissima sunt et clarissima, [ego] relinquam; unum aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc
63 oneris negotiique imposuit, pervenire. oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in primis Asiae provinciae clarum et nobile; homines [autem] ipsi [Lampsaceni] cum summe in omnis civis Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum [Graecorum] otium potius quam ad ullam vim aut tumultum adcommodati. accidit, cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret cumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum quam ad rei publicae tempus adcommodatum depoposcisset, ut in illo itinere veniret Lampsacum cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem comitesque eius item apud ceteros hospites conlocantur. ut mos erat istius atque ut eum suae libidines flagitiosae facere monebant statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque hominibus, uti videant et investigent, ecqua virgo sit aut mulier digna quam ob rem ipse Lam-
25 64 psaci diutius commoretur. erat [comes eius] Rubrius quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio quocumque venerat haec investigare omnia solebat. is ad eum rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quae cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulcritudine, sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo, qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. hospes [Ianitor], qui nihil suspicaretur, veritus ne quid in ipso se offenderet, hominem summa vi retinere coepit: iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit: Rubrium, delicias suas, in omnibus eius modi rebus adiutorem suum et conscium, parum
65 laute deversari dicit; ad Philodamum deduci iubet. quod

ubi est Philodamo nuntiatum, [tametsi erat] ignarus
quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur,
[tamen] ad istum venit; ostendit munus illud suum non
esse; se, cum suae partes essent hospitum recipiendo-
rum, tum ipsos tantum praetores et consules, non lega-
torum adseculas, recipere solere. iste, qui una cupiditate
raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit;
per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium de-
duci imperavit. hic Philodamus, postea quam ius suum 26
obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemque
suam retineret laborabat: homo, qui semper hospitalis-
simus amicissimusque nostrorum hominum existimatus
esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus domum
suam recepisse; magnifice et ornate, ut erat in primis
inter suos copiosus, convivium apparat; rogat Rubrium
ut quos ei commodum sit invitet; locum sibi soli, si vi-
deatur, relinquat; etiam filium suum, lectissimum adule-
scentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad
cenam. Rubrius istius comites invitat; eos omnis Verres 66
certiores facit quid opus esset. mature veniunt; discum-
bitur. fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more
biberetur; hortatur hospes; poscunt maioribus poculis;
celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. postea
quam satis calere res Rubrio visa est, 'quaeso' inquit
'Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari
iubes?' homo, qui et summa gravitate et iam id aetatis
et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto; instare
Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris
esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent
mulieres. hic tum alius ex alia parte 'enim vero feren-
dum hoc quidem non est; vocetur mulier.' et simul servis
suis Rubrius, ut ianuam clauderent et ipsi ad foris ad-
sisterent imperat. quod ubi ille intellexit, id agi atque 67
id parari ut filiae suae vis adferretur, servos suos ad se
vocat; his imperat ut se ipsum neglegant, filiam defen-
dant; excurrat aliquis qui hoc tantum domestici mali filio
nuntiet. clamor interea fit tota domo *et* pugna inter servos
Rubrii atque hospitis; iactatur domi suae vir primarius
et homo honestissimus; pro se quisque manus adfert;
aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfun-

ditur. haec ubi filio nuntiata sunt, statim exanimatus ad
aedis contendit, ut et vitae patris et pudicitiae sororis
succurreret. omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut
hoc audierunt, quod eos cum Philodami dignitas tum in-
iuriae magnitudo movebat, ad aedis noctu convenerunt.
hic lictor istius Cornelius, qui cum eius servis erat a
Rubrio quasi in praesidio ad auferendam mulierem conlo-
catus, occiditur; servi non nulli volnerantur; ipse Rubrius
in turba sauciatur; iste, qui sua cupiditate tantos tumul-
tus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si posset.
27 68 postridie homines mane in contionem conveniunt; quae-
runt quid optimum factu sit; pro se quisque, ut in quo-
que erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur;
inventus est nemo cuius non haec et sententia esset et
oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus
Lampsaceni ulti vi manuque essent, ne senatus populus-
que Romanus in eam civitatem animadvertendum putaret.
quod si hoc iure legati populi Romani in socios nationes-
que exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare
ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis esse perpeti
69 satius quam in tanta vi atque acerbitate versari. haec
cum omnes sentirent et cum in eam rationem pro suo
quisque sensu ac dolore loqueretur, omnes ad eam domum,
in qua iste deversabatur, profecti sunt; caedere ianuam
saxis, instare ferro, ligna et sarmenta circumdare ignem-
que circum subicere coeperunt. tunc cives Romani, qui
Lampsaci negotiabantur, concurrunt; orant Lampsacenos,
ut gravius apud eos nomen legationis quam iniuria legati
putaretur; sese intellegere hominem illum esse impurum
ac nefarium, sed quoniam nec perfecisset quod conatus
esset neque futurus esset Lampsaci postea, levius eorum
peccatum fore, si homini scelerato pepercissent quam si
70 legato non pepercissent. sic iste multo sceleratior et ne-
quior quam ille Hadrianus, aliquanto etiam felicior fuit:
ille, quod eius avaritiam cives Romani ferre non potue-
runt, Uticae domi suae vivus exustus est; idque illi merito
accidisse existimatum est, ut laetarentur omnes neque
ulla animadversio constitueretur: hic sociorum ambustus
incendio, tamen ex illa flamma periculoque evolavit; ne-
que adhuc causam ullam excogitare potuit quam ob rem

commiserit aut quid evenerit ut in tantum periculum
veniret. non enim potest dicere 'cum seditionem sedare
vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium co-
gerem, cum aliquid denique rei publicae causa gererem;
quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus
sum,' quae si diceret, tamen ignosci non oporteret, si
nimis atrociter imperando sociis in tantum adductus pe-
riculum videretur. nunc cum ipse causam illius tumultus 28 71
neque veram dicere neque falsam confingere audeat, homo
autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C.
Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci co-
gnosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro,
qui tum in Asia tribunus militum fuit, haec eadem ipso
se ex Philodamo audisse dicat, potestis dubitare quin
istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit
quam ad vestrum iudicium reservare? nisi vero illud
dicet, quod et in Tettii testimonio priore actione inter-
pellavit Hortensius, quo tempore quidem signi satis dedit,
si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse, ut
quam diu tacuit in ceteris testibus, scire omnes possemus
nihil habuisse quod diceret: *sed* hoc tum dixit, Philo-
damum et filium eius a C. Nerone esse damnatos. de 72
quo ne multum disseram, tantum dico, secutum id esse
Neronem et eius consilium, quod Cornelium lictorem oc-
cisum esse constaret, putasse non oportere esse cuiquam
ne in ulciscenda quidem iniuria hominis occidendi po-
testatem: in quo video Neronis iudicio non te absolutum
esse improbitatis, sed illos damnatos esse caedis. verum
ista damnatio tamen cuius modi fuerit audite, quaeso,
iudices, et aliquando misceremini sociorum et ostendite
aliquid his in vestra fide praesidii esse oportere. quod 29
toti Asiae iure occisus videbatur istius ille verbo lictor,
re vera minister improbissimae cupiditatis, pertimuit iste
ne Philodamus [Neronis iudicio] liberaretur: rogat et
orat Dolabellam ut de sua provincia decedat, ad Neronem
proficiscatur; se demonstrat incolumem esse non posse,
si Philodamo vivere atque aliquando Romam venire li-
cuisset. commotus est Dolabella: fecit id, quod multi 73
reprehenderunt, ut exercitum, provinciam, bellum relin-
queret et [in Asiam] hominis nequissimi causa in alienam

provinciam proficisceretur. postea quam ad Neronem venit, contendit ab eo ut Philodami causam cognosceret; venerat ipse qui esset in consilio et primus sententiam diceret; adduxerat etiam praefectos et tribunos militaris suos, quos Nero omnis in consilium vocavit; erat in consilio etiam aequissimus iudex ipse Verres; erant non nulli togati creditores Graecorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia:
74 ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus qui Dolabellae gratia aut Graecus qui eiusdem vi et imperio non moveretur? accusator autem apponitur civis Romanus de creditoribus Lampsacenorum; qui si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. cum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur, cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet cumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset: haec cum omnia fierent et cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriae, tanta in isto improbitas putabatur, ut de Philodamo AMPLIUS pro-
75 nuntiaretur. quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrimas et concursationes proferam? quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimium timidum atque demissum? qui in illa re quid facere statueret non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et sine Dolabella; quicquid esset sine his actum, omnes probarent; tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus et eius filius. adest, instat, urget Dolabella ut quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere
76 audire possent. constituitur in foro Laodiciae spectaculum acerbum et miserum et grave toti Asiae provinciae: grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius; ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamque sororis defenderat. flebat

uterque, non de suo supplicio, sed pater de filii morte, de patris filius. quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse? quem luctum et gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentis, nobilis, socios populi Romani atque amicos propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem? iamiam, 77
Dolabella, neque me tui neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest: Verresne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium sanguine elui velles? idcircone exercitum atque hostem relinquebas, ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re vera quaestor fuit, non modo relictum, sed etiam spoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum et proditum? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum ipse se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad aerarium nisi damnato te referre noluit.
tantaene tuae, Verres, libidines erunt, ut eas capere ac 31 78
sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque a liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? nam quaero abs te, circumsessusne sis Lampsaci, coeperitne domum, in qua deversabare, illa multitudo incendere, voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni? negare non potes: habeo enim testimonium [publicum] tuum, quod apud Neronem dixisti; habeo quas ad eundem litteras misisti. recita hunc ipsum 79
locum de testimonio. TESTIMONIUM C. VERRIS IN ARTEMIDORUM. NON MULTO POST IN DOMUM.... bellumne populo Romano Lampsacena civitas facere conabatur? deficere ab imperio ac nomine nostro volebat? video enim et ex

eis, quae legi et audivi, intellego, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satis factum sit, ei civitati bellum
80 indici atque inferri solere. quae fuit igitur causa cur cuncta civitas Lampsacenorum de contione, quem ad modum tute scribis, domum tuam concurrerit? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio causam tanti tumultus ostendis ullam; obsessum te dicis, ignem adlatum, sarmenta circumdata; lictorem tuum occisum esse dicis; prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam huius tanti terroris occultas. nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset, de tui comitis iniuria questum ad te potius quam te oppugnatum venirent. cum igitur quae causa illius tumultus fuerit testes a nobis producti dixerint, ipse celarit, nonne causam hanc, quam nos proposuimus, cum illorum testimonia tum istius taci-
32 81 turnitas confirmat perpetua? huic homini parcetis igitur, iudices, cuius tanta peccata sunt, ut ei, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus ad ulciscendum exspectare neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? circumsessus es. a quibus? a Lampsacenis: barbaris hominibus, credo, aut eis, qui populi Romani nomen contemnerent? immo vero ab hominibus et natura et consuetudine et disciplina lenissimis, porro autem populi Romani condicione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta vis sceleris fuisset, ut Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, numquam illos in eum locum progressuros fuisse, ut vehementius odio libidinis tuae quam metu legationis mo-
82 verentur. nolite, per deos immortalis, cogere socios atque exteras nationes hoc uti perfugio, quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario. Lampsacenos in istum numquam ulla res mitigasset, nisi eum poenas Romae daturum credidissent: etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi possent, tamen incommoda sua nostris committere legibus et iudiciis quam dolori suo permittere maluerunt. tu mihi, cum circum-

sessus a tam inlustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium, cum coëgeris homines miseros et calamitosos, quasi desperatis nostris legibus et iudiciis, ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque praebueris, cum apud exteras nationes imperii nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris atque ex flamma sociorum evolaris, hic tibi perfugium speras futurum? erras. ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt.
et ais iudicium esse factum te iniuria circumsessum esse 33 83
Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. quid, si doceo, si planum facio teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste doceo, te huius circumsessionis tuae causam et culpam in alios contulisse, neque in eos, quos tu insimulabas, esse animadversum? iam nihil te iudicium Neronis adiuvat. recita quas ad Neronem litteras misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS ET THESSALUS .... Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumsedit, qui te vivum comburere conatus est. ubi hos persequeris? ubi accusas? ubi defendis ius
nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum? 84
cedo mihi ipsius Verris testimonium. videamus quid idem iste iuratus dixerit. AB ACCUSATORE ROGATUS RESPONDIT IN HOC IUDICIO NON PERSEQUI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQUI. quid igitur te iuvat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? legatus cum esses circumsessus cumque, quem ad modum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset insignis iniuria, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? non te ad senatum causam deferre, non de tam atrocibus iniuriis conqueri, non eos homines, qui populum concitarant, consulum
litteris evocandos curare oportuit? nuper M. Aurelio 85
Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi pro-

hibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor illius iniuriae fuisse arguebatur: tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse senatum docuisses, ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, eius autem rei duces et auctores et principes fuisse, quos scribis, Themistagoram et Thessalum, quis non commoveretur? quis non ex iniuria, quae tibi esset facta, sibi provideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? etenim nomen legati eius modi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

34 86 Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque improbissimae cupiditatis: accipite vero avaritiae prope modum in suo genere non levius: Milesios navem poposcit, quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur; illi statim myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt; hoc praesidio Myndum profectus est. nam quid a Milesiis lanae publice abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et iniuriis in magistratum Milesium tametsi dici cum vere tum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermittam eaque omnia testibus integra reservabo; illud, quod neque taceri ullo modo neque dici pro dignitate
87 potest, cognoscite: milites remigesque Miletum Myndo pedibus reverti iubet; ipse myoparonem pulcherrimum, de decem Milesiorum navibus electum, L. Magio et L. Fannio, qui Myndi habitabant, vendidit. hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit: hoc illi navigio ad omnis populi Romani hostis usque a Dianio ad Sinopam navigaverunt. o di immortales! incredibilem avaritiam singularemque audaciam! navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas, ut te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? si te magnitudo maleficii, si hominum existimatio non movebat, ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti sive adeo nefariae praedae tam inlustrem ac tam nobilem civi-
88 tatem testem futuram? an quia tum Cn. Dolabella in

eum, qui ei myoparoni praefuerat Milesiisque rem gestam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat, idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? multum te ista fefellit opinio 35
et quidem multis in locis. semper enim existimasti et maxime in Sicilia satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses aut quod relatum esset tolli coëgisses. hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce: sunt illi quidem dicto audientes, quam diu adsunt ei, qui imperant; simulac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam ascribunt cur non tum in litteras relatum sit. manent istae litterae 89
Mileti, manent et dum erit illa civitas manebunt. decem enim navis iussu L. Murenae populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano fecerat, sic ut pro sua quaeque parte Asiae ceterae civitates; quam ob rem unam ex decem, non praedonum repentino adventu, sed legati latrocinio, non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam in litteras publicas rettulerunt. sunt 90
Romae legati Milesii, homines nobilissimi ac principes civitatis; qui tametsi mensem Februarium et consulum designatorum nomen exspectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt; dicent, inquam, et religione adducti et domesticarum legum metu quid illo myoparone factum sit; ostendent C. Verrem in ea classe, quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse.

C. Malleolo quaestore C. Dolabellae occiso duas sibi 36
hereditates venisse arbitratus est, unam quaestoriae procurationis; nam a Dolabella statim pro quaestore iussus est esse; alteram tutelae; nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in 91
provinciam sic [copiose] profectus erat, ut domi prorsus nihil relinqueret; praeterea pecunias occuparat apud populos et syngraphas fecerat; argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat; nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate; grande pondus argenti, fami-

liam magnam. multos artifices, multos formosos homines reliquit. iste quod argenti placuit invasit; quae mancipia voluit abduxit; vina ceteraque, quae in Asia facile comparantur, quae ille reliquerat, asportavit; reliqua ven-
92 didit, pecuniam exegit: cum ad HS viciens quinquiens redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit; servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et litteratos, suos esse dicebat, se emisse. cum saepius mater et avia pueri postularent, uti, si non redderet pecuniam nec rationem daret, diceret saltem quantum pecuniae Malleoli deportasset, a multis efflagitatus aliquando dixit HS deciens; deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit; expensa Chrysogono servo HS sexcenta milia accepta pupillo Malleolo rettulit. quo modo ex deciens HS sexcenta sint facta, quo modo DC eodem modo quadrarint, ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta sint, quo modo Chrysogono expensa lata sint, cur id
93 nomen infimum in lituraque sit vos existimabitis. tamen HS sexcenta milia cum accepta rettulisset, HS quinquaginta milia soluta non sunt; homines, postea quam reus factus est, redditi alii sunt, alii etiam nunc retinentur;
37 peculia omnium vicariique retinentur. haec est istius praeclara tutela. en cui tuos liberos committas; en memoriam mortui sodalis, en metum vivorum existimationis. cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam praebuisset, cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia, contentus his tam opimis rebus non fuisti, manus a tutela, manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti? iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumveniunt; non hi, qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique sunt; Malleolus a me productus est et mater eius atque avia, quae miserae flentes eversum a te puerum patriis bonis esse dixerunt.
94 quid exspectas? an dum ab inferis ipse Malleolus exsistat atque abs te officia tutelae, sodalitatis familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. homo avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio; si non quae abstulisti, at quae confessus es. cur cogis sodalis filium hanc primam

in foro vocem cum dolore et querimonia emittere? cur
sodalis uxorem, sodalis socrum, domum denique totam
sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur puden-
tissimas lectissimasque feminas in tantum virorum con-
ventum insolitas invitasque prodire cogis? recita omnium
testimonia. Testimonium matris et aviae.

Pro quaestore vero quo modo iste commune Milya- 38 95
dum vexarit, quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam
Phrygiamque totam frumento imperando, aestimando,
hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi aesti-
matione adflixerit non est necesse demonstrare verbis.
hoc scitote, [his nominibus, quae res per hunc gestae
sunt,] cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia,
saccos imperaret neque ea sumeret proque his rebus pe-
cuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellae HS
ad triciens litem esse aestimatam; quae omnia etiam si
voluntate Dolabellae fiebant, per istum tamen omnia
gerebantur. consistam in uno nomine; multa enim sunt 96
ex eodem genere. recita. De litibus aestimatis Cn. Do-
labellae pr. pecuniae redactae. Quod a communi Milya-
dum... te haec coëgisse, te aestimasse, tibi pecuniam
numeratam esse dico, eademque vi et iniuria, cum pe-
cunias maximas cogeres, per omnis partis provinciae te
tamquam aliquam calamitosam pestem tempestatemque
pervasisse demonstro. itaque M. Scaurus, qui Cn. Do- 97
labellam accusavit, istum in sua potestate ac dicione
tenuit: homo adulescens cum istius in inquirendo multa
furta ac flagitia cognosset, fecit perite et callide: volumen
eius rerum gestarum maximum isti ostendit; ab homine
quae voluit in Dolabellam abstulit; istum testem pro-
duxit; dixit iste quae velle accusatorem putavit. quo ex
genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si uti vo-
luissem, magna copia fuisset; qui ut se periculo litium,
coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem descen-
suros pollicebantur. eorum ego voluntatem omnium re- 98
pudiavi: non modo proditori, sed ne perfugae quidem
locus in meis castris cuiquam fuit. forsitan meliores illi
accusatores habendi sint, qui haec omnia fecerunt. ita
est: sed ego defensorem in mea persona, non accusato-
rem, maxime laudari volo. rationes ad aerarium, ante

quam Dolabella condemnatus est, non audet referre; impetrat a senatu, ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret, perinde quasi exscribendi potestatem non haberet. solus
39 est hic, qui numquam rationes ad aerarium referat. audistis quaestoriam rationem tribus versiculis relatam; legationis non, nisi condemnato et eiecto eo, qui posset reprehendere; nunc denique praeturae, quam ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non
99 rettulit. quaestores sese in senatu exspectare dixit, perinde quasi non, ut quaestor sine praetore possit rationem referre — ut tu, Hortensi, ut omnes — eodem modo sine quaestore praetor. dixit idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis quam causa placuit: probaverunt. verum quaestores quoque iam pridem venerunt. cur non rettulisti? illarum rationum ex ea faece legationis quaestoriaeque tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata [Ex litibus
100 aestimatis Dolabellae pr. et pro pr.] quod minus Dolabella Verri acceptum rettulit, quam Verres illi expensum tulerit, HS quingenta triginta quinque milia, et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo milia, et quod plus frumenti fecit accepisse istum, HS deciens et octingenta milia, quod tu homo castissimus aliud in tabulis habebas. hinc illae extraordinariae pecuniae, quas nullo duce tamen aliqua ex particula investigamus, redundarunt; hinc ratio cum Q. et Cn. Postumis Curtiis, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum; hinc HS quater deciens P. Tadio numeratum Athenis testibus planum faciam; hinc empta apertissime praetura, nisi forte id etiam dubium est quo modo iste praetor
101 factus sit. homo scilicet aut industria aut opera probata aut frugalitatis existimatione praeclara aut denique, id quod levissimum est, adsiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita gessisset, quem ad modum cognovistis, Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione iacuisset, sed in adsidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repente,

ut Romam venit, gratis praetor factus est. alia porro
pecunia ne accusaretur data. cui sit data nihil ad me,
nihil ad rem pertinere arbitror; datam quidem esse tum
inter omnis recenti negotio facile constabat. homo stul- 102
tissime et amentissime, tabulas cum conficeres et cum
extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles, satis
te elapsurum omni suspitione arbitrabare, si, quibus pe-
cuniam credebas, his expensum non ferres neque in tuas
tabulas nomen ullum referres, cum tot tibi nominibus ac-
ceptum Curtii referrent? quid proderat tibi te expensum
illis non tulisse? an tuis solis tabulis te causam dicturum
existimasti?

Verum ad illam iam veniamus praeclaram praeturam 40 103
criminaque ea, quae notiora sunt his, qui adsunt, quam
nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus; in
quibus non dubito quin offensionem neglegentiae vitare
atque effugere non possim. multi enim ita dicent 'de illo
nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam non attigit,
quae mihi aut quae amico meo facta est, quibus ego in
rebus interfui.' his omnibus, qui istius iniurias norunt,
[hoc est, populo Romano universo,] me vehementer ex-
cusatum volo non neglegentia mea fore, ut multa prae-
teream, sed quod alia testibus integra reservari velim,
multa autem propter rationem brevitatis ac temporis
praetermittenda existimem. fatebor etiam illud invitus,
me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuum
peccato praeterire passus sit, omnia, quae ab isto com-
missa sint, non potuisse cognoscere. quapropter ita me
de praeturae criminibus auditote, ut ex utroque genere
et iuris dicendi et sartorum tectorum exigendorum ea
postuletis, quae maxime digna sint eo reo, cui parvum
ac mediocre obici nihil oporteat. nam ut praetor factus 104
est, qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus
est urbanae provinciae, magis ex sua Chelidonisque quam
ex populi Romani voluntate; qui principio qualis in edicto
constituendo fuerit cognoscite. C. Annius Asellus mor- 41
tuus est C. Sacerdote praetore; is cum haberet unicam
filiam neque census esset, quod eum natura hortabatur,
lex nulla prohibebat fecit, ut filiam bonis suis heredem
institueret. heres erat filia. omnia faciebant cum pupilla,

legis aequitas, voluntas patris, edicta praetorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus.
105 iste praetor designatus — utrum admonitus an temptatus an, qua est ipse sagacitate in his rebus, sine duce ullo, sine indice pervenerit ad hanc improbitatem nescio: vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite — appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam; non enim mihi persuadetur istum ab illo prius appellatum; dicit se posse ei condonare edicto hereditatem, docet hominem quid possit fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem summittebat; malebat pecuniam accipere ne quid novi ediceret quam ut hoc edictum tam improbum et tam inhumanum
106 interponeret. tutores pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quem ad modum in rationem inducerent, quem ad modum sine periculo suo dare possent non videbant; simul istum fore tam improbum non arbitrabantur: saepe appellati pernegaverunt. iste ad arbitrium eius, cui condonabat hereditatem ereptam a liberis, quam aequum edictum conscripserit, quaeso, cognoscite. CUM INTELLEGAM, LEGEM VOCONIAM... quis umquam crederet mulierum adversarium Verrem futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? cupiditati hominum ait se obviam ire. quis potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? dic, quaeso, cetera: delectat enim me hominis gravitas, scientia iuris, praetoris auctoritas. recita. QUI AB A. POSTUMIO, Q. FULVIO CENSORIBUS,
107 POSTVE EA .... FECIT, FECERIT. 'fecit, fecerit?' quis umquam edixit isto modo? quis umquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum
42 reprehendi neque ante edictum provideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbum, non inofficiosum, non inhumanum. quod si ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat: imitatus esses ipsum illum Voconium, qui lege sua here-

ditatem ademit nulli neque virgini neque mulieri; sanxit
in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis
heredem virginem neve mulierem faceret. in lege Vo- 108
conia non est FECIT, FECERIT; neque in ulla praeteritum
tempus reprehenditur nisi eius rei, quae sua sponte tam
scelerata et nefaria est, ut, etiam si lex non esset, magno
opere vitanda fuerit; atque in eis ipsis rebus multa vi-
demus ita sancta esse legibus, ut ante facta in iudicium
non vocentur: Cornelia testamentaria, nummaria, ceterae
complures, in quibus non ius aliquod novum populo con-
stituitur, sed sancitur, ut quod semper malum facinus
fuerit, eius quaestio ad populum pertineat ex certo tem-
pore. de iure vero civili si quis novi quid instituit, is 109
non omnia, quae ante acta sunt, rata esse patietur? cedo
mihi leges Atinias, Furias, Fusias, ipsam, ut dixi, Vo-
coniam, omnis praeterea de iure civili: hoc reperies in
omnibus statui ius, quo post eam legem populus utatur.
qui plurimum tribuunt edicto praetoris edictum legem
annuam dicunt esse: tu edicto plus amplecteris quam
lege. si finem edicto praetoris adferunt Kalendae Ianua-
riae, cur non initium quoque edicti nascitur a Kalendis
Ianuariis? an in eum annum progredi nemo poterit edicto,
quo praetor alius futurus est: in illum, quo alius praetor
fuit, regredietur? ac si hoc iuris non unius hominis causa 110
edixisses, cautius composuisses. scribis: QUI.... HEREDEM 43
FECIT, FECERIT. quid, si plus legarit quam ad heredem
heredesve perveniat, quod per legem Voconiam ei, qui
census non sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit,
non caves? quia non iuris, sed hominis causam verbis
amplecteris, ut facile appareat te pretio, non iure esse
commotum. atque hoc si in posterum edixisses, *etsi*
minus esset nefarium, tamen esset improbum; sed tum
vituperari posset, in discrimen venire non posset, nemo
enim committeret: nunc est eius modi edictum, ut quivis
intellegat non populo esse scriptum, sed P. Annii secun-
dis heredibus. itaque cum abs te caput illud tam multis 111
verbis mercennarioque prooemio esset ornatum, ecquis
inventus est postea praetor qui idem illud ediceret? non
modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam ne
quis ediceret. nam post te praetorem multi in isdem

causis fuerunt: in his nuper Annaea de multorum pro-
pinquorum sententia pecuniosa mulier quod censa non
erat, testamento fecit heredem filiam. iam hoc magnum
iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod
Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse ne
quis reperiretur qui [istius institutum] sequi vellet; solus
enim tu inventus es cui non satis fuerit corrigere testa-
112 menta vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. tu
ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti; voluisti, ex impro-
viso si quae res nata esset, ex urbano edicto decernere:
quam postea tibi tu defensionem relinquebas, in ea maxime
offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto provin-
44 ciali repudiabas. atque ego non dubito quin, ut mihi,
cui mea filia maxime cordi est, res haec acerba videtur
atque indigna, sic uni cuique vestrum, qui simili sensu
atque indulgentia filiarum commovemini. quid enim na-
tura nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est
dignius in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque
113 consumatur? homo importunissime, cur tantam iniuriam
P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius
atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria, vo-
luntate patris, iure, legibus tradita eriperes et cui tibi
esset commodum condonares? quibuscum vivi bona nostra
partimur, eis praetor adimere, nobis mortuis, bona for-
tunasque poterit? Nec petitionem inquit nec possessionem
dabo. eripies igitur pupillae togam praetextam? detrahes
ornamenta non solum fortunae, sed etiam ingenuitatis?
miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos
isse? miramur istum de provincia decedentem clam Sy-
racusis profugisse? nos si alienam vicem pro nostra in-
iuria doleremus, vestigium istius in foro nullum esset re-
114 lictum. pater dat filiae: prohibes. leges sinunt: tamen
te interponis. de suis bonis ita dat, ut ab iure non abeat:
quid habes quod reprehendas? nihil, opinor. at ego con-
cedo: prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si potest
tibi dicto audiens esse quisquam. eripias tu voluntatem
mortuis, bona vivis, ius omnibus? hoc populus Romanus
non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic
iudicio reservasset?

Postea quam ius praetorium constitutum est, semper

hoc iure usi sumus: si tabulae testamenti non proferren-
tur, tum, uti quemque potissimum heredem esse opor-
teret, si is intestatus mortuus esset, ita secundum eum
possessio daretur. qua re hoc sit aequissimum facile est
dicere, sed in re tam usitata satis est ostendere omnis
antea ius ita dixisse et hoc vetus edictum translaticium-
que esse. cognoscite hominis aliud in re vetere edictum 45 115
novum, et simul, dum est unde ius civile discatur, adu-
lescentis in disciplinam ei tradite: mirum est hominis
ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus
est ante istum praetorem; eius testamentum erat nullum;
lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. si habuisset
iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt,
possessio Minuciae genti esset data: si quis testamento
se heredem esse arbitraretur, quod tum non exstaret, lege
ageret in hereditatem, aut, pro praede litis vindiciarum
cum satis accepisset, sponsionem faceret et ita de here-
ditate certaret. hoc, opinor, iure et maiores nostri et
nos semper usi sumus. videte ut hoc iste correxerit.
componit edictum eis verbis, ut quivis intellegere posset 116
unius hominis causa conscriptum esse: tantum quod ho-
minem non nominat, causam quidem totam perscribit,
ius, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium neglegit.
EX EDICTO URBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITUR.... SI POS-
SESSOR SPONSIONEM NON FACIET. iam quid ad praetorem,
uter possessor sit? nonne id quaeri oportet, utrum pos-
sessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non
moves possessione; si possessor non esset, non dares.
nusquam enim scribis neque tu aliud quicquam edicto
amplecteris nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas.
iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE AMBIGITUR ET TA- 117
BULAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINUS MULTIS SIGNIS QUAM
E LEGE OPORTET AD ME PROFERENTUR, SECUNDUM TABULAS TE-
STAMENTI POTISSIMUM POSSESSIONEM DABO. hoc translaticium
est; sequi illud oportet: SI TABULAE TESTAMENTI NON PROFE-
RENTUR. quid ait? SE EI DATURUM, QUI SE DICAT HEREDEM
ESSE. quid ergo interest proferantur necne? si protulerit,
uno signo ut sit minus quam ex lege oportet, non des
possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis.
quid nunc dicam neminem umquam hoc postea alium

edixisse? valde sit mirum neminem fuisse qui istius se similem dici vellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim iam mercedem; item ut illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis edixit idem, quod omnes Romae praeter istum: Ex edicto Siciliensi. Si de hereditate ambigitur. . . .

46 118 ac, per deos immortales, quid est quod de hoc dici possit? iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris? utrum digniores homines esse existimasti eos, qui habitant in provincia, quam nos, qui aequo iure uterentur, an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda: non de hereditatum quidem possessionibus, non de mulierum hereditatibus. nam in utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romae solet. quae Romae magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video.

119 Et, cum edictum totum eorum arbitratu, quam diu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur, tum vero in magistratu contra illud ipsum edictum suum sine ulla religione decernebat; itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod iste aliter atque ut edixerat decrevisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire; quem iste conlegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro; sed eo leviores istius iniuriae videbantur, quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines

120 uterentur. nam, quaeso, redite in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicundo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure civili consuli solent, quam plena ac referta Chelidonis: a qua muliere cum erat ad eum ventum et in aurem eius insusurratum, alias revocabat eos,

inter quos iam decreverat decretumque mutabat, alias inter aliquos contrarium sine ulla religione decernebat ac proximis paulo ante decreverat. hinc [illi] homines erant 121
[qui] etiam ridiculi [inveniebantur] ex dolore: quorum alii, id quod saepe audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse verrinum; alii etiam frigidiores erant, sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem exsecrabantur, qui verrem tam nequam reliquisset. quae ego non commemorarem — neque enim perfacete dicta neque porro hac severitate digna sunt — nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam [et iniquitatem tum] in ore volgi atque in communibus proverbiis esse versatam.

In plebem vero Romanam utrum superbiam prius 47 122
commemorem an crudelitatem? sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. oblitosne igitur hos putatis esse quem ad modum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus plebis in contione egit, cum eum, quem iste virgis ceciderat, in conspectum populi Romani produxisset; cuius rei recognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. superbia vero quae 123
fuerit quis ignorat? quem ad modum iste tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos et honestos compluris fecit heredes; in eis fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum: ei cum cautum vellet, scripsit ut heredes iurarent se curaturos, ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium illum proscriptum perveniret. libertus iurat; ceteri heredes adeunt ad Verrem; docent non oportere se id iurare facturos esse, quod contra legem Corneliam esset: [quae proscriptum iuvari vetaret.] impetrant ut ne iurent; dat his possessionem. id ego non reprehendo: etenim erat iniquum homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quicquam dari. libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur; itaque ei Verres posses- 124
sionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuvare; simul ut esset poena, quod alterius patroni testamento obtemperasset. das possessionem ei, qui non iuravit: concedo; praetorium est. adimis

tu ei, qui iuravit: quo exemplo? 'proscriptum iuvat; lex est; poena est.' quid ad eum, qui ius dicit? utrum reprehendis, quod patronum iuvabat eum, qui in miseriis erat, an, quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? utrum horum reprehendis? et hoc tum de sella vir optimus dixit 'equiti Romano tam locupleti libertinus homo sit heres?' o modestum ordinem, quod illinc vivus surrexerit!

125 Possum sexcenta decreta proferre, in quibus ut ego
non dicam pecuniam intercessisse, ipsa decretorum novi-
tas iniquitasque declarat. verum, ut ex uno de ceteris
coniecturam facere possitis, id quod priore actione co-
48 gnostis, audite. C. Sulpicius Olympus fuit; is mortuus
est C. Sacerdote praetore, nescio an ante quam Verres
praeturam petere coepit; fecit heredem M. Octavium
Ligurem. Ligur hereditatem adiit; possedit Sacerdote
praetore sine ulla controversia. postea quam Verres ma-
gistratum iniit, ex edicto istius [quod edictum Sacerdos
non habuerat,] Sulpicii patroni filia sextam partem heredi-
tatis ab Ligure petere coepit. Ligur non aderat; L. frater
eius causam agebat; aderant amici, propinqui. dicebat
iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se
ire iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat;
docebat edictum eius non oportere in eas hereditates
valere, quae ante eum praetorem venissent; si hoc tum
fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum
non fuisse. aequa postulatio, summa hominum auctori-
126 tas pretio superabatur. venit Romam Ligur; non dubi-
tabat quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae, auctoritate sua commovere hominem posset: domum ad eum venit; rem demonstrat; quam pridem sibi hereditas venisset docet. quod facile homini ingenioso fuit in causa aequissima, multa quae quemvis commovere possent dixit; ad extremum petere coepit, ne usque eo suam auctoritatem despiceret, gratiam contemneret, ut se tanta iniuria adficeret. homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventicia atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset; debere eum aiebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. non possum illa planius commemorare, quam

ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. quid est, 127
Verres? utrum ne his quidem testibus credetur, an haec
ad rem non pertinent? non credemus M. Octavio? non
L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est, [Verres,]
quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id,
quod dicunt, leve est? nihil levius, quam praetorem ur-
banum hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus,
quibus hereditas venerit, coheredem praetorem esse
oportere. an vero dubitamus quo ore iste ceteros ho-
mines inferiores loco, auctoritate, ordine, quo ore homines
rusticanos ex municipiis, quo denique ore, quos numquam
liberos putavit, libertinos homines solitus sit appellare,
qui ob ius dicendum M. Octavium Ligurem, hominem
ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, co-
piis, poscere pecuniam non dubitarit?

In sartis tectis vero quem ad modum se gesserit, quid 49
ego dicam? dixerunt qui senserunt; sunt alii qui dicant;
notae res atque manifestae prolatae sunt et proferentur.
dixit Cn. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. 128
Titinii, iudicis tui, tibi pecuniam se dedisse. Recita Cn.
Fannii testimonium. nolite Cn. Fannio [dicenti] credere;
noli, inquam, tu, Q. Titini, Cn. Fannio, fratri tuo credere.
dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat avari-
tiae et audaciae, quae vitia videntur in quemvis potius
quam in istum convenire. dixit Q. Tadius, homo fami-
liarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere
et nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse
ostendit. Recita nomina Q. Tadii. Recita testimonium Q.
Tadii. ne Tadii quidem tabulis nec testimonio credemus?
quid igitur in iudiciis sequemur? quid est aliud omnibus
omnia peccata et maleficia concedere, nisi hoc hominum
honestorum testimoniis et virorum bonorum tabulis non
credere? nam quid ego de cotidiano sermone querimo- 129
niaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo
furto seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse
in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento,
quod templum in oculis cotidianoque aspectu populi Ro-
mani positum est, quo saepe numero senatus convocatur,
quo maximarum rerum frequentissimae cotidie advoca-
tiones fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciae

50 suae monumentum aeternum relinquere? aedem Castoris,
130 iudices, P. Iunius habuit tuendam de L. Sulla Q. Metello consulibus. is mortuus est; reliquit pupillum parvum filium. cum L. Octavius C. Aurelius consules aedis sacras locavissent neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ei praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos et M. Caesius, factum est senatus consultum, quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres P. Caelius praetores cognoscerent et iudicarent. qua potestate iste permissa, ***, ut ex Cn. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis. verum tamen cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere iudicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed
131 videre cotidie possemus. quaesivit quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat; scire volebat ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat: monumentum illa amplitudine, illo opere quamvis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum in quo moliri praedarique posset arbitra-
132 batur. L. Habonio aedem Castoris tradi oportebat; is casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris; cum eo sine ullo intertrimento convenerat iam quem ad modum traderetur. iste ad se Habonium vocat; quaerit ecquid sit quod a pupillo traditum non sit quod exigi debeat. cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse; signa et dona comparere omnia; ipsum templum omni opere esse integrum, indignum isti videri coepit ex tanta aede tantoque opere se non opimum
51 133 praeda, praesertim a pupillo, discedere. venit ipse in aedem Castoris; considerat templum; videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra: versat se; quaerit quid agat. dicit [ei] quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos 'tu, Verres, hic quod moliare non habes, nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere.' homo omnium rerum imperitus quaerit quid sit ad perpendiculum.

dicunt ei fere nullam esse columnam, quae ad perpendiculum esse possit. 'nam mehercule' inquit 'sic agamus: columnae ad perpendiculum exigantur.' Habonius, qui 134
legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, et qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo tradendum esset, negat id sibi deberi; negat oportere exigi. iste Habonium quiescere iubet et simul ei non nullam spem societatis ostendit; hominem modestum et minime pertinacem facile coërcet; columnas ita se exacturum esse confirmat. nova res atque improvisa pupilli calamitas 135
nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Titio tutori, homini frugalissimo. hi rem ad virum primarium, summo officio ac virtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. venit ad Verrem M. Marcellus; petit ab eo pro sua fide ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur evertere. iste, qui iam spe atque opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis neque auctoritate M. Marcelli commotus est; itaque quem ad modum ostendisset, se id exacturum esse respondit. cum sibi omnis 136
ad istum adlegationes difficilis, omnis aditus arduos ac potius interclusos viderent, apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas [pro pretio], non gratia valeret, statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone, quae isto praetore non modo in iure civili privatorumque omnium controversiis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectisque dominata est. venit ad Chelidonem 52 137
C. Mustius, eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus; venit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus; venit homo summo pudore, summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Titius tutor. o multis acerbam, o miseram atque indignam praeturam tuam! ut omittam cetera, quo tandem pudore talis viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla condicione istam turpitudinem subissent, nisi officii necessitudinisque ratio coëgisset. veniunt, ut

dico, ad Chelidonem. domus erat plena: nova iura,
nova decreta, nova iudicia petebantur. 'mihi det pos-
sessionem' 'mihi ne adimat' 'in me iudicium ne det'
'mihi bona addicat.' alii nummos numerabant; ab aliis
tabellae obsignabantur; domus erat non meretricio con-
138 ventu, sed praetoria turba referta. simul ac potestas
primum data est, adeunt hi, quos dixi. loquitur C.
Mustius; rem demonstrat; petit auxilium; pecuniam pol-
licetur. respondit illa, ut meretrix, non inhumaniter:
libenter ait se esse facturam et cum isto se diligenter
sermocinaturam; reverti iubet. tum discedunt; postridie
revertuntur. negat illa posse hominem exorari; per-
magnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse.
53 vereor ne quis forte de populo, qui priore actione non
adfuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt in-
credibilia, fingi a me arbitretur: ea vos antea, iudices,
139 cognovistis. dixit iuratus P. Titius, tutor pupilli Iunii;
dixit M. Iunius tutor et patruus; Mustius dixisset, si vi-
veret; sed recenti re de Mustio auditum est; dixit L. Do-
mitius, qui cum sciret me ex Mustio vivo audisse, quod eo
sum usus plurimum — etenim iudicium, quod prope om-
nium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno de-
fendente vicit — cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius, me
scire ad eum res omnis Mustium solitum esse deferre, tamen
de Chelidone reticuit quoad potuit; alio responsionem suam
derivavit. tantus in adulescente clarissimo ac principe
iuventutis pudor fuit, ut aliquam diu, cum a me premere-
tur, omnia potius responderet, quam Chelidonem nomi-
naret. primo necessarios istius ad eum adlegatos esse
dicebat; deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit.
140 non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse
praeturam, quam L. Domitius ab se nominari vix sibi
54 honestum esse arbitrabatur? reiecti a Chelidone capiunt
consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. cum
Habonio tutore, quod erat vix HS quadraginta milium,
transigunt HS ducentis milibus. refert ad istum rem
Habonius: ut sibi videatur, satis grandem pecuniam et
satis impudentem esse. iste, qui aliquanto plus cogitasset,
male accipit verbis Habonium; negat eum sibi illa deci-
sione satis facere posse; ne multa, locaturum se esse

confirmat. tutores hoc nesciunt; quod actum erat cum 141
Habonio, putant id esse certissimum; nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. iste vero non procrastinat; locare incipit, non proscripta neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. itaque renuntiat Habonius illam decisionem tutoribus. accurrunt tamen ad tempus tutores; digitum tollit Iunius patruus; isti color immutatus est; voltus, oratio, mens denique excidit. quid ageret coepit cogitare: si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam praedam esse. itaque excogitat — quid? nihil ingeniose, nihil ut quisquam posset dicere 'improbe, verum callide;' nihil ab isto vafrum, nihil veteratorium exspectaveritis; omnia aperta, omnia perspicua
reperientur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo 142
opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. quod est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. ubi illa consuetudo in bonis, praedibus praediisque vendundis omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima condicione sit is, cuia res, cuium periculum? excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam oportebat. quid enim? quisquam ad meam pecuniam me invito aspirat, quisquam accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum dico; probatio futura est tua, qui locas; praedibus et praediis populo cautum est; [et,] si non putas cautum, scilicet tu, praetor, in mea bona quos voles immittes; me ad meas fortunas defendendas accedere non
sines? operae pretium est legem ipsam cognoscere: dicetis 55 143
eundem conscripsisse qui illud edictum de hereditate: recita. LEX OPERI FACIUNDO. QUAE PUPILLI IUNII.... dic, dic, quaeso, clarius. C. VERRES PRAETOR URBANUS ADDIDIT. corriguntur leges censoriae. quid enim? video in multis veteribus legibus: CN. DOMITIUS L. METELLUS CENSORES ADDIDERUNT; L. CASSIUS CN. SERVILIUS CENSORES ADDIDERUNT. volt aliquid eiusmodi C. Verres. dic. quid addidit? recita. QUI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBUS ...., SOCIUM NE ADMITTITO NEVE PARTEM DATO NEVE REDIMITO. quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat et esset amplius, si velles, populo cautum

144 praedibus et praediis. hic te si res ipsa, si indignitas iniuriae tuae non commovebat, si pupilli calamitas, si propinquorum lacrimae, si D. Bruti, cuius praedia suberant, periculum, si M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat, ne illud quidem animadvertebas, eius modi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses — in tabulas enim legem rettulisti — neque cum defensione aliqua confiteri? addicitur opus HS IↃLX milibus, cum tutores HS LXXX milibus id opus ad illius iniquissimi hominis arbitrium se effecturos esse clamarent.
145 etenim quid erat operis? id, quod vos vidistis: omnes illae columnae, quas dealbatas videtis, machina apposita nulla impensa deiectae eisdem lapidibus repositae sunt. hoc tu HS IↃLX locavisti. atque in illis columnis dico esse, quae a tuo redemptore commotae non sint; dico esse ex qua tantum tectorium vetus delitum sit et novum inductum. quod si tanta pecunia columnas dealbari pu-
56 tassem, certe numquam aedilitatem petivissem. at ut
146 videatur tamen res agi et non eripi pupillo: SI QUID OPERIS CAUSA RESCIDERIS, REFICITO. quid erat quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? QUI REDEMERIT, SATIS DET DAMNI INFECTI EI, QUI A VETERE REDEMPTORE ACCEPIT. deridet, cum sibi ipsum iubet satis dare Habonium. PECUNIA PRAESENS SOLVETUR. cuius de bonis? eius, qui, quod tu HS IↃLX locasti, se HS LXXX milibus effecturum esse clamavit. cuius de bonis? pupilli, cuius aetatem et solitudinem, etiam si tutores non essent, defendere praetor debuit; tutoribus defendentibus non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum una ademisti. HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE FACITO. quid est suo
147 CUIQUE? lapis aliquis caedendus et apportandus fuit? machina una; nam illo non saxum, non materies ulla advecta est; tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucae operae [fabrorum] mercedis tulerunt et manu pretii machina. utrum existimatis minus operis esse unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo an quattuor illas reponere? nemo dubitat quin multo maius sit novam facere. ostendam in aedibus privatis longa difficilique vectura columnas singulas ad im-
148 pluvium HS ccIↃↃ ccIↃↃ non minus magnas locatas. sed

ineptum est de tam perspicua eius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum ascripserit Rediviva sibi habeto, quasi quicquam redivivi ex opere illo tolleretur ac non totum opus ex redivivis constitueretur. at enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum pervenire; poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. omnes exclusi sunt non minus aperte quam pupillus. diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembris; locat circiter Idus Septembris; angustiis temporis excluduntur omnes. quid ergo? Habonius istam diem 57 149
quo modo adsequitur? nemo Habonio molestus est neque Kalendis Decembribus neque Nonis neque Idibus; denique aliquanto ante in provinciam iste proficiscitur, quam opus effectum est: postea quam reus factus est, primo negabat se opus in acceptum referre posse; cum instaret Habonius, in me causam conferebat, quod eum codicem obsignassem; petit a me Habonius et amicos adlegat; facile impetrat; iste quid ageret nesciebat: si in acceptum non rettulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum; Habonium porro intellegebat rem totam esse patefacturum — tametsi quid poterat esse apertius, [quam nunc est] ut uno minus teste haberet? Habonio opus in acceptum rettulit quadriennio post quam diem operi dixerat. hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, 150
non esset usus: cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebant, qui sibi ereptam praedam arbitraretur. nunc ne argumentemur quo ista pecunia pervenerit, facit ipse indicium: primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS IↃLX milia numeravit, quod iam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis, de HS IↃLX milibus remisit D. Bruto HS CX milia: hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset; deinde nummi numerati sunt Cornificio, quem scribam suum fuisse negare non potest; postremo ipsius Habonii tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita nomina Habonii. 58 151
hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium praetextatum venisse in vestrum conspectum et stetisse

eum patruo testimonium dicente questus est et me populariter agere atque invidiam commovere quod puerum producerem clamitavit. quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid invidiosum? Gracchi credo aut Saturnini aut alicuius hominis huius modi produxeram filium, ut nomine ipso et memoria patris animos imperitae multitudinis commoverem? P. Iunii erat hominis de plebe Romana filius, quem pater moriens cum tutoribus et propinquis tum legibus, tum aequitati magistratuum,
152 tum iudiciis vestris commendatum putavit: hic istius scelerato nefarioque latrocinio bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum, cuius opera ipse multos annos esset in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitum videret. itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed causa, non vestitus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam commovebat, quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat; vestitus enim neminem commovebat is, quem illi mos et ius ingenuitatis dabat: quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse graviter tum et acerbe
153 homines ferebant. neque erant illae lacrimae populares magis quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum, qui sententiam laturi sunt; ideo quod communis est causa, commune periculum; communi praesidio talis improbitas tamquam aliquod incendium restinguendum est. habemus enim liberos parvos; incertum est quam longa cuiusque nostrum vita futura sit; consulere vivi ac prospicere debemus, ut illorum solitudo et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. quis est enim qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? mater, credo. scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria; minus illa deos hominesque implorante iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. tutoresne defendent? perfacile vero apud istius modi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris in causa pupilli Iunii et oratio et voluntas et auctoritas repudiata est.

59
154 Quaerimus etiam quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit, qualis in bello

praedonum praedo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? dubitamus quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit, qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas quam ille omnis aedificandas locaverit? exspectamus quid dicant ex Sicilia testes? quis umquam templum illud aspexit quin avaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae testis esset? quis a signo Vortumni in circum maximum venit quin is uno quoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam tensarum atque pompae eius modi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. te putet quisquam, cum ab Italia freto diiunctus esses, sociis temperasse, qui aedem Castoris testem tuorum furtorum esse volueris, quam populus Romanus cotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferent, videbunt?

Atque etiam iudicium in praetura publicum exercuit: 60 155
non enim praetereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio, qui adductus est in iudicium, verbo, quod, cum esset tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam; re vera, quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. de quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sint, id quod mihi non est necesse: tantum dicam, paucos homines, ut levissime appellem, adrogantis hoc adiutore Q. Opimium per ludum et iocum fortunis omnibus evertisse. is mihi etiam queritur, quod 156
a nobis IX solis diebus prima actio sui iudicii transacta sit, cum apud istum ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudicii saepissime est actum in senatu, ut genus hoc totum multarum atque eius modi iudiciorum tolleretur. iam vero in bonis Q. Opimii vendendis quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit longum est dicere; hoc dico: nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis causa putatote. iam qui ex 157
calamitate senatoris populi Romani, cum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre et manubias detrahere conatus sit, is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?

61 Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est: non enim me tua solum et iudicum auctoritas, sed etiam anulus aureus scribae tui deterret. non dicam id, quod probare difficile est; hoc dicam, [quod ostendam,] multos ex te viros primarios audisse, cum diceres ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris; nam qua invidia C. Iunius conflagravit, ea,
158 nisi providisses, tibi ipsi tum pereundum fuisset. hoc modo iste sibi et saluti suae prospicere didicit, referendo in tabulas et privatas et publicas quod gestum non esset, tollendo quod esset et semper aliquid demendo, mutando, interpolando; eo enim usque progreditur, ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. eius modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putavit per sodalem suum Q. Curtium, iudicem quaestionis suae; cui ego nisi vi populi et hominum clamore atque convitio restitissem, ex hac decuria vestra, cuius mihi copiam quam largissimam factam oportebat, quos iste adnuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE

LIBER SECUNDUS

DE PRAETURA SICILIENSI.

Multa mihi necessario, iudices, praetermittenda sunt, 1 1
ut possim aliquo modo aliquando de eis rebus, quae meae fidei commissae sunt, dicere: recepi enim causam Siciliae: ea me ad hoc negotium provincia attraxit. ego tamen hoc onere suscepto [et recepta causa Siciliensi] amplexus animo sum aliquanto amplius: suscepi enim causam totius ordinis, suscepi causam rei publicae, quod putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens et firmus accusator ad iudicium veniret: quo mihi maturius ad Siciliae 2
causam veniendum est relictis ceteris eius furtis atque flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere et ad dicendum temporis satis habere possim.

Atque antequam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, utilitate dicenda; nam cum omnium sociorum provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum praecipue Siciliae, iudices, plurimis iustissimisque de causis: primum, quod omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani applicavit: prima omnium, id quod ornamentum imperii est, provincia est appellata, prima docuit maiores nostros, quam praeclarum esset exteris gentibus imperare; sola fuit ea fide benevolentiaque erga populum Romanum, ut civitates eius insulae, quae semel in amicitiam nostram venissent, numquam postea deficerent, pleraeque autem et maxime inlustres in amicitia perpetuo manerent. itaque maioribus 3
nostris in Africam ex hac provincia gradus imperii factus est; neque enim tam facile opes Karthaginis tantae con-

cidissent, nisi illud et rei frumentariae subsidium et re-
2 ceptaculum classibus nostris pateret. qua re P. Africanus
Karthagine deleta Siculorum urbis signis monumentis-
que pulcherrimis exornavit, ut quos victoria populi Ro-
mani maxime laetari arbitrabatur, apud eos monumenta
victoriae plurima conlocaret. denique ille ipse M. Mar-
cellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam
victi, fidem ceteri [Siculi] perspexerunt, non solum sociis
in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus
temperavit: urbem pulcherrimam, Syracusas, quae cum
manu munitissima esset tum loci natura terra ac mari
clauderetur, cum vi consilioque cepisset, non solum in-
columem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut
esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, con-
tinentiae, cum homines viderent et quid expugnasset et
quibus pepercisset et quae reliquisset: tantum ille hono-
rem habendum Siciliae putavit, ut ne hostium quidem
5 urbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. itaque
ad omnis res sic illa provincia semper usi sumus, ut quic-
quid ex sese posset efferre, id non apud eos nasci, sed
domi nostrae conditum iam putaremus: quando illa fru-
mentum, quod deberet non ad diem dedit? quando id,
quod opus esse putaret, non ultro pollicita est? quando
id, quod imperaretur, recusavit? itaque ille M. Cato sa-
piens cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem ple-
bis Romanae Siciliam nominabat: nos vero experti sumus
[Italico] maximo difficillimoque bello Siciliam nobis non
pro penaria cella, sed pro aerario illo maiorum vetere ac
referto fuisse; nam sine ullo sumptu nostro coriis, tunicis
frumentoque suppeditando maximos exercitus nostros
3 6 vestivit, aluit, armavit. quid? illa quae forsitan ne sen-
tiamus quidem, iudices, quanta sunt! quod multis locu-
pletioribus civibus nostris utimur, quod habent propin-
quam fidelem fructuosamque provinciam, quo facile ex-
currant, ubi libenter negotium gerant, quos illa partim
mercibus suppeditandis cum quaestu compendioque di-
mittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari
libeat, ut denique sedes ac domicilium conlocare; quod
commodum non mediocre rei publicae est, tantum civium
numerum tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque

rebus detineri. et quoniam quasi quaedam praedia po- 7
puli Romani sunt vectigalia nostra atque provinciae, quem
ad modum vos propinquis vestris praediis maxime de-
lectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est
huiusce provinciae. iam vero hominum ipsorum, iudices,
ea patientia, virtus frugalitasque est, ut proxime ad no-
stram disciplinam illam veterem, non hanc, quae nunc
increbruit, videantur accedere: nihil ceterorum simile
Graecorum: nulla desidia, nulla luxuries; contra summus
labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia,
summa diligentia. sic porro nostros homines diligunt, ut
his solis neque publicanus neque negotiator odio sit; ma- 8
gistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tule-
runt, ut numquam ante hoc tempus ad aram legum prae-
sidiumque vestrum publico consilio confugerint, tametsi
et illum annum pertulerant, qui sic eos adflixerat, ut salvi
esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato
venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitue-
retur, et post M. Antonii infinitum illud imperium sense-
rant: sic a maioribus suis acceperant, tanta populi Ro-
mani in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostro-
rum hominum perferendas putarent. in neminem civitates 9
ante hunc testimonium publice dixerunt; hunc denique
ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si
denique uno aliquo in genere peccasset; sed cum perferre
non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam,
cum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populi-
que Romani unius scelere ac libidine perdidissent, hoc
statuerunt, aut istius iniurias per vos ulcisci ac persequi
aut, si vobis indigni essent visi quibus opem auxiliumque
ferretis, urbis ac sedis suas relinquere, quando quidem
agros iam ante istius iniuriis exagitati reliquissent. hoc 4 10
consilio a L. Metello legationes universae petiverunt, ut
quam primum isti succederet; hoc animo totiens apud
patronos de suis miseriis deplorarunt; hoc commoti dolore
postulata consulibus, quae non postulata, sed in istum
crimina viderentur esse, ediderunt. fecerunt etiam ut
me, cuius fidem continentiamque cognoverant, prope de
vitae meae statu dolore ac lacrimis suis deducerent, ut
ego istum accusarem, a quo mea longissime ratio volun-

tasque abhorrebat; quamquam in hac causa multo pluris
partis mihi defensionis quam accusationis suscepisse vi-
11 deor; postremo homines ex tota provincia nobilissimi
primique publice privatimque venerunt, gravissima atque
amplissima quaeque civitas vehementissime suas iniurias
persecuta est. at quem ad modum, iudices, venerunt?
videor enim mihi iam liberius apud vos pro Siculis lo-
qui debere, quam forsitan ipsi velint: saluti [enim] po-
tius eorum consulam quam voluntati: ecquem existima-
tis ulla umquam in provincia reum absentem contra in-
quisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate
esse defensum? quaestores utriusque provinciae, qui isto
12 praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt; his
porro qui successerunt, vehementer istius cupidi, libe-
raliter ex istius cibariis tractati, non minus acres contra
me fuerunt. videte quid potuerit, qui quattuor in una
provincia quaestores studiosissimos defensores propugna-
toresque habuerit; praetorem vero cohortemque totam sic
studiosam, ut facile appareret non tam illis Siciliam,
quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui
plenus decesserat, provinciam fuisse. minari Siculis, si
decrevissent legationem quae contra istum diceret; minari,
si qui essent profecti; aliis, si laudarent, benignissime
promittere; gravissimos privatarum rerum testis, quibus
nos praesentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque re-
5 13 tinere. quae cum omnia facta sint, tamen unam solam
scitote esse civitatem Mamertinam quae publice legatos
qui istum laudarent miserit; eius autem legationis prin-
cipem, civitatis nobilissimum civem, C. Heium, iuratum
dicere audistis isti navem onerariam maximam Messanae
esse publice coactis operis aedificatam; idemque Mamer-
tinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona
sua, verum etiam sacra deosque penatis a maioribus tra-
ditos ex aedibus suis eripuisse dixit. praeclara laudatio,
cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in
laudando atque in repetendo. atque ea ipsa civitas qua
ratione isti amica sit dicetur certo loco; reperietis enim
quae causae benevolentiae Mamertinis erga istum sint,
eas ipsas causas [satis] iustas esse damnationis. alia ci-
14 vitas nulla, iudices, publico consilio laudat: vis illa

summi imperii tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur, aut ei, qui contra istum legati decreti erant et testimonium publicum ac mandata acceperant, vi ac metu retinerentur; quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste tuli, quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuisse quo minus experirentur ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fidelissimorumque sociorum. nam quod 15
fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id, tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio cuius modi esset cognovistis, tamen vobis alio loco ut se tota res habeat, quod ad eam civitatem attinet, demonstrabitur; intellegetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio quanto istum Syracusanis et esse et fuisse.

At enim istum Siculi soli persequuntur; cives Romani, 6
qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. primum, si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est [lege iudicioque sociali], sociorum querimonias audire oporteret; sed intellegere potuistis priore actione 16
civis Romanos honestissimos ex Sicilia plurimos maximis de rebus et quas ipsi accepissent iniurias et quas scirent aliis esse factas pro testimonio dicere. ego hoc, quod intellego, iudices, sic confirmo: videor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum iniurias meo labore, inimicitiis, periculo sum persecutus; non minus hoc gratum me nostris civibus intellego fecisse, qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. quapropter de istius praetura Si- 17
ciliensi non recuso quin ita me audiatis, ut, si cuiquam generi hominum sive Siculorum sive nostrorum civium, si cuiquam ordini sive aratorum sive pecuariorum sive mercatorum probatus sit, si non horum omnium communis hostis praedoque fuerit, si cuiquam denique ulla in re unquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis; qui

simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae et ad urbem, ante quam proficisceretur, quaerere ipse secum et agitare cum suis coepit quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. nolebat in agendo discere, tametsi non provinciae rudis erat et tiro, sed [Siciliae] paratus ad praedam
18 meditatusque venire cupiebat. o praeclare coniectum [a volgo] in illam provinciam omen communis famae atque sermonis! cum ex nomine istius quid iste in provincia facturus esset perridicule homines augurabantur. etenim quis dubitare posset, cum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret, cum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret, cum videret in foro latrocinia praeturae, qualis iste in quarto actu improbitatis
7 futurus esset. atque ut intellegatis eum Romae quaesisse non modo genera furandi, sed etiam nomina, certissima accipite argumenta, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis.

19 Quo die Siciliam tetigit, — videte satisne paratus ex illo omine urbano ad everrendam provinciam venerit — statim Messana litteras Halaesam mittit, quas ego istum in Italia scripsisse arbitror; nam simul atque e navi egressus est, dedit operam ut Halaesinus ad se Dio continuo veniret: se de hereditate velle cognoscere, quae eius filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone ve-
20 nisset. ea erat, iudices, pergrandis pecunia. hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus, de quo multis viris primariis testibus multorumque tabulis vobis priore actione satis factum est, HS deciens numeratum esse, ut eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente obtineret; praeterea greges nobilissimorum equorum abactos, argenti vestisque stragulae domi quod fuerit esse direptum: ita HS deciens Q. Dionem, quod hereditas ei venisset, nullam
21 aliam ob causam perdidisse. quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? eodem, quo *Anniae* C. Annii senatoris [filiae], eodem quo M. Liguri senatori *C. Sulpicii*, C. Sacerdote. quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? *non plus quam Anniae*, non plus quam Liguri Sacerdote praetore. quid? ad Verrem quis detulit? nemo; nisi forte

existimatis ei quadruplatores ad fretum praesto fuisse.
ad urbem cum esset, audivit Dioni cuidam Siculo per- 8
magnam venisse hereditatem; statuas iussum esse in foro
ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae esse multatum.
tametsi positae essent ex testamento, tamen putabat,
quoniam Veneris nomen esset, causam calumniae se re-
perturum; itaque opponit qui petat Veneri Erycinae illam 22
hereditatem. non enim quaestor petit, ut est consuetudo,
is, qui Erycum montem obtinebat: petit Naevius Turpio
quidam, istius excursor et emissarius, homo omnium ex
illo conventu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote
praetore condemnatus iniuriarum. etenim erat eius modi
causa, ut ipse praetor cum quaereret calumniatorem,
paulo tamen consideratiorem reperire non posset. † hunc
hominem Veneri absolvit, sibi condemnat: maluit vide-
licet homines peccare quam deos; se potius a Dione quod
non licebat quam Venerem quod non debebatur auferre.
quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlori testimonium re- 23
citem, qui causam Dionis egit, qui omnibus rebus inter-
fuit, hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis
causa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi ac
nobilissimi? quid ipsius Q. Caecilii Dionis, hominis pro-
batissimi ac pudentissimi? quid L. Vecilii Liguris, T.
Manlii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac
Dionis pecunia confirmatum est: dixit hoc idem M. Lu-
cullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod
sibi cum eo esset, iam ante cognosse. quid? Lucullus, 24
qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam
tu, Hortensi, qui Romae fuisti? ad quem Dio confugit?
qui de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre
questus es? nova tibi haec sunt et inopinata? nunc pri-
mum aures tuae hoc crimen accipiunt? nihil ex Dione,
nihil ex socru tua, femina primaria, Servilia, vetere
Dionis hospita, audisti? nonne multa mei testes quae tu
scis nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eri-
puit non istius innocentia, sed legis exceptio? RECITA
TESTIMONIA LUCULLI, CHLORI, DIONIS. satisne vobis ma- 9
gnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in
provinciam profectus esset, Veneris nomine quaesisse
videtur?

25 Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus et Philocrates fratres sunt Agyrinenses; horum pater abhinc duo et viginti annos est mortuus, in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri: ipso vigesimo anno, cum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita est. Verres cognoscit; pecuniam per Volcatium accipit, fere HS cccc milia, ab duobus fratribus. multorum testimonia audistis antea: vicerunt Agyrinenses
10 26 fratres ita, ut egentes inanesque discederent. 'at enim ad Verrem pecunia ista non pervenit.' quae est ista defensio? utrum adseveratur in hoc an temptatur? mihi enim nova res est: Verres calumniatores apponebat; Verres adesse iubebat; Verres cognoscebat; Verres iudicabat; pecuniae maximae dabantur; qui dabant, obtinebant causas: tu mihi ita defendis 'non est ista Verri numerata pecunia'? adiuvo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. quae vis erat in Volcatio tanta, ut HS cccc milia duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? veniat nunc; experiatur; tecto recipiet nemo. at ego amplius dico: HS quadringentiens cepisse te arguo contra leges; nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum; sed cum ob tua decreta, [edicta,] ob imperia, ob iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur.
27 comites illi tui delecti manus erant tuae; praefecti, scribae, accensi, medici, haruspices, praecones manus erant tuae; ut quisque te maxime cognatione, adfinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur; cohors tota [tua] illa, quae plus mali dedit Siciliae, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hanc defensionem probabitis 'non accepit ipse,' licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis; nemo umquam [reus] tam convictus, tam nocens adducetur qui ista defensione non possit uti: etenim cum Verres utatur, quis erit umquam

posthac reus tam perditus qui non ad Q. Mucii innocen-
tiam referatur, si cum isto conferatur? neque nunc tam
mihi isti Verrem defendere videntur, quam in Verre de-
fensionis temptare rationem. qua de re, iudices, magno 28
opere vobis providendum est; pertinet hoc ad summam
rem publicam et existimationem ordinis nostri salutem-
que sociorum: si enim innocentes existimari volumus,
non solum nos [abstinentis], sed etiam comites nostros
praestare debemus. primum [omnium] opera danda est, 11
ut eos nobiscum educamus, qui nostrae famae capitique
consulant; deinde si in hominibus eligendis nos spes ami-
citiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper
ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur.
Africani est hoc, hominis liberalissimi — verum tamen
ea liberalitas est probanda, quae sine periculo existima-
tionis est, ut in illo fuit—: cum ab eo quidam vetus ad- 29
sectator et ex numero amicorum non impetraret, uti se
praefectum in Africam duceret et id ferret moleste, 'noli'
inquit 'mirari, si tu hoc a me non impetras: ego iam pri-
dem ab eo, cui meam existimationem caram esse arbitror,
peto ut mecum praefectus proficiscatur et adhuc impe-
trare non possum.' etenim re vera multo magis est pe-
tendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus,
ut eant nobiscum in provinciam, quam [hoc illis] in bene-
ficii loco deferendum. sed tu, cum et tuos amicos in pro-
vinciam quasi in praedam invitabas et cum eis ac per eos
praedabare et eos in contione anulis aureis donabas, non
statuebas tibi non solum de tuis, sed etiam de illorum
factis rationem esse reddendam?

Cum hos sibi quaestus constituisset, magnos atque 30
uberes, ex eis causis, quas ipse constituerat cum consi-
lio, hoc est, cum sua cohorte cognoscere, tum illud in-
finitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam con-
ripiendam: dubium nemini est quin omnes omnium pe- 12
cuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant,
et eorum, qui iudicant, quin nemo vestrum possit aedis
suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum
haec a quopiam vestrum petita sint, praetor improbus, cui
nemo intercedere possit, det quem velit iudicem, iudex
nequam et levis quod praetor iusserit iudicet: si vero illud 31

quoque accedet ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus iudex, homo et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare, si iudicium sit eius modi: L. OCTAVIUS IUDEX ESTO: SI PARET FUNDUM CAPENATEM, QUO DE AGITUR, EX IURE QUIRITIUM P. SERVILII ESSE NEQUE IS FUNDUS Q. CATULO RESTITUETUR, non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere aut condemnare eum quem non oporteat? eiusdem modi totum ius praetorium, eiusdem modi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre praetore. decreta eius modi: SI NON ACCIPIT, QUOD TE DEBERE DICIS, ACCUSES: SI PETIT, DUCAS. C. Fuficium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. iudicia huius modi: qui cives Romani erant, si Siculi essent, cum Siculos eorum legibus dari oporteret; qui Siculi, si cives Romani
32 essent. verum, ut totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite.
13 Siculi hoc iure sunt, ut quod civis cum cive agat, domi certet suis legibus; quod Siculus cum Siculo non eiusdem civitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam illi legem Rupiliam vocant, sortiatur; quod privatus a populo petit aut populus a privato, senatus ex aliqua civitate qui iudicet datur, cum alternae civitates reiectae sunt; quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur; quod Siculus a civi Romano, civis Romanus datur; ceterarum rerum selecti iudices ex conventu civium Romanorum proponi solent; inter aratores et decumanos lege frumen-
33 taria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. haec omnia isto praetore non modo perturbata, sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt; primum suae leges: quod civis cum civi ageret, aut eum iudicem, quem commodum erat, praeconem, haruspicem, medicum suum dabat, aut, si legibus erat iudicium constitutum, et ad suum civem iudicem venerant, libere civi iudicare non licebat. edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: SI QUI PERPERAM IUDICASSET, SE COGNITURUM; CUM COGNOVISSET, ANIMADVERSURUM. idque cum faciebat, nemo dubitabat quin, cum iudex alium de suo iudicio putaret iudicaturum seque in

eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectaret eius,
quem statim de capite suo putaret iudicaturum.. selecti e 34
conventu aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli:
haec copia, quam dico, iudicum, cohors non Q. Scaevolae,
qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris.
cuius modi cohortem putatis hoc principe fuisse? ** sicut,
videtis edictum: Si quid perperam iudicarit senatus. eum
quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius quod
non senserit iudicasse. ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi
cum nihil interer at istius. lege Hieronica iudicia pluri-
marum controversiarum sublata uno nomine omnia; de
conventu ac negotiatoribus nulli iudices. quantam potesta-
tem habuerit videtis; quas res gesserit cognoscite.

Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in 14 35
primis domi suae nobilis et ante hunc praetorem vel pe-
cuniosissimus Syracusanorum, nunc nulla alia calamitate
nisi istius avaritia atque iniuria pauperrimus. huic here-
ditas ad HS facile triciens venit testamento propinqui sui
Heraclii: plena domus caelati argenti optimi multaeque
stragulae vestis pretiosorumque mancipiorum, quibus in
rebus istius cupiditates et insanias quis ignorat? erat in
sermone res, magnam pecuniam Heraclio relictam: non
solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectile,
argento, veste, mancipiis futurum. audit haec etiam 36
Verres, et primo illo suo leniore artificio Heraclium ad-
gredi conatur, ut eum roget inspicienda quae non reddat.
deinde a quibusdam Syracusanis admonetur: hi autem
quidam erant adfines istius, quorum iste uxores numquam
alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum
apud istum [et quam turpi de causa] potuerint ex reliquis
criminibus intellegetis —: hi, ut dico, hominem admonent
rem esse praeclaram, refertam omnibus rebus, ipsum
autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non
promptissimum; cum praeter Marcellos patronum quem
iure suo adire aut appellare posset habere neminem: esse
in eo testamento, quo ille heres esset scriptus, ut statuas
in palaestra deberet ponere: 'faciemus ut palaestritae ne-
gent ex testamento esse positas, petant hereditatem, quod
eam palaestrae commissam esse dicant.' placuit ratio 37
Verri; nam hoc animo providebat, cum tanta hereditas

in controversiam venisset iudicioque peteretur, fieri non
posse ut sine praeda ipse discederet. approbat consilium;
auctor est ut quam primum agere incipiant hominemque
id aetatis minime litigiosum quam tumultuosissime ad-
15 oriantur; scribitur Heraclio dica. primo mirantur omnes
improbitatem calumniae; deinde qui istum nossent partim
suspicabantur, partim plane videbant adiectum esse ocu-
lum hereditati. interea dies advenit, quo die sese ex in-
stituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste
edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. tum
eum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex
Rupilia vetaret diebus xxx sortiri dicam quibus scripta
esset; dies xxx nondum fuerant. sperabat Heraclius, si
illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium,
quem provincia tum maxime exspectabat, successurum.
38 iste omnibus dicis diem distulit et eam diem constituit,
ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies xxx ex lege
posset; postquam ea dies venit, iste incipit simulare se
velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit et postulat,
ut sibi cum palaestritis, hoc est cum populo Syracusano,
aequo iure disceptare liceat: adversarii postulant, ut in
eam rem iudices dentur ex eis civitatibus, quae in id
forum convenirent, electi, qui Verri viderentur: Hera-
clius contra, ut iudices ex lege Rupilia dentur, ut ab in-
stitutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium
16 39 Siculorum ne recedatur. quid ego istius in iure dicendo
libidinem et scelera demonstrem? quis vestrum non in
urbana iuris dictione cognovit? quis umquam isto prae-
tore Chelidone invita lege agere potuit? non istum, ut
non neminem, provincia corrupit; idem fuit qui Romae.
cum id, quod omnes intellegebant, diceret Heraclius, ius
esse certum Siculis inter se quo iure certarent, legem
esse Rupiliam quam P. Rupilius consul de decem legato-
rum sententia dedisset, hanc omnis semper in Sicilia con-
sules praetoresque servasse, negavit se iudices ex lege
Rupilia sortiturum: quinque iudices quos commodum ipsi
40 fuit dedit. quid hoc homine facias? quod supplicium
dignum libidine eius invenias? praescriptum tibi cum
esset, homo [deterrime et] impudentissime, quem ad mo-
dum iudices inter Siculos dares, cum imperatoris populi

Romani auctoritas, legatorum decem summorum hominum
dignitas, senatus consultum intercederet, cuius consulto
P. Rupilius de decem legatorum sententia leges in Sicilia
constituerat, cum omnes ante te praetorem Rupilias leges
et in ceteris rebus et in iudiciis maxime servassent, tu
ausus es pro nihilo prae tua praeda tot res sanctissimas
ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existi-
mationis pudor? nullus iudicii metus? nullius apud te
gravis auctoritas? nullum exemplum quod sequi velles?
verum, ut institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, 41
nullo instituto, nulla reiectione, nulla sorte, ex libidine
istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui quod
imperatum esset iudicarent, eo die nihil actum est; adesse
iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnis insidias 17
fortunis suis a praetore fieri videret, capit consilium de
amicorum et propinquorum sententia non adesse ad iudi-
cium; itaque Syracusis illa nocte profugit: iste postridie
mane, cum multo maturius quam umquam antea surrexisset,
iudices citari iubet; ubi comperit Heraclium non adesse,
cogere incipit eos ut absentem Heraclium condemnent. illi
eum commonefaciunt ut, si sibi videatur, utatur instituto
suo nec cogat ante horam decimam de absente secundum
praesentem iudicare: impetrant. interea sane perturbatus 42
et ipse et eius amici et consiliarii moleste ferre coeperunt
Heraclium profugisse; putabant absentis damnationem,
praesertim tantae pecuniae, multo invidiosiorem fore
quam si praesens damnatus esset. eo accedebat quod
iudices ex lege Rupilia dati non erant: multo etiam rem
turpiorem fore et iniquiorem visum iri intellegebant. ita-
que hoc dum corrigere volt, apertior eius cupiditas im-
probitasque facta est: nam illis quinque iudicibus uti se
negat; iubet, id quod initio lege Rupilia fieri oportuerat,
citari Heraclium et eos, qui dicam scripserant: ait se iu-
dices ex lege velle sortiri. quod ab eo pridie, cum mul-
tis lacrimis cum oraret atque obsecraret, Heraclius im-
petrare non potuerat, id ei postridie venit in mentem, ex
lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex urna tris:
eis ut absentem Heraclium condemnent imperat; itaque
condemnant. quae, malum, ista fuit amentia? ecquando 43
te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ec-

quando his de rebus talis viros audituros existimasti? petatur hereditas [ea], quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum; sed ita res agatur, ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? nam per deos immortalis, quid interest utrum praetor imperet vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere an huiusce modi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus everti necesse
18 44 sit? profecto enim negare non potes te ex lege Rupilia sortiri iudices debuisse, cum praesertim Heraclius id postularet; sin illud dicis, te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te impedies, ipse tua defensione implicabere: qua re enim primum ille adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos, qui erant antea dati, utriusque dederas voluntate? deinde ceteras dicas omnis illo foro M. Postumius quaestor sortitus est; hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus.
45 'ergo' inquiet aliquis 'donavit populo Syracusano illam hereditatem.' primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est; neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. verum ex ista reperietis hereditate istum ita praedatum, ut perpauca occulte fecerit; populum [quidem] Syracusanum in maximam invidiam sua infamia, alieno praemio pervenisse; paucos Syracusanos, eos, qui se nunc publice laudationis causa venisse dicunt, et tum participes praedae fuisse et nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium aestimationem venisse. postea quam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quae erat HS triciens, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est Syracu-
46 sanis, possessio traditur. quae est ista praetura? eripis hereditatem, quae venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus; quae bona is, qui testamentum fecerat, huic Heraclio, ante aliquanto quam est mortuus, omnia utenda ac possidenda tradiderat, cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te praetorem esset

mortuus, controversia fuerat nulla, mentionem fecerat
nemo. verum esto: eripe hereditatem propinquis, da pa- 19
laestritis; praedare in bonis alienis nomine civitatis;
everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura vi-
vorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare
oportuit? qui simul ac profugit, quam impudenter, quam
palam, quam acerbe, di immortales! illa bona direpta
sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quaestuosa
Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur!
nam illud quidem statim curatur ut quicquid caelati ar-
genti fuit in illis bonis ad istum deferatur, quicquid Co-
rinthiorum vasorum, stragulae vestis: haec nemo dubi-
tabat quin non modo ex illa domo capta et oppressa,
verum ex tota provincia ad istum comportari necesse
esset. mancipia quae voluit abduxit; alia divisit; auctio
facta est, in qua cohors istius invicta dominata est. verum 47
illud est praeclarum: Syracusani, qui praefuerunt his He-
raclii bonis verbo redigendis, re dissipandis reddebant
eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant scypho-
rum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem
stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse; dice-
bant quantum cuique eius iussu nummorum esset datum.
gemebant Syracusani, sed tamen patiebantur. repente
recitatur, uno nomine HS trecenta milia iussu praetoris
data esse. fit maximus clamor omnium non modo optimi
cuiusque neque eorum, quibus indignum semper visum erat,
privata bona populi nomine per summam iniuriam *esse*
erepta, verum etiam ipsi illi auctores iniuriae et ex aliqua
particula socii praedae ac rapinarum clamare coeperunt,
sibi ut haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus 20
est, ut populus concurreret. res ab omni conventu cognita 48
celeriter isti domum nuntiatur; homo inimicus eis, qui
recitassent, hostis omnibus, qui adclamassent, exarsit
iracundia ac stomacho; verum tamen fuit tum sui dis-
similis: nostis os hominis, nostis audaciam; tamen tum
rumore et clamore populi et manifesto furto grandis pe-
cuniae perturbatus est. ubi se conlegit, vocat ad se Sy-
racusanos: qui non posset negare ab illis pecuniam da-
tam, non quaesivit procul alicunde, — neque enim pro-
baret — sed proximum, paene alterum filium, quem illam

pecuniam diceret abstulisse: ostendit se reddere coacturum: qui postea quam id audivit, habuit et dignitatis et aetatis et nobilitatis suae rationem: verba apud senatum fecit; docuit ad se nihil pertinere; de isto, id quod omnes videbant, ne ille quidem obscure locutus est. itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt; et is, ut primum potuit, istum reliquit de provinciaque decessit. et tamen aiunt eum queri solere non numquam se miserum, quod non suis, sed suorum peccatis criminibusque prematur. triennium provinciam obtinuisti: gener, lectus adulescens, unum annum tecum fuit; sodales, viri fortes, legati tui, primo anno te reliquerunt; unus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita tecum multum fuit; qui si semper tecum una fuisset, tamen summa cura cum tuae tum multo etiam magis suae famae pepercisset. quid est quod tu alios accuses? quid est quam ob rem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse? numerantur illa HS trecenta Syracusanis: ea quem ad modum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis testibusque, iudices, planum faciam.

21 Ex hac iniquitate istius et improbitate, iudices, quod praeda ex illis bonis ad multos Syracusanos invito populo senatuque Syracusano venerat, et illa scelera [quae per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem] invitissima civitate illa facta sunt, primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus, ut omnia signa iste per eos homines, quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnis undique tabulas pictas, deorum denique simulacra quae vellet auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem locum illi *βουλευτηρίον* nomine appellant, honestissimo loco et apud illos clarissimo, ubi illius ipsius M. Marcelli, qui eum, quem eripere belli ac victoriae lege posset, conservavit ac reddidit, statua ex aere facta est, ibi inauratam istius et alteram filio statuam ponerent, ut, dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus
51 sine lacrimis et gemitu in curia esse non posset. per eosdem istius furtorum, iniuriarum uxorumque socios istius imperio Syracusis Marcellia tolluntur maximo gemitu luctuque civitatis; quem illi diem festum cum recentibus

beneficiis C. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiae Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit: hostis et hostis in ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem hominis deorum religione consecratum violare noluit; tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertire noluisti, per quos illi adepti sunt ut ceteros dies festos agitare possent: at 52
vero praeclarum diem illis reposuisti, Verria ut agerent, et ut ad eum diem quae sacris epulisque opus essent, in compluris annos locarentur. iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur; nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit istius nomine apud eos diem festum esse, qui se istius opera funditus exstinctos esse arbitrentur. o Verria praeclara! quo, quaeso, accessisti, quo non attuleris istum tecum diem? etenim quam tu domum, quam urbem adisti, quod fanum denique quod non eversum atque extersum reliqueris? qua re appellentur sane ista Verria, quae non ex nomine, sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo, 22 53
quam non facile reprimatur videte, iudices. Bidis oppidum est tenue sane, non longe a Syracusis; huius longe primus civitatis est Epicrates quidam: ei hereditas HS quingentorum milium venerat a muliere quadam propinqua atque ita propinqua, ut, ea etiamsi intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. recens [Syracusana] erat illa res, quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hereditas. huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. cogitare coeperunt eius ini- 54
mici nihilo minus eodem praetore hunc everti bonis posse, quam Heraclius esset eversus. rem occulte instituunt: ad Verrem per eius interpretes deferunt. ita causa componitur, ut item palaestritae Bidini peterent ab Epicrate hereditatem, quem ad modum palaestritae Syracusani ab Heraclio petivissent. numquam vos praetorem tam palaestricum vidistis; verum ita palaestritas defendebat, ut

ab illis ipse unctior abiret; qui statim, † quod praesens esset, iubet cuidam amicorum suorum numerari HS LXXX.
55 res occultari satis non potuit: per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior. primum neglegere coepit et contemnere, quod causa prorsus quod disputari posset nihil habebat; deinde cum de Heraclio cogitaret et istius libidinem nosset, commodissimum putavit esse de provincia clam abire; itaque fecit: profectus est Re-
23 gium. quod ubi auditum est, aestuare illi, qui pecuniam dederant; putare nihil agi posse absente Epicrate. nam Heraclius tamen adfuerat, cum primo sunt dati iudices: de hoc, qui, ante quam aditum in ius esset, ante quam mentio denique controversiae facta esset ulla, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Regium proficiscuntur; Epicratem conveniunt; demonstrant id, quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse: rogant eum, ut sibi id, quod ab ipsis abisset pecuniae, curet; ab sese caveat, quem ad modum velit de illa hereditate cum ipso neminem esse
56 acturum. Epicrates homines multis verbis male ab se acceptos dimittit; redeunt illi Regio Syracusas; queri cum multis, ut fit, incipiunt, sese HS LXXX nummum frustra dedisse. res percrebruit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam: ait se velle de illis HS LXXX cognoscere: advocat multos. dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium vocat; pecuniam referri iubet; Volcatius animo aequissimo nummos adfert, qui nihil amitteret; reddit inspectantibus multis; Bidini
57 nummos auferunt. dicet aliquis: 'quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse?' attendite: iam intellegetis hanc pecuniam, quae via modo visa est exire ab isto, eam semita revertisse: quid enim debuit praetor facere, cum consilio cognita causa, cum comperisset suum comitem iuris, decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur, pecuniam accepisse, Bidinos autem pecuniam contra praetoris famam ac fortunas dedisse? non et in eum, qui accepisset, animadvertisset et in eos, qui dedissent? tu, qui institueras in eos animadvertere, qui perperam iudicassent, quod saepe

per imprudentiam fit, hos pateris impune discedere, qui
[ob tuum decretum,] ob tuum iudicium pecuniam aut dan-
dam aut accipiendam putabant? Volcatius idem apud te 24 58
postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia.
nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum
quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum red-
dere? qui si animo esset eo quo non modo eques Ro-
manus, sed quivis liber debet esse, aspicere te postea
non potuisset, inimicus, hostis esset tanta contumelia ac-
cepta, nisi tecum conlusisset et tuae potius existimationi
servisset quam suae; qui quam tibi amicus non modo tum
fuerit, quam diu tecum in provincia fuit, verum etiam
nunc sit, cum iam a ceteris amicis relictus es, et tu in-
tellegis et nos existimare possumus. an hoc solum argu-
mentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius
ei non suscensuit? quod iste nec in Volcatium nec in
Bidinos animadvertit? est magnum argumentum, verum 59
illud maximum, quod illis ipsis [Bidinis], quibus iratus
esse debuit, a quibus comperit, quod iure agere cum Epi-
crate nihil possent, etiam si adesset, idcirco suum decre-
tum pecunia esse temptatum: his, inquam, ipsis non modo
illam hereditatem, quae Epicrati venerat, sed, ut in He-
raclio Syracusano, item in hoc, paulo etiam atrocius,
quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria
fortunasque eius Bidinis tradidit: ostendit enim novo
modo, si quis quid de absente peteret, se auditurum. adeunt
Bidini; petunt hereditatem; procuratores postulant, ut se
ad leges suas reiciat aut ex lege Rupilia dicam scribi iu-
beat: adversarii non audebant contra dicere; nullus exitus
reperiebatur. insimulant hominem fraudandi causa disces-
sisse; postulant ut bona possidere liceat. debebat Epi- 60
crates nummum nemini: amici, si quis quid peteret, iu-
dicio se passuros, iudicatum solvi satis daturos esse
dicebant. cum omnia consilia frigerent, admonitu istius 25
insimulare coeperunt Epicratem litteras publicas cor-
rupisse, a qua suspitione ille aberat plurimum; actionem
eius rei postulant. amici recusare ne quod iudicium neve
ipsius cognitio illo absente de existimatione eius consti-
tueretur; et simul illud item postulare non desistebant,
ut se ad leges suas reiceret. iste amplam occasionem 61

calumniae nactus, ubi videt esse aliquid quod amici absente Epicrate nollent defendere, adseverat se eius rei in primis actionem daturum. cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, revertisse, sed multo etiam pluris eum postea nummos abstulisse, amici Epicratem defendere destiterunt, iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere et sibi habere iussit. ad illa HS Iↄ milia hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindeciens pecunia. utrum res ab initio ita ducta est an ad extremum ita perducta, an ita parva est pecunia an is [homo] Verres, ut haec, quae dixi, gratis facta esse videantur?

62 Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. et Heraclius ille Syracusanus et hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam venerunt; sordidati, maxima barba et capillo, Romae biennio prope fuerunt, quoad L. Metellus in provinciam profectus est; tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus simul ac venit Syracusas, utrumque rescindit, et de Epicrate et de Heraclio. in utriusque bonis nihil erat quod resti-

26 63 tui posset, nisi quod moveri loco non poterat. fecerat hoc egregie primo adventu Metellus, ut omnis istius iniurias quas modo posset rescinderet et inritas faceret. Heraclium restitui iusserat; non restituebatur: quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat; itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo est restitutus. alia iudicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panhormi restituta sunt. census, qui isto praetore sunt habiti, non servaturum se Metellus ostenderat; decumas, quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, sese venditurum Hieronica lege edixerat. omnia erant Metelli eius modi, ut non tam suam praeturam gerere quam istius praeturam retexere videretur. simul atque

64 ego in Siciliam veni, mutatus est: venerat ad eum illo biduo Laetilius quidam, homo non alienus a litteris; itaque eo iste tabellario semper usus est: is epistulas compluris attulerat; in his unam domo, quae totum immutarat hominem: repente coepit dicere se omnia Verris causa velle; sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. mirabantur omnes hoc ei tum denique in mentem venisse,

postea quam tam multis cum factis decretisque iugulasset. erant qui putarent Laetilium legatum a Verre venisse, qui gratiam, amicitiam cognationemque commemoraret. ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testis non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere coepit: quod nisi ego meo adventu illius conatus aliquantum repressissem et apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis litteris ac lege pugnassem, tam multos testis huc
evocare non potuissem. verum, quod institui dicere, 27 65
miserias cognoscite sociorum: Heraclius ille et Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt; venienti Syracusas egerunt gratias flentes; Romam mecum decedere cupiverunt. quod erant oppida mihi complura etiam reliqua quae adire vellem, constitui cum hominibus, quo die mihi Messanae praesto essent: eo mihi nuntium miserunt se a praetore retineri: quibus ego testimonium denuntiavi, quorum edidi nomina Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniuriis adfecti, adhuc non venerunt. hoc iure sunt socii, ut eis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

Iam Heraclii Centuripini optimi nobilissimique ad- 66
ulescentis testimonium audistis; a quo HS c milia per calumniam malitiamque petita sunt: iste poenis compromissisque interpositis HS cccc extorquenda curavit; quodque iudicium secundum Heraclium de compromisso factum erat, cum civis Centuripinus inter duos civis iudicavisset, id inritum iussit esse eumque iudicem falsum iudicasse iudicavit; in senatu esse, locis commodisque publicis uti vetuit; si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum; quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum, ipsi autem nullius actionem rei se
daturum: quae istius auctoritas tantum valuit, ut neque 67
illum pulsaret quisquam, cum praetor in provincia sua verbo permitteret, re hortaretur, neque quisquam ab eo quicquam peteret cum iste calumniae licentiam sua auctoritate ostendisset; ignominia autem illa gravis tam diu in illo homine fuit quam diu iste in provincia mansit. hoc iniecto metu iudicibus, novo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia nisi ad nutum istius iudicatam? utrum id solum videtur esse actum, quod est

tamen actum, ut haec Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut nomine iudiciorum omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestate?

28 68 Iam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unam quamque rem conligam et causam? ex multis similibus ea sumam, quae maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus; is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro eidem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens et quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. citatur reus; causa agitur Syracusis; crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defen-
69 sione, verum etiam iudicio dissoluta. causam Sopatri defendebat Q. Minucius eques Romanus in primis splendidus atque honestus vobisque, iudices, non ignotus. nihil erat in causa quod metuendum aut omnino quod dubitandum videretur. interea istius libertus et accensus Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusce modi omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit: monet hominem, ne nimis iudicio Sacerdotis et causae suae confidat; accusatores inimicosque eius habere in animo pecuniam praetori dare; praetorem tamen ob salutem malle accipere, et simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane, neque in praesentia Timarchidi quid responderet habuit, nisi se consideraturum quid sibi [de ea re] esset faciendum; et simul ostendit se in summa difficultate esse nummaria. post ad amicos rettulit; qui cum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem venit. expositis suis difficultatibus hominem ad HS LXXX perducit, eamque ei pecuniam numerat.
29 70 postea quam ad causam dicendam ventum est, tum vero sine metu, sine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat; res erat iudicata; Verres

nummos acceperat. quis posset dubitare quidnam esset futurum? res illo die non peroratur; dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides venit; ait accusatores eius multo maiorem pecuniam praetori polliceri quam quantam hic dedisset; proinde, si saperet, videret [quid sibi esset faciendum]. homo, quamquam erat et Siculus et reus, hoc est, et iure iniquo et tempore adverso, ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non potuit: 'facite' inquit 'quod [vobis] libet: daturus non sum amplius.' idemque hoc amicis eius et defensoribus videbatur; atque eo etiam magis, quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebebat, in consilio tamen habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum, cum est idem hic Sopater absolutus: hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse ut eodem crimine, eisdem testibus Sopatrum condemnarent [eidem homines], qui antea absolvissent. itaque hac 71
una spe ad iudicium venitur; quo postea quam ventum est, cum in consilium frequentes convenissent eidem, qui solebant, et hac spe tota defensio Sopatri niteretur, consilii frequentia et dignitate et quod erant, ut dixi, eidem, qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant, cognoscite hominis apertam ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem et audaciam: M. Petilium equitem Romanum, quem habebat in consilio, iubet operam dare, quod rei privatae iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet, ipse [Verres] retineret in consilio. iste homo liberalis negat se quemquam retinere eorum, qui Petilio vellent adesse; itaque discedunt omnes; nam ceteri quoque impetrant, ne retineantur, qui se velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse. itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defen- 72
debat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, cum repente iubetur dicere. respondet 'ad quos?' 'ad me', inquit 'si tibi idoneus videor qui de homine Siculo ac Graeculo iudicem.' 'idoneus es', inquit 'sed pervellem adessent ei, qui adfuerant antea causamque cognorant.' 'dic,' inquit

'illi adesse non possunt.' 'nam hercule' inquit Minucius 'me quoque Petilius, ut sibi in consilio essem, rogavit';
73 et simul a subselliis abire coepit: iste iratus hominem verbis vehementioribus prosequitur atque ei gravius etiam minari coepit, quod in se tantum crimen invidiamque con-
30 flaret. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, ut sui iuris dignitatisque meminisset, et qui sciret, ita se in provincia rem augere oportere, ut ne quid de libertate deperderet, homini quae visa sunt et quae tempus illud tulit et causa, respondit; causam sese dimisso atque ablegato consilio defensurum negavit. itaque a subselliis discessit; idemque hoc praeter Siculos ceteri Sopatri amici advo-
74 catique fecerunt. iste, quamquam est incredibili importunitate et audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit et conturbatus est; quid ageret, quo se verteret nesciebat: si dimisisset eo tempore quaestionem, post illis adhibitis in consilium, quos ablegaverat, absolutum iri Sopatrum videbat; sin autem hominem miserum atque innocentem ita condemnasset, cum ipse [praetor] sine consilio, reus autem sine patrono atque advocatis fuisset, iudiciumque C. Sacerdotis rescidisset, invidiam se sustinere tantam non posse arbitrabatur: itaque aestuabat dubitatione; versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore, ut omnes qui aderant intellegere possent in animo eius metum cum cupiditate pugnare. erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa exspectatio quonam esset eius cupiditas eruptura; crebro
75 se accensus demittebat ad aurem [Timarchides]: tum iste aliquando: 'age, dic', inquit. reus orare atque obsecrare, ut cum consilio cognosceret, cum repente iste testis citari iubet: dicit unus et alter breviter; nihil interrogatur; praeco DIXISSE pronuntiat. iste, quasi metueret ne Petilius privato illo iudicio transacto aut prolato cum ceteris in consilium reverteretur, ita properans de sella exsilit; hominem innocentem, a C. Sacerdote absolutum, indicta causa de sententia scribae, medici haruspicisque condemnat.

31 76 Retinete, retinete hominem in civitate, iudices; parcite et conservate, ut sit qui vobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam

ferat. tametsi minus id quidem nobis, minus populo Ro-
mano laborandum est, qualis istius in senatu sententia
futura sit. quae enim eius auctoritas erit? quando iste
sententiam dicere audebit aut poterit? quando autem homo
tantae luxuriae atque desidiae nisi Februario mense aspi-
rabit in curiam? verum veniat sane: decernat bellum Cre-
tensibus, liberet Byzantios, regem appellet Ptolemaeum;
quae volt Hortensius, omnia dicat et sentiat: minus haec
ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen, minus ad for-
tunarum nostrarum periculum pertinent. illud, illud est 77
capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuen-
dum, quod iste, si ex hoc iudicio aliqua vi sese eripuerit,
in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite civis
Romani ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium
iudiciorum tenere volt. hoc populus Romanus recusat,
hoc ferre non potest; clamat, permittitque vobis, ut, si
istis hominibus delectemini, si ex isto genere splendorem
ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, ha-
beatis sane istum vobiscum senatorem, etiam de vobis
iudicem, si voltis, habeatis: de se homines, [si qui extra
istum ordinem sunt,] quibus ne reiciendi quidem amplius
quam trium iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt
potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam scelera-
tum, tam nefarium nolunt iudicare. etenim si illud est 32 78
iam flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum
maximeque nefarium videtur, ob rem iudicandam pecu-
niam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem,
quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, a
quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condemnare,
ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda con-
suetudinem conservet? scelus est accipere ab reo, quanto
maius ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utro-
que? fidem cum proposuisses venalem in provincia, valuit
apud te plus is, qui pecuniam maiorem dedit: concedo;
forsitan aliquis aliquando eius modi quippiam fecerit;
cum vero fidem ac religionem tuam iam alteri addictam
pecunia accepta habueris, post eandem adversario tra-
dideris maiore pecunia, [utrumque falles? et trades cui
voles? et] ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes?
quem mihi tu Bulbum, quem Staienum? quod umquam 79

huiusce modi monstrum aut prodigium audivimus aut vi-
dimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore deci-
dat? honestos homines, qui causam norint, ableget a
consilioque dimittat? ipse solus reum absolutum, a quo
pecuniam acceperit, condemnet, pecuniam non reddat?
hunc hominem in iudicum numero habebimus? [hic alte-
ram decuriam senatoriam iudex obtinebit?] hic de capite
libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam
iste non modo cera, verum etiam sanguine, si visum erit,
33 80 notabit. quid enim horum se negat fecisse? illud vide-
licet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. quidni
iste neget? at eques Romanus, qui Sopatrum defendit,
qui omnibus eius consiliis rebusque interfuit, Q. Minucius
[iuratus dicit pecuniam datam;] iuratus dicit Timarchidem
dixisse maiorem pecuniam ab accusatoribus dari; dicent
hoc multi Siculi, dicent omnes Halicyenses, dicet etiam
praetextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelis-
simo patre innocentissimo pecuniaque patria privatus est.
81 verum, si de pecunia testibus planum facere non possem,
illud negare posses aut nunc negabis, te consilio tuo di-
misso viris primariis, qui in consilio C. Sacerdoti fuerant
tibique esse solebant, remotis de re iudicata iudicavisse?
teque eum, quem C. Sacerdos adhibito consilio, causa
cognita absolvisset, eundem remoto consilio, causa in-
cognita condemnasse? cum haec confessus eris, quae in
foro palam Syracusis in ore atque in oculis provinciae
gesta sunt, negato tum sane, si voles, te pecuniam ac-
cepisse: reperies, credo, aliquem qui, cum haec, quae
palam gesta sunt, videat, quaerat quid tu occulte egeris,
aut qui dubitet utrum malit meis testibus an tuis defen-
soribus credere.

82 Dixi iam ante me non omnia istius, quae in hoc
genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quae
34 maxime excellerent: accipite nunc aliud eius facinus no-
bile et multis locis saepe commemoratum et eius modi,
ut in uno omnia maleficia inesse videantur. attendite di-
ligenter; invenietis enim id facinus natum a cupiditate,
auctum per stuprum, crudelitate perfectum atque con-
83 clusum. Sthenius est hic qui adsidet, Thermitanus, an-
tea multis propter summam virtutem summamque nobi-

litatem, nunc propter suam calamitatem atque istius in-
signem iniuriam omnibus notus: huius hospitio Verres
cum esset usus et [cum] apud eum [non solum] Thermis
saepe numero fuisset, [sed etiam habitasset,] domo eius
omnia abstulit, quae paulo magis animum cuiuspiam aut
oculos possent commovere. etenim Sthenius ab adule-
scentia paulo studiosius haec comparatat, supellectilem
ex aere elegantiorem, et Deliacam et Corinthiam, tabulas
pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis
facultates ferebant, satis; quae, cum esset in Asia adu-
lescens, studiose, ut dixi, comparatat, non tam suae de-
lectationis causa quam ad invitationes adventusque no-
strorum hominum, amicorum suorum atque hospitum.
quae postea quam iste omnia abstulit, alia rogando, alia 84
poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius, ut poterat;
angebatur animi necessario, quod domum eius exornatam
et instructam fere iam iste reddiderat nudam atque ina-
nem; verum tamen dolorem suum nemini impertiebat;
praetoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitra-
batur. interea iste cupiditate illa sua nota atque apud 85
omnis pervagata, cum signa quaedam pulcherrima atque
antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adama-
vit; a Sthenio petere coepit, ut ad ea tollenda operam
suam profiteretur seseque adiuvaret. Sthenius vero non
solum negavit, sed etiám ostendit fieri id nullo modo
posse, ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex
oppido Thermitanorum incolumi illa civitate imperioque
populi Romani tollerentur. etenim ut simul Africani quo- 35
que humanitatem et aequitatem cognoscatis, oppidum 86
Himeram Karthaginienses quondam ceperant, quod fuerat
in primis Siciliae clarum et ornatum: Scipio, qui hoc
dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto so-
cios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omni-
bus Karthagine capta, quae potuit, restituenda curavit.
Himera deleta, quos civis belli calamitas reliquos fecerat,
ei sese Thermis conlocarant in eisdem agri finibus nec
longe ab oppido antiquo: ei se patrum fortunas et digni-
tatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum orna-
menta in eorum oppido conlocabantur. erant signa ex 87
aere complura; in his eximia pulchritudine ipsa Himera in

muliebrem figuram habitumque formata [ex oppidi nomine et fluminis]; erat etiam Stesichori poëtae statua senilis, incurva cum libro, summo, ut putant, artificio facta, qui fuit Himeraeus, sed et est et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine. haec iste ad insaniam concupiverat. etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intellegere possumus, scite facta et venuste. haec et alia Scipio non neglegenter abiecerat, ut homo intellegens [Verres] auferre posset, sed Thermitanis restituerat, non quo ipse hortos aut suburbanum aut locum omnino ubi ea poneret nullum haberet, sed quod, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum, ad quoscumque illius morte venissent: nunc eis locis posita sunt, ut mihi semper Scipionis fore
36 88 videantur itaque dicantur. haec cum iste postea posceret ageretur que ea res in senatu, Sthenius vehementissime restitit, multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanis esse honestius quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque amicitiae. commoti animi sunt omnium; repertus est nemo quin mori diceret satius esse. itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum, unde nihil eius modi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil precario posset auferre. verum tamen hasce eius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium revertar.
89 iratus iste vehementer Sthenio et incensus hospitium ei renuntiat; domo eius emigrat atque adeo exit; nam iam ante emigrarat. eum autem inimicissimi Sthenii domum suam statim invitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent ementiendo aliquid et criminando; hi autem erant inimici Agathinus homo nobilis et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini [eius] filiam, de qua iste audierat; itaque ad generum [Agathini] migrare maluit. una nox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, ut diceres omnia inter eos esse communia, Agathinum ita observabat ut aliquem adfinem atque propinquum. contemnere etiam signum illud Himerae iam

videbatur, quod eum multo magis figura et liniamenta hospitae delectabant. itaque hortari homines coepit, ut 37 90
aliquid Sthenio periculi crearent criminisque confingerent. dicebant se illi nihil habere quod dicerent. tum iste his aperte ostendit et confirmavit eos in Sthenium quicquid vellent, simul atque ad se detulissent, probaturos. itaque illi non procrastinant: Sthenium statim educunt; aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat ut cum secum sui cives agant de litteris publicis corruptis eiusque rei legibus Thermitanorum actio sit, senatusque et populus Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem, agros legesque suas reddidisset, Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de decem legatorum sententia dedisset, ut cives inter se legibus suis agerent, idemque hoc haberet Verres ipse in edicto, ut de his omnibus causis se ad leges reiceret. iste, homo omnium aequissimus atque 91
a cupiditate [omni] remotissimus, se cogniturum esse confirmat; paratum ad causam dicendam venire hora nona iubet. non erat obscurum quid homo improbus ac nefarius cogitaret; neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere potuerat: intellectum est id istum agere, ut, cum Sthenium sine ullo argumento ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili atque id aetatis suoque hospite virgis supplicium crudelissime sumeret. quod cum esset perspicuum, de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit: hiemi sese fluctibusque committere maluit quam non istam communem Siculorum tempestatem calamitatemque vitare. iste homo certus et diligens ad horam nonam praesto est; 38 92
Sthenium citari iubet: quem postea quam videt non adesse, dolore ardere atque iracundia furere coepit; Venerios domum Sthenii mittere, equis circum agros eius villasque dimittere. itaque dum exspectat quidnam sibi certi adferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discedit. postridie mane descendit; Agathinum ad se vocat; iubet eum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. erat eius modi causa, ut ille ne sine adversario quidem apud iniquum iudicem reperire posset quod diceret. itaque tantum verbo posuit Sacerdote praetore Sthenium 93

litteras publicas corrupisse. vix ille hoc dixerat, cum iste pronuntiat, STHENIUM LITTERAS PUBLICAS CORRUPISSE VIDERI; et hoc praeterea addit homo Venerius, novo modo, nullo exemplo, OB EAM REM HS IↃ VENERI ERYCINAE DE STHENII BONIS EXACTURUM; bonaque eius statim coepit vendere; et vendidisset, si tantulum morae fuisset quo minus ei pe-
94 cunia illa numeraretur. ea postea quam numerata est, contentus hac iniquitate iste non fuit; palam de sella ac tribunali pronuntiat: SI QUIS ABSENTEM STHENIUM REI CAPITALIS REUM FACERE VELLET, SESE EIUS NOMEN RECEPTURUM; et simul, ut ad causam accederet nomenque deferret, Agathinum, novum adfinem atque hospitem, coepit hortari. tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum neque se usque eo Sthenio esse inimicum, ut eum rei capitalis adfinem esse diceret. hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit; ait, si liceret nomen absentis deferre, se velle; iste vero et licere et fieri solere et se recepturum. itaque defertur. edicit statim, ut Kalendis Decembribus adsit Sthenius Syracu-
95 sis. hic, qui Romam pervenisset satisque feliciter anni iam adverso tempore navigasset omniaque habuisset aequiora et placabiliora quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit, quae, ut erat acerba
39 et indigna, sic videbatur omnibus. itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et L. Gellius consules faciunt mentionem, placere statui, si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in provinciis rei fierent rerum capitalium: causam Sthenii totam et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres pater istius et flens unum quemque senatorem rogabat ut filio suo parceret, neque tamen multum proficiebat; erat enim summa voluntas senatus: itaque sententiae dicebantur, CUM STHENIUS ABSENS REUS FACTUS ESSET, DE ABSENTE IUDICIUM NULLUM FIERI PLACERE, ET, SI QUOD ESSET FACTUM, ID
96 RATUM ESSE NON PLACERE. eo die transigi nihil potuit, quod et id temporis erat et ille [pater istius] invenerat homines qui dicendo tempus consumerent. postea [senex Verres] defensores atque hospites omnis Sthenii convenit; rogat eos atque orat ne oppugnent filium [suum]; de Sthenio ne laborent; confirmat eis curaturum se esse ne quid ei

per filium suum noceretur; se homines certos eius rei
causa in Siciliam [et] terra et mari esse missurum. et erat
spatium dierum fere triginta ante Kalendas Decembris;
quo die iste, ut Syracusis Sthenius adesset, edixerat.
commoventur amici Sthenii, sperant fore ut patris litteris 97
nuntiisque filius ab incepto revocetur. in senatu post ea
causa non agitur. veniunt ad istum domestici nuntii, lit-
teras a patre adferunt ante Kalendas Decembris, cum
isti etiam tum de Sthenio in integro tota res esset; eo-
demque [ei] tempore de eadem re litterae complures a
multis eius amicis ac necessariis adferuntur: hic iste, qui 40
prae cupiditate neque officii sui neque periculi neque pie-
tatis neque humanitatis rationem habuisset umquam ne-
que in eo, quod monebatur, auctoritatem patris neque in
eo, quod rogabatur, voluntatem anteponendam putavit
libidini suae, mane Kalendis Decembribus, ut edixerat,
Sthenium citari iubet. si abs te istam rem parens tuus 98
alicuius amici rogatu benignitate aut ambitione adductus
petisset, gravissima tamen apud te voluntas patris esse
debuisset; cum vero abs te tui capitis causa peteret ho-
minesque certos domo misisset, eique eo tempore ad te
venissent, cum tibi in integro tota res esset, ne tum qui-
dem te potuit si non pietatis, at salutis tuae ratio ad offi-
cium sanitatemque reducere? citat reum: non respondet.
citat accusatorem — attendite, quaeso, iudices, quanto
opere istius amentiae fortuna ipsa adversata sit et simul
videte qui Sthenii causam casus adiuverit —: citatus ac-
cusator, M. Pacilius, nescio quo casu non respondit [non
adfuit]. si praesens Sthenius reus esset factus, si mani- 99
festo in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non
adesset, Sthenium condemnari non oporteret. etenim, si
posset reus absente accusatore condemnari, non ego a
Vibone Veliam parvolo navigio inter fugitivorum ac prae-
donum ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea
festinatio fuit cum periculo capitis ob eam causam, ne
tu ex reis eximerere, si ego ad diem non adfuissem.
quod igitur tibi erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum
citatus essem, non adesse, cur Sthenio non putasti pro-
desse oportere, cum eius accusator non adfuisset? ita
fecit ut exitus principio simillimus reperiretur: quem ab-

sentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat.
41 100 nuntiabatur isti primis illis temporibus, id quod pater
quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem
esse in senatu; etiam in contione tribunum plebis de
causa Sthenii M. Palicanum esse questum; postremo me
ipsum apud hoc conlegium tribunorum plebis, cum eorum
omnium edicto non liceret Romae quemquam esse qui rei
capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii, et
cum ita rem exposuissem, quem ad modum nunc apud
vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere,
decem tribunos plebis hoc statuisse, idque de omnium
sententia pronuntiatum esse: NON VIDERI STHENIUM IMPEDIRI
101 EDICTO QUO MINUS EI ROMAE LICERET ESSE. cum haec ad
istum adferrentur, pertimuit aliquando et commotus est;
vertit stilum in tabulis suis: quo facto causam omnem
evertit suam; nihil enim sibi reliqui fecit quod defendi
aliqua ratione posset. nam si ita defenderet: 'recepi no-
men absentis, licet hoc fieri in provincia; nulla lex vetat',
mala et improba defensione, verum aliqua tamen uti vi-
deretur. postremo illo tamen desperatissimo perfugio uti
posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere:
quamquam haec perditissima defensio est, tamen aliquid
dici videretur. tollit ex tabulis id, quod erat, [et] facit
42 102 coram esse delatum. hic videte in quot se laqueos in-
duerit, quorum ex nullo se umquam expediet. primum
ipse in Sicilia saepe et palam de loco superiore dixerat
et in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere
absentis; se exemplo fecisse quod fecisset. haec cum
dictitasse priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit,
de cuius virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius
Theodorus, homo et Cn. Pompeii clarissimi viri iudicio
plurimis maximisque in rebus probatissimus et omnium
existimatione ornatissimus, et Posides Macro Soluntinus,
homo summa nobilitate, existimatione, virtute, et hac
actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso au-
dierunt viri primarii nostri ordinis et alii qui interfuerunt,
cum absentis nomen reciperetur. deinde Romae, cum
haec acta res est in senatu, omnes istius amici, in his
etiam pater eius hoc defendebat licere fieri; saepe esse
factum; iste quod fecisset aliorum exemplo institutoque

fecisse. dicit praeterea testimonium tota Sicilia, quae in 103
communibus postulatis civitatum omnium consulibus edi-
dit, rogare atque orare patres conscriptos, ut statuerent
ne absentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Len-
tulum, patronum Siciliae, clarissimum adulescentem, di-
cere audistis Siculos, cum se causam, quae sibi in senatu
pro his agenda esset, docerent, de Sthenii calamitate
questos esse propterque hanc iniuriam, quae Sthenio facta
esset, eos statuisse, ut hoc, quod dico, postularetur. quae 104
cum ita essent, tantane amentia praeditus atque audacia
fuisti, ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso
pervolgata tabulas publicas corrumpere auderes? at quem
ad modum corrupisti? nonne ita, ut omnibus nobis ta-
centibus ipsae te tuae tabulae condemnare possent? cedo,
quaeso, codicem: circumfer, ostende. videtisne hoc totum
nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? quid fuit
istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit?
quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius cri-
minis? nihil dicimus: tabulae sunt in medio, quae se cor-
ruptas atque interlitas esse clamant. ex his etiam tu 105
rebus effugere te posse confidis, cum te nos non opinione
dubia, sed tuis vestigiis persequamur, quae tu in tabulis
publicis expressa ac recentia reliquisti? is mihi etiam
Sthenium litteras publicas corrupisse causa incognita iu-
dicavit, qui defendere non poterit se non *in* ipsius Sthenii
nomine litteras publicas corrupisse? videte porro aliam 43 106
amentiam; videte, ut, dum expedire sese volt, induat:
cognitorem ascribit Sthenio — quem? cognatum aliquem
aut propinquum? non. Thermitanum aliquem, honestum
hominem ac nobilem? ne id quidem. at Siculum, in quo
aliquis splendor dignitasque esset? neminem. quem igi-
tur? civem Romanum. cui hoc probari potest? cum esset
Sthenius civitatis suae nobilissimus, amplissima cogna-
tione, plurimis amicitiis, cum praeterea tota Sicilia mul-
tum auctoritate et gratia posset, invenire neminem Sicu-
lum potuit qui pro se cognitor fieret? hoc probabis? an
ipse civem Romanum maluit? cedo, cui Siculo, cum is
reus fieret, civis Romanus cognitor factus umquam sit;
omnium praetorum litteras, qui ante te fuerunt, profer,

explica: si unum inveneris, ego hoc tibi, quem ad modum
in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam.
107 at, credo, Sthenius hoc sibi amplum putavit, eligere e
civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospi-
tum suorum copia quem cognitorem daret. quem delegit?
quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. F. Palatina.
non quaero, quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam
honestus, quam idoneus propter cuius auctoritatem et
dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine
discederet et civem Romanum cognitorem daret; nihil
horum quaero: fortasse enim Sthenius non splendorem
hominis, sed familiaritatem secutus est. quid, si omnium
mortalium nemo Sthenio inimicior quam hic C. Claudius
cum semper tum in his ipsis rebus et temporibus fuit, si
de litteris corruptis contra venit, si contra omni ratione
pugnavit, utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem
esse factum an te ad Sthenii periculum inimici eius no-
44 108 mine abusum esse credemus? ac ne quis forte dubitet
cuius modi hoc totum sit negotium, tametsi iam dudum
omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido,
tamen paulum etiam attendite. videtis illum subcrispo
capillo, nigrum, qui eo voltu nos intuetur, ut sibi ipsi
peracutus esse videatur, qui tabulas tenet, qui scribit,
qui monet, qui proximus est? is est Claudius, qui in
Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum,
prope conlega Timarchidi numerabatur, nunc obtinet eum
locum, ut vix Apronio illi de familiaritate concedere
videatur, et qui se non Timarchidi, sed ipsius Verris
109 conlegam et socium esse dicebat. dubitate etiam, si po-
testis, quin eum iste potissimum ex omni numero dele-
gerit, cui hanc cognitoris falsi improbam personam im-
poneret, quem et huic inimicissimum et sibi amicissimum
esse arbitraretur? hic vos dubitabitis, iudices, tantam
istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam
vindicare? dubitabitis exemplum iudicum illorum sequi,
qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami
Opuntii resciderunt, quod is non absens reus factus esset,
quae res iniquissima atque acerbissima est, sed cum ei
legatio iam Romam a suis civibus esset data? quod illi

iudices multo in leviore causa statuerunt aequitatem se-
cuti, vos id statuere in gravissima causa, praesertim
aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis?

At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni in- 45 110
iuria adfecisti? [quem hominem absentem de litteris cor-
ruptis causa incognita condemnasti?] cuius absentis no-
men recepisti? quem absentem non modo sine crimine et
sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? quem
hominem? di immortales: non dicam amicum tuum, quod
apud homines carissimum est, non hospitem, quod sanctis-
simum est: nihil enim minus libenter de Sthenio comme-
moro, nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, invenio,
nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus te plenum
stupri, flagitii, sceleris domum suam invitavit, nisi quod,
qui C. Marii, Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennae,
tui defensoris, ceterorum virorum fortissimorum hospes
fuisset atque esset, ad eum numerum clarissimorum ho-
minum tuum quoque nomen ascripsit. qua re de hospitio 111
violato et de tuo isto nefario scelere nihil queror: hoc
dico, non eis, qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eo-
rum, qui in Sicilia fuerunt; nemo enim ignorat quo hic
in civitate sua splendore, qua apud omnis Siculos digni-
tate atque existimatione sit, sed, ut illi quoque, qui in
ea provincia non fuerunt, intellegere possint, in quo ho-
mine statueris exemplum huius modi, quod cum propter
iniquitatem rei tum etiam propter hominis dignitatem
acerbum omnibus atque intolerandum videretur: estne 46 112
Sthenius is, qui omnis honores domi suae facillime cum
adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit?
qui oppidum non maximum maximis ex pecunia sua locis
communibus monumentisque decoravit? cuius de meritis
in rem publicam Thermitanorum Siculosque universos
fuit aënea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice
erat de huius beneficiis scriptum et incisum? quae tabula
tum imperio tuo revolsa, nunc a me tamen deportata est,
ut omnes eius honores inter suos et amplitudinem possent
cognoscere. estne hic, qui apud Cn. Pompeium claris- 113
simum virum cum accusatus esset, quod propter C. Marii
familiaritatem et hospitium contra rem publicam sensisse
eum inimici et accusatores eius dicerent cumque magis

invidioso crimine quam vero arcesseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est, ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statueret? ita porro laudatus defensusque ab omnibus Siculis, ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a provincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? postremo estne hic, qui et animum in rem publicam habuit eius modi et tantum auctoritate apud suos civis potuit, ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres, cum praesertim et essent multa
114 praeclara et tu omnia concupisses? denique nunc vide quid inter te, cuius nomine apud Siculos festi dies agitantur et praeclara illa Verria celebrantur, cuius statuae Romae stant inauratae, a communi Siciliae, quem ad modum inscriptum videmus, datae — vide, inquam, quid inter te et hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliae condemnatus, intersit: hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas, socia tuorum furtorum ac flagitiorum [publice laudat]; ita tamen, novo more, ut legati laedant, legatio laudet; ceterae quidem civitates publice litteris, legationibus, testimoniis accusant, queruntur, arguunt; si tu absolutus sis, se eversas funditus esse arbitrantur.

47 115 Hoc de homine ac de huius bonis etiam in Eryco monte monumentum tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti, in quo Sthenii Thermitani nomen ascriptum est. vidi argenteum Cupidinem cum lampade. quid tandem habuit argumenti aut rationis res quam ob rem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae an tropaeum necessitudinis atque hospitii an amoris indicium esse voluisti? faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido et voluptas, verum etiam ipsius nequitiae fama delectat, ut multis in locis notas ac vestigia suorum flagitiorum relin-
116 qui velint: ardebat amore illius hospitae, propter quam hospitii iura violarat: hoc non solum sciri tum, verum etiam commemorari semper volebat; itaque ex illa ipsa

re, quam accusante Agathino gesserat, potissimum Veneri deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem iudiciumque conflarat. putarem te gratum in deos, si hoc donum Veneri non de Sthenii bonis dedisses, sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas.

Hic ego, si hanc causam non omnium Siculorum ro- 117
gatu recepissem, si hoc a me muneris non universa provincia poposcisset, si me animus atque amor in rem publicam existimatioque offensa nostri ordinis ac iudiciorum non hoc facere coëgisset atque haec una causa fuisset, quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in provincia existimationis meae studiosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter, scelerate nefarieque tractasses, tamen digna causa videretur cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut
hospitis salutem fortunasque defenderem. fecerunt hoc 118
multi apud maiores nostros, fecit etiam nuper homo clarissimus Cn. Domitius, qui M. Silanum consularem hominem accusavit propter Aegritomari Transalpini hospitis iniurias. putarem me idoneum qui exemplum sequerer humanitatis atque officii proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem sese vitam meo praesidio victuros esse arbitrarentur. cum vero in communibus iniuriis totius provinciae Sthenii quoque causa contineatur multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur, profecto vereri non debeo ne quis hoc, quod facio, non existimet me summi officii ratione impulsum coactumque suscepisse.

Atque, ut aliquando de rebus ab isto cognitis iudica- 48
tisque et de iudiciis datis dicere desistamus et, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem et finem orationi nostrae criminibusque faciamus,
pauca ex aliis generibus sumemus. audistis ob ius dicen- 119
dum Q. Varium dicere procuratores suos isti centum triginta milia nummum dedisse; meministis Q. Varii testimonium remque hanc totam C. Sacerdotis hominis ornatissimi testimonio comprobari; scitis Cn. Sertium M. Modium equites Romanos, sescentos praeterea civis Romanos mul-

tosque Siculos dixisse se isti pecuniam ob ius dicendum
dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum id to-
tum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua
de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquam
omnium quin is venalem in Sicilia iuris dictionem habue-
rit, qui Romae totum edictum atque omnia decreta ven-
diderit? et quin is ab Siculis ob decreta interponenda
pecunias ceperit, qui M. Octavium Ligurem pecuniam ob
ius dicendum poposcerit?

120 Quod enim iste praeterea genus pecuniae cogendae
praeteriit? quod non ab omnibus aliis praeteritum ex-
cogitavit? ecqua res apud civitates Siculas expetitur, in
qua aut honos aliquis sit aut potestas aut procuratio,
quin eam rem tu ad tuum quaestum nundinationemque
49 hominum traduxeris? dicta sunt priore actione et pri-
vatim et publice testimonia; legati Centuripini, Halaesini,
Catinenses Panhormitanique dixerunt, multarum praeterea
civitatum, iam vero privatim plurimi; quorum ex testi-
moniis cognoscere potuistis tota Sicilia per triennium
neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratis,
neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis, neminem nisi
istius imperio aut litteris; atque in eis omnibus senatori-
bus cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne
genera quidem spectata esse, ex quibus in eum ordinem
cooptari liceret, neque census neque aetates neque cetera
121 Siculorum iura valuisse; quicumque senator voluerat fieri,
quamvis puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco, ex
quo non liceret, si is pretio apud istum idoneus esset
[vinceret], factum esse semper; non modo Siculorum nihil
in hac re valuisse leges, sed ne ab senatu quidem popu-
loque Romano datas: quas enim leges sociis amicisque
dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctorita-
tem legum dandarum ab senatu, eae debent et populi
Romani et senatus existimari.

122 Halaesini pro multis ac magnis suis maiorumque suo-
rum in rem publicam nostram meritis atque beneficiis
suo iure nuper L. Licinio Q. Mucio consulibus, cum ha-
berent inter se controversias de senatu cooptando, leges
ab senatu nostro petiverunt. decrevit senatus honorifico
senatus consulto, ut eis C. Claudius Appii filius Pulcher

praetor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halaesinis dedit; in quibus multa sanxit de aetate hominum, ne qui minor triginta annis natus, de quaestu, quem qui fecisset, ne legeretur, de censu, de ceteris rebus; quae omnia ante istum praetorem et nostrorum magistratuum auctoritate et Halaesinorum summa voluntate valuerunt: ab isto et praeco, qui voluit, illum ordinem pretio mercatus est et pueri annorum senum septenumque denum senatorium nomen nundinati sunt; et, quod Halaesini, antiquissimi et fidelissimi socii atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset effecit.

Agrigentini [de senatu cooptando] Scipionis leges an- 50 123
tiquas habent, in quibus et illa eadem sancta sunt et hoc
amplius: cum Agrigentinorum duo genera sint, unum
veterum, alterum colonorum, quos T. Manlius praetor ex
senatus consulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigen-
tum, cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent in
senatu ex colonorum numero quam ex veterum Agrigen-
tinorum: iste, qui omnia iura pretio exaequasset omnium-
que rerum dilectum atque discrimen pecunia sustulisset,
non modo illa, quae erant aetatis, ordinis quaestusque,
permiscuit, sed etiam in his duobus generibus civium no-
vorum veterumque turbavit. nam cum esset ex veterum 124
numero quidam senator demortuus et cum ex utroque
genere par numerus reliquus esset, veterem cooptari ne-
cesse erat legibus, ut is amplior numerus esset; quae
cum ita se res haberet, tamen ad istum emptum vene-
runt illum locum senatorium non solum veteres, verum
etiam novi; fit ut pretio novus vincat litterasque a prae-
tore auferat. Agrigentini ad istum legatos mittunt qui
eum leges doceant consuetudinemque omnium annorum
demonstrent, ut iste intellegeret ei se locum illum vendi-
disse, cui ne commercium quidem esse oporteret; quo-
rum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tan-
tulum quidem commotus est. idem fecit Heracleae. nam 125
eo quoque colonos P. Rupilius deduxit legesque similis
de cooptando senatu et de numero veterum ac novorum
dedit. ibi non solum iste ut apud ceteros pecuniam ac-

cepit, sed etiam genera veterum ac novorum numerum-
que permiscuit.

51 Nolite exspectare, dum omnis obeam oratione mea
civitates: hoc uno complector omnia, neminem isto prae-
tore senatorem fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam de-
126 disset. hoc idem transfero in magistratus, curationes,
sacerdotia; quibus in rebus non solum hominum iura, sed
etiam deorum immortalium religiones omnis repudiavit.
Syracusis lex est de religione, quae in annos singulos
Iovis sacerdotem sortito capi iubeat, quod apud illos am-
127 plissimum sacerdotium putatur; cum suffragiis tres ex
tribus generibus creati sunt, res revocatur ad sortem.
perfecerat iste imperio, ut pro suffragio Theomnastus fa-
miliaris suus in tribus illis renuntiaretur: in sorte, cui
imperare non potuerat, exspectabant homines quidnam
acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo
vetat sortiri; iubet extra sortem Theomnastum renuntiari.
negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo
fieri posse; fas denique negant esse. iubet iste sibi legem
recitari: recitatur; in qua scriptum erat, UT, QUOT ESSENT
RENUNTIATI, TOT IN HYDRIAM SORTES CONICERENTUR: CUIUM NO-
MEN EXISSET, UT IS HABERET ID SACERDOTIUM. iste homo in-
geniosus et peracutus 'optime'; inquit 'nempe scriptum
ita est: quot renuntiati erunt. quot ergo' inquit 'sunt re-
nuntiati?' respondent 'tres.' 'numquid igitur oportet nisi
tris sortes conici, unam educi?' 'nihil.' conici iubet tris,
in quibus omnibus esset inscriptum nomen Theomnasti.
fit clamor maximus, cum id universis indignum ac nefa-
rium videretur. ita Iovis illud sacerdotium amplissimum
per hanc rationem Theomnasto datur.

52
128 Cephaloedi mensis est certus, quo mense sacerdotem
maximum creari oporteat. erat eius honoris cupidus Ar-
temo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples
et domi nobilis; sed is fieri nullo modo poterat, si Hero-
dotus quidam adesset: ei locus ille atque honos in illum
annum ita deberi putabatur, ut ne Climachias quidem
contra diceret. res ad istum defertur et istius more de-
ciditur; toreumata sane nota et pretiosa auferuntur. Hero-
dotus Romae erat; satis putabat se ad comitia tempore
venturum, si pridie venisset. iste, ne aut alio mense ac

fas erat comitia haberentur aut Herodoto praesenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat, excogitat — dixi iam dudum, non est homo acutior quisquam nec fuit — excogitat, inquam, quem ad modum mense illo legitimo comitia haberentur nec tamen Herodotus adesse posset. est consuetudo Siculorum ce- 129
terorumque Graecorum, quod suos dies mensisque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut non numquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem aut summum biduum ex mense, quos illi exaeresimos dies nominant: item non numquam uno die longiorem mensem faciunt aut biduo. quae iste cum cognosset, novus astrologus, qui non tam caeli rationem quam caelati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem, hoc modo, ut, quo die verbi causa esse oporteret Idus Ianuarias, in eum diem Kalendas Martias proscribi iuberet. itaque fit omnibus recusantibus et plorantibus: dies is erat legitimus comitiis habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus cum Roma revertitur, diebus, ut ipse 130
putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mensem, qui consequitur mensem comitialem, comitiis iam abhinc diebus triginta factis. tunc Cephaloeditani decrerunt intercalarium xxxv dies longum, ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. hoc si Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste, ut dies xxxv inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudicium fieri posset.

Iam vero censores quem ad modum isto praetore in 53 131
Sicilia creati sint operae pretium est cognoscere. ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mandatur a populo propter hanc causam, quod [omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferunt] in censu habendo potestas omnis aestimationis [habendae] summaeque faciendae censori permittitur. itaque et populus cui maximam fidem suarum rerum habeat maxima cura deligit et propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo summa ambitione contenditur. in ea re iste nihil 132
obscure facere voluit, non in sortitione fallere, neque dies de fastis eximere; nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est; sed, ut studia cupiditatesque honorum

atque ambitiones ex hominibus civitatibusque tollerentur,
quae res evertendae rei publicae solerent esse, ostendit
133 sese in omnibus civitatibus censores esse facturum. tanto
mercatu praetoris indicto concurritur undique ad istum
Syracusas: flagrabat tota domus praetoria studio homi-
num et cupiditate; nec mirum, omnibus comitiis tot civi-
tatum unam in domum revocatis tantaque ambitione pro-
vinciae totius in uno cubiculo inclusa. exquisitis palam
pretiis et licitationibus factis describebat censores binos
in singulas civitates Timarchides. is suo labore suisque
accessionibus [huius negotii atque operis molestia] con-
sequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine summa
pecuniae referretur. iam hic [Timarchides] quantam pe-
cuniam fecerit plane adhuc cognoscere non potuistis;
verum tamen in priore actione quam varie, quam im-
probe praedatus esset multorum testimoniis cognovistis.
54 134 sed ne miremini qua ratione hic tantum apud istum liber-
tus potuerit, exponam vobis breviter quid hominis sit, ut
et istius nequitiam, qui illum secum habuerit, eo prae-
sertim numero ac loco, et calamitatem provinciae co-
gnoscatis: in mulierum corruptelis et in omni eius modi
luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam
hunc [Timarchidem] ad istius flagitiosas libidines singula-
remque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare,
adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in eius modi
rebus, quamvis callide, quamvis audacter, quamvis im-
pudenter; eundem mira quaedam excogitare genera fu-
randi; nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante
atque imminente fuisse, ingenio et cogitatione nulla, ut,
quicquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cogno-
135 vistis, eripere potius quam fallere videretur: haec vero
huius erat ars et malitia admiranda, quod adcuratissime
tota provincia quid cuique accidisset, quid cuique opus esset
indagare et odorari solebat: omnium adversarios, omnium
inimicos diligenter cognoscere, conloqui, attemptare; ex
utraque parte [causas] voluntates perspicere, facultates
et copias; quibus opus esset metum offerre; quibus ex-
pediret spem ostendere; accusatorum et quadruplatorum
quicquid erat, habebat in potestate; quod cuique negotii
conflare volebat, nullo labore faciebat, istius omnia de-

creta, imperia, litteras peritissime et callidissime vendi-
tabat; ac non solum erat administer istius cupiditatum, 136
verum etiam ipse sui meminerat, neque solum nummos,
si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam
maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius
ipse reliquias conligebat. itaque in Sicilia non Athenio-
nem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugi-
tivum *in* omnibus oppidis per triennium scitote regnasse;
in Timarchidi potestate sociorum populi Romani anti-
quissimorum atque amicissimorum liberos, matres fami-
lias, bona fortunasque omnis fuisse. is igitur, ut dico,
[Timarchides] in omnis civitates accepto pretio censores
dimisit; comitia isto praetore censorum ne simulandi qui-
dem causa fuerunt.

Iam hoc impudentissime: palam — licebat enim vide- 55 137
licet legibus — singulis censoribus denarii trecenti ad
statuam praetoris imperati sunt. censores cxxx facti sunt;
pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt:
haec denarium xxxix milia palam salvis legibus contule-
runt in statuam. primum quo tantam pecuniam? deinde
quam ob rem censores ad statuam tibi conferebant? ordo
aliqui censorum est? conlegium? genus aliquod homi-
num? nam aut publice civitates istos honores habent
aut [si] generatim homines ut aratores, ut mercatores, ut
navicularii. censores quidem qui magis quam aediles?
ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te haec petita
esse — nam empta non audebis dicere —: te eos magi-
stratus hominibus beneficii, non rei publicae causa per-
misisse? hoc cum tute fatebere, quisquam dubitabit quin
tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque
offensionem non ambitionis *tollendae* neque beneficiorum
conlocandorum, sed pecuniae conciliandae causa susce-
peris? itaque illi censores fecerunt idem, quod in nostra 138
re publica solent ei, qui per largitionem magistratus
adepti sunt: dederunt operam, ut ita potestatem gererent,
ut illam lacunam rei familiaris explerent. sic census ha-
bitus est te praetore, ut eo censu nullius civitatis res pu-
blica posset administrari; nam locupletissimi cuiusque
censum extenuarant, tenuissimi auxerant. itaque in tri-
butis imperandis tantum oneris plebi imponebatur, ut

etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repu-
56 diaret; id quod intellegi facillime re ipsa potest. nam L. Metellus, qui, postea quam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repente L. Laetilii adventu istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est, is, quod videbat istius censu stari nullo modo posse, eum censum observari iussit, qui viro fortissimo atque innocentissimo Sex. Peducaeo praetore habitus esset. erant enim tum censores legibus facti, delecti a suis civitatibus, quibus, si quid commisissent, poenae legibus erant constitutae;
139 te autem praetore quis censor aut legem metueret, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animadversionem tuam, cum id, quod abs te emerat, vendidisset? teneat iam sane meos testis Metellus; cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo haec faciat, quae facit. quis enim umquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia adfectus est? quinto quoque anno Sicilia tota censetur; erat censa praetore Peducaeo: quintus annus cum in te praetorem incidisset, censa denuo est: postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat; censores dicit de integro sibi creari placere; interea Peducaeanum censum observari iubet. hoc si tuus inimicus fecisset, tamen, si animo aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur: fecit amicus recens et cognatus voluntarius; aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet
57 140 esse, facere non potuit. exspectas etiam quid hi iudicent? si tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te adfecisset, quam cum ea, quae in magistratu gessisti, sustulit atque inrita iussit esse; neque in hac re sola fuit eius modi, sed, ante quam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis; nam et Heraclio Syracusanos tuos illos palaestritas bona restituere iussit et Epicrati Bidinos et pupillo Drepanitano A. Claudium; et, nisi mature Laetilius in Siciliam cum litteris venisset, minus xxx diebus Metellus totam triennii praeturam tuam rescidisset.

141 Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad statuam censores contulerunt, dixi, non mihi praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae, quam tu

a civitatibus statuarum nomine coëgisti. video enim eius
pecuniae summam esse pergrandem, ad HS viciens; tan-
tum conficietur ex testimoniis et litteris civitatum, et iste
hoc concedit nec potest aliter dicere. qua re cuius modi
putamus esse illa quae negat, cum haec tam improba
sint quae fatetur? quid enim vis constitui? consumptam
esse omnem istam pecuniam in statuis? fac ita esse;
tamen hoc ferundum nullo modo est, tantam a sociis pe-
cuniam auferri, ut in omnibus angiportis praedonis im-
probissimi statua ponatur, qua vix tuto transiri posse vi-
deatur. verum ubi tandem aut in quibus statuis ista tanta 58 142
pecunia consumpta est? 'consumetur', inquies. scilicet
exspectemus legitimum illud quinquennium; si hoc inter-
vallo non consumpserit, tum denique nomen eius de pe-
cuniis repetundis statuarum nomine deferemus. reus est
maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus; HS
viciens ex hoc uno genere captum videmus: si condemna-
tus eris, non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quin-
quennio consumatur in statuis; sin absolutus eris, quis
erit tam amens qui te ex tot tantisque criminibus elapsum
post quinquennium statuarum nomine arcessat? ita, si
neque adhuc consumpta est ista pecunia et est perspi-
cuum non consumptum iri, licet iam intellegamus inven-
tam esse rationem, qua re et iste HS viciens ex hoc uno
genere conciliarit et ceperit et ceteri, hoc si a vobis erit
comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias
capere possint; ut iam videamur non a pecuniis capiendis
homines absterrere, sed, cum genera quaedam pecunia-
rum capiendarum comprobarimus, honesta nomina tur-
pissimis rebus imponere; etenim, si C. Verres HS c milia 143
populum verbi gratia Centuripinum poposcisset, eamque
ab eis pecuniam abstulisset, non, opinor, esset dubium
quin eum, cum id planum fieret, condemnari necesse
esset. quid, si eundem populum HS cc milia poposcit
eaque coëgit atque abstulit, num idcirco absolvetur, quod
ascriptum est eam pecuniam datam statuarum nomine?
non, opinor; nisi forte id agimus, non ut magistratibus
nostris moram accipiendi, sed ut sociis causam dandi ad-
ferre videamur. quod si quem statuae magno opere de-
lectant et si quis earum honore aut gloria ducitur, is haec

tamen constituat necesse est: primum averti pecuniam
domum non placere, deinde ipsarum statuarum modum
quendam esse oportere, deinde illud, certe ab invitis
59 144 exigi non oportere. ac de avertenda pecunia quaero abs
te utrum ipsae civitates solitae sint statuas tibi faciendas
locare ei, cui possent optima condicione, et aliquem pro-
curatorem praeficere, qui statuis faciundis praeesset, an
tibi aut cui tu imperasses adnumerare pecuniam: nam si
per eos statuae fiebant, a quibus tibi iste honos habeba-
tur, audio; sin Timarchidi pecunia numerabatur, desine,
quaeso, simulare te cum in manifestissimo furto teneare,
gloriae studiosum ac monumentorum fuisse. quid
vero? modum statuarum haberi nullum placet? atqui
145 habeatur necesse est. etenim sic considerate: Syracu-
sana civitas, ut eam potissimum nominem, dedit ipsi sta-
tuam — est honos — et patri — bella haec pietatis et
quaestuosa simulatio — et filio — ferri hoc potest; hunc
enim puerum non oderant; verum quotiens et quot no-
minibus a Syracusanis statuas auferes? ut in foro sta-
tuerent abstulisti, ut in curia coëgisti, ut pecuniam con-
ferrent in eas statuas, quae Romae ponerentur, imperasti;
ut eidem darent homines aratorum nomine: dederunt; ut
eidem pro parte in commune Siciliae conferrent: etiam
id contulerunt. una civitas cum tot nominibus pecuniam
contulerit idemque hoc civitates ceterae fecerint, nonne
res ipsa vos admonet [ut putetis] modum aliquem huic
cupiditati constitui oportere? quid si hoc voluntate
sua nulla civitas fecit, si omnes imperio, metu, vi, malo
adductae [tibi] pecuniam statuarum nomine contulerunt,
per deos immortalis, num cui dubium esse poterit quin,
etiam si statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen
146 statuat eripere certe non licere? primum igitur in hanc
rem testem totam Siciliam citabo, quae mihi una voce
statuarum nomine [magnam] pecuniam per vim coactam
esse demonstrat; nam legationes omnium civitatum in
postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis iniuriis
nata sunt, etiam hoc ediderunt, UT STATUAS NE CUI, NISI
60 CUM IS DE PROVINCIA DECESSISSET, POLLICERENTUR. tot prae-
tores in Sicilia fuerunt, totiens apud maiores nostros Siculi
senatum adierunt, totiens hac memoria: tamen huiusce

novi postulati genus atque principium tua praetura attulit. quid enim tam novum non solum re, sed genere 147
ipso postulandi? nam cetera, quae sunt in eisdem postulatis de iniuriis tuis, sunt nova, sed tamen non novo modo postulantur: rogant et orant Siculi patres conscriptos, ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant. tu primus contra vendideras. audio. ne in cellam quod imperatur aestiment. hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur, sed genus ipsum postulandi non est novum. ne absentis nomen recipiatur. ex Sthenii calamitate et tua natum est iniuria. cetera non conligam: sunt omnia [Siculorum postulata] eius modi, ut crimina conlecta in unum reum [te] esse videantur; [quae tamen] omnia novas iniurias habent, sed postulationum formulas usitatas: hoc postulatum de statuis 148
ridiculum esse videatur ei, qui rem sententiamque non perspiciat; postulant enim, non uti ne cogantur statuere: quid igitur? ut ipsis ne liceat. quid est hoc? petis a me quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne liceat: pete potius ne quis te invitum polliceri aut facere cogat. 'nihil egero', inquit 'negabunt enim omnes se coëgisse: si me salvum esse vis, mihi impone istam vim, ut omnino mihi ne liceat polliceri.' ex tua praetura primum haec est nata postulatio: qua cum utuntur, hoc significant atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas tuas pecuniam metu ac malo coactos invitissimos contulisse. quid? si hoc 149
non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? vide et perspice qua defensione sis usurus: iam intelleges hoc tibi de statuis confitendum esse. mihi enim renuntiatur 61
ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam, et eos ita abs te institui et doceri, ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti [Siculi] multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: 'inimicus est propterea, quod arator est.' itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. ergo aratores inimici omnes et adversarii sunt; nemo eorum est qui non perisse te cupiat. omnino praeclare te

habes, cum is ordo atque id hominum genus, quod optimum
atque honestissimum est, [a] quo uno et summa res publica
et illa provincia maxime continetur, tibi est inimicissimum.
150 verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis vi-
dero; nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi
esse inimicissimos. nempe, ita dicis, propter decumas.
concedo; non quaero iure an iniuria sint inimici. quid
ergo illae sibi statuae equestres inauratae volunt, quae
populi Romani oculos animosque maxime offendunt, pro-
pter aedem Volcani? nam inscriptum esse video quan-
dam ex his statuam aratores dedisse. si honoris causa
statuam dederunt, inimici non sunt: credamus testibus;
tum enim honori tuo, nunc iam religioni suae consulunt;
sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est te
in provincia pecunias statuarum nomine per vim ac metum
62 151 coëgisse. utrum tibi commodum est, elige. equidem li-
benter hoc iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu
illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi
ad statuam honoris tui causa voluntate sua contulisse.
da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis prae-
cideris; non enim poteris aratores tibi iratos esse atque
inimicos dicere. o causam singularem! o defensionem
miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accu-
satore et eum reum, qui praetor in Sicilia fuerit, aratores
ei statuam sua voluntate statuisse; aratores de eo bene
existimare, amicos esse, salvum cupere! metuit ne hoc
152 vos existimetis; obruitur enim aratorum testimoniis. utar
eo, quod datur. certe hoc vobis ita iudicandum est, eos,
qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari volt, ad istius
honores atque monumenta pecunias voluntate sua non
contulisse. atque ut hoc totum facillime intellegi possit,
quem voles eorum testium, quos produxero, qui ex Si-
cilia testes sunt, sive togatum sive Siculum, rogato et
eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spo-
liatum abs te esse dicet, ecquid suo nomine in tuam
statuam contulerit: neminem reperies qui neget: etenim
153 omnes dederunt. quemquam igitur putas dubitaturum
quin is, quem tibi inimicissimum esse oporteat, qui abs te
gravissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine
dederit vi atque imperio adductus, non officio ac volun-

tate? huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est
impudentissimeque coacta ab invitis, nón habui rationem
neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum a
negotiatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panhormi,
qui Lilybaei negotiantur, esset coactum. quoniam
intellegitis ipsius quoque confessione ab invitissimis coa-
ctam esse, venio nunc ad civitates Siciliae, de quibus
facillime fieri iudicium voluntatis potest. an etiam Siculi 63 154
inviti contulerunt? non est probabile. etenim sic C. Verrem
praeturam in Sicilia gessisse constat, ut, cum utrisque
satis facere non posset, et Siculis et togatis, officii potius
in socios quam ambitionis in civis rationem duxerit; ita-
que eum non solum PATRONUM illius insulae, sed etiam
SOTERA inscriptum esse vidi Syracusis. hoc quantum est?
ita magnum, ut Latine uno verbo exprimi non possit; is
est nimirum SOTER, qui salutem dedit. huius nomine etiam
dies festi agitantur, pulchra illa Verria, non quasi Mar-
cellia, sed pro Marcelliis, quae illi istius iussu sustule-
runt. huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus
filius stat, ipse autem ex equo nudatam ab se provinciam
prospicit; huius statuae locis omnibus; quae hoc demon-
strare videantur, prope modum non minus multas statuas
istum posuisse Syracusis quam abstulisse; huic etiam
Romae videmus in basi statuarum maximis litteris in-
cisum: A COMMUNI SICILIAE DATAS. quam ob rem qui hoc 155
probare potes cuiquam, tantos honores habitos esse ab
invitis? hic tibi etiam multo magis, quam paulo ante in 64
aratoribus, videndum et considerandum est quid velis:
magna res est, utrum tibi Siculos publice privatimque
amicos an inimicos existimari velis. si inimicos, quid te
futurum est? quo confugies? ubi nitere? modo aratorum
honestissimorum hominum ac locupletissimorum, et Sicu-
lorum et civium Romanorum, maximum numerum abs te
abalienasti; nunc de Siculis civitatibus quid ages? dices
tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo
in homine antea fecerunt, [ut in eum publice testimonium
dicerent,] cum praesertim ex ea provincia condemnati
sint complures [qui ibi praetores fuerunt], duo soli ab-
soluti, hi nunc veniunt cum litteris, veniunt cum manda-
tis, veniunt cum testimoniis publicis; qui, si te laudarent

publice, tamen id more potius suo quam merito tuo facere viderentur, ei cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, ut multo maluerint de suo more decedere quam de tuis moribus
156 non dicere? confitendum igitur est necessario tibi Siculos inimicos esse, qui quidem et in te gravissima postulata consulibus ediderunt et me, ut hanc causam salutisque suae defensionem susciperem, obsecrarunt, qui cum a praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedirentur, omnium minas atque omnia pericula prae salute sua levia duxerunt, qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque dixerunt, ut Artemonem Centuripinum legatum et publice testem Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. etenim ille cum propter virtutem et fidem cum Androne homine honestissimo et certissimo tum etiam propter eloquentiam legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius et varias iniurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.
65 dixerunt Halaesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani: enumerare omnis non est necesse: scitis quam multi et quam multa priore actione dixerint; nunc et illi et reliqui dicent.
157 omnes denique hoc in hac causa intellegent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. hos homines tu persuadebis ad honorem atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. res declarabit, ut cupierint: iam dudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta conligere videor [utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti
158 sint]: de quo hoc homine auditum est umquam, quod tibi accidit, ut eius in provincia statuae, in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim et per universam multitudinem deicerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam audivistis? novum est, iudices; in Siculis quidem et in

omnibus Graecis monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentis revolsasque vidissem; propterea quod apud omnis Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis eius modi non nulla religione deorum consecrari arbitrentur. itaque Rhodii, qui prope 159
soli bellum illud superius cum Mithridate rege gesserunt, omnisque eius copias acerrimumque impetum moenibus, litoribus classibusque suis exceperunt, tamen, cum ei regi inimici praeter ceteros essent, statuam eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt; ac forsitan vix convenire videretur, quem ipsum hominem cuperent evertere, eius effigiem simulacrumque servare, sed tamen videbam, apud eos cum essem, et religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam et hoc disputari, cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset, cum homine eius, quo gereret bellum atque hostis esset. videtis igitur consuetudinem religionemque 66
Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis praesidio non fuisse. Tauromenitani, quorum est 160
civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratuum remoti consuerant esse praesidio foederis, ei tamen istius evertere statuam non dubitaverunt; qua abiecta basim tamen in foro manere voluerunt, quod gravius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius a Tauromenitanis esse deiectam, quam si nullam umquam positam esse arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. nam quid ego de Syracusis loquar, quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum et commune conventus illius ac prope totius provinciae? quanta illic multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statuae sunt istius deiectae et eversae? at quo loco? celeberrimo ac religiosissimo: ante ipsum Serapim, in primo aditu vestibuloque templi. quod nisi Metellus hoc tam graviter egisset atque illam rem imperio edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

161 Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulsu, verum omnino adventu meo factum esse videatur: omnia ista ante facta sunt, non modo quam ego Siciliam, verum etiam quam iste Italiam attigit: dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est; postea quam illinc
67 discessi quae sunt gesta cognoscite: Centuripinorum senatus decrevit populusque iussit, ut, quae statuae C. Verris ipsius et patris eius et filii essent, eas quaestores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret, senatores ne minus XXX adessent. videte gravitatem civitatis ac dignitatem: neque eas in urbe sua statuas esse voluerunt, quas inviti, per vim atque imperium dedissent, neque eius hominis, in quem ipsi, cum gravissimo testimonio publice, quod numquam antea, Romam mandata legatosque misissent, et id gravius esse putarunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum esse
162 videretur. cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus; graviter fert; evocat ad se Centuripinorum magistratus et decem primos; nisi restituissent statuas, vehementer minatur. illi ad senatum renuntiant: statuae, quae istius causae nihil prodessent, reponuntur; decreta Centuripinorum, quae de statuis erant facta, non tolluntur. hic ego aliud alii concedo; Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit: quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuae essent deiectae, quod saepe vento aut aliquo casu fieri solet? non erat in hoc neque crimen ullum neque reprehensio. ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio et volun-
68 163 tate. ego, si Metellus statuas Centuripinos reponere non coëgisset, haec dicerem: videte, iudices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriae, cum Centuripinorum amicissima et fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo Romano coniuncta est, ut non solum rem publicam nostram, sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanum semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicarit C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere; recitarem decreta Centuripinorum; laudarem illam civitatem, id quod verissime possem; commemorarem

decem milia civium esse Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum, eos omnis hoc statuisse, monumentum istius in sua civitate nullum esse oportere: haec tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. 164
velim quaerere nunc ex ipso Metello quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praeciderit: eadem opinor omnia convenire; neque enim, si maxime statuae deiectae essent, eas ego vobis possem iacentis ostendere; hoc uno uterer, civitatem tam gravem statuas iudicasse C. Verris demoliendas: hoc mihi Metellus non eripuit; hoc etiam addidit, ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo iure sociis atque amicis imperari, ut eis ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret; ut vos rogarem, ut coniecturam faceretis qualem in eis rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. sed ego Metello non irascor, neque ei suam vacationem eripio, qua ille apud omnis utitur, ut nihil malitiose neque consulto fecisse videatur.

Iam igitur est ita perspicuum, ut negare non possis 69 165
nullam tibi statuam voluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine nisi vi expressam et coactam; quo quidem in crimine non illud solum intellegi volo, te ad statuas HS viciens coëgisse, sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est, quantum odium [in te] aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit; in quo quae vestra defensio futura sit coniectura adsequi non queo. 'oderunt Siculi: togatorum enim causa multa 166
feci.' at ei quidem acerrimi inimicissimique sunt. 'inimicos habeo civis Romanos, quod sociorum commoda ac iura defendi.' at socii in hostium numero sese abs te habitos queruntur. 'aratores inimici sunt propter decumas.' quid? qui agros immunis liberosque arant, cur oderunt? cur Halaesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possum qui te non oderit, sive civium Romanorum sive Siculorum? ut, etiam si causas cur te oderint non possum dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, cum his quoque odio esse oportere. an hoc dicere audebis, utrum de te aratores, 167

utrum negotiatores, utrum denique Siculi universi bene existiment [aut quo modo existiment], ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere audebis, nec, si cupias, licebit: eripiunt enim tibi istam orationem contemnendorum Siculorum atque aratorum statuae illae equestres, quas tu paulo ante, quam ad urbem venires, poni inscribique iussisti, ut omnium inimicorum tuorum animos
168 accusatorumque tardares. quis enim tibi molestus esset aut quis appellare te auderet, cum videret statuas a negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae positas? quod est aliud in illa provincia genus hominum? nullum. ergo ab universa provincia, generatimque ab singulis eius partibus non solum diligitur, sed etiam ornatur. quis hunc attingere audeat? potes igitur dicere nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorum omnium testimonia, cum eorum nominibus in statuarum inscriptione oppositis omnem te speraris invidiam atque infamiam tuam posse exstinguere? an, quorum tu auctoritate statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero?

169 Nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur; quae gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci, ut etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. etenim rem totam, iudices, breviter cognoscite: in scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui et sui quaestus causa et fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum praetorem circum omnia fora sectaretur neque ab eo umquam discederet, in eam [iam] venerat [familiaritatem] consuetudinem in vendendis istius decretis et iudiciis transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides nu-
170 meraretur; hoc erat etiam capitalior, quod idem pecunias eis, qui ab isto aliquid mercabantur, faenori dabat; ea autem faeneratio erat eius modi, iudices, ut etiam is quaestus huic cederet: nam quas pecunias ferebat eis expensas, quibuscum contrahebat, eas aut scribae istius aut Timarchidi aut etiam isti ipsi referebat acceptas. idem praeterea pecunias istius extraordinarias grandis suo nomine
171 faenerabatur. hic primo [Carpinatius], ante quam in istius

tantam familiaritatem pervenisset, aliquotiens ad socios
litteras de istius iniuriis miserat; Canuleius vero, qui in
portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius per-
multa nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine
portorio Syracusis erant exportata; portum autem et
scripturam eadem societas habebat. ita factum est, ut
essent permulta, quae ex societatis litteris dicere in istum
et proferre possemus. verum accidit ut Carpinatius, qui 172
iam cum isto summa consuetudine, praeterea re ac ra-
tione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios
de istius summis officiis in rem communem beneficiisque
mitteret; etenim cum iste omnia, quaecumque Carpina-
tius postulabat, facere ac decernere solebat, tum etiam
ille plura scribebat ad socios, ut, si posset, ea, quae an-
tea scripserat, plane exstingueret; ad extremum vero,
cum iste iam decedebat, eius modi litteras ad eos misit,
ut huic frequentes obviam prodirent, gratias agerent,
facturos se, si quid imperasset, studiose pollicerentur:
itaque socii fecerunt, vetere instituto publicanorum, non
quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed, quod
sua interesse putabant, se memores gratosque existimari,
gratias isti egerunt; Carpinatium saepe ad se de eius of-
ficiis litteras misisse dixerunt. iste cum respondisset ea 71 173
se libenter fecisse operasque Carpinatii magno opere lau-
dasset, dat amico suo cuidam negotium, qui tum ma-
gister erat eius societatis, ut diligenter caveret atque
prospiceret, ne quid esset in litteris sociorum, quod con-
tra caput suum aut existimationem valere posset. itaque
ille multitudine sociorum remota decumanos convocat,
rem defert: statuunt illi atque decernunt, ut eae litterae,
quibus existimatio C. Verris laederetur, removerentur
operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset.
si ostendo hoc decrevisse decumanos, si planum facio hoc 174
decreto remotas esse litteras, quid exspectatis amplius?
possumne rem magis iudicatam adferre, magis reum con-
demnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio con-
demnatum? nempe eorum, quos ei, qui severiora iudicia
desiderant, arbitrantur res iudicare oportere, [publicano-
rum iudicio] quos videlicet nunc populus iudices poscit,
de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine

non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed
175 nobilissimo promulgatam videmus: decumani, hoc est, principes et quasi senatores publicanorum, removendas de medio litteras censuerunt. habeo ex eis, qui adfuerunt, quos producam, quibus hoc committam, homines honestissimos ac locupletissimos, istos ipsos principes equestris ordinis, quorum splendore vel maxime illius, qui legem promulgavit, oratio et causa nititur; venient in medium; dicent quid statuerint. profecto, si recte homines novi, non mentientur: litteras enim communis de medio removere potuerunt, fidem suam et religionem removere non possunt. ergo equites Romani, qui te suo iudicio condemnarunt, horum iudicio condemnari noluerunt: vos nunc utrum illorum iudicium an voluntatem
72 176 sequi malitis considerate. ac vide quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adiuvet. dicam paulo promptius; neque enim iam vereor ne quis hoc me magis accusatorie quam libere dixisse arbitretur: si istas litteras non decreto decumanorum magistri removissent, tantum possem in te dicere, quantum in litteris invenissem; nunc decreto isto facto litterisque remotis tantum mihi licet dicere, quantum possum, tantum iudici suspicari, quantum velit. dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpurae, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis exportasse; his pro rebus quod portorium non esset datum, litteras ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu
177 operas daret. satisne magnum crimen hoc videtur? nullum, opinor, maius. qui id defendet Hortensius? postulabit ut litteras Canuleii proferam, crimen eius modi nisi litteris confirmetur, inane esse dicet? clamabo litteras remotas esse de medio; decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum: aut hoc contendat numquam esse factum aut omnium tela excipiat necesse est. negas esse factum? placet mihi ista defensio, descendo; aequa enim contentio, aequum certamen proponitur: producam testis et producam pluris eodem tempore; quoniam tum, cum actum est, una fuerunt, nunc quoque

una adsint; cum interrogabuntur, obligentur non solum
iuris iurandi atque existimationis periculo, sed etiam com-
muni inter se conscientia. si planum fit hoc ita, quem 178
ad modum dico, esse factum, num poteris dicere, Hor-
tensi, nihil in istis fuisse litteris quod Verrem laederet?
non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere
licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. ergo
hoc vestro consilio et gratia perfecistis, ut, quem ad mo-
dum paulo ante dixi, mihi summa facultas ad accusandum
daretur, iudici libera potestas ad credendum. quod cum 73 179
ita sit, nihil fingam tamen. meminero me non sumpsisse
quem accusarem, sed recepisse quos defenderem; vos ex
me causam non a me prolatam, sed ad me delatam au-
dire oportere; me Siculis satis esse facturum, si, quae
cognovi in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter ex-
posuero, populo Romano, si nullius vim, nullius poten-
tiam pertimuero, vobis, si facultatem vere atque honeste
iudicandi fide et diligentia mea fecero, mihimet, si ne
minimum quidem de meo curriculo vitae, quod mihi sem-
per propositum fuit, decessero. quapropter nihil est quod 180
metuas ne quid in te confingam; etiam quod laetere
habes; multa enim, quae scio a te esse commissa, quod
aut nimium turpia aut parum credibilia sunt, praetermit-
tam: tantum agam de hoc toto nomine societatis: [ut iam
scire possis,] quaeram decretumne sit; cum id invenero,
quaeram remotaene sint litterae; cum id quoque consta-
bit, vos iam hoc me tacito intellegetis: si illi, qui hoc
istius causa decreverunt, [equites Romani], nunc eidem
in eum iudices si essent, istum sine dubio condemnarent,
de quo litteras eas, quae istius furta indicarent, [et] ad
se missas et suo decreto remotas scirent esse: quem igi-
tur ab eis [equitibus Romanis], qui istius causa cupiunt
omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari
necesse esset, is a vobis, iudices, ulla vi aut ratione ab-
solvi potest?

Ac ne forte ea, quae remota de medio atque erepta 181
nobis sunt, omnia ita condita fuisse atque ita abdita la-
tuisse videantur, ut haec diligentia, quam ego a me ex-
spectari maxime puto, nihil eorum investigare, nihil ad-
sequi potuerit, quae consilio aliquo aut ratione inveniri

potuerunt, inventa sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. nam quod in publicanorum causis vel plurimum aetatis meae versor vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum
74 182 consuetudinem usu tractandoque cognosse; itaque, ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis, habui rationem eorum annorum, per quos iste in Sicilia fuisset; deinde quaesivi, quod erat inventu facillimum, qui per eos annos magistri illius societatis fuissent, apud quos tabulae fuissent. sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse, ut, cum tabulas novo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent; itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quaerendus erat, primum veni. sane homini praeter opinionem improviso incidi; scrutatus sum quae potui et quaesivi omnia: inveni duos solos libellos, a L. Canuleio missos sociis ex portu Syracusis, in quibus erat ratio scripta mensium complurium rerum exportatarum istius nomine sine portorio; itaque obsignavi
183 statim. erant ex eo [haec] genere, quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam, verum tantum inveni, iudices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. sed tamen, quicquid erit in his libellis, quantulumcumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit; de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. recita mihi, quaeso, hunc primum libellum; deinde illum alterum. Libelli Canuleiani. non quaero unde cccc amphoras mellis habueris, unde tantum Melitensium, unde quinquaginta tricliniorum lectos, unde tot candelabra; non, inquam, iam quaero unde haec habueris, sed quo tantum tibi opus fuerit, id quaero. omitto de melle, sed tantum Melitensium, quasi etiam amicorum uxores, tantum lecto-
75 184 rum, quasi omnium istorum villas ornaturus esses? et cum haec paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite ut vobis triennii totius veniat in mentem: sic contendo, ex his parvis libellis apud unum magistrum societatis repertis vos iam coniectura adsequi posse cuius modi praedo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit, quantam pecuniam non

solum numeratam, verum etiam huiusce modi in rebus
positam confecerit, quae vobis alio loco planius explica-
buntur. nunc hoc attendite: his exportationibus, quae 185
recitatae sunt, scribit HS $\overline{\text{LX}}$ socios perdidisse ex vice-
sima portorii Syracusis. pauculis igitur mensibus, ut hi
pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris, quae
essent HS duodecies, ex uno oppido solo exportata sunt.
cogitate nunc, cum illa Sicilia sit, hoc est insula, quae
undique exitus maritimos habeat, quid ex ceteris locis
exportatum putetis; quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid
Panhormo, quid Thermis, quid Halaesa, quid Catina, quid
ex ceteris oppidis, quid vero Messana, quem iste sibi
locum maxime tutum esse arbitrabatur, ubi animo sem-
per soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos de-
legerat ad quos omnia, quae aut diligentius servanda aut
occultius exportanda erant, deportaret. his inventis libellis
ceteri remoti et diligentius sunt reconditi; nos tamen, ut
omnes intellegant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis
libellis contenti sumus.

Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, quas 76 186
removere honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum
tuum Carpinatium revertemur. inspiciebamus Syracusis
a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significa-
bant multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio
fecisse, qui pecunias Verri dedissent; quod erit vobis luce
clarius, iudices, tum, cum eos ipsos produxero, qui de-
derunt; intellegetis enim illa tempora, per quae, cum
essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis
tabulis non solum consulibus, verum etiam mensibus con-
venire. cum haec maxime cognosceremus et iam in ma- 187
nibus tabulas haberemus, repente aspicimus lituras [eius
modi] quasi quaedam volnera tabularum recentia: statim
suspitione offensi ad ea ipsa nomina oculos animumque
transtulimus: erant acceptae pecuniae C. Verrucio C. f.,
sic tamen, ut usque ad alterum R litterae constarent in-
tegrae, reliquae omnes essent in litura: alterum, tertium,
quartum, permulta erant eiusdem modi nomina. cum ma-
nifesta res flagitiosa litura tabularum atque insignis turpi-
tudo teneretur, quaerere incepimus de Carpinatio quisnam
is esset Verrucius, quicum tantae pecuniae rationem ha-

beret: haerere homo, versari, rubere. quod lege exci-
piuntur tabulae publicanorum, quo minus Romam depor-
tentur, ut res quam maxime clara ac testata esse posset,
in ius ad Metellum Carpinatium voco, tabulasque socie-
tatis in forum adfero. fit maximus concursus hominum,
et, quod erat Carpinatii nota cum isto praetore societas
ac faeneratio, summe exspectabant omnes quidnam in ta-
77 188 bulis teneretur. rem ad Metellum defero, me tabulas
perspexisse sociorum; in his tabulis magnam rationem
C. Verrucii permultis nominibus esse, meque hoc perspi-
cere ex consulum mensiumque ratione, hunc Verrucium
neque ante adventum C. Verris neque post decessionem
quicquam cum Carpinatio rationis habuisse: postulo, ut
mihi respondeat qui sit iste Verrucius, mercator an ne-
gotiator an arator an pecuarius; in Sicilia sit an iam de-
cesserit. clamare omnes ex conventu neminem umquam
in Sicilia fuisse Verrucium; ego instare, ut mihi respon-
deret quis esset, ubi esset, unde esset; cur servus socie-
tatis, qui tabulas conficeret, semper in Verrucii nomine
189 certo ex loco mendosus esset. atque haec postulabam,
non quo illum cogi putarem oportere, ut ad ea mihi re-
sponderet invitus, sed ut omnibus istius furta, illius fla-
gitium, utriusque audacia perspicua esse posset. itaque
illum in iure metu conscientiaque peccati mutum atque
exanimatum ac vix vivum relinquo; tabulas in foro, summa
hominum frequentia, exscribo; adhibentur in scribendo
de conventu viri primarii, litterae lituraeque omnes ad-
simulatae et expressae de tabulis in libros transferuntur.
190 haec omnia summa cura et diligentia recognita et conlata
et ab hominibus honestissimis obsignata sunt. si Carpi-
natius mihi tum respondere noluit, responde mihi nunc
tu, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Ver-
rucium putes: fieri non potest, ut, quem video te prae-
tore in Sicilia fuisse et quem ex ipsa ratione intellego lo-
cupletem fuisse, eum tu in tua provincia non cognoveris.
atque adeo, ne hoc aut longius aut obscurius esse possit,
procedite in medium atque explicate descriptionem ima-
ginemque tabularum, ut omnes mortales istius avaritiae
78 191 non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. videtis
Verrucium? videtis litteras primas integras? videtis ex-

tremam partem nominis, eodam illam Verrinam tamquam in luto demersam in litura? sic habent se tabulae, iudices, ut videtis. quid exspectatis? quid quaeritis amplius? tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrucium necesse est aut te Verrucium esse fateare.

Laudantur oratores veteres, Crassi illi et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent; nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt: nemo enim ita tum peccabat, ut defensioni locum non relinqueret; nemo ita vivebat, ut nulla eius vitae pars summae turpitudinis esset expers; nemo ita in manifesto peccatu tenebatur, ut, cum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret. nunc vero quid faciat 192
Hortensius [patronus]? avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum nequissimumque defendit. an ab hac illius infamia, * nequitia vestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest. at mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? at haec sine cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior umquam fuit? in hoc homine atque in eius modi causa quid facerent omnes Crassi et Antonii? tantum, opinor, Hortensi: ad causam non accederent neque in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent; liberi enim ad causas solutique veniebant neque committebant, ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati in deserendo existimarentur.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE

LIBER TERTIUS

DE FRUMENTO.

1 Omnes, qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitiis,
1 nulla privatim laesi iniuria, nullo praemio adducti in iu-
dicium rei publicae causa vocant, providere debent non
solum quid oneris in praesentia tollant, sed quantum in
omnem vitam negotii suscipere conentur; legem enim sibi
ipsi dicunt innocentiae, continentiae virtutumque omnium,
qui ab altero rationem vitae reposcunt, atque eo magis,
si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia nisi uti-
2 litate communi. nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat
mores aliorum ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat,
si qua in re ipse ab religione officii declinarit? quapropter
hoc etiam magis ab omnibus eius modi civis laudandus
ac diligendus est, qui non solum ab re publica civem im-
probum removet, verum etiam se ipsum eius modi fore
profitetur ac praestat, ut sibi non modo communi volun-
tate virtutis atque officii, sed etiam vi quadam magis ne-
3 cessaria recte sit honesteque vivendum. itaque hoc, iu-
dices, ex homine clarissimo [atque eloquentissimo], L.
Crasso, saepe auditum est, cum se nullius rei tam pae-
nitere diceret, quam quod C. Carbonem umquam in iudi-
cium vocavisset; minus enim liberas omnium rerum vo-
luntates habebat et vitam suam pluribus quam vellet
observari oculis arbitrabatur. atque ille his praesidiis in-
genii fortunaeque munitus, tamen hac cura continebatur,
quam sibi nondum confirmato consilio, sed ineunte aetate
susceperat, qua minus etiam praecipitur eorum virtus et
integritas, qui ad hanc rem [adulescentuli, quam qui iam
firmata aetate] descendunt: illi enim, ante quam potue-
runt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui nemi-

nem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos, qui iam et quid facere et quantulum iudicare possemus ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi. atque ego hoc plus oneris 2 4
habeo, quam qui ceteros accusarunt, si onus est id appellandum, quod cum laetitia feras ac voluptate: verum tamen ego hoc amplius suscepi quam ceteri, quod ita postulatur ab hominibus, ut ab eis se abstineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. furem aliquem aut rapacem accusaris: vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspitio. maleficum quempiam adduxeris aut crudelem: cavendum erit semper ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. corruptorem, adulterum: providendum diligenter ne quod in vita vestigium libidinis appareat: omnia postremo, quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur:
ego in uno homine omnia vitia, quae possunt in homine 5
perdito nefarioque esse, reprehendo; nullum esse dico indicium libidinis, sceleris, audaciae, quod non in istius unius vita perspicere possitis: ergo isto reo legem hanc, iudices, mihi statuo, vivendum ita esse, ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia, quam videtis, dissimillimus esse ac semper fuisse videar. patior, non moleste fero, iudices, eam vitam, quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege et condicione necessariam quoque futuram.

Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, qui- 3 6
bus inimicitiis aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim. mitto iam rationem officii mei necessitudinisque Siculorum; de ipsis tibi inimicitiis respondeo: an tu maiores ullas inimicitias putas esse quam contrarias hominum sententias ac dissimilitudines studiorum et voluntatum? fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quaestor consulem suum consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudo-

rem ac pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius
cotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum
lenocinium videre? qui religiones deorum immortalium
retinere volt, ei, qui fana spoliarit omnia, qui ex tensa-
rum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui
potest? qui iure aequo omnis putat esse oportere, is tibi
non infestissimus sit, cum cogitet varietatem libidinem-
que decretorum tuorum? qui sociorum iniuriis provincia-
rumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae,
vexatione Pamphyliae, squalore et lacrimis Siciliae con-
citetur? qui civium Romanorum iura ac libertatem san-
ctam apud omnis haberi velit, is non tibi plus etiam quam
inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum securis, cum
cruces ad civium Romanorum supplicia fixas recordetur?
7 an si qua in re contra rem meam decrevisset aliquid in-
iuria, iure ei me inimicum esse arbitrarere: cum omnia
contra omnium bonorum rem, causam, rationem, utilita-
tem voluntatemque fecerit, quaeris cur ei sim inimicus,
cui populus Romanus infestus est? qui praesertim plus
etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi
4 Romani oneris ac muneris suscipere debeam? quid, illa,
quae leviora videntur esse, non cuiusvis animum possunt
movere, quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumque
hominum magnorum atque nobilium faciliorem aditum
istius habet nequitia et audacia quam cuiusquam nostrum
virtus et integritas? odistis hominum novorum industriam,
despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis, in-
genium vero et virtutem depressam exstinctamque cupi-
8 tis: Verrem amatis. ita credo: si non virtute, non in-
dustria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at
sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini. nihil
eorum est, contraque sunt omnia cum summo dedecore
ac turpitudine tum singulari stultitia atque inhumanitate
oblita. huic homini si cuius domus patet, utrum ea pa-
tere an hiare ac poscere aliquid videtur? hunc vestri
ianitores, hunc cubicularii diligunt; hunc liberti vestri,
hunc servi ancillaeque amant; hic cum venit, extra or-
dinem vocatur; hic solus introducitur; ceteri, saepe fru-
galissimi homines, excluduntur; ex quo intellegi potest
eos vobis esse carissimos, qui ita vixerint, ut sine vestro

praesidio salvi esse non possint. quid, hoc cuiquam feren- 9
dum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus, ut dignitatem nostram populique Romani beneficia non copiis, sed virtute tueamur: istum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere atque abundare? huius argento dominia vestra, huius signis et tabulis forum comitiumque ornari, praesertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse qui cum L. Mummio certet, ut pluris hic sociorum urbis quam ille hostium spoliasse videatur, pluris hic villas ornamentis fanorum quam ille fana spoliis hostium ornasse: et is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant? verum haec et dicentur alio loco et dicta sunt; 5 10
nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, iudices, deprecati: superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus; id fuit nobis gratum admodum: sed multo erit gratius, si reliqua voletis attendere, propterea quod in his omnibus, quae antea dicta sunt, erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum et criminum delectatio: nunc tractare causam instituimus frumentariam, quae magnitudine iniuriae et re fere criminibus ceteris antecellet, iucunditatis in agendo et varietatis minus habebit; vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, iudices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere quam voluptati. in hac causa frumen- 11
taria cognoscenda haec vobis proponite, iudices, vos de rebus fortunisque Siculorum [omnium], de civium Romanorum, qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus a maioribus traditis, de victu vitaque populi Romani cognituros: quae si magna atque adeo maxima vobis videbuntur, quam varie et quam copiose dicantur exspectare nolite.

Neminem vestrum praeterit, iudices, omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad commoda populi Romani adiuncta sit, consistere in re frumentaria maxime; nam ceteris rebus adiuvamur ex illa provincia, hac vero alimur ac sustinemur. ea causa tri- 12
pertita, iudices, erit in accusatione: primum [enim] de

decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo
de aestimato.

6 Inter Siciliam ceterasque provincias, iudices, in agro-
rum vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut
impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dici-
tur, ut Hispanis et plerisque Poenorum, quasi victoriae
praemium ac poena belli, aut censoria locatio constituta
est, ut Asiae lege Sempronia: Siciliae civitates sic in
amicitiam fidemque recepimus, ut eodem iure essent quo
fuissent, eadem condicione populo Romano parerent qua
13 suis ante paruissent. perpaucae Siciliae civitates sunt
bello a maioribus nostris subactae; quarum ager cum
esset publicus populi Romani factus, tamen illis est red-
ditus: is ager a censoribus locari solet. foederatae civi-
tates duae sunt, quarum decumae venire non soleant,
Mamertina et Tauromenitana: quinque praeterea sine
foedere immunes [civitates] ac liberae, Centuripina, Ha-
laesina, Segestana, Halicyensis, Panhormitana; praeterea
omnis ager Siciliae civitatum decumanus est, itemque
ante imperium populi Romani ipsorum Siculorum volun-
14 tate et institutis fuit. videte nunc maiorum sapientiam,
qui cum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque
pacis ad rem publicam adiunxissent, tanta cura Siculos
tueri ac retinere voluerunt, ut non modo eorum agris
vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem
venditionis decumarum neve vendundi aut tempus aut
locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem,
[in Sicilia], denique ut lege Hieronica venderent: volue-
runt eos in suis rebus ipsos interesse eorumque animos
non modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novo
15 commoveri; itaque decumas lege Hieronica semper ven-
dundas censuerunt, ut eis iucundior esset muneris illius
functio, si eius regis, qui Siculis carissimus fuit, non
solum instituta commutato imperio, verum etiam nomen
maneret. hoc iure ante Verrem praetorem Siculi semper
usi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a
maioribus traditam, condicionem amicitiae, ius societatis
7 16 convellere et commutare ausus est. qua in re primum
illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere, tam
usitata quicquam novi feceris. ingenio aliquid adsecutus

es? tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam
provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vi-
cisti? est tuum, est ingenii diligentiaeque tuae. do hoc
tibi et concedo. scio te Romae, cum praetor esses, edicto
tuo possessiones hereditatum a liberis ad alienos, a primis
heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam trans-
tulisse; scio te edicta superiorum omnium correxisse et
possessiones hereditatum non secundum eos, qui profer-
rent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum,
dedisse; easque res novas abs te prolatas et inventas
magno tibi quaestui fuisse scio; eundemque te memini
censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere
et commutare, ne is redimeret, cuia res esset, ne pupillo
tutores propinquique consulerent quo minus fortunis omni-
bus everteretur; exiguam diem praefinire operi, qua cete-
ros ab negotio excluderes, ipse in tuo redemptore nullam
certam diem observares. quam ob rem novam legem te 17
in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prae-
toriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercita-
tum: non, inquam, miror te aliquid excogitasse, sed quod
tua sponte iniussu populi sine senatus auctoritate iura
provinciae Siciliae mutaveris, id reprehendo, id accuso.
C. Octavio et C. Cottae consulibus senatus permisit, ut vini 18
et olei decumas et frugum minutarum, quas ante quae-
stores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent
legemque his rebus quam ipsis videretur dicerent. cum
locatio fieret, publicani postularunt, quasdam res ut ad
legem adderent neque tamen a ceteris censoriis legibus
recederent. contra dixit [is], qui casu tum Romae fuit,
tuus hospes, Verres, hospes, inquam, et familiaris tuus,
Sthenius [hic] Thermitanus. consules causam cognorunt;
cum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in
consilium advocassent, de consilii sententia pronuntiarunt
se lege Hieronica venditurος. itane vero? prudentissimi 8 19
viri, summa auctoritate praediti, quibus senatus legum
dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem
permiserat populusque Romanus iusserat, Siculo uno re-
cusante, cum amplificatione vectigalium nomen Hieronicae
legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consilii, nullius
auctoritatis, iniussu populi ac senatus, tota Sicilia recu-

sante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vecti-
20 galium totam Hieronicam legem sustulisti? at quam legem [corrigit], iudices [atque adeo totam tollit]? acutissime ac diligentissime scriptam, quae lex omnibus custodiis subiectum aratorem decumano tradidit, ut neque in segetibus neque in areis neque in horreis neque in amovendo neque in deportando frumento grano uno posset arator sine maxima poena fraudare decumanum. scripta lex ita diligenter est, ut eum scripsisse appareat, qui alia vectigalia non haberet, ita acute, ut Siculum, ita severe, ut tyrannum: qua lege Siculis tamen arare expediret; nam ita diligenter constituta sunt iura decumano, ut tamen ab
21 invito aratore plus decuma non possit auferri. cum haec ita essent constituta, Verres tot annis atque adeo saeculis tot inventus est qui haec non commutaret, sed everteret, eaque, quae iam diu ad salutem sociorum utilitatemque rei publicae composita comparataque essent, ad suos improbissimos quaestus converteret: qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum, per quos ostendam sic provinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, ut eam multis annis multorum innocentia sapientiaque recreare
9
22 nequeamus. eorum [omnium], qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis; de cuius improbitate singulari gravissimarum legationum querimonias audistis. aspicite, iudices, voltum hominis et aspectum, et ex ea contumacia, quam hic in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Siciliensis quos fuisse putetis cogitate ac recordamini. hic est Apronius, quem in provincia tota Verres, cum undique nequissimos homines conquisisset, cum ipse secum sui similis duxisset non parum multos, nequitia, luxuria, audacia sui simillimum iudicavit. itaque istos inter se perbrevi tempore non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum tur-
23 pitudo similitudoque coniunxit. Verris mores improbos impurosque nostis: fingite vobis aliquem, si potestis, qui in omnibus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erit Apronius ille, qui, ut ipse non solum vita, sed corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est et gurges vitiorum turpitudinumque

omnium. hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat; tantamque habet morum similitudo coniunctionem atque concordiam, ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur, ut quem omnes odissent neque videre vellent, sine eo iste esse non posset, ut cum alii ne conviviis quidem isdem quibus Apronius, hic isdem etiam poculis uteretur, postremo, ut odor Apronii taeterrimus oris et corporis, quem, ut aiunt, ne bestiae quidem ferre possent, uni isti suavis et iucundus videretur. ille erat in tribunali proximus, in cubiculo solus, in convivio dominus, ac tum maxime, cum accubante praetextato praetoris filio in convivio saltare nudus coeperat. hunc, uti dicere institui, principem 10 24
Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit; huius audaciae, nequitiae, crudelitati fidelissimos socios optimosque civis scitote hoc praetore traditos, iudices, atque addictos fuisse, novis institutis et edictis, tota Hieronica lege, quem ad modum ante dixi, reiecta et repudiata.

Primum edictum audite, iudices, praeclarum: quan- 25
tum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. quo modo? quantum poposcerit Apronius, dato. quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios an in hostis victos insani edictum atque imperium tyranni? ego tantundem dabo, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exaravero. quid omne? 'plus immo etiam', inquit, 'si volet.' quid tum? quid censes? aut dabis aut contra edictum fecisse damnabere. per deos immortalis, quid est hoc? veri enim simile non est. sic mihi persuadeo, iudices: 26
tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen adfirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem, sicuti faciam. da, quaeso, scribae: recitet ex codice professionem. recita. EDICTUM DE PROFESSIONE. negat me recitare totum: nam id significare nutu videtur. quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis et miseros respicis aratores? dicis enim te in decumanum, si plus abstulerit quam de-

bitum sit, in octuplum iudicium daturum. nihil mihi placet praetermitti. recita hoc quoque, quod postulat: totum recita. EDICTUM DE IUDICIO IN OCTUPLUM. iudicio ut arator decumanum persequatur? miserum atque iniquum ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu
11 27 rerum rusticarum ad insolitam litem atque iudicium. cum omnibus in aliis vectigalibus Asiae, Macedoniae, Hispaniae, Galliae, Africae, Sardiniae, ipsius Italiae, quae vectigalia sunt, cum in his, inquam, [rebus] omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est de aratoribus, ea iura constituebas, quae omnibus aliis essent contraria. utrum est aequius decumanum petere an aratorem repetere? iudicium integra re an perdita fieri? eum, qui manu quaesierit, an eum, qui digito sit licitus, possidere? quid? qui singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt, quo in numero magnus ante te praetorem numerus ac magna multitudo Siculorum fuit, quid facient, cum dederint Apronio, quod poposcerit? relinquent arationes? relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut te praetore videlicet aequo iure Apronium, delicias ac
28 vitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur? verum esto: reperietur aliqui fortis et experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat et poenam octupli persequatur. exspecto vim edicti, severitatem praetoris; faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. quid tandem postulat arator? nihil nisi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recusat. quid praetor? iubet recuperatores reicere. 'decurias scribamus'. 'quas decurias?' 'de cohorte mea reicies' inquit. 'quid? cohors ista quorum hominum est?' 'Volusii haruspicis et Cornelii medici et horum canum, quos tribunal meum vides lambere.' nam de conventu nullum umquam iudicem nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis aiebat omnis esse, qui ullam agri glebam possiderent. veniendum erat ad eos contra Apronium, qui
12 nondum Aproniani convivii crapulam exhalassent. o praeclarum et commemorandum iudicium! o severum edictum!
29 o tutum perfugium aratorum! atque ut intellegatis cuius

modi ista iudicia in octuplum, cuius modi istius de co-
horte recuperatores existimati sint, sic attendite: ecquem
putatis decumanum hac licentia permissa, ut tantum ab
aratore quantum poposcisset auferret, plus quam debere-
tur poposcisse? considerate cum vestris animis vosmet
ipsi ecquem putetis, praesertim cum id non solum ava-
ritia, sed etiam imprudentia accidere potuerit. multos
necesse est. at ego omnis dico plus ac multo plus quam
decumam abstulisse. cedo mihi unum ex triennio praeturae
tuae qui octupli damnatus sit. damnatus? immo vero in
quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. nemo erat
videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset;
nemo decumanorum qui grano amplius quam sibi debe-
retur deberi professus esset. immo vero contra rapiebat
et asportabat quantum a quoque volebat Apronius, omni-
bus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur,
neque tamen ullum iudicium reperietur. quid est hoc? 30
tot viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites
Romani ab homine nequissimo [ac turpissimo] laesi poe-
nam octupli sine ulla dubitatione commissam non per-
sequebantur? quae causa, quae ratio est? una illa, iu-
dices, quam videtis, quod ultro etiam inlusos se et in-
risos ab iudicio discessuros videbant. etenim quod esset
iudicium, cum ex Verris turpissimo flagitiosissimoque co-
mitatu tres recuperatorum nomine adsedissent, adseculae
istius non a patre ei traditi, sed a meretricula commen-
dati? ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti 31
ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsa-
tum verberatumque diceret; conferrent viri boni capita,
de comissatione loquerentur inter se ac de mulierculis, si
quas a praetore abeuntis possent deprehendere: res agi
videretur. surrexisset Apronius, nova dignitas publicani,
non ut decumanus squaloris plenus ac pulveris, sed un-
guentis oblitus, vino vigiliisque languidus; omnia primo
motu ac spiritu suo, vini, unguenti, corporis odore com-
plesset: dixisset haec, quae volgo dicere solebat, non se
decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum, non se
decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum dominum
illorum ac tyrannum. quae cum dixisset, illi optimi
[viri] de cohorte istius recuperatores non de absolvendo

Apronio deliberarent, sed quaererent ecquo modo petito-
13 32 rem ipsum Apronio condemnare possent. hanc tu licen-
tiam diripiendorum aratorum cum decumanis, hoc est,
cum Apronio permisisses, ut quantum vellet posceret,
quantum poposcisset auferret, hoc tibi defensionis ad iu-
dicium tuum comparabas, habuisse te edictum recupera-
tores in octuplum daturum? si mehercules ex omni copia
conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimo-
rumque hominum, faceres potestatem aratori non modo
reiciendi, sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc
novum genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos
omnis fructus publicano tradidisses et rem de manibus
amisisses, tum bona tua repetere ac persequi lite atque
33 iudicio: cum vero verbo iudicium sit in edicto, re quidem
vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, con-
lusio cum decumanis, sociis tuis atque adeo procuratori-
bus, tamen audes ullius iudicii mentionem facere, prae-
sertim cum id non modo oratione mea, sed etiam re ipsa
refellatur, quod in tantis incommodis aratorum iniuriis-
que decumanorum nullum ex isto praeclaro edicto non
modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium in-
34 venitur? erit tamen in aratores lenior quam videtur: nam
qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit,
idem habuit in edicto se in aratorem in quadruplum da-
turum. quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut
inimicum fuisse? quanto lenior est quam in publicanum?
edixit, ut quod decumanus edidisset sibi dari oportere,
id ab aratore magistratus Siculus exigeret. quid reliqui
est iudicii, quod in aratorem dari possit? 'non malum est'
inquit 'esse istam formidinem, ut, cum exactum sit ab
aratore, tamen ne se commoveat reliquus metus iudicii
sit.' si iudicio vis a me exigere, remove Siculum magi-
stratum; si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio?
quis porro erit quin malit decumanis tuis dare quod po-
poscerint, quam ab adseculis tuis quadruplo condemnari?
14 35 illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium con-
troversiarum, quae essent inter aratorem et decumanum,
si uter velit, edicit se recuperatores daturum. primum
quae potest esse controversia, cum is, qui petere debet,
aufert et cum is non quantum debetur, sed quantum

commodum est aufert, ille autem, unde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc homo luteus etiam callidus ac veterator esse volt, quod ita scribit: SI UTER VOLET, RECUPERATORES DABO. quam lepide se furari putat! utrique facit potestatem, sed utrum ita scripserit, si uter volet, an, si decumanus volet, nihil interest; arator enim tuos istos recuperatores numquam volet.

Quid? illla cuius modi sunt, quae ex tempore ab 36
Apronio admonitus edixit? Q. Septicio, honestissimo equite Romano, resistente Apronio et adfirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset. ferebat hanc quoque iniquitatem Septicius et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur, cum illud edictum repente uberrimum quaestuosissimumque nascitur, ut ante Kalendas Sextilis omnes decumas ad aquam deportatas haberent. hoc edicto non 37
Siculi, nam eos quidem superioribus edictis satis perdiderat atque adflixerat, sed isti ipsi equites Romani, qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. attendite enim cuius modi edicta sint: 'NE TOLLAT inquit EX AREA, NISI ERIT PACTUS.' satis haec magna vis est ad inique paciscendum: malo enim plus dare quam non mature ex area tollere. at ista vis Septicium et non nullos Septicii similis non coërcet, qui ita dicunt: 'non tollam potius, quam paciscar.' his hoc opponitur: 'deportatum habeas ante Kalendas Sextilis.' 'deportabo igitur.' 'nisi pactus eris, non commovebis.' sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area; prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

Iam vero illud non solum contra legem Hieronicam 15 38
nec solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum, quae habent a senatu populoque Romano, ne quis extra suum forum vadimonium promittere cogatur. statuit iste, ut arator decumano quo vellet decumanus vadimonium promitteret, ut hic quoque Apronio, cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem

vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio, quod edixerat, ut aratores iugera sationum suarum profiterentur; quae res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei publicae pertinuit, tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent quos vellet Apronius.
39 ut enim quisque contra voluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur, cuius iudicii metu magnus a multis frumenti numerus ablatus magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile aut amplius etiam profiteri — quid enim in eo periculi posset esse? — sed causa erat iudicii postulandi, quod ex edicto professus non esset: iudicium autem quod fuerit isto praetore, si quae cohors et qui comitatus fuerit meministis, scire debetis.

Quid igitur est quod ex hac iniquitate novorum edictorum intellegi velim, iudices? iniuriamne factam sociis? at videtis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit
16 negare. Apronium tantum isto praetore potuisse? confitea-
40 tur necesse est. sed vos fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit? docebo cepisse maximas omnisque eas iniquitates, de quibus antea dixi, sui quaestus causa constituisse vincam, si prius illud propugnaculum, quo contra omnis meos impetus usurum se putat, ex defensione eius deiecero. 'magno' inquit 'decumas vendidi.' quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? tu partis eas, quas te senatus populusque Romanus voluit, an fructus integros atque adeo bona fortunasque aratorum omnis vendidisti? si palam praeco iussu tuo praedicasset non decumas frumenti, sed dimidias venire partis, et ita emptores accessissent, ut ad dimidias partis emendas, si pluris vendidisses tu dimidias quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? quid vero, si praeco decumas pronuntiavit, re vera, hoc est, lege, edicto, condicione plus etiam quam dimidiae venierunt, tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris quod non licebat quam ceteros quod oportebat vendidisse? pluris
41 decumas vendidisti quam ceteri. quibus rebus id adsecu-

tus es? innocentia? aspice aedem Castoris: deinde, si
audes, fac mentionem innocentiae. diligentia? codicis
lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine:
deinde dicere aude te diligentem. ingenio? qui testis in-
terrogare priore actione nolueris et eis tacitus os tuum
praebere malueris, quamvis et te et patronos tuos in-
geniosos esse dicito. qua re igitur id, quod ais, adsecu-
tus es? magna est [enim] laus, si superiores consilio vi-
cisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti:
tibi fortasse idoneus fuit nemo quem imitarere, at te vide-
licet inventorem rerum optimarum ac principem imita-
buntur omnes. quis arator te praetore decumam dedit? 42
quis duas? quis non maximo se adfectum beneficio pu-
tavit, cum tribus decumis pro una defungeretur, praeter
paucos, qui propter societatem furtorum [tuorum] nihil
omnino dederunt? vide inter importunitatem tuam sena-
tusque bonitatem quid intersit: senatus cum temporibus
rei publicae cogitur ut decernat ut alterae decumae exi-
gantur, ita decernit, ut pro his decumis pecunia solvatur
aratoribus; ut, quo plus sumitur quam debetur, id emi,
non auferri putetur; tu, cum tot decumas non senatus
consulto, sed novis edictis tuis nefariisque institutis exi-
geres et eriperes, magnum te fecisse arbitrare, si pluris
vendideris quam L. Hortensius pater istius Q. Hortensii,
quam Cn. Pompeius, quam C. Marcellus, qui ab aequi-
tate, ab lege, ab institutis non recesserunt? an tibi unius 43
anni aut biennii ratio fuit habenda, salus provinciae,
commoda rei frumentariae, ratio rei publicae in posterita-
tem fuit neglegenda? cum rem ita constitutam accepisses,
ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppedita-
retur et aratoribus tamen arare atque agros colere expe-
diret, quid effecisti? quid adsecutus es? ut populo Ro-
mano nescio quid te praetore ad decumas accederet,
deserendas arationes relinquendasque curasti. successit
tibi L. Metellus. tu innocentior quam Metellus? tu laudis
et honoris cupidior? tibi enim consulatus quaerebatur,
Metello paternus honos et avitus neglegebatur. multo
minoris vendidit non modo quam tu, sed etiam quam qui
ante te vendiderunt. quaero, si ipse excogitare non po- 17
tuerat, quem ad modum quam plurimo venderet, ne tua

quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris abs te principe inventis et excogitatis
44 edictis atque institutis uteretur? ille vero tum se minime Metellum fore putavit, si te ulla in re imitatus esset; qui ab urbe [Roma], quod nemo umquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in provinciam proficiscendum putaret, litteras ad civitates Siciliae miserit, per quas hortatur et rogat, ut arent, ut serant: in beneficio praetor hoc petit aliquanto ante adventum suum et simul ostendit se lege Hieronica venditurum, hoc est, in omni ratione decumarum nihil istius simile facturum; atque haec non cupiditate aliqua scribit inductus, ut in alienam provinciam litteras mittat ante tempus, sed consilio, ne si tempus sationis praeterisset, granum ex provincia Sicilia
45 nullum haberemus. cognoscite Metelli litteras. EPISTULA
18 L. METELLI. hae litterae, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc, quantum est ex Sicilia frumenti hornotini, exaraverunt: glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistulam non misisset. quid? Metello divinitus hoc venit in mentem an a Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum quanti conventus ad Marcellos antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium tum consulem designatum ceterosque illius provinciae necessarios fieri soliti sint quis ignorat? quod quidem iudices nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab eis palam, quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet: tanta vis erat iniuriarum, ut homines quidvis perpeti quam non de
46 istius improbitate deplorare et conqueri mallent. quas litteras cum ad omnis civitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte adsequi potuit: diffugerant enim permulti, id quod ostendam, nec solum arationes, sed etiam sedis suas patrias istius iniuriis exagitati reliquerant. non mehercule augendi criminis causa, iudices, dicam, sed, quem ipse accepi oculis animoque sensum, hunc vere apud vos et ut
47 potero planissime exponam. nam cum quadriennio post in Siciliam venissem, sic mihi adfecta visa est, ut eae terrae solent, in quibus bellum acerbum diuturnumque

versatum est. quos ego campos antea collisque nitidis-
simos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc ac
desertos videbam, ut ager ipse cultorem desiderare ac
lugere dominum videretur. Herbitensis ager et Hennensis,
Murgentinus, Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis ita
relictus erat ex maxima parte, ut non solum iugorum,
sed etiam dominorum multitudinem quaereremus, Aet-
nensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod
caput est rei frumentariae, campus Leontinus, cuius ante
species haec erat, ut, cum obsitum vidisses, annonae ca-
ritatem non vererere, sic erat deformis atque horridus,
ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus; labe-
factarat enim vehementer aratores iam superior annus,
proximus vero funditus everterat. tu mihi etiam audes 19 48
mentionem facere decumarum? tu in tanta improbitate,
[tu] in tanta acerbitate, in tot ac tantis iniuriis, cum in
arationibus et in earum rerum iure provincia Sicilia con-
sistat, eversis funditus aratoribus, relictis agris, cum in
provincia tam locuplete ac referta non modo rem, sed ne
spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te
populare putabis habere, cum dices te pluris quam ceteros
decumas vendidisse? quasi vero aut populus Romanus
hoc voluerit aut senatus tibi hoc mandaverit, ut, cum
omnis aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in
posterum fructu illo commodoque frumentariae rei po-
pulum Romanum privares: deinde, si quam partem tuae
praedae ad summam decumarum addidisses, bene de re
publica, bene de populo Romano meritus viderere.

Atque perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius
reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut ali-
quos summa frumenti decumani vinceret, acerbiorem
legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum
auctoritatem repudiarit. magno tu decumas vendidisti. 49
quid, si doceo te non minus domum tuam avertisse quam
Romam misisse decumarum nomine, quid habet populare
oratio tua, cum ex provincia populi Romani aequam par-
tem tu tibi sumpseris ac populo Romano miseris? quid,
si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse
quam populo Romano misisse, tamenne putamus patro-
num tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum et po-

pulo se ac coronae daturum? haec vos antea, iudices,
audistis, verum fortasse ita audistis, ut auctorem rumo-
rem haberetis sermonemque hominum: cognoscite nunc
innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut
simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis, qui
se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redemptu-
20 50 rum esse dicebat. audivimus hoc iam diu, iudices; nego
quemquam esse vestrum quin saepe audierit: socios istius
fuisse decumanos. nihil aliud arbitror falso in istum esse
dictum ab eis, qui male de isto existimarunt, nisi hoc;
nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est:
ego rem totam fortunas omnis aratorum istius fuisse dico;
Apronium Veneriosque servos, quod isto praetore fuit
novum genus publicanorum, ceterosque decumanos pro-
curatores istius quaestus et administros rapinarum fuisse
51 dico. quo modo hoc doces? quo modo ex locatione illa co-
lumnarum docui istum esse praedatum: opinor, ex eo ma-
xime, quod iniquam legem novamque dixisset. quis enim
umquam conatus est iura omnia et consuetudinem omnium
commutare cum vituperatione sine quaestu? pergam at-
que insequar longius: iniqua lege vendebas quo pluris
venderes. cur, addictis iam et venditis decumis, cum
iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum
multum posset accedere, subito atque ex tempore nova
nascebantur edicta? nam ut vadimonium decumano quo-
cumque is vellet promitteretur, ut ex area nisi pactus
esset arator ne tolleret, ut ante Kalend. Sext. decumas
deportatas haberet, haec omnia, iam venditis decumis,
anno tertio te edixisse dico: quae si rei publicae causa
faceres, in vendendo essent pronuntiata; quia tua causa
faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu
52 ac tempore admonitus reprehendisti. illud vero cui pro-
bari potest, te sine tuo quaestu ac maximo quaestu tan-
tam tuam infamiam, tantum capitis tui fortunarumque
tuarum periculum neglexisse, ut, cum totius Siciliae co-
tidie gemitus querimoniasque audires, cum, ut ipse
dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudicii discri-
men ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen ara-
tores indignissimis iniuriis vexari ac diripi? profecto,
quamquam es singulari crudelitate et audacia, tamen abs

te totam abalienari provinciam, tot homines honestissimos
ac locupletissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc
rationem et cogitationem salutis tuae pecuniae cupiditas
ac praesens illa praeda superaret. etenim quoniam summam 53
ac numerum iniuriarum vobis, iudices, non possum ex-
promere, singillatim autem de unius cuiusque incommodo
dicere infinitum est, genera ipsa iniuriarum, quaeso,
cognoscite.

Nympho est Centuripinus, homo gnavus et industrius, 21
et experientissimus [ac diligentissimus] arator: is cum
arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam
locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueverunt,
easque magna impensa magnoque instrumento tueretur,
tanta ab isto iniquitate oppressus est, ut non modo ara-
tiones relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret Ro-
mamque una cum multis ab isto eiectis veniret. fecit ut
decumanus Nymphonem negaret ex edicto illo praeclaro,
quod nullam ad aliam rem nisi ad huius modi quaestus
pertinebat, numerum iugerum professum esse. Nympho 54
cum se aequo vellet iudicio defendere, dat iste viros
optimos recuperatores, eundem illum medicum Cornelium
— is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux
isti quondam et magister ad spoliandum Dianae templum
fuit — et haruspicem Volusium et Valerium praeconem.
Nympho, antequam plane constitit, condemnatur. quanti,
fortasse quaeritis. nulla erat edicti poena certa: frumenti
eius omnis, quod in areis esset. sic Apronius decumanus
non decumam debitam, non frumentum remotum atque
celatum, sed tritici septem milia medimnum ex Nympho-
nis arationibus edicti poena, non redemptionis aliquo iure
tollit. Xenonis Menaeni, nobilissimi hominis, uxo- 22 55
ris fundus erat colono locatus; colonus, quod decuma-
norum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat:
Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnato-
rium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere ne-
gabat; fundum elocatum esse dicebat. dabat iste iudi-
cium, SI PARERET IUGERA EIUS FUNDI PLURA ESSE QUAM COLO-
NUS ESSET PROFESSUS, tum uti Xeno damnaretur. dicebat
ille non modo se non arasse, id quod satis erat, sed nec
dominum eius esse fundi nec locatorem: uxoris esse;

eam ipsam suum negotium gerere; ipsam locavisse. defendebat Xenonem homo summo splendore et summa auctoritate praeditus, M. Cossutius. iste nihilo minus iudicium HS Iↄↄ dabat. ille, tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat, tamen iudicium se accepturum esse dicebat. tum iste magna voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret: dum res iudicetur, hominem adservent; cum iudicata sit, ad se ut adducant; et illud simul ait, se non putare illum, si propter divitias poenam damnationis contemneret, etiam virgas contempturum. hac ille vi et hoc metu adductus tantum decumanis dedit,
23 56 quantum iste imperavit. Polemarchus est Murgentinus, vir bonus atque honestus. ei cum pro iugeribus quinquaginta medimna DCC decumae imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius eductus est, et, cum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est, quod nisi mulieri et decumano patebat alii nemini. ibi cum pugnis et calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulidas est Grospus, Centuripinus, homo cum virtute et nobilitate domi suae tum etiam pecunia princeps. huic homini, iudices, honestissimae civitatis honestissimo non modo frumenti scitote, sed vitae et sanguinis tantum relictum esse, quantum Apronii libido tulit; nam vi, malo, plagis adductus est ut frumenti daret non quantum deberet, sed
57 quantum cogeretur. Sostratus et Numenius et Nymphodorus eiusdem civitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod eis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant, hominibus coactis in eorum arationes Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnam et oraret, ut sibi sua restituerentur, hominem conripi ac suspendi iussit in oleastro quodam, quae est arbor, iudices, Aetnae in foro. tam diu pependit in arbore socius amicusque populi Romani in sociorum urbe ac foro, colonus aratorque vester, quam diu voluntas Apronii tulit.

58 Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, singulis nominibus profero; infinitam multitudinem iniuriarum praetermitto. vos ante oculos animosque

vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum
direptiones, huius importunitatem, Apronii regnum pro-
ponite. contempsit Siculos; non duxit homines; nec
ipsos ad persequendum vehementis fore et vos iniurias
eorum leviter laturos existimavit. esto: falsam de illis 24 59
habuit opinionem, malam de vobis: verum tamen cum de
Siculis male mereretur, civis Romanos coluit, eis indulsit,
eorum voluntati et gratiae deditus fuit. iste civis Romanos?
at nullis inimicior aut infestior fuit: mitto vincla, mitto
carcerem, mitto verbera, mitto securis, crucem denique
illam praetermitto, quam iste civibus Romanis testem
humanitatis in eos ac benevolentiae suae voluit esse;
mitto, inquam, haec omnia atque in aliud dicendi tempus
reicio; de decumis, de civium Romanorum condicione in
arationibus disputo; qui quem ad modum essent accepti,
iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta dixerunt. verum 60
haec, quoniam eius modi casus fuit, ferenda sunt: nihil
valuisse aequitatem, nihil consuetudinem; damna deni-
que, iudices, nulla tanta sunt, quae non viri fortes ac
magno et libero animo adfecti ferenda arbitrentur. quid,
si equitibus Romanis non obscuris neque ignotis, sed
honestis et inlustribus manus ab Apronio isto praetore
sine ulla dubitatione adferebantur, quid exspectatis? quid
a me amplius dicendum putatis? an id agendum est, ut
[eo celerius] de isto transigamus, quo maturius ad Apro-
nium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus
sum, pervenire, qui C. Matrinium, iudices, summa vir-
tute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis
in publico biduum tenuit? a Q. Apronio, iudices, homine
in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris
flagitia libidinesque adcommodato, equitem Romanum
scitote biduum cibo tectoque prohibitum, biduum Leon-
tinis in foro custodiis Apronii retentum atque adservatum
neque ante dimissum quam ad condicionem eius depectus
est. nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, 25 61
equite Romano spectato atque honesto? clara res est,
quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notis-
sima: qui cum araret in Aetnensi cumque is ager Apronio
cum ceteris agris esset traditus, equestri vetere illa aucto-
ritate et gratia fretus adfirmavit se decumanis plus quam

deberet non daturum. refertur eius sermo ad Apronium: enim vero iste ridere ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios: hoc quoque attendite, apparitores a praetore adsignatos habuisse decumanum, si hoc mediocre argumentum videri potest istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum; adducitur a Veneriis atque adeo attrahitur Lollius, commodum cum Apronius e palaestra redisset et in triclinio, quod in foro Aetnae straverat, recubuisset; statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum
62 convivio — non mehercule haec, quae loquor, crederem, iudices, tametsi volgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrimans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus — statuitur, ut dico, eques Romanus, annos prope xc natus, in Apronii convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento confricaret. 'quid est, Lolli?' inquit 'tu nisi malo coactus recte facere nescis?' homo quid ageret, taceret responderet, quid faceret denique illa aetate et auctoritate praeditus nesciebat. Apronius interea cenam ac pocula poscebat; servi autem eius, qui et moribus eisdem essent quibus dominus et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lollii haec omnia ferebant. ridere convivae, cachinnare ipse Apronius, nisi forte existimatis eum in vino atque luxu non risisse, qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. ne multa, iudices: istis contumeliis scitote Q. Lollium co-
63 actum ad Apronii leges condicionesque venisse. Lollius, aetate et morbo impeditus, ad testimonium dicendum venire non potuit. quid opus est Lollio? nemo hoc nescit; nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus nunc se primum diceret audire. M. Lollius, eius filius, adulescens lectissimus, praesto est: huius verba audietis. nam Q. Lollius eiusdem filius, qui Calidium accusavit, adulescens et bonus et fortis et in primis disertus, cum his contumeliis iniuriisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est: cuius mortis causam fugitivi sustinent, re quidem vera nemo in Sicilia dubitat quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre; iste porro non dubi-

tabat quin is, qui alium antea studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis iniuriis et domestico dolore commotus.

Iamne intellegitis, iudices, quae pestis, quae immani- 26 64
tas in nostra antiquissima, fidelissima proximaque provincia versata sit? iam videtis quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates ignominiasque perpessa hoc non potuerit novum ac singulare atque incredibile genus iniuriarum contumeliarumque perferre? iam omnes intellegunt cur universa provincia defensorem suae salutis cum quaesiverit, cuius iste fidei, diligentiae, perseverantiae nulla ratione eripi possit. tot iudiciis interfuistis; tot homines nocentis et improbos accusatos et vestra et superiorum memoria scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis [in] tanta audacia, tanta impudentia esse versatum?
Apronius stipatores Venerios secum habebat; ducebat 65
eos circum civitates; publice sibi convivia parari, sterni triclinia et in foro sterni iubebat; eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos, ut, quicum vivere nemo umquam nisi turpis impurusque voluisset, ad eius convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. haec tu, omnium mortalium profligatissime et perditissime, cum scires, cum audires cotidie, cum videres, si sine tuo quaestu maximo fierent, cum tanto tuo periculo fieri paterere atque concederes? tantum apud te quaestus Apronii, tantum eius sermo inquinatissimus et blanditiae flagitiosae valuerunt, ut numquam animum
tuum cura fortunarum tuarum cogitatioque tangeret? cer- 66
nitis, iudices, quod et quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros, sed etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona, sed etiam per iura libertatis et civitatis isto praetore pervaserit; videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios et verberari; porro alios in publico custodiri; destitui alios in convivio; condemnari alios a medico et praecone praetoris; bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. quid est hoc? populi Romani imperium? populi Romani leges, iudicia in socios fidelis, in provinciam suburbanam? nonne omnia potius eius modi, quae,

si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

27 Privati hoc modo: quid? [publice] civitates tractatae quem ad modum sunt? audistis permulta, iudices, testi-
67 monia civitatum et reliquarum audietis; ac primum de Agyrinensi populo fideli et inlustri breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta Siciliae civitas, hominum ante hunc praetorem locupletium summorumque aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit [qui cum eo] cum apparitoribus, [id est, cum vi ac minis venisset,] poscere pecuniam grandem coepit, ut accepto lucro discederet: nolle se negotii quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia velle quam primum aliam civitatem occupare. sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines satis fortes et plane frugi ac sobrii et in primis
68 haec civitas, de qua loquor, iudices: itaque homini improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei quem ad modum deberent daturos; lucrum, cum ille magno praesertim emisset, non addituros. Apronius cer-
28 tiorem facit istum, cuia res erat. statim, tamquam coniuratio aliqua Agyrii contra rem publicam facta aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus et quinque primi accitu istius evocantur; veniunt Syracusas; praesto est Apronius; ait eos ipsos, qui venissent, contra edictum praetoris fecisse. quaerebant, quid? respondebat se ad recuperatores esse dicturum. iste, aequissimus homo, formidinem illam suam Agyrinensibus miseris iniciebat: recuperatores de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, iudicio se pas-
69 suros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum Cornelium medicum et Tlepolemum Cornelium pictorem et huiusce modi recuperatores, quorum civis Romanus nemo erat, sed Graeci sacrilegi, iam pridem improbi, repente Cornelii. videbant Agyrinenses, quicquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari cum istius invidia infamiaque malebant quam ad eius condiciones pactionesque accedere. quaerebant quae in verba recuperatores daret: respondebat, SI PARET,

ADVERSUM EDICTUM FECISSE; in qua re, se in iudicio dicturum esse aiebat. iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus conflictari malebant quam quicquam cum isto sua voluntate decidere. summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos HS quinquagenis milibus damnari mavoltis? malle dicebant. tum iste clare, omnibus audientibus 'qui damnatus erit' inquit 'virgis ad necem caedetur.' hic illi flentes rogare atque orare coeperunt, ut sibi suas segetes fructusque omnis arationesque vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent. hac lege, iudices, decumas vendidit 70
Verres. dicat licet Hortensius, si volet, magno Verrem vendidisse. haec condicio fuit isto praetore aratorum, ut 29
secum praeclare agi arbitrarentur, si vacuos agros Apronio tradere liceret; multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiamne, si plus edidisset quam quantum natum esset? etiam, quando magistratus ex istius edicto exigere debebant. at arator repetere poterat. poterat vero Artemidoro recuperatore. quid, si minus dedisset arator quam poposcisset Apronius? iudicium in aratorem in quadruplum. ex quo iudicum numero? ex cohorte praetoria praeclara hominum honestissimorum. quid amplius? minus te iugerum professum esse dico: recuperatores reice, quod adversus edictum feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. quid erit extremum? si damnatus eris atque adeo cum damnatus eris, — nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quae poterat esse? — virgis te ad necem caedi necesse erit. his legibus, his condicionibus erit quisquam tam stultus qui decumas venisse arbitretur? qui aratori novem partis reliquas factas esse existimet? qui non intellegat istum sibi quaestui praedaeque habuisse bona, possessiones fortunasque aratorum? virgarum metu Agyrinenses quod imperatum esset facturos se esse dixerunt.

Accipite nunc quid imperarit, et dissimulate, si po- 30 71
testis, vos intellegere ipsum praetorem, id quod tota Sicilia perspexit, redemptorem decumarum atque adeo aratorum dominum ac regem fuisse: imperat Agyrinensibus,

ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent.
si magno emerat, quoniam tu es, qui pretia diligentissime
exquisisti, qui, ut ais, magno vendidisti, qua re putabas
emptori lucrum addi oportere? esto: putabas. quam ob
rem imperabas ut adderent? quid est aliud capere con-
ciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est vi at-
que imperio cogere invitos lucrum dare alteri [hoc est,
72 pecuniam dare]? quid tum? Apronio, deliciis praetoris,
lucelli aliquid iussi sunt dare. putatote Apronio datum,
si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis
videbitur. imperas ut decumas accipiant: Apronio dent
lucri tritici medimnum $\overline{\text{XXXIII}}$. quid hoc est? una civitas
ex uno agro plebis Romanae prope menstrua cibaria prae-
toris imperio donare Apronio cogitur. tu magno decumas
vendidisti, cum tantum lucri decumano sit datum? pro-
fecto, si pretium exquisisses diligenter, tum, cum ven-
debas, $\overline{\text{X}}$ medimnum potius addidissent quam HS $\overline{\text{IↃC}}$
postea. magna praeda videtur: audite reliqua et dili-
genter attendite quo minus miremini Siculos re necessaria
coactos auxilium a patronis, ab consulibus, ab senatu, ab
73 legibus, ab iudiciis petivisse. ut probaret Apronius hoc
triticum, quod ei dabatur, imperat Agyrinensibus Verres,
31 ut in medimna singula dentur Apronio HS. quid est
hoc? tanto numero frumenti lucri nomine imperato et ex-
presso, nummi praeterea exiguntur, ut probetur frumen-
tum? an poterat non modo Apronius, sed quivis, exer-
citui si metiendum esset, improbare Siculum frumentum,
quod illi ex area, si vellet, metiri licebat? frumenti tan-
tus numerus imperio tuo datur et cogitur. non est satis:
nummi praeterea imperantur. dantur. parum est. pro
decumis hordei alia pecunia cogitur: iubes HS $\overline{\text{XXX}}$ lucri
dari. ita ab una civitate, vi, minis, imperio iniuriaque
praetoris eripiuntur tritici medimnum $\overline{\text{XXXIII}}$ et praeterea
HS $\overline{\text{LX}}$. at haec obscura sunt? aut, si omnes homines
velint, obscura esse possunt? quae tu palam egisti, in
conventu imperasti, omnibus inspectantibus coëgisti; qua
de re Agyrinenses magistratus et quinque primi, quos tu
tui quaestus causa evocaras, acta et imperia tua domum
ad senatum suum renuntiaverunt; quorum renuntiatio le-
gibus illorum litteris publicis mandata est; quorum legati

homines nobilissimi Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. cognoscite Agyrinensium publicas litte- 74
ras; deinde testimonium publicum civitatis. recita litteras publicas, testimonium publicum. animadvertistis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrimantem testari ac dicere numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum Agyrinensis contra quemquam infimum civem Romanum dixisse aut fecisse quippiam, qui nunc contra praetorem populi Romani magnis iniuriis et magno dolore publice testimonium dicere cogerentur. uni mehercule huic civitati, Verres, obsistere tua defensio non potest: tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in iniuria, tanta religio in testimonio. verum non una te, sed universae similibus adflictae iniuriis et incommodis civitates legationibus ac testimoniis publicis persequuntur.

Etenim deinceps videamus Herbitensis civitas honesta 32 75
et antea copiosa quem ad modum spoliata ab isto ac vexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, controversiis, quibus parcere et consulere, homo impurissime, quod genus hominum studiosissime conservare debuisti. primo anno venierunt eius agri decumae tritici modium $\overline{\text{xviii}}$. Atidius, istius item minister in decumis, cum emisset et praefecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis locusque ei publice quo deverteretur datus esset, coguntur Herbitenses lucri dare ei tritici modium xxxvii milia, cum decumae venissent tritici modium $\overline{\text{xviii}}$. atque hoc tantum lucri coguntur dare publice tum, cum iam privatim aratores ex agris spoliati atque exagitati decumanorum iniuriis profugissent.
anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici mo- 76
dium xxv DCCC et ipse Herbitam cum illa sua praedonum copia manuque venisset, populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium $\overline{\text{xxi}}$, et accessionis HS cıↄ cıↄ. de accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operae atque impudentiae; de tritici quidem numero tanto quis potest dubitare quin ad istum praedonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, pervenerit? anno 33
tertio vero in hoc agro consuetudine usus est regia: solere

niunt reges barbaros Persarum ac Syrorum pluris uxores habere, eis autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo: haec civitas mulieri in redimiculum praebeat, haec in crinis. ita populos habent universos non solum conscios
77 libidinis suae, verum etiam administros: eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite: Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa, cuius nomen istius nequitia tota Sicilia pervagatum et pervolgatum est, de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur. hic Aeschrio, Pipae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent, si ad Aeschrionem pretium resedisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque adeo, quoad se efficere posse arbitrabantur: supra adiecit Aeschrio; neque enim metuebat ne praetore Verre decumana mulier damno adfici posset. addicitur medimnum $\overline{\text{VIII}}$C, dimidio fere pluris quam superiore anno. aratores funditus evertebantur, et eo magis, quod iam superioribus annis adflicti erant ac paene perditi. intellexit iste ita magno venisse, ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset; demit de capite medimna DC; iubet in tabulas pro
34 78 med. $\overline{\text{VIII}}$C referri $\overline{\text{VIII}}$D. hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, ad quem iste deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertiae plus etiam quam Pipae, plus quam ceterarum ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas potuit quantum in urbana Chelidonis. veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores, incipiunt postulare, poscere, minari; non poterant tamen, cum cuperent, imitari Apronium: Siculi Siculos non [tam] pertimescebant: cum omni ratione illi tamen calumniarentur, promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. eo postea quam ventum est, coguntur Aeschrioni, hoc est Pipae, tantum dare, quantum erat de capite demptum, tritici modium $\overline{\text{III}}$DC. mulierculae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quaestu
79 animum ad vectigalia redimenda transferret. transactum putabant Herbitenses, cum iste 'quid de hordeo' inquit

'et de Docimo, amiculo meo? quid cogitatis?' atque hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lecto suo. negabant illi quicquam sibi esse mandatum. 'non audio: numerate HS $\overline{\text{xII}}$.' quid facerent miseri? aut quid recusarent? praesertim cum in lecto decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intellegebant? ita civitas una sociorum atque amicorum duabus deterrimis mulierculis Verre praetore vectigalis fuit. atque ego nunc eum frumenti numerum et eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico: quo illi frumento et quibus pecuniis tamen ab decumanorum iniuriis civis suos non redemerunt; perditis enim iam et direptis aratorum bonis haec decumanis merces dabatur, ut aliquando ex eorum agris atque ex urbibus abirent. itaque cum Philinus Herbitensis, homo 80
disertus et prudens et domi nobilis, de calamitate aratorum et de fuga et de reliquorum paucitate publice diceret, animadvertistis gemitum, iudices, populi Romani, cuius frequentia huic causae numquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam.

Nunc illud, quod paene praeterii, non omnino relin- 35
quendum videtur: nam, per deos immortalis! quod de capite iste dempsit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? unus adhuc 81
fuit post Romam conditam — di immortales faxint ne sit alter! — cui res publica se totam traderet, temporibus et malis coacta domesticis, L. Sulla. hic tantum potuit, ut nemo illo invito nec bona nec patriam nec vitam retinere posset; tantum animi habuit ad audaciam, ut dicere in contione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, se praedam suam vendere. eius omnis res gestas non solum obtinemus, verum etiam propter maiorum incommodorum et calamitatum metum publica auctoritate defendimus: unum hoc aliquot senatus consultis reprehensum decretumque est, ut, quibus ille de capite dempsisset, ei pecunias in aerarium referrent: statuit senatus hoc, ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum summas imminuere. illum viris fortissimis iudicarunt patres con- 82
scripti remittere de summa non potuisse; te mulieri de-

terrimae recte remisisse senatores iudicabunt? ille, de quo legem populus Romanus iusserat, ut ipsius voluntas ei posset esse pro lege, tamen in hoc uno genere veterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tuam tibi pro lege esse voluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite
36 83 vectigalium populi Romani remisisti? atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius in decumis Acestensium versatus est: quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est Tertiae, tritici mod. $\overline{\text{V}}$ et accessionem ascripsisset HS MD, coëgit Acestensis a Docimo tantundem publice accipere: id quod ex Acestensium publico testimonio cognoscite. recita testimonium publicum. audistis quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici mod. $\overline{\text{V}}$ et accessionem. cognoscite nunc quanti se vendidisse rettulerit. Lex decumis vendundis C. Verre pr. hoc nomine videtis tritici modium cIↃcIↃcIↃ de capite esse dempta, quae cum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerarii, Tertiae mimae condonavit. utrum impudentius ab sociis abstulit? an turpius meretrici dedit? an improbius populo Romano ademit? an audacius tabulas publicas commutavit? ex horum severitate te ulla vis eripiet aut ulla largitio? non eripiet; sed si eripuerit, non intellegis haec, quae iam dudum loquor, ad aliam quaestionem atque ad peculatus iudicium pertinere?
84 itaque hoc mihi reservabo genus totum integrum: ad illam, quam institui, causam frumenti ac decumarum revertar.

Qui cum agros maximos et feracissimos per se ipsum, hoc est, per Apronium, Verrem alterum, depopularetur, ad minores civitates habebat alios, quos tamquam canis immitteret, nequam homines et improbos; quibus aut fru-
37 mentum aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta et flagitia uti solebat. fit hic interpres, homo levis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri atque ieiuni decumas tritici medimnis IↃc. Liparenses vocantur; ipsi accipere decumas et numerare Valentio coguntur lucri HS xxx milia. per deos immortalis! utrum tibi sumes ad defensionem?

tantone minoris te decumas vendidisse, ut ad med. DC HS XXX milia lucri statim sua voluntate civitas adderet, hoc est tritici medimnum II milia? an cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego ex te quaero quid defensurus sis 85
potius quam cognoscam ex ipsa civitate quid gestum sit? recita testimonium publicum Liparensium, deinde quem ad modum nummi Valentio sint dati. TESTIMONIUM PUBLICUM. QUO MODO SOLUTUM SIT, EX LITTERIS PUBLICIS. etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque [a] conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuique posita [in loco], cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque frumentario genere praedae tibi et quaestui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculum, condonaras, ab hac etiam haec frumentaria lucra tamquam a mediterraneis exigebantur? itaque qui tot annis agellos suos [te praetore] redimere a piratis solebant, eidem se ipsos abs te pretio imposito redemerunt.

Quid vero? a Tissensibus, perparva ac tenui civitate, 38 86
sed aratoribus laboriosissimis frugalissimisque hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam quantum omnino frumenti exararant? ad quos tu decumanum Diognetum Venerium misisti, novum genus publicani. cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia accedunt? anno secundo Tissenses HS $\overline{\text{XXI}}$ lucri dare coguntur inviti: tertio anno $\overline{\text{XII}}$ mod. tritici lucri Diogneto Venerio dare coacti sunt. hic Diognetus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculii: vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit an huic exegerit. atque haec ex publico 87
Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIUM PUBLICUM TISSENSIUM. obscure, iudices, praetor ipse decumanus est, cum eius apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt! haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles; hic delectus, hoc discrimen te praetore fuit, ut aratores in

39 servorum numero essent, servi in publicanorum. quid?
88 Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumae M. Caesio, cum adessent legati Amestratini: statim cogitur Heraclius legatus numerare HS xxii. quid hoc est? quae est ista praeda? quae vis? quae direptio sociorum? si erat Heraclio ab senatu mandatum ut emeret, emisset; si non erat, qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio renuntiat se
89 dedisse. cognoscite renuntiationem ex litteris publicis. Litterae publicae. quo senatus consulto erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota civitas. recita testimonium publicum. Testimonium publicum. ab hac eadem civitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam et Sex. Vennonio datam ex eodem testimonio cognovistis. at Amestratinos, homines tenuis, cum eorum decumas medimnis dccc vendidisses Bariobali Venerio, — cognoscite nomina publicanorum — cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. dant Bariobali medimna dcccl, HS md. profecto numquam iste tam amens fuisset, ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venerio quam populo Romano tribui pateretur, nisi omnis ea praeda servi no-
90 mine ad istum ipsum perveniret. Petrini, cum eorum decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, homini improbissimo, qui iniuriarum Sacerdote praetore damnatus est, HS $\overline{\text{LII}}$ dare coacti sunt. itaque dissolute decumas vendidisti, ut, cum esset medimnum HS xv, venissent autem decumae medimnum $\overline{\text{III}}$, hoc est HS xxxxv, lucri decumano HS $\overline{\text{LII}}$ darentur? at permagno decumas eius agri vendidisti. videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum esse, sed Petrinis pecu-
40
91 niam ereptam. quid? Halicyenses, quorum incolae decumas dant, ipsi agros immunis habent, nonne huic eidem Turpioni, cum decumae c med. venissent, HS $\overline{\text{XV}}$ dare coacti sunt? si id, quod maxime vis, posses probare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse, tamen hae pecuniae per vim atque iniuriam tuam captae et conciliatae tibi fraudi et damnationi esse deberent: cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem

fuisse, ut Apronium et Turpionem, servos homines, tuo
liberumque tuorum periculo divites fieri velles, dubitatu-
rum quemquam existimas quin illis emissariis haec tibi
omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad im- 92
munem civitatem Venerius Symmachus decumanus im-
mittitur: is ab isto litteras adfert, ut sibi contra omnia
senatus consulta, contra omnia iura contraque legem
Rupiliam extra forum vadimonium promittant aratores.
audite litteras, quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C.
VERRIS. hic Venerius quem ad modum aratores eluserit
ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite:
in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panhor- 93
mitanus, Phimes cognomine, homo inlustris ac nobilis.
arabat is agrum conductum in Segestano; nam commer-
cium in eo agro nemini est; conductum habebat HS sex
milibus: pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, de-
cidit HS XVI milibus et *medimnis* IↃCLIIII. id ex ipsius
tabulis cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANHORMITANI. huic
eidem Symmacho C. Annaeus Brocchus, senator, homo
eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos
praeter frumentum coactus est dare. Venerione servo te
praetore talis vir, senator populi Romani, quaestui fuit?
hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, ne 41
hoc quidem sciebas, iudicare? antea cum equester ordo 94
iudicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis
inserviebant publicanis; ornabant eos, qui in operis erant;
quemcumque equitem Romanum in provincia viderant,
beneficiis ac liberalitate prosequebantur; neque tantum illa
res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum ali-
quid contra utilitatem eius ordinis voluntatemque fecissent.
retinebatur hoc tum nescio quo modo quasi communi con-
silio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum
contumelia dignum putasset, ab universo ordine malo
dignus iudicaretur: tu sic ordinem senatorium despexisti, 95
sic ad libidines iniuriasque tuas omnia coaequasti, sic
habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnis, qui
habitarent in Sicilia aut qui Siciliam te praetore attigissent,
iudices reicere, ut illud non cogitares, tamen ad eiusdem
ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus, si
ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret,

tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria se despectos
dignitatemque ordinis contemptam et abiectam; quod
mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum vide-
tur: habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati
96 pudentes ac viri boni difficillime possunt. spoliasti Si-
culos: solent enim muti esse in iniuriis suis; vexasti ne-
gotiatores: inviti enim Romam raroque decedunt; equites
Romanos ad Apronii iniurias dedisti: quid enim iam no-
cere possunt, quibus non licet iudicare? quid? cum sena-
tores summis iniuriis adficis, quid aliud dicis nisi hoc:
cedo mihi etiam istum [senatorem], ut hoc amplissimum
nomen [senatorium] non modo ad invidiam imperitorum,
sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videa-
97 tur? neque hoc in uno fecit Annaeo, sed in omnibus
senatoribus, ut ordinis nomen non tantum ad honorem
quantum ad ignominiam valeret. in C. Cassio, clarissimo
et fortissimo viro, cum is eo ipso tempore primo istius
anno consul esset, tanta improbitate usus est, ut, cum
eius uxor, femina primaria, paternas arationes haberet in
Leontino, frumentum omne decumanos auferre iusserit:
hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis, quoniam
98 iudicem ne haberes providisti. vos autem, iudices, putare
debetis esse quiddam nobis inter nos commune atque con-
iunctum. multa sunt imposita huic ordini munera, multi
labores, multa pericula non solum legum ac iudiciorum,
sed etiam rumorum ac temporum; sic est hic ordo quasi
propositus atque editus in altum, ut ab omnibus ventis
invidiae circumflari posse videatur. in hac tam misera
atque iniqua condicione vitae ne hoc quidem retinebi-
mus, iudices, ut magistratibus nostris in obtinendo iure
nostro ne contemptissimi ac despicatissimi esse videa-
42 99 mur? Thermitani miserunt qui decumas emerent agri
sui; magni sua putabant interesse publice potius quamvis
magno emi quam in aliquem istius emissarium inciderent.
appositus erat Venuleius quidam qui emeret. is liceri
non destitit; illi quoad videbatur ferri aliquo modo posse
contenderunt; postremo liceri destiterunt; addicitur Ve-
nuleio tritici medimnum VIII milibus. legatus Pasidorus re-
nuntiat. cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen
Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. $\overline{\text{VII}}$ et praeterea

HS $\overline{\text{ii}}$. ex quo facile apparet quae merces decumani, quae
praetoris praeda esse videatur. cedo Thermitanorum mihi
litteras et testimonium. Tabulae Thermitanorum et Testi-
monium. Imacharensis iam omni frumento ablato, iam 100
omnibus iniuriis tuis exinanitos, tributum facere miseros
ac perditos coëgisti, ut Apronio darent HS xx milia. recita
et decretum de tributis et publicum testimonium. Senatus
consultum de tributo conferundo. Testimonium Imacha-
rensium. Hennenses, cum decumae venissent agri Hen-
nensis med. $\overline{\text{viii}}$cc, Apronio coacti sunt dare tritici mo-
dium $\overline{\text{xviii}}$ et HS iii milia. quaeso, attendite, quantus
numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam
per omnis civitates, quae decumas debent, percurrit oratio
mea; et in hoc genere nunc, iudices, versor, non in quo
singillatim aratores eversi bonis omnibus sint, sed quae
publice decumanis lucra data sint, ut aliquando ex eorum
agris atque urbibus expleti atque saturati cum hoc cumulo
quaestus decederent. Calactinis quam ob rem imperasti 43 101
anno tertio, ut decumas agri sui, quas Calacte dare con-
sueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent, quod
neque ante te praetorem illi fecerant, neque tu ipse hoc
ita statueras antea per biennium? Theomnastus Syra-
cusanus in agrum Mutycensem cur abs te immissus est?
qui aratores ita vexavit, ut illi in alteras decumas, id
quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere
necessario propter inopiam cogerentur. iam vero ex Hy- 102
blensium pactionibus intellegetis, quae factae sunt cum
decumano Cn. Sergio, sexiens tanto quam quantum satum
sit ablatum esse ab aratoribus. recita sationes ex litteris
publicis. cognoscite pactiones Menaenorum cum Venerio
servo. recita ex litteris publicis professiones sationum
et pactiones Menaenorum. patiemini, iudices, ab sociis,
ab aratoribus populi Romani, ab eis, qui vobis laborant,
vobis serunt; qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt,
ut sibi ac liberis suis tantum supersit quo ipsi ali possint,
ab his per summam iniuriam, per acerbissimas contume-
lias plus aliquanto ablatum esse quam natum est? sentio, 103
iudices, moderandum mihi esse iam orationi meae fugien-
damque vestram satietatem: non versabor in uno genere
diutius et ita cetera de oratione mea tollam, ut tamen in

causa relinquam. audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum querimonias; cognoscetis Entellinorum, hominum summi laboris summaeque industriae, dolorem et iniurias; Heracliensium, Gelensium, Soluntinorum incommoda proferentur; Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis; Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam, Apolloniensem, Enguinam, Capitinam perditas esse hac iniquitate decumarum intellegetis; Inensibus, Murgentinis, Assorinis, Helorinis, Ietinis nihil omnino relictum; Citarinos, Scherinos, parvarum civitatum homines, omnino abiectos esse ac perditos; omnis denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigalis fuisse, et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse, si cui quid autem aut relictum aut remissum sit, id fuisse tantum quantum ex eo, quo istius avaritia contenta fuit, redundarit.

44 104 Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. horum ego agrorum missos faciam quaestus triennii; unum annum eligam, quo facilius id, quod institui, explicare possim: sumam annum tertium, quod et recentissimus est et ab isto ita administratus, ut, cum se certe decessurum videret, non laboraret, si aratorem in Sicilia nullum omnino esset relicturus. agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. attendite, iudices, diligenter. agri sunt
105 feraces; annus tertius; decumanus Apronius. de Aetnensibus perpauca dicam: dixerunt enim ipsi priore actione publice: memoria tenetis Artemidorum Aetnensem, legationis [eius] principem, publice dicere, Apronium venisse Aetnam cum Veneriis; vocasse ad se magistratus; imperasse ut in medio foro sibi lecti sternerentur; cotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari; cum in eius conviviis symphonia caneret maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse aratores, atque ab eis non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti quantum Apro-
106 nius imperasset. audistis haec, iudices, quae nunc ego omnia praetereo et relinquo; nihil de luxuria Apronii lo-

quor, nihil de insolentia, [nihil de permissa ab isto licentia,] nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quaestu ac lucro dicam unius anni et unius agri, quo facilius vos coniecturam de triennio et de tota Sicilia facere possitis. sed mihi Aetnensium brevis est ratio; ipsi enim venerunt, ipsi publicas litteras deportaverunt; docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite. *recita testimonium Aetnensium.* quid ais? dic, dic, quaeso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. L̄ MED. HS L̄. per deos immortalis! unus ager uno anno trecenta milia modium tritici et praeterea HS L̄ lucri dat Apronio! tantone minoris decumae venierunt quam fuerunt, an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? utrum enim horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. nam illud quidem non dices, quod 107
utinam dicas, ad Apronium non pervenisse tantum: ita te non modo publicis tenebo, sed etiam privatis aratorum pactionibus ac litteris, ut intellegas non te diligentiorem in faciundis fuisse furtis quam me in deprehendendis. hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? uno adventu, ex uno agro Q. Apronium praeter eam quam dixi pecuniam numeratam ccc milia modium tritici lucri nomine sustulisse? quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuri- 108
pini, qui agri Aetnensis multo maximam partem possident; quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni, senatus ea mandata dedit, quae publice ad civitatem ipsorum pertinebant; de eis iniuriis, quas cives Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperant, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tris legatos, civis suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri, sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini, et hoc in te certiores gravioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur,

Centuripini, quod in omnium fere finibus possessiones habent, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

46 109 Verum, uti dixi, ratio certa est Aetnensium, et publicis et privatis litteris consignata: meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane multum me adiuverunt: neque enim eos isto praetore hac decumanorum iniuriae laeserunt, potius etiam, iudices, adiuverunt. mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerint, expertis incommodorum atque iniuriarum fuisse: hoc causae est, iudices, quod in agro Leontino praeter unam Mnasistrati familiam glebam Leontinorum possidet nemo; itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri testimonium, iudices, audistis: ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite: etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis in quaestu sunt compen-
110 dioque versati: quapropter, quoniam me Leontina civitas atque legatio propter eam quam dixi causam defecit, mihimet ineunda ratio et via reperiunda est, qua ad Apronii quaestum, sive adeo qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire: agri Leontini decumae tertio anno venierunt tritici medimnum $\overline{\text{xxxvi}}$, hoc est, tritici modium cc et xvi milibus. magno, iudices, magno; neque enim hoc possum negare; itaque necesse est aut damnum aut certe non magnum lucrum fecisse decumanos; hoc enim solet usu venire eis, qui magno rede-
111 merunt. quid, si ostendo in hac una emptione lucri fieri tritici modium c? quid, si cc? quid, si ccc? quid, si cccc milia? dubitabitis etiam cui ista tanta praeda quaesita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam capiam furti atque praedae. quid? si doceo, iudices, eos, qui $\overline{\text{cccc}}$ mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent, num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare quin propter improbitatem tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem

quaestus improbus esse volueris? quo modo igitur hoc 47
adsequar, iudices, ut sciam quantum lucri factum sit? 112
non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem non
inveni, et cum in ius ipsum eduxi, expressi ut conficere
se tabulas negaret. si mentiebatur, quam ob rem remo-
vebat, si hae tabulae nihil tibi erant offuturae? si omnino
nullas confecerat litteras, ne id quidem satis significat
illum non suum negotium gessisse? ea est enim ratio
decumanorum, ut sine plurimis litteris confici non possit;
singula enim nomina aratorum et cum singulis pactiones
decumanorum litteris persequi et conficere necesse est.
iugera professi sunt omnes aratores imperio atque insti-
tuto tuo: non opinor quemquam minus esse professum
quam quantum arasset, cum tot cruces, tot supplicia, tot
ex cohorte recuperatores proponerentur. in iugero Leon-
tini agri medimnum fere tritici seritur perpetua atque
aequabili satione; ager efficit cum octavo, bene ut aga-
tur, verum, ut omnes di adiuvent, cum decumo; quod si
quando accidit, tum fit ut tantum decumae sit quantum
severis, hoc est, ut, quot iugera sint sata, totidem medimna
decumae debeantur. hoc cum ita esset, primum illud dico, 113
pluribus milibus medimnum venisse decumas agri Leon-
tini, quam quot milia iugerum sata essent in agro Leon-
tino. quod si fieri non poterat, ut plus quam decem me-
dimna ex iugero exararent, medimnum autem ex iugero
decumano dari oportebat, cum ager, id quod perraro
evenit, cum decumo extulisset, quae erat ratio decumanis,
si quidem decumae ac non bona venibant aratorum, ut
pluribus aliquanto medimnis decumas emerent quam iu-
gera erant sata? in Leontino iugerum subscriptio [ac
professio] non est plus $\overline{\text{xxx}}$: decumae $\overline{\text{xxxvi}}$ medimnum 48
venierunt. erravit aut potius insanivit Apronius? immo
tum insanisset, si aratoribus id, quod deberent, licitum
esset et non quod Apronius imperasset necesse fuisset
dare. si ostendam minus tribus medimnis in iugerum 114
neminem dedisse decumae, concedes, opinor, ut cum
decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus
tribus decumis dedisse. atque hoc in beneficii loco peti-
tum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis
decidere liceret; nam cum a multis quaterna, etiam quina

exigerentur, multis autem non modo granum nullum, sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt, hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum et testem Centuripina civitas misit, ut is apud eum causam aratorum ageret ab eoque peteret, ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula quam terna me-
115 dimna exigeret. hoc vix ab Apronio in summo beneficio pro eis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. quod si tua res non ageretur, a te potius postularent, ne amplius quam singulas, quam ab Apronio, ut ne plus quam ternas decumas darent. nunc, ut hoc tempore ea, quae regie seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius, praetermittam neque eos appellem, a quibus omne frumentum eripuit et quibus nihil non modo de fructu, sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit, ex hisce ternis medimnis, quod beneficii gratiaeque causa concessit, quid lucri fiat
49 cognoscite: professio est agri Leontini ad iugerum $\overline{\text{xxx}}$.
116 haec sunt ad tritici medimnum $\overline{\text{xc}}$, id est, modium $\overline{\text{dxl}}$: deductis tritici modium $\overline{\text{ccxvi}}$, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici $\overline{\text{cccxxiv}}$. adde totius summae DXL milium modium tris quinquagesimas: fit tritici modium $\overline{\text{xxxii}}$ cccc — ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur — sunt haec iam ad $\overline{\text{ccclx}}$ modium tritici. at ego $\overline{\text{cccc}}$ lucri facta esse dixeram; non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. verum, ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS binos, multi HS singulos semis accessionis cogebantur dare, qui minimum, singulos nummos. minimum ut sequamur, quoniam $\overline{\text{xc}}$ medimnum duximus, accedant eo
117 novo pessimoque exemplo HS xc milia. hic mihi etiam dicere audebit, magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit, quam populo Romano miserit? $\overline{\text{ccxvi}}$ agri Leontini decumas vendidisti:

si ex lege, magno; si, ut lex esset libido tua, si, ut, quae dimidiae essent, decumae vocarentur, parvo vendidisti: multo enim pluris fructus annui Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. etenim saepe decumae tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verria venierunt. cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECUMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. atqui tum neque iudicium de numero iugerum dabatur neque erat Artemidorus Cornelius recuperator neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur ab decumano ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret, nec nummorum accessionem cogebatur arator dare nec ternas quinquagesimas frumenti addere, et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur. quid vero istae sibi quinquagesimae, 50 118
quid porro nummorum accessiones volunt? quo id iure atque adeo quo id potius more fecisti? nummos dabat arator: quo modo? aut unde? qui si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege et condicione venibant. is nummum dabat. unde? de frumento? quasi habuisset te praetore quod venderet. de vivo igitur aliquid erat resecandum, ut esset unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. iam id porro utrum libentes an inviti dabant? libentes? amabant, credo, Apronium. inviti? qua re nisi vi et malo cogebantur? iam iste homo amentissimus in vendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas; neque multum; bina aut terna milia nummum addebat: fiunt per triennium HS D milia fortasse. hoc neque exemplo cuiusquam neque iure ullo fecit, neque eam pecuniam rettulit, neque hoc parvum crimen quem ad modum defensurus sit, homo quisquam umquam excogitabit.

Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas 119
vendidisse, cum sit perspicuum te bona fortunasque aratorum non populi Romani, sed tui quaestus causa vendidisse? ut, si qui vilicus ex eo fundo, qui sestertia dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx milia nummum

pro x miserit, sibi alia praeterea centum confecerit, primo dominus, ignarus incommodi sui, gaudeat vilicoque delectetur, quod tanto plus sibi mercedis ex fundo refectum sit, deinde, cum audierit eas res, quibus fundi fructus et cultura continetur, amotas et venditas, summo supplicio vilicum adficiat et secum male actum putet, item populus Romanus, cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac vilicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigalis vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse, intelleget secum esse actum pessime, istum autem summo
51 120 supplicio dignum existimabit. unde ergo hoc intellegi potest? ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est; neque id solum accidit, uti ei minus multis iugis ararent, si qui in agris remanserunt, sed etiam ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros latos ac fertilis desererent totasque arationes derelinquerent. id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. recita tandem quot acceperit aratores agri Leontini Verres. LXXXIIII. quot anno tertio profiteantur. XXXII. duo et quinquaginta aratores ita video deiectos, ut eis ne vicarii quidem successerint. quot aratores adveniente te fuerunt agri Mutycensis? videamus ex litteris publicis. CLXXXVII. quid? anno tertio? LXXXVI. centum et unum aratores unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo [nostra] res publica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrum familias numerum desiderat et reposcit. ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLII, tertio CXX: hinc CXXXII patres familias extorres profugerunt. Agyrinensis ager, quorum hominum! quam honestorum! quam locupletium! CCL aratores habuit primo anno praeturae tuae.
52 quid? tertio anno? LXXX, quem ad modum legatos Agy-
121 rinensis recitare ex litteris publicis audistis. pro di im-

mortales! si ex provincia tota CLXX eiecisses, possesne severis iudicibus salvus esse? unus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanior cum sit, vos coniecturam totius provinciae nonne facietis? atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis: quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis remansisse, quod metuebant, si discessissent, ne reliquas fortunas omnis amitterent; quibus autem iste nihil reliqui quod perderent fecerat, eos plane non solum ex agris, verum ex civitatibus suis profugisse. illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnis erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset, se decumas lege Hieronica venditurum, et nisi ab eis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum: quod illi semper sui causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quam diu intellegebant sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare.

Iam vero, iudices, si Siculorum fortunas neglegitis, 122
si quem ad modum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur non laboratis, at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. eiectos aratores esse dico, agros vectigalis vexatos atque exinanitos a Verre, populatam vastatamque provinciam; haec omnia doceo litteris civitatum, ostendo testimoniis et publicis honestissimarum civitatum et privatis primariorum virorum: quid voltis amplius? num exspectatis dum L. Me- 53
tellus, is qui multos in istum testis imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non opinor. 'at is optime, qui successit isti, potuit cognoscere.' ita est; verum amicitia impeditur. 'at debet vos certiores facere quo pacto se habeat provincia.' debet; verum tamen non cogitur. num 123
quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non opinor. quid, si testimonio L. Metelli ac litteris haec omnia vera esse docebo? quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere, an amicum laedendi esse cupidum, an praetorem quem ad modum provincia adflicta sit nescire? recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium et M. Crassum consules, quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbis misit.

Epistula L. Metelli. Decumas frumenti lege Hieronica vendidi. cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vendidisse, ut omnes praeter Verrem; [cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit?] se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitiae, foederum reddidisse. dicit quanti cuiusque agri decumas vendiderit;
124 deinde quid scribit? Summa vi data est a me opera, ut quam plurimo decumas venderem. cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanis agros, perditamque provinciam [miseram] offendisti. quid? id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam qui sereret inventus est? recita. litteras ait se misisse et *praesentem* confirmasse, suam se interposuisse auctoritatem: tantum modo aratoribus Metellus obsides non dedit, se non ulla in re Verris similem futurum. at quid est tandem, in quo se laborasse dicit? recita. Ut aratores, qui reliqui erant, quam plurimum sererent. qui reliqui? quid hoc est 'reliqui?' quo ex bello? qua ex vastitate? quae enim in Sicilia tanta clades aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te praetore versatum est, ut is, qui tibi successerit, reliquos aratores conlegisse et re-
54 125 creasse videatur? cum bellis Karthaginiensibus Sicilia vexata est et post nostra patrumque memoria cum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt, tamen aratorum interitio facta nulla est: tum sementi prohibita aut messe amissa fructus annuus interibat; tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum; tum, qui M. Laevino aut P. Rupilio aut M'. Aquilio praetores in eam provinciam successerant, aratores reliquos non conligebant. tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit, quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis neque aratori praetor per litteras supplicaret neque cum praesens oraret, ut quam plurimum sereret; nunc autem ne post abitum quidem huius importunissimae pestis quisquam reperiretur qui sua voluntate araret, pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros atque ad suum Larem familiarem

redirent? his te litteris, homo audacissime atque amentissime, iugulatum esse non sentis? non vides, cum is, 126
qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello neque ex aliqua eius modi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? recita cetera. Tamen pro eo, ut temporis difficultas aratorumque penuria tulit. 'aratorum' inquit 'penuria.' si ego accusator totiens de re eadem dicerem, vererer ne animos vestros offenderem, iudices: clamat Metellus 'Nisi litteras misissem' non est satis: 'nisi praesens confirmassem.' ne id quidem satis est: 'reliquos inquit aratores' 'reliquos?' prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat; addit 'aratorum penuria.' exspectate etiam, iudices, exspectate, si potestis, 55 127
auctoritatem accusationis meae: dico aratores istius avaritia eiectos: scribit Metellus reliquos ab se esse confirmatos; dico agros relictos arationesque desertas esse: scribit Metellus aratorum esse penuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, deiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos; quibus si qua calamitas propter istum salvis vectigalibus nostris accidisset, animum advertere tamen in eum vos oportebat, praesertim cum ea lege iudicaretis, quae sociorum causa esset constituta: cum vero perditis profligatisque sociis vectigalia populi Romani sint deminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit; saltem populi Romani commoda respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. atque ut intellegatis ab isto prae 128
lucro praedaque praesenti nec vectigalium nec posteritatis habitam esse rationem, cognoscite quid ad extremum scribat Metellus. 'In reliquum tamen tempus vectigalibus prospexi.' in reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse: non scriberet se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. quid enim erat quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani suo quaestu pervertisset? atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores conligit, quid adsequitur nisi hoc, ut arent, si qui possunt, quibus

aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit, qui tamen in agris spe atque exspectatione Metelli remanserunt? quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum, qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia, denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt? qua ratione ei revocabuntur? quot praetorum innocentia sapientiaque opus est, ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus conlocetur?

56 129 Ac ne miremini tantam multitudinem profugisse, quantam ex litteris publicis aratorumque professionibus cognovistis, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse, — incredibile dictu est, iudices, sed et factum et tota Sicilia pervagatum — ut homines propter iniurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat, quo die est ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Tyracinum principem civitatis eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Helorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, propterea quod ille gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebat — non, inquam, perpeterere, ut homines iniuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad praedam tuam pertineret.

130 Quid? illud perpeterere? attendite, iudices; omnibus enim mihi nervis conitendum est atque in hoc elaborandum, ut omnes intellegant, quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conetur: grave crimen est hoc et vehemens et post hominum memoriam iudiciaque de pecuniis repetundis constituta gra-
57 vissimum, praetorem socios habuisse decumanos. non hoc nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accusatore: iam ante in sella sedens praetor, cum provinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id quod commune est, propter imperium, sed etiam, id quod

istius praecipuum est, propter crudelitatem metueretur,
miliens audivit, cum eius animum ad persequendum non
neglegentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque
suae refrenaret; loquebantur enim decumani palam et
praeter ceteros is, qui apud istum plurimum poterat maximosque agros populabatur, Apronius, perparvum ex
illis magnis lucris ad se pervenire, praetorem esse socium.
hoc cum palam decumani tota provincia loquerentur tuum- 131
que nomen in re tam turpi nefariaque interponerent, nihilne tibi venit in mentem existimationi tuae consulere?
nihil denique capiti ac fortunis tuis providere, cum tui
nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur,
cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam
vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent? ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla Salus servare
posset, cum planum fieret decumis contra instituta, leges
consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis
fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse
partis, tuam rem, tuam praedam, idque te tacuisse, et,
cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et
perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas
quam iudicii metus posset? esto, cetera negare non potes: 132
ne illud quidem tibi reliquum fecisti, ut hoc posses dicere,
nihil te eorum audisse, nihil ad tuas auris de infamia tua
pervenisse? querebantur cum luctu et gemitu aratores: tu
id nesciebas? fremebat tota provincia: nemo id tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis iniuriis conventusque habebantur: ignorabas haec? ignorabas haec omnia?
quid? cum palam Syracusis te audiente maximo conventu L. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, NI
APRONIUS DICTITARET TE SIBI IN DECUMIS ESSE SOCIUM haec te
vox non perculit? non perturbavit? non, ut capiti et fortunis tuis prospiceres, excitavit? tacuisti; sedasti etiam
litis illorum et sponsio illa ne fieret laborasti. pro di im- 58
mortales! hoc aut innocens homo perpeti potuisset aut
quamvis nocens, qui modo iudicia Romae fore putaret,
non aliqua simulatione existimationi se hominum venditasset? quid est hoc? sponsio fit de capite ac fortunis 133

tuis: tu sedes et quiescis? non persequeris, [non perseveras,] non perquiris, cui dixerit Apronius, quis audierit, unde hoc natum, quem ad modum prolatum sit? si tibi aliquis ad aurem accessisset et dixisset Apronium dictitare te sibi esse socium, commoveri te oportuit, evocare Apronium nec illum ante tibi satis facere, quam tu omnium existimationi satis fecisses: cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia hoc verbo ac simulatione Apronio, re vera tibi obiectum esset, tu umquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re manifesta
134 quicquid dixisses te deterius esse facturum? quaestores, legatos, praefectos, tribunos suos multi missos fecerunt et de provincia decedere iusserunt, quod illorum culpa se minus commode audire arbitrarentur aut quod peccare ipsos aliqua in re iudicarent: tu Apronium, hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui non modo animum integrum, sed ne animam quidem puram conservare potuisset, cum in tanto tuo dedecore profecto ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud te tam sancta religio societatis fuisset, ut tui capitis periculum neglegeres, nisi rem tam notam esse omnibus et tam
135 manifestam videres. cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS V: coepit Scandilius recuperatores aut iudicem postu-
59 lare. satisne vobis praetori improbo circumdati cancelli videntur in sua provincia, immo vero in sella ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens ac sedens aut confiteatur se omnibus iudiciis convinci necesse esse? sponsio est, NI TE APRONIUS SOCIUM IN DECUMIS ESSE DICAT: provincia tua est; ades; abs te iudicium postulatur: quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis: tametsi qui tantis erunt cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum praetor adsit, non solum contra voluntatem eius, sed etiam contra
136 fortunas iudicare? verum esto: manifesta res est; nemo est quin audisse se liquido diceret, locupletissimus quisque ac certissimus testis esset; nemo erat Sicilia tota quin sciret decumas esse praetoris; nemo quin audisset id

Apronium dictitasse; praeterea conventus honestus Syra-
cusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia
recuperatores reici oporteret, qui aliter iudicare nullo
modo possent. instat Scandilius poscere recuperatores.
tum iste homo innocens, qui illam suspitionem levare at-
que ab sese removere cuperet, recuperatores dicit se de
cohorte sua daturum. pro deum hominumque fidem! 60 137
quem ego accuso? in quo meam industriam ac diligen-
tiam spectari volo? quid est quod ego dicendo aut cogi-
tando efficere aut adsequi debeam? teneo, teneo, inquam,
in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus
provinciae Siciliae furem manifesto avertentem rem fru-
mentariam omnem, pecuniam maximam; teneo, inquam,
ita, ut negare non possit. nam quid hic dicet? sponsio
facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omni-
bus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret; ex-
spectant omnes quantae tibi ea res curae sit, quem ad
modum hominum existimationi te atque innocentiam tuam
probari velis: hic tu medicum et haruspicem et prae-
conem tuum recuperatores dabis aut illum etiam ipsum,
quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si
qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem se-
verum, ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius
postulare de conventu recuperatores: tum iste negat se
de existimatione sua cuiquam nisi suis commissurum.
negotiatores sibi putant esse turpe id forum sibi iniquum
eierare, ubi negotientur: praetor provinciam suam sibi
totam iniquam eierat. impudentiam singularem! hic po- 138
stulat se Romae absolvi, qui in sua provincia iudicarit
absolvi se nullo modo posse? qui plus existimet apud
lectissimos senatores pecuniam quam apud tris negotia-
tores metum valere? Scandilius vero negat se apud Ar-
temidorum recuperatorem verbum esse facturum, et tamen
auget atque onerat te bonis condicionibus, si tu uti velis:
si ex provincia Sicilia tota statuas idoneum iudicem aut
recuperatorem nullum posse reperiri, postulat abs te, ut
Romam rem reicias. hic enimvero tu exclamas hominem 139
improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium
fieri, ubi te invidiosum esse intellegat: negas te Romam
reiecturum; negas de conventu recuperatores daturum;

cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit et suo tempore esse rediturum. quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis.... quid? sponsionem acceptam facere? impudenter tollis exspectatum
140 existimationis tuae iudicium: non facis. quid ergo? Apronio permittis, ut quos velit de cohorte sumat recuperatores? indignum uni potius ex iniquis sumendi quam utrique ex aequis reiciundi fieri potestatem. neutrum facis eorum. quid ergo? estne aliquid quod improbius fieri possit? est: cogit enim Scandilium quinque illa milia nummum dare atque adnumerare Apronio. quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis bonae, qui ab se omnem suspitionem propulsare, qui se eripere ex infamia
61 cuperet? adductus erat in sermonem, invidiam, vituperationem; dictitarat homo improbus atque impurus, Apronius, socium sibi esse praetorem; venerat res in iudicium atque [in] discrimen; potestas erat isti, homini integro atque innocenti, data, ut, in Apronium cum animum advertisset, sese gravissima levaret infamia. quid excogitat poenae? quid animadversionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem atque audaciam praedicationemque nefariae societatis HS $\overline{\text{V}}$ mercedis
141 ac praemii nomine dare. quid interfuit, homo audacissime, utrum hoc decerneres an, id quod Apronius dictitabat, tute de te confiterere ac dictitares? quem hominem, si qui pudor in te atque adeo si qui metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti, hunc abs te sine praemio discedere noluisti. omnia simul intellegere potestis, iudices, ex hoc uno crimine Scandiliano: primum hoc non esse Romae natum de societate decumarum, non ab accusatore fictum, non, ut solemus interdum in defensionibus dicere, crimen domesticum ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum, sed vetus, agitatum iam et te praetore iactatum et non ab inimicis Romae compo-
142 situm, sed Romam ex provincia deportatum; simul illud intellegi potest istius in Apronium studium, Apronii de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio; eodem accedit, quod hoc quoque intellegere potestis, istum statuisse in provincia sua existimationis suae iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini.

Ecquis est iudex cui non ab initio decumani criminis 62
persuasum sit istum in aratorum bona fortunasque impetum fecisse? *ec*quis hoc non ex eo statim iudicavit, quod ostendi istum decumas nova lege atque adeo nulla lege contra omnium consuetudinem atque instituta vendidisse?
verum ut istos ego iudices tam severos, tam diligentis, 143
tam religiosos non habeam: ecquis est ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate qui hoc non iam dudum statuerit et iudicarit? etiam sane sit aliqui dissolutior in iudicando, legum, officii, rei publicae, sociorum atque amicorum neglegentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi et metu expressas cognoverit, cum tanta praemia civitates vi atque imperio, virgarum ac mortis metu [non modo] Apronio atque eius similibus [verum etiam] Veneriis servis dare coactas?
quod si quis sociorum incommodis minus commovetur, si 144
quem aratorum fugae, calamitates, exsilia, suspendia denique non permovent, non possum dubitare quin is tamen, cum vastatam Siciliam, relictos agros ex civitatum litteris et epistula L. Metelli cognoverit, statuat fieri non posse, ut de isto non severissime iudicetur. erit aliquis etiam, qui haec omnia dissimulare ac neglegere possit: attuli sponsiones ipso praesente factas de decumarum societate ab ipso prohibitas iudicari: quid est quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? non dubito quin vobis satis fecerim, iudices; verum tamen progrediar longius, non mehercule quo vobis magis hoc persuadeatur, quam iam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat ea se putare *posse* emere, quae ipse semper habuit venalia, fidem, ius iurandum, veritatem, officium, religionem; desinant amici eius ea dictitare, quae detrimento, maculae, invidiae, infamiae nobis omnibus esse possint. at qui 145
amici? o miserum, o invidiosum offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam vicisse Verrem, emptos habere iudices, alium HS cccc milibus, alium HS IↃ, quem minimo, ccc; atque ei cum responsum esset fieri non posse, multos testis esse dicturos, me

praeterea causae non defuturum: 'licet hercle' inquit
'omnes omnia dicant: in illo, nisi res manifesta erit ita
146 adlata, ut responderi nihil possit, vicimus.' bene agis,
Alba: ad tuam veniam condicionem. nihil putas valere
in iudiciis coniecturam, nihil suspitionem, nihil ante actae
vitae existimationem, nihil virorum bonorum testimonia,
nihil civitatum auctoritates ac litteras: res manifestas
quaeris. non quaero iudices Cassianos, veterem iudicio-
rum severitatem non requiro, vestram in hac re fidem,
dignitatem, religionem in iudicando non imploro: Albam
habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram in-
probissimum existimari volt, qui a scurris semper potius
gladiator quam scurra appellatus est: adferam rem eius
modi in decumis, ut Alba fateatur istum in re frumen-
taria et in bonis aratorum aperte palamque esse praeda-
63 147 tum. decumas agri Leontini magno dicis te vendidisse:
ostendi iam illud initio, non existimandum magno ven-
didisse eum, qui verbo decumas vendiderit, re et condi-
cione et lege et edicto et licentia decumanorum decumas
aratoribus nullas reliquas fecerit; etiam illud ostendi, ven-
didisse alios magno decumas agri Leontini ceterorumque
agrorum, et lege Hieronica vendidisse et pluris etiam quam
te vendidisse, nec aratorem quemquam esse questum; nec
enim fuit quod quisquam queri posset, cum lege aequis-
sime scripta venderent, neque illud umquam aratoris in-
terfuit quanti decumae venirent: non enim ita est ut, si
magno venierint, plus arator debeat, si parvo, minus: ut
frumenta nata sunt, ita decumae veneunt; aratoris autem
interest ita se frumenta habere, ut decumae quam plurimo
venire possint: dum arator ne plus decuma det, expedit
148 ei decumam esse quam maximam. verum hoc, ut opinor,
esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas ven-
didisse, atque aliorum quidem agrorum pro portione
[magno decumas vendidisse], agri vero Leontini, qui
plurimum efficit, tritici mod. CCXVI milibus. si doceo
pluris aliquanto potuisse vendere neque eis voluisse te
addicere, qui contra Apronium licerentur, et Apronio
multo minoris, quam aliis potueris vendere, tradidisse —
si hoc doceo, poteritne te ipse Alba, tuus antiquissimus
64 non solum amicus, verum etiam amator, absolvere? dico

equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus ad decumas agri Leontini tritici modium non mille, nec duo, nec tria milia, sed ad unas unius agri decumas tritici modium triginta voluisse addere: ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia 149
constituisti, nullo modo potes: palam res gesta est, maximo conventu, Syracusis; testis est tota provincia, propterea quod undique ad emendas decumas solent eo convenire. quod sive fateris sive convinceris, quot et quam manifestis rebus teneare non vides? primum tuam rem illam et praedam fuisse: nam, ni ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procuratorem esse in decumis, tuum negotium agere loquebantur, quam Minucium, decumas agri Leontini sumere? deinde immensum atque infinitum lucrum esse factum: nam si $\overline{xxx}$ tu commotus non esses, certe hoc idem lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere voluisset. quantam igitur illi 150
spem praedae propositam arbitramur fuisse, qui tantum praesens lucrum, nulla opera insumpta, contempserit atque despexerit? deinde ipse Minucius numquam habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes, sed quia tuis novis edictis et iniquissimis institutis plus aliquanto se quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. at Apronio semper plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. quantum igitur quaestum putamus factum esse per eum, cui quidvis licitum sit, cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non liceret? postremo illa qui- 151
dem certe tibi praecisa est defensio, in qua tu semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse, annonae prospexisse: non potest hoc dicere is, qui negare non potest se unius agri decumas xxx milibus modium minoris quam potuerit vendidisse, ut etiam, si tibi hoc concedam, Minucio te ideo non tradidisse, quod iam addixisses Apronio — aiunt enim te ita dictitare, quod ego exspecto cupioque te ita illud defendere — verum ut ita sit, tamen non potes hoc quasi praeclarum aliquid praedicare, magno te decumas

vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerit emere.

65 152 Tenetur igitur iam, iudices, et manifesto tenetur avaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. quid, si haec, quae dico, ipsius amici defensoresque iudicarunt? quid amplius voltis? adventu L. Metelli praetoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius; eduxit vir primarius C. Gallus, senator; postulavit ab L. Metello, ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, QUOD PER VIM ET METUM ABSTULISSET, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat et habebat in provincia: non impetrat, cum hoc diceret ei Metellus praeiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio; C. Gallus, homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto
153 non potest impetrare. non reprehendo Metellum: pepercit homini amico et, quem ad modum ipsum dicere audivi, necessario; non reprehendo, inquam, Metellum, sed hoc miror, quo modo, de quo homine praeiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipse non modo praeiudicarit, verum gravissime ac vehementissime iudicarit. primum enim, si Apronium absolutum iri putabat, nihil erat quod ullum praeiudicium vereretur; deinde, si condemnato Apronio coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem causamque esse coniunctam, qui statueret Apronio condemnato de isto praeiudicium futurum; et simul una res utrique rei est argumento, et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus quam debuerint dedisse et Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur.

66 154 Venio nunc ad epistulam Timarchidi liberti istius et accensi, de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum peroraro. haec epistula est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Apronii, cum litteras conquireremus, invenimus. missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum

Verres iam de provincia decessisset, Timarchidi manu scripta. recita epistulam. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSUS APRONIO [SALUTEM DICIT]. iam hoc quidem non reprehendo, quod ascribit 'accensus:' cur enim hoc sibi scribae soli sumant: L. PAPIRIUS SCRIBA? volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QUOD AD PRAETORIS EXISTIMATIONEM ATTINET. commendat Apronio Verrem et hortatur, ut inimicis eius resistat. bono praesidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronii constituitur diligentia atque auctoritate. HABES
VIRTUTEM, ELOQUENTIAM. quam copiose laudatur Apronius 155
a Timarchide! quam magnifice! cui ego illum non putem placere oportere, qui tanto opere Timarchidi probatus sit? HABES SUMPTUM UNDE FACIAS. necesse est, si quid redundarit de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTIS ADRIPE: CUM L. VOLTEIO, QUI PLURIMUM POTEST, CAEDE, CONCIDE. videte quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. iam hoc CAEDE, CONCIDE nonne vobis verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiae adcommodata? VOLO, MI FRATER, FRATERCULO TUO CREDAS..... consorti quidem in lucris atque in furtis gemino et simil-
limo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CARUS 67
HABERIS. quid est hoc, IN COHORTE? quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore an sua sponte pervenerat? QUOD CUIQUE OPUS EST, OPPONE. qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse; dare, profundere oportere, si velis vincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit. TE POSTU-
LANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem praetore, non 156
Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello. SCIS METELLUM SAPIENTEM ESSE. hoc vero ferri iam non potest, inrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium [et contemni] ac despici a fugitivo Timarchide. SI VOLTEIUM HABEBIS, OMNIA LUDIBUNDUS CONFICIES. hic vehementer errat Timarchides, qui aut Volteium corrumpi pecunia putet posse aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam: sed errat

coniectura domestica: quia multos per se et per alios multa ludibundos [libidinose] apud Verrem effecisse videt, ad omnis eosdem patere aditus arbitratur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quae volebatis a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. INCULCATUM EST METELLO ET VOLTIO TE ARATORES EVERTISSE. quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem everterat, aut Timarchidi, cum ob iudicandum aut decernendum aut imperandum aliquid aut remittendum pecuniam acceperat aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo: omnes enim ei tunc attribuebant, quem nunc condemnari
157 volunt. OBTUDERUNT EIUS AURIS TE SOCIUM PRAETORIS FUISSE. videsne hoc quam clarum sit et fuerit, cum etiam Timarchides hoc metuat? concedisne hoc crimen in te nos non confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? libertus et accensus tuus et tibi ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus ac proximus ad Apronium scribit, volgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORUM: IPSI SUDABUNT, SI DI VOLUNT. quod istuc, per deos immortalis, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, ut eos etiam libertus et accensus eius tam irato animo ac
68 litteris insequatur? neque ego huius fugitivi vobis, iudices, epistulam recitassem, nisi [ut] ex ea totius familiae praecepta et instituta et disciplinam cognosceretis. videtis, ut moneat Apronium quibus rebus ac muneribus se insinuet in familiaritatem Metelli, Volteium corrumpat, scribas accensumque pretio deleniat: ea praecipit, quae vidit, ea monet alienum hominem, quae domi didicit ipse; verum in hoc errat uno, quod existimat easdem vias ad
158 omnium familiaritates esse munitas. quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec, quae vera sunt, dicam: Apronius ipsum Metellum non pretio, [ut Verrem,] non convivio, non muliere, non sermone impuro atque improbo posset corrumpere; quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem totamque eius praeturam possederat. cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat quod cor-

rumperet, ex qua recuperatores in aratorem nulli dabantur? nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehe- 159
menter errat: non enim ad omnis praetorum filios eidem aditus sunt. o Timarchide, Metelli est filius in provincia non puer, sed adulescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine: vester iste puer praetextatus in provincia quem ad modum fuisset [non] dicerem, si pueri esse illam culpam ac non patris existimarem. tune, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas? ut, etiam si natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo
tamen eum et disciplina degenerare non sineret? fac enim 160
fuisse in eo C. Laelii aut M. Catonis materiem atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, ut nullum umquam pudicum neque sobrium convivium viderit? qui in epulis cotidianis adulta aetate per triennium inter impudicas mulieres et intemperantis viros versatus sit? nihil umquam audierit a patre, quo pudentior aut melior esset? nihil umquam patrem facere viderit, quod cum imitatus esset, non, id
quod turpissimum est, patris similis putaretur? quibus in 69 161
rebus non solum filio, Verres, sed etiam rei publicae fecisti iniuriam. susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriae, qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui rei publicae possent esse; eos instituere atque erudire ad maiorum instituta, ad civitatis disciplinam, non ad tua flagitia neque ad tuas turpitudines debuisti; esset ex inerti et improbo et impuro parente navus et pudens et probus filius; haberet aliquid res publica abs te muneris. nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati, nisi forte hoc deteriorem, si fieri potest, quod tu eius modi evasisti non in hominis luxuriosi, sed
tantum in furis atque divisoris disciplina educatus. quid 162
isto fore festivius arbitramur, si est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? quem ego, iudices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere; non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sunt: nam si in omnibus rebus innocens fuero meique similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit

inimicus quam Verri defuit; etenim, iudices, eius modi res publica debet esse et erit, veritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit neque obesse innocenti. quapropter nulla res est quam ob rem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere; id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit; praesertim si, sicut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur, quoniam pater tam neglegens ac disso-
163 lutus est. verum huc longius quam voluntas fuit ab epistula Timarchidi digressa est oratio mea; qua recitata conclusurum me esse crimen decumanum dixeram, ex quo intellexistis innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum a re publica esse ereptumque aratoribus.

70 Sequitur ut de frumento empto vos, iudices, doceam, maximo atque impudentissimo furto; de quo dum certa et pauca et magna dicam breviter attendite. frumentum in Sicilia emere debuit Verres ex senatus consulto et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. emendi duo genera fuerunt, unum decumanum, *imperatum* alterum, quod praeterea civitatibus aequaliter esset distributum; illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset, huius imperati [in annos singulos] tritici modium DCCC milia: pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS III, imperato HS III S. ita in frumentum imperatum HS duodetriciens in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solveret, in alteras decumas fere ad nonagiens: sic per triennium ad hanc frumenti emptionem
164 Siciliensem prope centiens et viciens erogatum est. hanc pecuniam tantam, datam tibi ex aerario inopi atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis ac vitae, datam, ut Siculis, ut aratoribus, quibus tanta onera res publica imponeret, solveretur, abs te sic laceratam esse dico, ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc pecuniam domum tuam avertisse; etenim sic hanc rem totam administrasti, ut hoc, quod dico, probari aequissimo iudici possit: sed ego habebo rationem auctoritatis meae, meminero quo animo et quo consilio ad causam publicam accesserim; non agam tecum accusatorie, nihil fingam, nihil cuiquam probari volo me di-

cente quod non ante mihimet ipsi probatum sit. in hac 165
pecunia publica, iudices, haec insunt tria genera furtorum:
primum, cum posita esset pecunia apud eas societates,
unde erat attributa, binis centesimis faeneratus est; deinde
permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino;
postremo, si cui civitati solvit, tantum detraxit, quantum
commodum fuit, nulli quod debitum est reddidit.

Ac primum hoc ex te quaero, tu, cui publicani ex 71
Carpinatii litteris gratias egerunt, pecunia publica ex ae-
rario erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum
frumentum attributa fueritne tibi quaestui? pensitaritne
tibi binas centesimas? credo te negaturum; turpis enim
est et periculosa confessio; mihi autem hoc perarduum 166
est demonstrare: quibus enim testibus? publicanis? tractati
honorifice sunt: tacebunt. litteris eorum? decreto decu-
manorum remotae sunt. quo me igitur vertam? rem tam
improbam, crimen tantae audaciae tantaeque impudentiae
propter inopiam testium ac litterarum praetermittam? non
faciam, iudices: utar teste.... quo? P. Vettio Chilone,
homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo:
qui isti ita et amicus et necessarius est, ut, etiam si vir
bonus non esset, tamen, quod contra istum diceret, grave
videretur, ita vir bonus est, ut, etiam si inimicissimus
isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admira- 167
tur et exspectat quidnam Vettius dicturus sit: nihil dicet
ex tempore, nihil ex sua voluntate, nihil cum utrumvis
licuisse videatur. misit litteras in Siciliam ad Carpina-
tium, cum esset magister scripturae et sex publicorum,
quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum ad-
latarum libris, Romae in litterarum missarum apud ma-
gistrum L. Tullium, familiarem tuum, inveni; quibus ex
litteris impudentiam faeneratoris, quaeso, cognoscite. LIT-
TERAE MISSAE P. VETTII, P. SERVILII, C. ANTISTII MAGISTRO-
RUM. praesto ait se tibi futurum Vettius et observaturum
quem ad modum rationes ad aerarium referas; ut, si
hanc ex faenore pecuniam populo non rettuleris, reddas
societati. possumus hoc teste, possumus P. Servilii et 168
C. Antistii magistrorum litteris, primorum hominum at-
que honestissimorum, possumus auctoritate societatis,
cuius litteris utimur, quod dicimus obtinere, an aliqua

72 firmiora aut graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus familiarissimus, Vettius, tuus adfinis, cuius sororem habes in matrimonio, [tuae uxoris frater] Vettius, frater tui quaestoris, testatur litteris tuum impudentissimum furtum certissimumque peculatum — nam quo alio nomine pecuniae publicae faeneratio est appellanda? — scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem faenerationis fuisse; ei quoque magistri minantur in litteris; et casu scribae tum duo magistri fuerunt cum Vettio. binas centesimas ab sese ablatas ferendum non putant, et recte non putant. quis enim hoc fecit umquam? quis denique conatus est facere aut posse fieri cogitavit, ut, cum senatus usura publicanos saepe iuvisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usura auderet auferre? certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Ro-
169 mani iudicarent: minor esse nunc, iudices, vobis disceptantibus debet, et tanto minor, quanto est honestius alienis iniuriis quam re sua commoveri. quid ad haec respondere cogitas? utrum factum negabis an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis convincare? licuisse vero qui? si hercule te tuam pecuniam praetorem in provincia faeneratum docerem, tamen effugere non posses, sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis faenore acceptam: hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti: non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere audacius esse aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: maior haec praeda fortasse, sed illa impudentia certe non minor.

170 Et quoniam de illa faeneratione satis dictum est, nunc
73 de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite: Siciliae civitates multae sunt, iudices, ornatae atque honestae, ex quibus in primis numeranda est civitas Halaesina: nullam enim reperietis aut officiis fideliorem aut copiis locupletiorem aut auctoritate graviorem. huic iste in annos singulos cum sexagena milia tritici modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum, quos de publico nummos acceperat, retinuit

omnis. obstipui, iudices, cum hoc mihi primum Halaesae
demonstravit in senatu Halaesinorum homo summo in-
genio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus,
Halaesinus, Aeneas, cui senatus dederat publicam cau-
sam, ut mihi fratrique meo gratias ageret et simul qui
nos ea, quae ad iudicium pertinerent, doceret. demon- 171
strat hanc istius consuetudinem [ac rationem] fuisse: quod
omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum
esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a ci-
vitatibus, frumentum improbare, quantum frumenti esset
Romam mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua
copia frumenti mittere. posco rationes; inspicio litteras:
video frumenti granum Halaesinos, quibus sexagena milia
modium imperata erant, nullum dedisse, pecuniam Timar-
chidi et Volcatio scribae dedisse; reperio genus huius
modi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere
debeat, non emat, sed vendat, pecunias, quas civitatibus
distribuere debeat, eas omnis avertat atque auferat. non
mihi iam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur
civitatum frumentum improbare, suum probare; cum suum
[frumentum] probasset, pretium ei frumento constituere;
quod constituisset, id a civitatibus auferre, quod a populo 74
Romano accepisset, tenere. quot voltis esse in uno furto 172
peccatorum gradus, ut, si singulis insistere velim, pro-
gredi iste non possit? improbas frumentum Siculorum.
quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Sici-
liam, quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare
possit? cum senatus decernit, ut ematur in Sicilia fru-
mentum aut cum populus iubet, hoc, ut opinor, intellegit,
ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere: tu, cum
civitatum Siciliae volgo omne frumentum improbas, num
ex Aegypto aut Syria frumentum Romam missurus es?
improbas Halaesinum, Thermitanum, Cephaloeditanum,
Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum prae-
terea civitatum. quid accidit tandem ut horum populorum
agri frumentum eius modi te praetore ferrent, quod num-
quam antea, quod neque tibi neque populo Romano pos-
set probari, praesertim cum ex eisdem agris eiusdem
anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexis-
sent? quid acciderat ut ex eodem horreo decumanum pro-

baretur, emptum improbaretur? dubiumne est quin ista
172 omnis improbatio cogendae pecuniae causa nata sit? esto:
improbas Halaesinum: habes ab alio populo quod probes:
eme illud, quod placet; missos fac eos, quorum frumentum improbasti. sed ab eis, quos repudias, exigis tantum pecuniae, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem ei civitati imperas emendum: in medimna singula video ex litteris publicis tibi Halaesinos HS quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum ven-
173 didisse. quae est ergo ista ratio aut quae potius ista amentia frumentum improbare id, quod ex eo loco sit, ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit, et ex eo acervo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris, deinde a civitatibus pecuniam ad emendum frumentum cogere, cum ex aerario acceperis? utrum enim te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere an populi Romani pecunia frumentum a Siculis emere iussit?
174 iam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucri factam videtis. accipis enim HS XV pro medimno: tanti enim est illo tempore medimnum; retines HS XXI: tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. quid interest utrum hoc feceris an frumentum non improbaris, sed frumento probato et accepto pecuniam publicam tenueris omnem, neque quicquam ulli dissolveris civitati, cum aestimatio legis eius modi sit, ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit? est enim modius lege HS IIIS aestimatus: fuit autem te praetore, ut tu in multis epistulis ad amicos tuos gloriaris, HS II. sed fuerit HS IIS, quoniam tantum a civitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solveres Siculis tantum, quantum populus Romanus iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset, tu non modo eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non
175 debebant coëgisti. atque haec ita gesta esse, iudices, cognoscite et ex litteris publicis civitatum et ex testimoniis publicis; in quibus nihil fictum, nihil ad tempus adcommodatum intellegetis. omnia, quae dicimus, rationibus populorum non interpositis neque perturbatis

neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata at-
que confecta sunt. recita rationes Halaesinorum. cui
pecuniam datam dicit? dic etiam clarius. Volcatio, Ti-
marchidi, Maevio. quid est, Verres? ne illam quidem 76
tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus
esse versatos? mancipes frumentum improbasse? man-
cipes pretio cum civitatibus decidisse et eosdem abs te
illarum civitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos
sibi frumentum coëmisse, nihil haec ad te pertinere?
mala mehercule ac misera defensio, praetorem hoc di-
cere: ego frumentum neque attigi neque aspexi; manci-
pibus potestatem probandi improbandique permisi; man-
cipes a civitatibus pecunias extorserunt; ego autem, quam
pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. mala est 176
haec quidem, ut dixi, ac potius perdita [maximorum
peccatorum, huius autem et iniquitatis et inertiae con-
fessio, non] defensio criminis, sed tamen hac ipsa tibi
si uti cupias, non licet: vetat te Volcatius, tuae tuorum-
que deliciae, mentionem mancipis facere; Timarchides
autem, columen familiae vestrae, premit faucis defen-
sionis tuae, cui simul et Volcatio pecunia a civitate nu-
merata est; iam vero scriba tuus anulo aureo suo, quem
ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet. quid
igitur est reliquum nisi uti fateare te Romam frumentum
emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam
domum tuam convertisse? o consuetudo peccandi quan-
tam habes iucunditatem improbis et audacibus, cum poena
afuit et licentia consecuta est! iste in hoc genere pecu- 177
latus non nunc primum invenitur, sed nunc demum tene-
tur: vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori
ad sumptum exercitus consularis; vidimus paucis post
mensibus et exercitum et consulem spoliatum. illa omnis
pecunia latuit in illa caligine ac tenebris, quae totam rem
publicam tum occuparant. iterum gessit hereditariam
quaesturam, cum a Dolabella magnam pecuniam avertit,
sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit.
commissa est pecunia tanta praetori: non reperietis ho-
minem timide nec leviter haec improbissima lucra ligur-
rientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubi-
tavit. ita serpit illud insitum natura malum consuetudine

peccandi libera, finem audaciae ut statuere ipse non possit.
178 tenetur igitur aliquando et in rebus cum maximis tum
manifestis tenetur; atque in eam fraudem videtur mihi
divinitus incidisse, non solum ut eas poenas, quas proxime
meruisset, solveret, sed ut illa etiam scelera eius in Car-
77 bonem et in Dolabellam vindicarentur. etenim nova quo-
que alia res, iudices, exstitit in hoc crimine, quae tollat
omnem dubitationem superioris illius decumani criminis:
nam ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras
decumas et in haec Ioccc milia modium, quod emptum
populo Romano darent, non habuisse et a tuo procura-
tore, hoc est ab Apronio, emisse; ex quo intellegi potest
nihil te aratoribus reliqui fecisse: ut hoc praeteream,
quod multorum est testimoniis expositum, potest illo
quicquam esse certius, in tua potestate atque in tuis hor-
reis omne frumentum Siciliae per triennium atque omnis
179 fructus agri decumani fuisse? cum enim a civitatibus
pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum,
quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et
compressum possidebas? ita in eo frumento primus tibi
ille quaestus erat ipsum frumentum, quod erat ereptum
ab aratoribus; alter, quod [frumentum] improbissime
per triennium partum non semel, sed bis, neque uno,
sed duobus pretiis unum et idem frumentum vendidisti:
semel civitatibus, HS xv in medimnum, iterum populo
Romano, a quo HS xxi in medimna pro eodem illo fru-
180 mento abstulisti. at enim frumentum Centuripinorum et
Agrigentinorum et non nullorum fortasse praeterea pro-
basti et his populis pecuniam dissolvisti. sint sane ali-
quae civitates in eo numero, quarum frumentum impro-
bare nolueris: quid tandem? his civitatibus omnisne
pecunia, quae pro frumento debita esset, dissoluta est?
unum mihi reperi non populum, sed aratorem; vide,
quaere, circumspice, si quis est forte ex ea provincia, in
qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse; unum,
inquam, da mihi ex illis aratoribus, qui tibi ad statuas
pecunias contulerunt, qui sibi dicat omne esse pro fru-
mento, quod oportuerit, solutum: confirmo, iudices, ne-
78 minem esse dicturum.

181 Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti,

certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro
spectatione et collybo, deinde pro nescio quo cerario.
haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum
improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse qui
potest, cum utuntur omnes uno genere nummorum? cera-
rium vero quid? quo modo hoc nomen ad rationes ma-
gistratus, quo modo ad pecuniam publicam adlatum est?
nam illud genus tertium deductionis erat eius modi, quasi
non modo liceret, sed etiam oporteret, nec solum opor-
teret, sed quasi necesse esset plane: scribae nomine de
tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. quis
hoc tibi concessit? quae lex? quae senatus auctoritas?
quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus au-
ferret sive de aratorum bonis sive de populi Romani
vectigalibus? nam si potest ista pecunia sine aratorum 182
iniuria detrahi, populus Romanus habeat, in tantis prae-
sertim aerarii angustiis; sin autem et populus Romanus
voluit et aequum est ita solvi aratoribus, tuus apparitor
parva mercede populi conductus de aratorum bonis prae-
dabitur? et in hac causa scribarum ordinem in me con-
citabit Hortensius et eorum commoda a me labefactari
atque oppugnari iura dicet? quasi vero hoc scribis ullo
exemplo sit aut ullo iure concessum. quid ego vetera re-
petam? aut quid eorum scribarum mentionem faciam,
quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos
fuisse? non *me* praeterit, iudices, vetera exempla pro
fictis fabulis iam audiri atque haberi: in his temporibus
versabor miseris ac perditis. nuper, Hortensi, quaestor
fuisti: quid tui scribae fecerint tu potes dicere; ego de
meis hoc dico, cum in eadem ista Sicilia pro frumento
pecuniam civitatibus solverem et mecum duos frugalissi-
mos homines scribas haberem, L. Mamilium et L. Ser-
gium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino
nummum nullum cuiquam esse deductum. dicerem hoc 79
mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi umquam
hoc a me postulassent, si umquam omnino cogitassent.
quam ob rem enim scriba deducat, et non potius mulio, 183
qui advexit? non tabellarius, cuius adventu certiores facti
petiverunt? praeco, qui adire iussit? viator aut Venerius,
qui fiscum sustulit? quae pars operae aut opportunitatis

in scriba est, cur ei non [modo] merces tanta detur, sed
cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? ordo est honestus.
quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est
vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publi-
cae periculaque magistratuum committuntur. itaque ex
his scribis, qui digni sunt illo ordine, patribus familiis,
viris bonis atque honestis, percontamini quid sibi istae
quinquagesimae velint: iam omnibus intellegetis novam
184 rem totam atque indignam videri. ad eos me scribas re-
voca, si placet: noli hos conligere, qui nummulis conro-
gatis de nepotum bonis ac de scenicorum corollariis, cum
decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secun-
dum ordinem civitatis se venisse dicunt: eos scribas tecum
disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse
moleste ferunt. tametsi, cum in eo ordine videamus esse
multos non idoneos, qui ordo industriae propositus est et
dignitati, quid mirabimur turpis aliquos ibi esse, quo
80 cuivis pretio licet pervenire? tu ex pecunia publica HS
terdeciens scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fa-
teare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc
quemquam ferre posse; hoc quemquam denique nunc tuo-
rum advocatorum animo aequo audire arbitrare, qua in
civitate C. Catoni, consulari homini, clarissimo viro,
HS VIII milibus lis aestimata sit, in eadem civitate ap-
paritori tuo esse concessum, ut HS terdeciens uno no-
185 mine auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istum
in contione donasti: quae tua donatio, singulari impu-
dentia, nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis
videbatur; saepe enim nostri imperatores superatis hosti-
bus, optime re publica gesta, scribas suos anulis aureis
in contione donarunt, tu vero quibus rebus gestis, quo
hoste superato contionem donandi causa advocare ausus
es? neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam
virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, ex-
cellentem virtute, auctoritate, copiis, corona et phaleris
et torque donasti, M. Cossutium, sanctissimum virum at-
que honestissimum, M. Castricium, summo splendore, in-
186 genio, gratia praeditum. quid haec sibi horum civium
Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea potentis-
simos nobilissimosque donasti, qui non, quem ad modum

sperasti, tardiores [fuerunt], sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicenda venerunt. quibus ex hostium spoliis, de qua victoria, qua ex praeda ac manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod te praetore paucorum adventu myoparonum classis pulcherrima, Siciliae praesidium propugnaculumque provinciae, piratarum manibus incensa est? [an] quod ager Syracusanus praedonum incendiis te praetore vastatus est? [an] quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundavit? [an] quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? nihil possum reperire quam ob rem te in istam amentiam incidisse arbitrer, nisi forte id egisti, ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum [male gestarum] liceret. [anulo 187
aureo scriba donatus et ad eam donationem contio est advocata.] quod erat os tuum, cum videbas [in contione] eos homines, quorum ex bonis istum anulo aureo donabas, qui ipsi anulos aureos posuerant liberisque suis detraxerant, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro tua praefatio donationis fuit? illa scilicet vetus atque imperatoria: QUANDOQUE TU — quid? IN PROELIO? IN BELLO? IN RE MILITARI?..., cuius ne mentio quidem te praetore ulla facta est, an illa? QUANDOQUE TU NULLA UMQUAM MIHI IN CUPIDITATE AC TURPITUDINE DEFUISTI OMNIBUSQUE IN EISDEM FLAGITIIS MECUM ET IN LEGATIONE ET IN PRAETURA ET HIC IN SICILIA VERSATUS ES, OB EAS RES TE, QUONIAM RE LOCUPLETAVI, HOC ANULO AUREO DONO. vera haec fuisset oratio; neque enim iste anulus aureus abs te datus istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat; ita eundem anulum ab alio datum testem virtutis duceremus, abs te donatum comitem pecuniae iudicamus.

Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictum 81 188
de empto, extremum reliquum est de aestimato, quod cum magnitudine pecuniae tum iniuriae genere quemvis debet commovere, tum vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur: nam cum ex senatus consulto et ex legibus frumentum in cellam ei sumere liceret, idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis HS tritici modium, binis hordei, *hordei* iste numero ad summam

tritici adiecto tritici modios singulos cum aratoribus ternis
denariis aestimavit. non est in hoc crimen, Hortensi, ne
forte ad hoc meditere, multos saepe viros bonos, fortis
et innocentis, cum aratoribus et cum civitatibus frumen-
tum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse et pecu-
niam pro frumento abstulisse. scio quid soleat fieri, scio
quid liceat; nihil quod ante fuerit in consuetudine bono-
189 rum, nunc in istius facto reprehenditur: hoc reprehendo,
quod, cum in Sicilia HS binis tritici modius esset, ut
istius epistula ad te missa declarat, summum HS ternis,
id quod et testimoniis omnium et tabulis aratorum planum
factum antea est, tum iste pro tritici modiis singulis de-
82 narios ternos ab aratoribus exegit; hoc crimen est, ut
intellegas non ex aestimatione neque ex ternis denariis
pendere crimen, sed ex coniectione annonae atque aesti-
mationis. etenim haec aestimatio nata est initio, iudices,
non ex praetorum aut consulum, sed ex aratorum et civi-
tatum commodo; nemo enim fuit initio tam impudens
qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret; certe
hoc ab aratore primum est profectum aut ab ea civitate,
cui imperabatur: cum aut frumentum vendidisset aut ser-
vare vellet aut in eum locum quo imperabatur portare
nollet, petivit in beneficii loco et gratiae, ut sibi pro fru-
mento quanti frumentum esset dare liceret. ex huius
modi principio atque ex liberalitate et adcommodatione
magistratuum consuetudo aestimationis introducta est.
190 secuti sunt avariores magistratus, qui tamen in avaritia
sua non solum viam quaestus invenerunt, verum etiam
exitum ac rationem defensionis: instituerunt semper in
ultima ac difficillima ad portandum loca frumentum im-
perare, ut vecturae difficultate ad quam vellent aestima-
tionem pervenirent. in hoc genere facilior est existimatio
quam reprehensio, ideo quod eum, qui hoc facit, avarum
possumus existimare, crimen in eum constituere non tam
facile possumus, quod videtur concedendum magistratibus
nostris esse, ut eis quo loco velint frumentum accipere liceat.
itaque hoc est, quod multi fortasse fecerunt, sed ita multi,
ut ei, quos innocentissimos meminimus aut audivimus,
83 191 non fecerint. quaero nunc abs te, Hortensi, cum utrisne
tandem istius factum conlaturus es? cum eis, credo, qui

benignitate adducti per beneficium et gratiam civitatibus
concesserunt, ut nummos pro frumento darent. ita credo
petisse ab isto aratores, ut, cum HS ternis tritici modium
vendere non possent, pro singulis modiis ternos denarios
dare liceret. an quoniam hoc non audes dicere, illuc con-
fugies, vecturae difficultate adductos ternos denarios dare
maluisse? cuius vecturae? quo ex loco in quem locum
ne portarent? Philomelione Ephesum? video quid inter
annonam interesse soleat, video quot dierum via sit, video
Philomeliensibus expedire quanti Ephesi sit frumentum,
dare potius in Phrygia quam Ephesum portare aut ad
emendum frumentum Ephesum pecuniam et legatos mit-
tere. in Sicilia vero quid eius modi est? Henna mediter- 192
ranea est maxime: coge ut ad aquam tibi, id quod summi
iuris est, frumentum Hennenses admetiantur vel Phintiam
vel Halaesam vel Catinam, loca inter se maxime diversa:
eo die, quo iusseris, deportabunt. tametsi ne vectura
quidem est opus; nam totus quaestus hic, iudices, aesti-
mationis ex annonae natus est varietate; hoc enim ma-
gistratus in provincia adsequi potest, uti ibi accipiat, ubi
est carissimum. ideo valet ista ratio aestimationis in Asia,
valet in Hispania, valet in eis provinciis, in quibus unum
pretium frumento esse non solet; in Sicilia vero quid
cuiusquam intererat quo loco daret? neque enim portan-
dum erat, et quo quisque vehere iussus esset, ibi tanti
frumentum emeret quanti domi vendidisset. quam ob rem 193
si vis, Hortensi, docere aliquid ab isto simile in aestima-
tione atque a ceteris esse factum, doceas oportebit aliquo
in loco Siciliae praetore Verre ternis denariis tritici mo-
dium fuisse. vide quam tibi defensionem patefecerim, 84
quam iniquam in socios, quam remotam ab utilitate rei
publicae, quam seiunctam a voluntate ac sententia legis.
tu, cum tibi ego frumentum in meis agris atque in mea
civitate, denique in eis locis, in quibus [es,] versaris, rem
geris, provinciam administras, paratus sim dare, angulum
mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum?
iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? ubi emere
non possim? improbum facinus, iudices, non ferendum, 194
nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam
vindicatum: tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri

concedo, iudices, et largior. si ullo in loco eius provin-
ciae frumentum tanti fuit, quanti iste aestimavit, hoc
crimen in istum reum valere oportere non arbitror. verum
enim vero cum esset HS binis aut etiam ternis quibusvis
in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. si mihi
tecum neque de annona neque de aestimatione tua potest
esse controversia, quid sedes? quid exspectas? quid de-
fendis? utrum tibi pecuniae coactae conciliatae videntur
adversus leges, adversus rem publicam cum maxima so-
ciorum iniuria, an vero id recte, ordine, e re publica,
195 sine cuiusquam iniuria factum esse defendis? cum tibi
senatus ex aerario pecuniam prompsisset et singulos tibi
denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis ara-
toribus persolveres, quid facere debuisti? si quod [L.]
Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus
tulit, cum emisses, quanti esset, quod superaret pecuniae
rettulisses; si, ut ambitiosi homines aut benigni, cum
pluris senatus aestimasset quam quanti esset annona, ex
senatus aestimatione, non ex annonae ratione solvisses;
sin, ut plerique faciunt, in quo erat aliqui quaestus, sed
is honestus atque concessus, frumentum, quoniam vilius
erat, ne emisses, sumpsisses id nummorum, quod tibi
85 senatus cellae nomine concesserat. hoc vero quid est?
quam habet rationem non quaero aequitatis, sed ipsius
improbitatis atque impudentiae? neque enim est fere quic-
quam quod homines palam facere audeant in magistratu,
quamvis improbe, quin eius facti si non bonam, at ali-
196 quam rationem adferre soleant. hoc quid est? venit praetor:
'frumentum' inquit 'me abs te emere oportet.' 'optime.'
'modium denario.' 'benigne ac liberaliter: nam ego ternis
HS non possum vendere.' 'mihi frumentum non opus
est: nummos volo.' 'nam sperabam' inquit arator 'me
ad denarios perventurum, sed, si ita necesse est, quanti
frumentum sit considera.' 'video esse binis HS.' 'quid
ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi
quaternos HS dederit?' quid poscit? attendite et, vos
quaeso, iudices, simul aequitatem praetoris attendite:
197 'quaternos HS, quos mihi senatus decrevit et ex aerario
dedit, ego habebo et in cistam transferam de fisco.' 'quid
praeterea?' 'quid? pro singulis modiis, quos tibi impero,

tu mihi octonos HS dato.' 'qua ratione?' 'quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet quantam utilitatem atque praedam.' 'dic, dic' inquit ille 'planius: senatus te voluit mihi nummos, me tibi frumentum dare: tu eos nummos, quos mihi senatus dare voluit, ipse habes; a me, cui singulos dari denarios a te oportuit, binos aufers et huic praedae ac direptioni cellae nomen imponis?' haec 198
deerat iniuria et haec calamitas aratoribus te praetore, qua reliquis fortunis omnibus everterentur. nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo fructum omnem amitteret, sed etiam instrumentum vendere cogeretur? quonam se verteret? ex quo fructu nummos quos tibi daret inveniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronii; pro alteris decumis emptoque frumento aut nihil datum aut tantum [datum], quantum reliqui scribae fecerant aut ultro etiam, id quod didicistis, ablatum: cogantur etiam 86
nummi ab aratore? quo more? quo iure? quo exemplo? nam cum fructus diripiebantur aratorum atque omni lacerabantur iniuria, videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent; quibus iniuriis gravissimis tamen illud 199
erat miserum solacium, quod id perdere videbatur, quod alio praetore eodem ex agro reparare posset: nummos vero ut det arator, quos non exarat, quos non aratro ac manu quaerit, boves et aratrum ipsum atque omne instrumentum vendat necesse est. non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis, habet [idem] in urbanis praediis. nam cum aratori munus aliquod imponitur, non hominis, si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat. quamquam illi quoque homines sunt ab isto omni ratione exinaniti ac perditi, tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rem publicam fungi ac sustinere velitis. imponitis decumas: patiuntur; alteras: temporibus vestris serviendum putant; [dent] emptum praeterea: dabunt, si voletis. haec quam sint gravia et 200
quid his rebus detractis possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos [ex vestris impensis,] ex vestris rebus

rusticis coniectura adsequi posse. addite nunc eodem
istius edicta, instituta, iniurias, addite Apronii Venerio-
rumque servorum in agro decumano regna ac rapinas:
quamquam haec omitto; de cella loquor: placet vobis in
cellam magistratibus vestris frumentum Siculos dare gra-
tis? quid hoc indignius? quid hoc iniquius? atqui hoc
scitote aratoribus Verre praetore optandum atque expe-
87 tendum fuisse: Sositheus est Entellinus, homo cum primis
prudens et domi nobilis, cuius verba audictis, qui ad hoc
iudicium legatus publice cum Artemone et Menisco pri-
mariis viris missus est: is cum in senatu Entellino multa
mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella
atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui
polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas
201 pecunias magistratibus nostris decerneremus. perspicere
vos certo scio, Siculis quanto opere hoc expediat, non
aequitate condicionis, sed ad minima malorum eligenda.
nam qui, *si* mille modium Verri suae partis in cellam gra-
tis dedisset, duo milia nummum aut summum tria de-
disset, idem nunc pro eo numero frumenti HS VIII milia
dare coactus est: hoc arator adsequi per triennium certe
fructu suo non potuit, vendiderit instrumentum necesse
est. quod si hoc munus et hoc vectigal aratio tolerare,
hoc est, Sicilia ferre ac pati potest, populo Romano ferat
potius quam nostris magistratibus. magna est enim pe-
cunia, magnum praeclarumque vectigal, si modo id salva
provincia, si sine iniuria sociorum percipere possumus.
nihil detraho magistratibus: tantundem detur in cellam
quantum semper datum est, quod praeterea Verres im-
perat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt,
populi Romani potius hoc sit vectigal quam praeda prae-
202 toris. deinde cur in isto genere solo frumenti ista aesti-
matio constituatur? si est aequa et ferenda, debet populo
Romano Sicilia decumas: det pro singulis modiis tritici
ternos denarios; sibi habeat frumentum. data tibi est
pecunia, Verres, una qua frumentum tibi emeres in cel-
lam, altera qua frumentum emeres a civitatibus quod
Romam mitteres: tibi datam pecuniam domi retines et
praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers: fac
idem in eo frumento, quod ad populum Romanum per-

netit: exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus et refer, quam accepisti: iam refertius erit aerarium populi Romani, quam umquam fuit. 'at enim istam rem 203
in publico frumento Sicilia non ferret; [hanc rem] in meo frumento tulit.' proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo quam in populi Romani commodo aut ea res, quam ego dico, et ea, quam tu fecisti, inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differat. verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt: ut omnia remittantur, ut omnibus iniuriis et calamitatibus, quas te praetore tulerunt, in posterum liberentur, istam cellam atque istam aestimationem negant ullo modo ferri posse. multa Sosippus Agrigentinus apud Cn. Pompeium con- 88 204
sulem nuper homo disertissimus et omni doctrina et virtute ornatissimus pro tota Sicilia de aratorum miseriis graviter et copiose dixisse ac deplorasse dicitur: ex quibus hoc eis, qui aderant, — nam magno conventu acta res est — indignissimum videbatur, qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores, et id non modo fieri, sed ita fieri quasi liceat concessumque sit.

Quid ad haec Hortensius? falsum esse crimen? hoc 205
numquam dicet. non magnam hac ratione pecuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicit? fecisse alios. quid est hoc? utrum crimini defensio an comitatus exsilio quaeritur? tu in hac re publica atque in hac hominum libidine et, ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia [non ex iure, non ex aequitate,] non ex lege, non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit, sed ex eo, quod aliqui fecerit, id, quod reprehenditur, recte factum esse defendes? fecerunt alii quidem alia quam multa: cur in 206
hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum hominem alium dici neque convenire possint; quaedam tibi cum multis communia. ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicendum pecunias acceptas, ut eius modi cetera, quae forsitan alii quoque etiam fecerint: illud, in quo te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam

accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? ut
ego adsentiar orationi, defensionem tamen non probabo.
potius enim te damnato ceteris angustior locus improbi-
tatis defendendae relinquatur quam te absoluto alii, quod
89 audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. lugent
207 omnes provinciae; queruntur omnes liberi populi; regna
denique [etiam] omnia de nostris cupiditatibus et iniuriis
expostulant; locus intra Oceanum iam nullus est neque
tam longinquus neque tam reconditus, quo non per haec
tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervase-
rit; sustinere iam populus Romanus omnium nationum
non vim, non arma, non bellum, sed luctus, lacrimas,
querimonias non potest. in eius modi re ac moribus, si
is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in fla-
gitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet, illi exempla
non deerunt, rei publicae salus deerit, si improborum ex-
208 emplis improbi iudicio ac periculo liberabuntur. placent
vobis hominum mores? placet ita geri magistratus, ut
geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per
haec tempora tractatos videtis? cur haec a me opera con-
sumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea
consurgitis atque disceditis? voltis autem istorum auda-
cias atque libidines aliqua ex parte resecare? desinite du-
bitare utrum sit utilius propter multos improbos uni par-
cere an unius improbi supplicio multorum improbitatem
90 coërcere. tametsi quae ista sunt exempla multorum? nam
209 in causa tanta cum in crimine maximo dici a defensore
coeptum est factitatum esse aliquid, exspectant ei, qui
audiunt, exempla ex vetere memoria, ex monumentis ac
litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis; haec enim
plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum et
iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi et Catones et
Laelios commemorabis et eos idem fecisse dices? quam-
vis mihi res non placeat, tamen contra hominum auctori-
tatem pugnare non potero. an, cum eos non poteris, pro-
feres hos recentis, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q.
Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes pro-
vincias habuerunt et frumentum cellae nomine imperave-
runt. magna est hominum auctoritas et tanta, ut etiam
210 delicti suspitionem tegere possit: non habes ne ex his

quidem hominibus, qui nuper fuerunt, ullum auctorem
istius aestimationis. quo me igitur aut ad quae me exempla
revocas? ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re
publica, cum et optimi mores erant et hominum existi-
matio gravis habebatur et iudicia severa fiebant, ad hanc
hominum libidinem ac licentiam me abducis? et in quos
aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere.
ab eis tu defensionis exempla quaeris? non fugio ne hos
quidem mores, dum modo ex his ea, quae probat populus
Romanus exempla, non ea, quae condemnat, sequamur.
non circumspiciam, non quaeram foris; habeo iudices
tecum principes civitatis, P. Servilium et Q. Catulum;
qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo
antiquissimorum clarissimorumque hominum, de quibus
antea dixi, numero reponantur. exempla quaerimus et
ea non antiqua: modo uterque horum exercitum habuit.
quaere, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, 211
quid fecerint. itane vero? Q. Catulus frumento est usus,
pecuniam non coëgit; P. Servilius quinquennium exer-
citui cum praeesset et ista ratione innumerabilem pecu-
niam facere cum posset, non statuit sibi quicquam licere,
quod non patrem suum, non avum Q. Metellum, [claris-
simum hominem,] facere vidisset: C. Verres reperietur,
qui, quicquid expediat, id licere dicat? quod nemo nisi
improbus fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat?
at in Sicilia factitatum est. quae est ista condicio Sici- 91
liae? cur, quae optimo iure propter vetustatem, fidelita-
tem propinquitatemque esse debet, huic praecipua lex in-
iuriae definitur? sed in ista ipsa Sicilia non quaeram ex- 212
emplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C.
Marcelle, te appello. Siciliae provinciae, cum esses pro
consule, praefuisti: num quae in tuo imperio pecuniae
cellae nomine coactae sunt? neque ego hoc in tua laude
pono: alia sunt tua facta atque consilia summa laude
digna, quibus illam tu provinciam adflictam et perditam
erexisti atque recreasti; nam hoc de cella ne Lepidus
quidem fecerat, cui tu successisti. quae sunt tibi igitur
exempla ex Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Mar-
celli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an 213
me ad M. Antonii aestimationem frumenti exactionemque

pecuniae revocaturus es? 'ita,' inquit 'ad M. Antonii.'
hoc enim mihi significasse et adnuisse visus est. ex
omnibus igitur praetoribus, consulibus, imperatoribus M.
Antonium delegisti et eius unum improbissimum factum
quod imitarere! et hic utrum mihi difficile est dicere an
his existimare ita se in isto infinito imperio M. Antonium
gessisse, ut multo isti perniciosius sit dicere se in re im-
probissima voluisse M. Antonium imitari, quam si posset
defendere nihil in vita se M. Antonii simile fecisse? ho-
mines in iudiciis ad crimen defendendum non quid fecerit
quispiam proferre solent, sed quid probarit: Antonium,
cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilita-
tem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis iniuriis
eius et cupiditatibus mors oppressit: tu mihi, quasi omnia
eius facta atque consilia senatus, populus, iudices com-
probarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defen-
92 214 dis? 'at idem fecit Sacerdos.' hominem innocentem et
summa prudentia praeditum nominas, sed tum idem fe-
cisse erit existimandus, si eodem consilio fecerit; nam
genus aestimationis ipsum a me numquam est reprehen-
sum, sed eius aequitas aratorum commodo et voluntate
perpenditur: non potest reprehendi ulla aestimatio, quae
aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata
est. Sacerdos, ut in provinciam venit, frumentum in
cellam imperavit; cum esset ante novum tritici modius
denariis quinque, petiverunt ab eo civitates, ut aesti-
maret: remissior aliquanto eius fuit aestimatio quam an-
nona; nam aestimavit denariis III. vides eandem aesti-
mationem propter temporis dissimilitudinem in illo laudis
causam habere, in te criminis, in illo beneficii, in te in-
215 iuriae? eodem tempore praetor Antonius denariis III aesti-
mavit, post messem, summa in vilitate, cum aratores
frumentum dare gratis mallent, et aiebat se tantidem
aestimasse quanti Sacerdotem, neque mentiebatur, sed
eadem aestimatione alter sublevarat aratores, alter ever-
terat: quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset
et annona, non ex numero neque ex summa consideranda,
numquam tam grati hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent,
quos tu cum ad mensurae tam exiguam rationem populo
Romano in capita descripsisses, gratissimum omnibus

fecisti; caritas enim annonae faciebat, ut istuc, quod re parvum videtur, tempore magnum videretur: idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses, derisum tuum beneficium esset atque contemptum. noli igitur di- 93 216
cere istum idem fecisse, quod Sacerdotem, quoniam non eodem tempore neque simili fecit annona: dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse, et istius innocentiam M. Antonii facto atque auctoritate defendito. nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimat? biennium provinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuit: num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? 'at uberiora cibaria facta sunt caritate.' credo: neque id est novum neque reprehendendum. modo C. Sen- 217
tium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti, quae fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam deportare. quam ob rem non ego invideo commodis tuis, si quae ad te lege venerunt: iniuriam queror, improbitatem coarguo, avaritiam in crimen et in iudicium voco.

Quod si suspitiones inicere velitis, ad pluris homines, ad pluris provincias crimen hoc pertinere, non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor: etenim hoc dico et magna voce dico: ubicumque hoc factum est, improbe factum est; quicumque hoc fecit, supplicio dignus est. nam, per deos immortalis! videte, iudices, et prospicite 94 218
animis quid futurum sit: multi magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione cellae nomine coëgerunt, — omnino ego neminem video praeter istum, sed do hoc vobis et concedo esse multos — in hoc homine rem adductam in iudicium videtis: quid facere potestis? utrum, cum iudices sitis de pecunia capta conciliata, tantam pecuniam captam neglegere, an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non

219 audire? verum hoc quoque vobis remitto: neglegite prae-
terita, si voltis, sed ne reliquas spes turbetis atque omnis
provincias evertatis, id providete, ne avaritiae, quae ante-
hac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auctori-
tate vestra viam patefaciatis inlustrem atque latam; nam
si hoc probatis et si licere pecunias isto nomine capi iu-
dicatis, certe hoc, quod adhuc nemo nisi improbissimus
fecit, posthac nemo nisi stultissimus non faciet. [improbi
sunt qui pecunias contra leges cogunt, stulti qui, quod
220 licere iudicatum est, praetermittunt.] deinde, iudices,
videte quam infinitam istis hominibus licentiam pecunia-
rum eripiendarum daturi sitis: si ternos denarios qui coë-
git, erit absolutus, quaternos, quinos, denos denique aut
vicenos coget alius. quae erit reprehensio? in quo primum
iniuriae gradu resistere incipiet severitas iudicis? quotus
erit iste denarius, qui non sit ferendus et in quo primum
aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur?
non enim a vobis summa, sed genus aestimationis erit
comprobatum; neque hoc potestis iudicare, ternis denariis
aestimare licere, denis non licere: ubi enim semel ab an-
nonae ratione et ab aratorum voluntate res ad praetorum
libidinem translata est, non est iam in lege neque in of-
ficio, sed in voluntate hominum atque avaritia positus
modus aestimandi. quapropter si vos semel in iudicando
finem aequitatis et legis transieritis, scitote vos nullum
ceteris in aestimando finem improbitatis et avaritiae reli-
221 quisse. videte igitur quam multa simul a vobis postulen-
tur: absolvite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum
summa sociorum iniuria cepisse: non est satis: sunt alii
quoque complures, idem qui fecerint. absolvite etiam
illos, si qui sunt, ut uno iudicio quam plurimos improbos
liberetis: ne id quidem satis est: facite ut ceteris posthac
idem liceāt: licebit. adhuc parum est: permittite ut liceat
quanti quisque velit tanti aestimare: permissum esto:
stultissimus quisque posthac minimo aestimabit. videtis
iam profecto, iudices, hac aestimatione a vobis compro-
bata neque modum posthac avaritiae cuiusquam neque
222 poenam improbitatis futuram. quam ob rem quid agis,
Hortensi? consul es designatus, provinciam sortitus es:
de aestimatione frumenti cum dices, sic te audiemus,

quasi id, quod ab isto recte factum esse defendes, te facturum profiteare et quasi, quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere: atqui, si id licebit, nihil est quod putetis quemquam posthac commissurum, ut de pecuniis repetundis condemnari possit; quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen aestimationis magnitudine consequatur.

At enim est quiddam, quod, etiam si palam in defen- 96 223
dendo non dicet Hortensius, tamen ita dicet, ut vos id suspicari et cogitare possitis: pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum, qui iudicent, qui in provinciis cum potestate aut legatione se futuros aliquando arbitrentur. praeclaros vero existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes, quo facilius ipsis peccare liceat. ergo id volumus populum Romanum, id provincias, [id] socios nationesque exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? quod si ita est, quid possumus contra illum praetorem dicere, qui cotidie templum tenet, qui rem publicam sistere negat posse,
nisi ad equestrem ordinem iudicia referantur? quod si ille 224
hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae senatorium commune et iam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam iniuriam auferatur, neque id ullo modo senatoriis iudiciis reprehendi posse, idque, dum equester ordo iudicavit, numquam esse commissum, quis obsistet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudiciis possit recusare?

Atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen, quam- 97
vis falsa, modo humana atque usitata defendere: minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium iudicaretis. negaret hac aestimatione se usum, vos id credidissetis: homini credidisse, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: urgetur a tota Sicilia; nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pe-
cunia cellae nomine non sit exacta. vellem etiam hoc 225
posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quaestores rem frumentariam esse administratam. ne id

quidem ei licet dicere, propterea quod ipsius litterae recitantur, ad civitates de ternis denariis missae. quae est igitur defensio? 'feci quod arguis; cepi pecunias maximas cellae nomine: sed hoc mihi licuit, vobis, si prospicitis, licebit.' periculosum provinciis genus iniuriae confirmari iudicio, perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiose defendere. atque isto praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem; neque enim id, quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperavit. summam faciam vobis ex litteris publicis ac testimoniis civitatum frumenti in cellam imperati: reperietis quinquiens tanto, iudices, amplius istum quam quantum in cellam sumere ei licitum sit, civitatibus imperasse. quid ad hanc impudentiam addi potest, si et aestimavit tanti, ut homines ferre non possent, et tanto plus, quam erat ei concessum legibus, imperavit?

226 Quapropter cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere poteritis amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperaritis. quid est enim Sicilia, si agri cultionem sustuleris et si aratorum numerum ac nomen exstinxeris? quid autem potest esse in calamitate residui quod non ad miseros aratores isto praetore per summam iniuriam ignominiamque pervenerit? quibus cum decumas dare deberent, vix ipsis decumae relictae sunt; cum pecunia deberetur, soluta non est; cum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agrorum
98 227 vendere coacti sunt. dixi iam antea, iudices, ut has omnis iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et iucunditate quadam quam fructu atque emolumento teneri: etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumptus impenditur; annona porro pretium nisi in calamitate fructuum non habet, si autem ubertas in percipiundis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendundis, ut aut male vendendum intellegas, si bene processit, aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. totae autem res rusticae eius modi

sunt, ut eas non ratio neque labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque moderentur. hinc cum unae decumae lege et consuetudine detrahantur, alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur, ematur praeterea frumentum quotannis publice, postremo etiam in cellam magistratibus et legatis imperetur, quid aut quantum praeterea est quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus in potestate suorum fructuum aut in ipsis fructibus solutum? quod si haec ferunt omnia, si 228
potius vobis ac rei publicae, quam sibi et suis commodis opera, sumptu, labore deserviunt, etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum et Apronii dominationem et Veneriorum servorum furta rapinasque ferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare, ultro pecuniam grandem addere? etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis iniuriis contumeliisque perferre? itaque haec, iudices, quae pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt: arationes omnis tota Sicilia desertas atque ab dominis relictas esse cognoscitis, neque quicquam aliud agitur hoc iudicio nisi uti antiquissimi socii et fidelissimi [Siculi] coloni populi Romani atque aratores vestra severitate et diligentia me duce et auctore in agros atque in sedis suas revertantur.

M. TULLII CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE
LIBER QUARTUS
DE SIGNIS.

1 Venio nunc ad istius, quem ad modum ipse appellat,
1 studium, ut amici eius, morbum et insaniam, ut Siculi,
latrocinium: ego quo nomine appellem nescio: rem vo-
bis proponam; vos eam suo, non nominis pondere pen-
ditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices; deinde
fortasse non magno opere quaeretis quo id nomine ap-
pellandum putetis. nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam
vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis,
ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum
fuisse, ullam gemmam aut margaritam, quicquam ex auro
aut ebore factum, signum ullum aëneum, marmoreum,
eburneum, nego ullam picturam neque in tabula neque
in textili quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit
2 abstulerit. magnum videor dicere: attendite etiam quem
ad modum dicam; non enim verbi neque criminis augendi
causa complector omnia: cum dico nihil istum eius modi
rerum in tota provincia reliquisse, Latine me scitote, non
accusatorie loqui. etiam planius: nihil in aedibus cuius-
quam, ne in hospitis quidem; nihil in locis communibus,
ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem
Romanum, denique nihil istum quod ad oculos animum-
que acciderit neque privati neque publici, neque profani
neque sacri tota in Sicilia reliquisse.

3 Unde igitur potius incipiam quam ab ea civitate, quae
tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut ex quo potius
numero quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim
perspicietur qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui
accusant, qui persequuntur, cum apud tuos Mamertinos
2 inveniare improbissima ratione esse praedatus. C. Heius

est Mamertinus — omnes hoc mihi, qui Messanam acces-
serunt, facile concedunt — omnibus rebus illa in civitate
ornatissimus. huius domus est vel optima Messanae,
notissima quidem certe et nostris hominibus apertissima
maximeque hospitalis. ea domus ante istius adventum
ornata sic fuit, ut urbi quoque esset ornamento; nam
ipsa Messana, quae situ, moenibus portuque ornata est,
ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua atque
nuda est. erat apud Heium sacrarium magna cum digni- 4
tate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum, in
quo signa pulcherrima quattuor, summo artificio, summa
nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et
intellegentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste
idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis mar-
moreum Praxiteli. nimirum didici etiam, dum in istum
inquiro, artificum nomina. idem, opinor, artifex eiusdem
modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter
quem Thespiae visuntur; nam alia visendi causa nulla
est; atque ille L. Mummius, cum Thespiadas, quae ad
aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido
signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat
consecratus, non attigit. verum ut ad illud sacrarium 3 5
redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e mar-
more; ex altera parte Hercules, egregie factus ex aere.
is dicebatur esse Myronis, ut opinor: et recte. item ante
hos deos erant arulae, quae cuivis religionem sacrarii si-
gnificare possent. erant aënea duo praeterea signa, non
maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque
vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam more Athe-
niensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Ca-
nephoroe ipsae vocabantur; sed earum artificem, quem?
quemnam? recte admones, Polyclitum esse dicebant. Mes-
sanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat;
omnibus haec ad visendum patebant cotidie; domus erat
non domino magis ornamento quam civitati. C. Claudius, 6
cuius aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus
est hoc Cupidine tam diu, dum forum dis immortalibus
populoque Romano habuit ornatum; et, cum esset hospes
Heiorum, Mamertini autem populi patronus, ut illis be-
nignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit

ad reportandum. nuper homines nobiles huius modi, iu-
dices, sed quid dico nuper? immo vero modo ac plane
paulo ante vidimus, qui forum et basilicas non spoliis
provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospi-
tum, non furtis nocentium ornarent: qui tamen signa at-
que ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex ur-
bibus sociorum atque amicorum quadridui causa per
simulationem aedilitatis domum deinde atque ad suas
7 villas auferebant. haec omnia, quae dixi, signa, iudices,
ab Heio e sacrario Verres abstulit; nullum, inquam, horum
reliquit neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus
ligneum, Bonae Fortunae, ut opinor: eam iste habere
4 domi suae noluit. pro deum hominumque fidem! quid
hoc est? quae haec causa est? quae ista impudentia?
quae dico signa, ante quam abs te sublata sunt, Mes-
sanam cum imperio nemo venit quin viserit: tot prae-
tores, tot consules in Sicilia cum in pace tum etiam in
bello fuerunt; tot homines cuiusque modi; non loquor de
integris, innocentibus, religiosis: tot cupidi, tot improbi,
tot audaces, quorum nemo sibi tam vehemens, tam po-
tens, tam nobilis visus est qui ex illo sacrario quicquam
poscere aut tollere aut attingere auderet. Verres quod
ubique erit pulcherrimum auferet? nihil habere cuiquam
praeterea licebit? tot domus locupletissimas istius domus
una capiet? idcirco nemo superiorum attigit, ut hic tolle-
ret? ideo C. Claudius Pulcher rettulit, ut C. Verres pos-
set auferre? at non requirebat ille Cupido lenonis domum
ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio con-
tinebatur; Heio se a maioribus relictum esse sciebat in
hereditate sacrorum; non quaerebat meretricis heredem.

8 Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo uno
repellar. 'emi' inquit. di immortales! praeclaram de-
fensionem! mercatorem in provinciam cum imperio ac
securibus misimus, omnia qui signa, tabulas pictas, omne
argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam
relinqueret! haec enim mihi ad omnia defensio patefieri
videtur, emisse. primum, si id, quod vis, tibi ego conce-
dam, ut emeris, quoniam in toto hoc genere hac una de-
fensione usurus es, quaero cuius modi tu iudicia Romae
putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti,

te in praetura atque imperio tot res tam pretiosas, omnis
denique res, quae alicuius pretii fuerint, tota ex provincia
coëmisse? videte maiorum diligentiam, qui nihil dum etiam 5
istius modi suspicabantur, verum tamen ea, quae parvis 9
in rebus accidere poterant, providebant: neminem, qui
cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus,
tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; daba-
tur enim de publico; ut vestem; praebebatur enim legi-
bus: mancipium putarunt, quo et omnes utimur et non
praebetur a populo. sanxerunt, NE QUIS EMERET NISI IN DE-
MORTUI LOCUM. si qui Romae esset demortuus? immo, si
quis ibidem. non enim te instruere domum tuam volue-
runt in provincia, sed illum usum provinciae supplere.
quae fuit causa cur tam diligenter nos in provinciis ab 10
emptionibus removerent? haec, iudices, quod putabant
ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo ar-
bitratu vendere non liceret: in provinciis intellegebant,
si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud
quemque esset emere vellet idque ei liceret, fore uti quod
quisque vellet, sive esset venale sive non esset, quanti
vellet auferret. dicet aliquis: noli isto modo agere cum
Verre; noli eius facta ad antiquae religionis rationem ex-
quirere; concede ut impune emerit, modo ut bona ratione
emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniu-
riam. sic agam: si quid venale habuit Heius, si id, quanti
aestimabat, tanti vendidit, desino quaerere cur emeris.
quid igitur nobis faciendum est? num argumentis uten- 6 11
dum in re eius modi? quaerendum credo, est, Heius iste
num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit; si fecit,
num tanta difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta
egestas, tanta vis presserit, ut sacrarium suum spoliaret,
ut deos patrios venderet. at hominem video auctionem
fecisse nullam, vendidisse praeter fructus suos nihil um-
quam, non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis
multis esse et semper fuisse. si haec contra ac dico es-
sent omnia, tamen illum haec, quae tot annos in familia
sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse.
quid, si magnitudine pecuniae persuasum est? veri simile
non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus religioni
suae monumentisque maiorum pecuniam anteponeret. sunt 12

ista; verum tamen abducuntur homines non numquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. videamus quanta ista pecunia fuerit, quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, religione deducere. ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre haec omnia signa Praxiteli, Myronis, Polycliti, HS sex milibus IↃ Verri vendita esse. rettulit. recita ex tabulis. iuvat me haec praeclara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxiteli HS CIↃIↃCI! profecto hinc
7 13 natum est: malo emere quam rogare. dicet aliquis: quid? tu ista permagno aestimas? ego vero ad meam rationem usumque meum non aestimo, verum tamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur, quanti venire soleant, quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent, denique ipse Verres quanti aestimet: numquam, *si* denariis quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset ut propter eum in sermonem hominum atque
14 in tantam vituperationem veniret. quis vestrum igitur nescit quanti haec aestimentur? in auctione signum aëneum non maximum HS XL milibus venire non vidimus? quid, si velim nominare homines qui aut non minoris aut etiam pluris emerint, nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis; difficile est [enim] finem facere pretio, si libidini non feceris. video igitur Heium neque voluntate neque difficultate aliqua temporis nec magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet; teque ista simulatione emptionis vi, metu, imperio, fascibus ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus Romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse.

15 Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? nihil profecto; sed ne difficilia optemus: Heius est Mamertinus; Mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat; omnibus iste ceteris Siculis odio est, ab his solis amatur; eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius — etenim est primus civita-

tis —: ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis
iniuriis reticeat. haec cum scirem et cogitarem, commisi 16
tamen, iudices, Heio; produxi *eum* prima actione; neque
id tamen ullo periculo feci: quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? esse illa
signa domi suae, non esse apud Verrem? qui poterat
quicquam eius modi dicere? ut homo turpissimus esset
impudentissimeque mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse
venalia eaque sese quanti voluerit vendidisse. homo domi
suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate
vere existimare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neque
se illa habuisse venalia neque ulla condicione, si utrum
vellet liceret, adduci umquam potuisse ut venderet illa,
quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta et tradita. quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Cen- 8 17
turipina civitate, a Catinensi, ab Halaesina, Tyndaritana,
Hennensi, Agyrinensi ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? tua te altera patria, quem
ad modum dicere solebas, Messana circumvenit; tua, inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum
testis, praedarum ac furtorum receptrix. adest enim vir
amplissimus eius civitatis, legatus huius iudicii causa
domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice
laudat; ita enim mandatum atque imperatum est: tametsi
rogatus de cybaea tenetis memoria quid responderit: aedificatam publicis operis publice coactis eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse; idem ad
vos privatim, iudices, confugit; utitur hac lege, qua iudicium est, communi arce sociorum; tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam
ereptam non tanto opere desiderat, sacra se maiorum
suorum repetere abs te dicit; deos penatis te patrios reposcit. ecqui pudor est? ecquae religio, Verres? ecqui 18
metus? habitasti apud Heium Messanae; res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope cotidiano facere
vidisti: non movetur pecunia; denique quae ornamenti
causa fuerunt, non requirit; tibi habe Canephoros: deorum simulacra restitue. quae quia dixit, quia tempore
dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani

questus est, quia religioni suae non modo in dis patriis
repetendis, sed etiam in ipso testimonio ac iure iurando
proximus fuit, hominem missum ab isto scitote esse Mes-
sanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius ae-
dificandae publice praefuit, qui a senatu peteret, ut Heius
19 adficeretur ignominia. homo amentissime, quid putasti?
impetraturum te? quanti is a civibus suis fieret, quanti
auctoritas eius haberetur ignorabas? verum fac te impetra-
visse, fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos:
quam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si
in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, poe-
nam constituerint? tametsi quae est ista laudatio, cum
laudator interrogatus laedat necesse est? quid? isti lau-
datores tui non testes mei sunt? Heius est laudator:
laesit gravissime. producam ceteros: reticebunt quae
poterunt libenter, dicent quae necesse erit ingratis. negent
isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae?
negent, si possunt. negent ei navi * senatorem Mamerti-
num publice praefuisse? utinam negent! sunt etiam cetera,
quae malo integra reservare, ut quam minimum dem illis
temporis ad meditandum confirmandumque periurium.
20 haec tibi laudatio procedat in numerum; hi te homines
auctoritate sua sublevent, qui te neque debent adiuvare,
si possint, neque possunt, si velint; quibus tu privatim
iniurias plurimas contumeliasque imposuisti, quo in op-
pido multas familias totas in perpetuum infamis tuis stu-
pris flagitiisque fecisti. at publice commodasti. non sine
magno quidem rei publicae provinciaeque Siciliae detri-
mento: tritici modium LX milia empta populo Romano
dare debebant et solebant; abs te solo remissum est. res
publica detrimentum fecit, quod per te imperii ius in una
civitate imminutum est; Siculi, quod ipsum non de summa
frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos
et Halaesinos, immunis populos, et hoc plus impositum
21 quam ferre possent. navem imperare ex foedere de-
buisti: remisisti in triennium; militem nullum umquam
poposcisti per tot annos. fecisti item, ut praedones so-
lent; qui cum hostes communes sint omnium, tamen ali-
quos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant,
verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime, qui

habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit
navibus; non numquam etiam necessario. Phaselis illa, 10
quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs antea Cilicum
et praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant;
sed quod erat eius modi loco atque ita proiecta in altum,
ut et exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam neces-
sario devenirent, et, cum se ex hisce locis reciperent,
eodem deferrentur, asciverunt sibi illud oppidum piratae
primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina 22
civitas improba antea non erat; etiam erat inimica impro-
borum, quae C. Catonis, illius, qui consul fuit, impedi-
menta retinuit. at cuius hominis? clarissimi ac potentis-
simi; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est:
[ita, C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos,
L. Pauli et M. Catonis et P. Africani sororis filius, quo
damnato tunc, cum iudicia fiebant, HS IIII milibus lis
aestimata est.] huic Mamertini irati fuerunt, qui maio-
rem sumptum, quam quanti Catonis lis aestimata est, in
Timarchidi prandium saepe fecerunt. verum haec civitas 23
isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit: huc omnia
undique deferebantur; apud istos relinquebantur; quod
celari opus erat, habebant sepositum et reconditum; per
istos quae volebat clam imponenda, occulte exportanda
curabat; navem denique maximam, quam onustam furtis
in Italiam mitteret, apud istos faciundam curavit: pro
hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, mi-
litiae, rerum denique omnium; per triennium soli non
modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem
temporibus in omni orbe terrarum vacui, expertes, soluti
ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc 24
illa Verria nata sunt, quod in convivium Sex. Cominium
protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus
est, quem obtorta gula de convivio in vincla atque in
tenebras abripi iussit; hinc illa crux, in quam iste civem
Romanum multis inspectantibus sustulit; quam non ausus
est usquam defigere nisi apud eos, quibuscum omnia
scelera sua ac latrocinia communicavit. laudatum etiam 11
vos quemquam venitis? qua auctoritate? utrum, quam
apud senatum, an quam apud populum Romanum habere
debetis? ecqua civitas est non in provinciis nostris, verum 25

in ultimis nationibus aut tam potens aut tam libera aut etiam tam immanis ac barbara, rex denique ecquis est qui senatorem populi Romani tecto ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios et exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt: me cum dico, leve est: senatorem populi Romani si non invitarunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima Cn. Pompeii Basilisci, quo, etiam si esset invitatus a vobis, tamen devertisset; erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima, quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit: senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. nulla hoc civitas umquam alia commisit. 'amicum enim nostrum in iudicium vocabas.' tu quod ego privatim negotii geram interpretabere imminuendo honore sena-
26 torio? verum haec tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est: in populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque vestram, revellistis neque in profundum abiecistis locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? in Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. vestrane urbs electa est, ad quam cum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Reginis, quorum civitati invidetis, itemque incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi adrogent minusque vos despiciant, cum videant ius civitatis illo supplicio esse mactatum.

12 27 Verum haec emisse te dicis. quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio [peripetasmata] emere oblitus es? licuit eodem modo, ut signa. quid enim actum est? an litteris pepercisti? verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore quod de armario quam

quod de sacrario esset ablatum. at quo modo abstulit? non possum dicere planius quam ipse apud vos dixit Heius. cum quaesissem, num quid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata; quaesivi an misisset: respondit id, quod necesse erat [scilicet], dicto audientem fuisse *se* praetori: misisse. rogavi pervenissentne Agrigentum: dixit pervenisse. quaesivi quem ad modum revertissent: negavit adhuc revertisse. risus populi atque admiratio omnium vestrum facta est. hic tibi 28
in mentem non venit iubere, ut haec quoque referret HS VI milibus Iↄ se tibi vendidisse? metuisti ne aes alienum tibi cresceret, si HS VI milibus Iↄ tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere HS CC milibus? fuit tanti, mihi crede; haberes quod defenderes; nemo quaereret quanti illa res esset; si modo te posses docere emisse, facile cui velles tuam causam et factum probares: nunc de peripetasmatis quem ad modum te expedias non habes.

Quid? a Phylarcho Centuripino, homine locuplete ac 29
nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam — non enim parum res erat clara —: tam te has phaleras a Phylarcho Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobilis ab Aristo Panhormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano: etenim si Phylarchus vendidisset, non ei, postea quam reus factus es, redditurum te promisisses; quod quia vidisti pluris scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilo minus testatam futuram: non reddidisti. dixit Phylarchus pro testimonio se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris; cum abs te appellatus esset, negasse habere sese; apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur: istius tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae; tum se deprehensum negare non potuisse; ita ab se invito phaleras sublatas gratis.

13
Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit, 30
iudices, est operae pretium cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero; quorum alterum

fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem.
hosce opinor, Cibyrae cum in suspitionem venissent suis
civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudicii
ac legis domo profugisse: quod Verrem artificii sui cupi-
dum cognoverant tum, cum iste, id quod ex testibus di-
dicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis venerat, domo
fugientes ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, con-
tulerunt. habuit eos secum illo tempore et in legationis
praedis atque furtis multum illorum opera consilioque
31 usus est. hi sunt illi, quibus in tabulis refert sese Q.
Tadius dedisse iussu istius Graecis pictoribus. eos iam
bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit.
quo postea quam venerunt, mirandum in modum — canis
venaticos diceres — ita odorabantur omnia et pervestiga-
bant, ut ubi quidque esset aliqua ratione invenirent. aliud
minando, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per
liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum invenie-
bant: quicquid illis placuerat perdendum erat; nihil aliud
optabant, quorum poscebatur argentum, nisi ut id Hieroni
14 32 et Tlepolemo displiceret. verum mehercule hoc, iudices,
dicam: memini Pamphilum Lilybaetanum, amicum et
hospitem meum, nobilem hominem, mihi narrare, cum
iste ab sese hydriam Boëthi manu factam, praeclaro opere
et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane
tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eius
modi, quod sibi a patre et a maioribus esset relictum,
quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum adven-
tus, a se esset ablatum. 'cum sederem' inquit 'domi
tristis, accurrit Venerius; iubet me scyphos sigillatos ad
praetorem statim adferre: permotus sum': inquit 'binos
habebam; iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasce-
retur, et mecum ad praetoris domum ferri. eo cum venio,
praetor quiescebat; fratres illi Cibyratae inambulabant,
qui me ubi viderunt: 'ubi sunt, Pamphile,' inquiunt 'scy-
phi?' ostendo tristis. laudant. incipio queri me nihil ha-
biturum quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent
ablati: tum illi, ubi me conturbatum vident 'quid vis
nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?' 'ne multa,
sestertios cIↄ me' inquit 'poposcerunt; dixi me daturum.
vocat interea praetor; poscit scyphos.' tum illos coepisse

praetori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius pretii scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse, non dignum quod in suo argento Verres haberet. ait ille idem sibi videri: ita Pamphilus scyphos optimos aufert.

Et mehercule ego antea, tametsi hoc nescio quid nu- 33
gatorium sciebam esse, ista intellegere, tamen mirari solebam istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quicquam simile hominis habere:
tum primum intellexi ad eam rem istos fratres Cibyratas 15
fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. at ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intellegens esse, ut nuper — videte hominis amentiam — postea quam est comperendinatus, cum iam pro damnato mortuoque esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam, virum primarium, cum essent triclinia strata argentumque expositum in aedibus, cum pro dignitate L. Sisennae domus esset plena hominum honestissimorum, accessit ad argentum, contemplari unum quidque otiose et considerare coepit. mirari stultitiam alii, quod [in ipso iudicio] eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspitionem augeret, alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum venisset in mentem; pueri autem Sisennae, credo qui audissent quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deicere neque ab
argento digitum discedere. est boni iudicis parvis ex re- 34
bus coniecturam facere unius cuiusque [cupiditatis et] continentiae: qui reus et reus lege comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret, hunc praetorem in provincia quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

Verum, uti Lilybaeum, unde digressa est oratio, re- 16 35
vertamur, Diocles est, Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popilius cognomine: ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerunt, abstulit. dicat se licet emisse; etenim hic propter magnitudinem furti sunt, ut opinor, litterae factae. iussit Timarchidem aestimare argentum, quo modo qui umquam tenuissime in donationem histrio-

num aestimavit. tametsi iam dudum ego erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam et quaeram, utrum emeris necne et quo modo et quanti emeris; quod verbo transigere possum: ede mihi scriptum, quid [argenti] in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut quanti emeris. quid fit? quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere: me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. verum negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento; de reliquo videro. 'nec scriptum habeo nec possum edere.' quid futurum igitur est? quid existimas hos [iudices] facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum iam ante praeturam; multa ad villas tuas posita, multa deposita apud amicos, multa aliis data atque donata; tabulae nullum indicant emptum. omne argentum ablatum ex Sicilia est, nihil cuiquam quod suum dici vellet relictum; fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmisse; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. si, quas tabulas profers, in eis quae habes quo modo habeas scriptum non est, horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicis, tabulas omnino nullas profers, nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

17 37 Tu a M. Caelio, equite Romano, lectissimo adulescente quae voluisti Lilybaei abstulisti; tu C. Cacurii, prompti hominis et experientis et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti; tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio ab L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus, Lilybaei abstulisti. non tibi obicio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es; taceo: non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito et collum in laqueum inserenti subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es: gaudeo etiam, si quid ab eo abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. ab Lysone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. dices te

emisse. scio: HS cIↄ. ita opinor. scio, inquam; proferam litteras: tamen id factum non oportuit. a pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis an confiteris erepta?

Sed quid ego istius in eius modi rebus mediocris in- 38
iurias conligo, quae tantum modo in furtis istius et damnis
eorum, a quibus auferebat, versatae esse videantur? ac-
cipite, si voltis, iudices, rem eius modi, ut amentiam
singularem et furorem iam, non cupiditatem eius per-
spicere possitis: Melitensis Diodorus est, qui apud vos 18
antea testimonium dixit: is Lilybaei multos iam annos
habitat, homo et domi nobilis et apud eos, quo se con-
tulit, propter virtutem splendidus et gratiosus. de hoc
Verri dicitur, habere eum perbona toreumata; in eis po-
cula quaedam, quae Thericlia nominantur, Mentoris manu
summo artificio facta; quod iste ubi audivit, sic cupidi-
tate inflammatus est non solum inspiciendi, verum etiam
auferendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret: ille,
qui illa non invitus haberet, respondit Lilybaei se non
habere, Melitae apud quemdam propinquum suum reli-
quisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam; 39
scribit ad quosdam Melitensis, ut ea vasa perquirant; rogat Diodorum, ut ad illum propinquum suum det litteras; nihil ei longius videbatur quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinquum suum scribit, ut eis, qui a Verre venissent, responderet illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum; ipse interea recedit; abesse a domo paulisper maluit quam praesens illud optime factum argentum amittere: quod ubi iste audivit, usque eo commotus est, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur: quia non potuerat eripere argentum ipse, a Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat; minitari absenti [Diodoro]; vociferari palam; lacrimas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate *fuisse*, ut, cum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet: similis istius cupiditas; hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id, quod viderat, huius libi-

dines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur.
19 40 conquiri Diodorum tota provincia iubet: ille ex Sicilia iam castra commoverat et vasa conlegerat. homo, ut aliquo modo in provinciam illum revocaret, hanc excogitat rationem, si haec ratio potius quam amentia nominanda est: apponit de suis canibus quendam, qui dicat se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi errati suspitione remotissimum; deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. iste non dubitat iubere nomen deferri, et tum primum, ut opinor, istum absentis
41 nomen recepisse. res clara Sicilia tota, propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium neque solum reos fieri, sed etiam absentis. Diodorus Romae sordidatus circum patronos atque hospites cursare; rem omnibus narrare: litterae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur; rem claram esse et invidiosam; insanire hominem; periturum hoc uno crimine, nisi cavisset. iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat; ad iudicium nondum se satis instruxerat; primus annus erat provinciae, non ut in Sthenio, iam refertus pecunia: itaque furor eius paululum, non pudore, sed metu ac timore repressus est. condemnare Diodorum non audet absentem; de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope triennium provincia domoque caruit.
42 ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani hoc statuerant: quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse quod quisquam putaret se, quod isti paulo magis
20 placeret, conservare aut domi retinere posse; postea vero quam intellexerunt isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere, statuerunt nihil se tam clausum neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani et iudicem esse, eculeos argenteos nobilis, quique maximi
43 fuerant, aufert. imprudens huc incidi, iudices: emit enim,

non abstulit; nollem dixissem; iactabit se et in his equitabit eculeis. 'emi; pecuniam solvi.' credo; etiam tabulae proferentur. est tanti; cedo tabulas; dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. verum tamen quid erat quod Calidius Romae quereretur se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, a te solo ita esse contemptum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis despoliaretur, si emeras? quid erat quod confirmabat se abs te argentum esse repetiturum, si id tibi sua voluntate vendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes, praesertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et cum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses? denique non opinor negaturum esse 44
te homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Curidio te argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse; qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit: nam cum te compluribus confirmasses redditurum, postea quam Curidius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti, quod intellexisti praeda te de manibus amissa testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnis alios praetores licuit habere argentum bene factum, licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium; multi domi Cn. Calidii cum potestate atque imperio fuerunt: nemo inventus est tam amens qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax qui posceret, nemo tam impudens qui postularet ut venderet; superbum 45
est enim, iudices, et non ferendum dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido 'vende mihi vasa caelata;' hoc est enim dicere: non es dignus tu qui habeas quae tam bene facta sunt, meae dignitatis ista sunt. tu dignior, Verres, quam Calidius? qui? ut non conferam vitam neque existimationem tuam cum illius; neque enim est conferenda; hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod HS ccc milia divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti, ccc accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem et despicis? ea re tibi indignum visum est quicquam quod tibi placeret Calidium potius habere quam te?

21 Iactat se iam dudum de Calidio: narrat omnibus emisse
46 se. num etiam de L. Papinio, viro primario, locupleti honestoque equite Romano, turibulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, evolso emblemate remisisse: ut intellegatis in homine intellegentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum, non argenti fuisse. nec solum in Papinio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt; incredibile est autem quam multa et quam praeclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula; nam domus erat ante istum praetorem nulla paulo locupletior, qua in domo haec non essent, etiam si praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum. *erant* autem haec omnia antiquo opere et summo artificio facta; ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione cetera, sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio
47 retinuisset. dixi, iudices, multa fuisse fere apud omnis Siculos: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. quid hoc est? quod hoc monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia; si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti adferebant; si minus eius modi quippiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula. hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur, sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt,
22 quae in familia semper fuerunt. hic nolite exspectare,
48 dum ego haec crimina agam ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum.

cum testis ex Sicilia dabo, quem volet ille eligat, quem
ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo
oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paulo locu-
pletior expers huius iniuriae reperietur; qui cum in con-
vivium venisset, si quicquam caelati aspexerat, manus
abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est Philo,
qui fuit Tyndaritanus; is cenam isti dabat apud villam
in Tyndaritano; fecit quod Siculi non audebant, ille,
civis Romanus quod erat, impunius id se facturum pu-
tavit: adposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste
continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium
hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere, sed
tamen, quod ante de istius abstinentia dixeram, sigillis
avolsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit.
quid? Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucullorum 49
hospiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L.
Lucullo est, non idem fecit? cenabat apud eum; argen-
tum ille ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relin-
queretur; duo pocula non magna, verum tamen cum em-
blemate: hic tamquam festivum acroama, ne sine corollario
de convivio discederet, ibidem convivis spectantibus em-
blemata evellenda curavit.

Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor
neque opus est nec fieri ullo modo potest: tantum unius
cuiusque de varia improbitate generis indicia apud vos et
exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus,
tamquam rationem aliquando esset redditurus, sed prorsus
ita, quasi aut reus numquam esset futurus aut quo plura
abstulisset, eo minore periculo in iudicium venturus esset;
qui haec, quae dico, iam non occulte, non per amicos at-
que interpretes, sed palam de loco superiore ageret, pro
imperio et potestate. Catinam cum venisset, oppidum 23 / 50
locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se pro-
agorum, hoc est, summum magistratum, vocari iubet:
ei palam imperat, ut omne argentum, quod apud quem-
que esset Catinae, conquirendum curaret et ad se adferen-
dum. Phylarchum Centuripinum, primum hominem genere,
virtute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis,
sibi istum negotium dedisse atque imperasse, ut Centuri-
pinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locu-

pletissima, omne argentum conquireret et ad se compor-
tari iuberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corin-
thia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas
51 deportata sunt. illa vero optima [est], quod, cum Halun-
tium venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in op-
pidum noluit accedere, quod erat difficili ascensu atque
arduo, Archagathum Haluntinum, hominem non solum
domi, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari iussit: ei
negotium dedit, ut quicquid Haluntii esset argenti caelati
aut si quid etiam Corinthiorum, ut omne statim ad mare
ex oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus:
homo nobilis, qui a suis amari et diligi vellet, ferebat
graviter illam sibi ab isto provinciam datam nec quid fa-
ceret habebat; pronuntiat quid sibi imperatum esset; iubet
omnis proferre quod haberent. metus erat summus; ipse
enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum et
argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum ex-
52 spectabat. quem concursum in oppido factum putatis?
quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui vide-
ret, equum Troianum introductum, urbem captam diceret.
efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulie-
rum, effringi multorum foris, revelli claustra. quid enim
putatis? scuta si quando conquiruntur a privatis in bello
ac tumultu, tamen homines inviti dant, etsi ad salutem
communem dari sentiunt; ne quem putetis sine maximo
dolore argentum caelatum domo quod alter eriperet pro-
tulisse. omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur:
pauca improbant; quae probarant, eis crustae aut emble-
mata detrahebantur: sic Haluntini excussis deliciis cum
21 53 argento puro domum revertuntur. quod umquam, iudices,
huiusce modi everriculum ulla in provincia fuit? avertere
aliquid de publico quam obscurissime per magistratum
solebant, etiam cum aliquid a privato non numquam, oc-
culte auferebant, et ei tamen condemnabantur. et, si
quaeritis, ut ipse de me detraham, illos ego accusatores
puto fuisse, qui eius modi hominum furta odore aut ali-
quo leviter presso vestigio persequebantur: nam nos qui-
dem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum to-
tius corporis vestigiis invenimus? permagnum est in eum
dicere aliquid, qui praeteriens, lectica paulisper deposita,

non per praestigias, sed palam per potestatem, uno imperio, ostiatim totum oppidum compilaverit? ac tamen, ut posset dicere se emisse, Archagatho imperat, ut illis aliquid, quorum argentum fuerat, nummulorum dicis causa daret. invenit Archagathus paucos qui vellent accipere; eis dedit. eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. voluit Romae repetere Archagathus; Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. recita Archagathi et Lentuli testimonium.

Et, ne forte hominem existimetis hanc tantam vim 54
emblematum sine causa coacervare voluisse, videte quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et iudicia, quanti [testis] Siculos [negotiatores] fecerit. postea quam tantam multitudinem conlegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam; palam artifices omnis, caelatores ac vascularios, convocari iubet, et ipse suos compluris habebat: eos concludit, magnam hominum multitudinem. mensis octo continuos his opus non defuit, cum vas nullum fieret nisi aureum. tum illa, ex patellis et turibulis quae evellerat, ita scite in aureis poculis inligabat, ita apte in scaphiis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres: ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio.
haec ego, iudices, non auderem proferre, ni vererer ne 25 55
forte plura de isto ab aliis in sermone quam a me in iudicio vos audisse diceretis. quis enim est qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio [pullo] non audierit? quem voles e conventu Syracusano virum bonum nominato: producam: nemo erit quin hoc se audisse aut vidisse
dicat. o tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam: 56
sunt vestrum aliquam multi, qui L. Pisonem cognorunt, huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem: ei, cum esset in Hispania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus, quem habebat, fractus et comminutus est. cum vellet sibi anulum facere, aurificem iussit vocari in forum ad sellam Cordubae et ei palam appendit aurum: hominem in foro iubet sellam ponere et facere anulum omnibus praesen-

tibus. nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem;
hactenus reprehendet, si qui volet: nihil amplius. verum
fuit ei concedendum; filius enim L. Pisonis erat, eius,
57 qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. ridiculum
est me nunc de Verre dicere, cum de Pisone Frugi dixerim:
verum tamen quantum intersit videte: iste cum aliquot
abacorum faceret vasa aurea, non laboravit quid non modo
in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret: ille in
auri semuncia totam Hispaniam scire voluit unde praetori
anulus fieret. nimirum, ut hic nomen suum comprobavit,
sic ille cognomen.

26 Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria
consequi aut oratione complecti: genera ipsa cupio breviter
attingere, ut hic modo me commonuit Pisonis anulus
quod totum effluxerat: quam multis istum putatis hominibus
honestis de digitis anulos abstulisse? numquam dubitavit,
quotienscumque alicuius aut gemma aut anulo delectatus
est. incredibile dicam, sed ita clarum, ut ipsum
58 negaturum non arbitrer: cum Valentio eius interpreti epistula
Agrigento adlata esset, casu signum iste animadvertit
in cretula: placuit ei; quaesivit unde esset epistula.
respondit, Agrigento. iste litteras ad quos solebat misit,
ut is anulus ad se primo quoque tempore adferretur. ita
litteris istius patri familias, L. Titio, civi Romano, anulus
de digito detractus est. illa vero eius cupiditas incredibilis
est; nam ut in singula conclavia, quae iste non modo
Romae, sed in omnibus villis habet, tricenos lectos optime
stratos cum ceteris ornamentis convivii quaereret, nimium
multa comparare videretur: nulla domus in Sicilia locuples
59 fuit, ubi iste non textrinum instituerit. mulier est Segestana
perdives et nobilis, Lamia nomine: *ea* per triennium
isti, plena domo telarum, stragulam vestem confecit,
nihil nisi conchylio tinctum; Attalus, homo pecuniosus,
Neti, Lyso Lilybaei, Critolaus Aetnae, Syracusis Aeschrio,
Cleomenes, Theomnastus, Helori Archonidas. dies me
citius defecerit, quam nomina. ipse dabat purpuram, tantum
operam amici. credo: iam enim non libet omnia
criminari; quasi hoc mihi non satis sit ad crimen habuisse
tam multum quod daret, voluisse deportare tam multa,
hoc denique, quod concedit, amicorum operis esse in

huiusce modi rebus usum. iam vero lectos aeratos et 60
candelabra aënea num cui praeter istum Syracusis per
triennium facta esse existimatis? 'emebat.' credo. sed
tantum vos certiores, iudices, facio quid iste in provincia
praetor egerit, ne cui forte neglegens nimium fuisse videatur
neque se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse et ornasse.

Venio nunc non iam ad furtum, non ad avaritiam, 27
non ad cupiditatem, sed ad eius modi facinus, in quo
omnia nefaria contineri mihi atque inesse videantur, in
quo di immortales violati, existimatio atque auctoritas
nominis populi Romani imminuta, hospitium spoliatum
ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges
amicissimi nationesque, quae in eorum regno ac dicione
sunt: nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, 61
scitis Romae nuper fuisse; qui venerant non propter Syriae
regnum; nam id sine controversia obtinebant, ut a
patre et a maioribus acceperant; sed regnum Aegypti ad
se et ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur.
ei postea quam temporibus rei publicae exclusi per senatum
agere quae voluerant non potuerunt, in Syriam
in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus
vocatur, iter per Siciliam facere voluit; itaque
isto praetore venit Syracusas. hic Verres hereditatem 62
sibi venisse arbitratus est, quod in eius regnum ac manus
venerat is, quem iste et audierat multa secum praeclara
habere et suspicabatur: mittit homini munera satis large
haec ad usum domesticum: olei, vini quod visum est;
etiam tritici quod satis esset, de suis decumis. deinde
ipsum [regem] ad cenam vocat; exornat ample magnificeque
triclinium; exponit ea, quibus abundabat, plurima
et pulcherrima vasa argentea; nam haec aurea nondum
fecerat; omnibus curat rebus instructum et paratum ut
sit convivium. quid multa? rex ita discessit, ut et istum
copiose ornatum et se honorifice acceptum arbitraretur.
vocat ad cenam deinde ipse praetorem; exponit suas copias
omnis, multum argentum, non pauca etiam pocula ex
auro, quae, ut mos est regius et maxime in Syria, gemmis
erant distincta clarissimis. erat etiam [vas vinarium]
ex una gemma pergrandi trulla excavata cum manubrio

aureo; de qua satis credo idoneum, satis gravem testem,
63 Q. Minucium, dicere audistis: iste unum quodque vas in manus sumere, laudare, mirari. rex gaudere praetori populi Romani satis iucundum et gratum illud esse convivium: postea quam inde discessum est, cogitare nihil iste aliud, quod ipsa res declaravit, nisi quem ad modum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. mittit rogatum vasa ea, quae pulcherrima apud eum viderat; ait se suis caelatoribus velle ostendere: rex, qui istum non nosset, sine ulla suspitione libentissime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum; velle se eam diligentius
28 64 considerare: ea quoque ei mittitur. nunc reliquum, iudices, attendite, de quo et vos audistis et populus Romanus non nunc primum audiet et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. candelabrum e gemmis clarissimis opere mirabili perfectum reges ei, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent, quod nondum perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt neque volgo ostendere ac proferre voluerunt, ut et magnificentius videretur, cum suo tempore in cella Iovis Optimi Maximi poneretur, et clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum atque integra perveniret: statuerunt id secum in Syriam reportare, ut, cum audissent simulacrum Iovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoque eximium ac pulcherrimum donum in Capitolium adferrent. pervenit res ad istius auris, nescio quo modo; nam rex id celatum voluerat, non quo quicquam metueret aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante praeciperent oculis quam populus Romanus. iste petit a rege et cum pluribus verbis rogat, ut id ad se mittat: cupere se dicit inspicere neque se aliis
65 videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. quo postea quam attulerunt involucrisque reiectis constituerunt, clamare iste coepit dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio: etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat; ea varietate operum, ut ars certare videretur cum copia; ea

magnitudine, ut intellegi posset non ad hominum appa-
ratum, sed ad amplissimi templi ornatum esse factum.
cum satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt, ut
referrent. iste ait se velle illud etiam atque etiam con-
siderare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos disce-
dere et candelabrum relinquere; sic illi tum inanes ad
Antiochum revertuntur. rex primo nihil metuere, nihil 29 66
suspicari; dies unus, alter, plures: non referri. tum mittit,
si videatur, ut reddat: iubet iste posterius ad se reverti.
mirum illi videri, mittit iterum: non redditur. ipse ho-
minem appellat; rogat ut reddat: os hominis insignemque
impudentiam cognoscite: quod sciret, quod ex ipso rege
audisset in Capitolio esse ponendum, quod Iovi Optimo
Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut
donaret, rogare et vehementissime petere coepit. cum
ille se et religione Iovis Capitolini et hominum existima-
tione impediri diceret, quod multae nationes testes essent
illius operis ac muneris, iste homini minari acerrime
coepit: ubi videt eum nihilo magis minis quam precibus
removeri, repente hominem de provincia iubet ante noctem
decedere; ait se comperisse ex eius regno piratas ad Si-
ciliam esse venturos: rex maximo conventu Syracusis in 67
foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari atque
adfingere aliquid suspitione hominum arbitretur, in foro,
inquam, Syracusis flens ac deos hominesque contestans,
clamare coepit, candelabrum factum e gemmis, quod in
Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo
populo Romano monumentum suae societatis amicitiae-
que esse voluisset, id ab se C. Verrem abstulisse; de
ceteris operibus ex auro et gemmis, quae sua penes illum
essent, se non laborare; hoc sibi eripi miserum esse et
indignum. id etsi antea iam mente et cogitatione sua fra-
trisque sui consecratum esset, tamen tum se, in illo con-
ventu civium Romanorum, dare, donare, dicare, con-
secrare Iovi Optimo Maximo testemque ipsum Iovem suae
voluntatis ac religionis adhibere. quae vox, quae latera, 30
quae vires huius unius criminis querimoniam possunt
sustinere? rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium
nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuis-
set, is cum amicus et socius populi Romani esset, ami-

cissimo patre, avo, maioribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps pro-
68 vincia populi Romani exturbatus est. quem ad modum hoc accepturas nationes exteras, quem ad modum huius tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, cum audirent, a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Romani atque amicum? nomen vestrum populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius haec tanta iniuria impunita discesserit: sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam, qui approbarint. multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare, ut templi dignitas imperiique nostri nomen desiderat: qui si intellexerint interverso hoc regali dono graviter vos tulisse, grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur; sin hoc vos in rege tam nobili, re tam eximia, iniuria tam acerba neglexisse audient, non erunt tam amentes, ut operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur.

31
69 Hoc loco, Q. Catule, te appello; loquor enim de tuo clarissimo pulcherrimoque monumento: non iudicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. tuus enim honos illo templo senatus populique Romani beneficio, tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur, tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quem ad modum magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit quam fuit; ut illa flamma divinitus exstitisse videatur, non quae deleret Iovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque
70 deposceret. audisti Q. Minucium dicere domi suae deversatum esse Antiochum regem Syracusis; se illud *candelabrum* scire ad istum esse delatum; se scire non redditum; audisti et audies homines e conventu Syracusano qui ita dicant, sese audientibus illud Iovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. si iudex non esses et

haec ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi,
te petere, te agere oporteret. qua re non dubito quo animo
iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem
multo acrior, quam ego sum, actor accusatorque esse de-
beres. vobis autem, iudices, quid hoc indignius aut quid 32 71
minus ferendum videri potest? Verresne habebit domi
suae candelabrum Iovis, e gemmis auroque perfectum?
cuius fulgore conlucere atque inlustrari Iovis Optimi Ma-
ximi templum oportebat, id apud istum in eius modi con-
viviis constituetur, quae domesticis stupris flagitiisque
flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum
ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitolii orna-
menta ponentur? quid huic sacri umquam fore aut quid
religiosi fuisse putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum
esse non sentiat, qui in iudicium veniat, ubi ne precari
quidem Iovem Optimum Maximum atque ab eo auxilium
petere more omnium possit, a quo etiam di immortales
sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res
repetendas est constitutum? miramur Athenis Minervam,
Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos
praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui
a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod privati
homines de suis pecuniis ornant ornaturique sunt, id C.
Verres ab regibus ornari non passus est.

Itaque hoc nefario scelere concepto nihil postea tota 72
in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse; ita sese
in ea provincia per triennium gessit, ut ab isto non solum
hominibus, verum etiam dis immortalibus bellum indictum
putaretur. Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, iudi- 33
ces, quod ab Aenea fugiente a Troia atque in haec loca
veniente conditum esse demonstrant: itaque Segestani
non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam
cognatione se cum populo Romano coniunctos esse arbi-
trantur. hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum
Poenis suo nomine ac sua sponte bellaret, a Karthagi-
niensibus vi captum atque deletum est, omniaque, quae
ornamento urbi esse possent, Karthaginem sunt ex illo
loco deportata. fuit apud Segestanos ex aere Dianae
simulacrum, cum summa atque antiquissima praeditum
religione tum singulari opere artificioque perfectum. hoc

translatum Karthaginem locum tantum hominesque muta-
rat; religionem quidem pristinam conservabat; nam prop-
ter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna quam
73 sanctissime colerent videbatur. aliquot saeculis post P.
Scipio [bello Punico tertio] Karthaginem cepit: qua in
victoria — videte hominis virtutem et diligentiam, ut et
domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis et
eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iu-
dicetis — convocatis Siculis omnibus, quod diutissime sae-
pissimeque Siciliam vexatam a Karthaginiensibus esse
cognorat, iubet omnia conquiri; pollicetur sibi magnae
curae fore, ut omnia civitatibus, quae cuiusque fuissent,
restituerentur. tum illa, quae quondam erant Himera
sublata, de quibus ante dixi, Thermitanis sunt reddita;
tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam
ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyranno-
rum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa
demittere homines et subicere flammam solebat; quem
taurum cum Scipio redderet Agrigentinis, dixisse dicitur
aequum esse illos cogitare, utrum esset Agrigentinis uti-
lius, suisne servire anne populo Romano obtemperare,
cum idem monumentum et domesticae crudelitatis et no-
34 74 strae mansuetudinis haberent. illo tempore Segestanis
maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, reddi-
tur; reportatur Segestam; in suis antiquis sedibus summa
cum gratulatione civium et laetitia reponitur. haec erat
posita Segestae sane excelsa in basi, in qua grandibus
litteris P. Africani nomen erat incisum eumque Kartha-
gine capta restituisse perscriptum. colebatur a civibus;
ab omnibus advenis visebatur; cum quaestor essem, nihil
mihi ab illis est demonstratum prius. erat admodum am-
plum et excelsum signum cum stola; verum tamen inerat
in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis; sagit-
tae pendebant ab umero; sinistra manu retinebat arcum;
75 dextra ardentem facem praeferebat: hanc cum iste sa-
crorum omnium et religionum hostis praedoque vidisset,
quasi illa ipsa face percussus esset, ita flagrare cupiditate
atque amentia coepit. imperat magistratibus, ut eam de-
moliantur et sibi dent; nihil sibi gratius ostendit futurum:
illi vero dicere sibi id nefas esse seseque cum summa

religione tum summo metu legum et iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi nomen interdum P. Africani; populi Romani illud esse dicebant; nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus urbe hostium capta monumentum victoriae populi Romani esse voluisset.
cum iste nihilo remissius atque etiam multo vehementius 76
instaret cotidie, res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur; itaque illo tempore ac primo istius adventu pernegatur. postea, quicquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat, aliquanto amplius quam ferre possent; praeterea magistratus eorum evocabat; optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat; circum omnia provinciae fora rapiebat; singillatim uni cuique calamitati fore se denuntiabat; universis se funditus eversurum esse illam civitatem minabatur. itaque aliquando multis malis magnoque metu victi Segestani praetoris imperio parendum esse decreverunt. magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis et lamentationibus virorum mulierumque omnium simula-
crum Dianae tollendum locatur. videte quanta religio 35 77
fuerit: apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem neque liberum neque servum neque civem neque peregrinum qui illud signum auderet attingere: barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos esse operarios; ei denique illud, ignari totius negotii ac religionis, mercede accepta, sustulerunt: quod cum ex oppido exportabatur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Karthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnis Segestae matronas et virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido, unxisse unguentis, com-

plesse coronis et floribus, ture, odoribus incensis usque
78 ad agri finis prosecutas esse? hanc tu tantam religionem si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorrescis? quem tibi aut hominem invitis dis immortalibus aut vero deum tantis eorum religionibus violatis auxilio futurum putas? tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae cum duas urbis, in quibus locata fuerat, captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est; quae Karthaginiensium victoria loco mutata religionem tamen non amisit, P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. quo quidem scelere suscepto cum inanis esset basis et in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religiones esse violatas, verum etiam P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam
79 virtutis, monumenta victoriae C. Verrem sustulisse: quod cum isti renuntiaretur de basi ac litteris, existimavit homines in oblivionem totius negotii esse venturos, si etiam basim, tamquam indicem sui sceleris, sustulisset: itaque tollendam istius imperio locaverunt; quae vobis locatio ex publicis litteris Segestanorum priore actione recitata est.

36 Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque adulescentem appello: abs te officium tuo debitum generi et nomini requiro et flagito. cur pro isto, qui laudem honoremque familiae vestrae depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas partis suscipio? cur tuum munus sustineo? cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit, P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit? cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat, ut ea ne ornari quidem nomine aliorum sinat, tu isti aderis, qui non obstruxit aliqua ex parte monumento P. Scipionis,
80 sed id funditus delevit ac sustulit? quisnam igitur, per deos immortalis! tuebitur P. Scipionis memoriam mortui, quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinquis aut deseris, nec solum spoliata illa pateris, sed eorum etiam spoliatorem vexatoremque defendis? adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici;

certiorem te faciunt P. Africanum Karthagine deleta simulacrum Dianae maioribus suis restituisse, idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse; orant te atque obsecrant, ut sibi religionem, generi tuo laudem gloriamque restituas, ut, quod per P. Africanum ex urbe hostium recuperarint, id per te ex
praedonis domo conservare possint. quid aut tu his re- 37
spondere honeste potes aut illi facere, nisi ut te ac fidem tuam implorent? adsunt et implorant. potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri; potes: omnia sunt in te, quae aut fortuna hominibus aut natura largitur; non praecerpo fructum officii tui, non alienam mihi laudem appeto, non est pudoris mei, P. Scipione, florentissimo adulescente, vivo et incolumi me propugnatorem P. Sci-
pionis defensoremque profiteri: quam ob rem si suscipis 81
domesticae laudis patrocinium, me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari, P. Africani eius modi fortunam esse mortui, ut eius honos ab eis, qui ex eadem familia sint, defendatur neque ullum adventicium auxilium requiratur: sin istius amicitia te impedit, si hoc, quod ego abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere, succedam ego vicarius tuo muneri, suscipiam partis, quas alienas esse arbitrabar. deinde ista praeclara nobilitas desinat queri populum Romanum hominibus novis industriis libenter honores mandare semperque mandasse: non est querendum in hac civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. sit apud alios imago P. Africani; ornentur alii mortui genere ac nomine: talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse debeat. est aliqua mea pars virilis, quod eius civitatis sum, quam ille amplam, inlustrem claramque reddidit, praecipue quod in eis rebus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum: quae cognatio studiorum et artium prope modum non minus est coniuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis et no-

38 minis. repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani:
82 causam Siculorum, quam suscepi, relinquo; iudicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore; Segestanorum iniuriae neglegantur: basis P. Scipionis restituatur; nomen invicti imperatoris incidatur; signum pulcherrimum Karthagine captum reponatur. haec abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant, sed is, qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. non vereor ne hoc officium meum P. Servilio iudici non probem, qui cum res maximas gesserit monumentaque suarum rerum gestarum cum maxime constituat atque in eis elaboret, profecto volet haec non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus et bonis civibus defendenda, non spolianda improbis tradere. non vereor ne tibi, Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum orbi terrarum clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum et putare omnis bonos alienae gloriae defensionem
83 ad officium suum pertinere. equidem ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor, ut ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore adficior, ut nihil mihi indignius, nihil minus ferendum esse videatur: Verres Africani monumentis domum suam plenam stupri, plenam flagitii, plenam dedecoris ornabit? Verres temperantissimi sanctissimique viri monumentum, Dianae simulacrum virginis, in ea domo conlocabit, in qua semper meretricum lenonumque flagitia versantur?

39
84 At hoc solum Africani monumentum violasti? quid, a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii pulcherrime factum sustulisti? at quem ad modum, di immortales! quam audacter, quam libidinose, quam impudenter! audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos ac principes civitatis, Mercurium, qui sacris anniversariis apud eos ac summa religione coleretur, quem P. Africanus Karthagine capta Tyndaritanis non solum suae victoriae, sed etiam illorum fidei societatisque monumentum atque indicium dedisset, huius vi, scelere imperioque esse sublatum; qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse

esset, tamquam hoc senatus mandasset, populus Romanus
iussisset, ita continuo, signum ut demolirentur et Messa-
nam deportarent, imperavit: quod cum illis, qui aderant, 85
indignum, qui audiebant, incredibile videretur, non est
ab isto, primo illo adventu, perseveratum. discedens
mandat proagoro Sopatro, cuius verba audistis, ut demo-
liretur: cum recusaret, vehementer minatur, et statim ex
illo oppido proficiscitur. refert rem ille ad senatum: ve-
hementer undique reclamatur. ne multa, iterum iste ad
illos aliquanto post venit, quaerit continuo de signo. re-
spondetur ei senatum non permittere; poenam capitis con-
stitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset; simul
religio commemoratur. tum iste 'quam mihi religionem
narras? quam poenam? quem senatum? vivum te non
relinquam: moriere virgis, nisi mihi signum traditur.'
Sopater iterum flens ad senatum rem defert, istius cupi-
ditatem minasque demonstrat. senatus Sopatro respon-
sum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit.
ille praetoris arcessitus nuntio rem demonstrat, negat ullo
modo fieri posse. atque haec — nihil enim praetermitten- 86
dum de istius impudentia videtur — agebantur in con-
ventu, palam, de sella ac de loco superiore. erat hiems
summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis,
perfrigida, imber maximus, cum iste imperat lictoribus,
ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem
in forum deiciant nudumque constituant. vix erat hoc
plane imperatum, cum illum spoliatum stipatumque licto-
ribus videres. omnes id fore putabant, ut miser atque
innocens virgis caederetur: fefellit hic homines opinio.
virgis iste caederet sine causa socium populi Romani at-
que amicum? non usque eo est improbus; non omnia sunt
in uno vitia; numquam fuit crudelis; leniter hominem
clementerque accepit: equestres sunt medio in foro Mar-
cellorum statuae, sicut fere ceteris in oppidis Siciliae; ex
quibus iste C. Marcelli statuam delegit, cuius officia in
illam civitatem totamque provinciam recentissima erant
et maxima: in ea Sopatrum, hominem cum domi nobilem
tum summo magistratu praeditum, divaricari ac deligari
iubet. quo cruciatu sit adfectus venire in mentem ne- 87
cesse est omnibus, cum esset vinctus nudus in aëre, in

imbri, in frigore; neque tamen finis huic iniuriae crudeli-
tatique fiebat, donec populus atque universa multitudo,
atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore
coëgit, ut isti simulacrum illud Mercurii polliceretur.
clamabant fore, ut ipsi se di immortales ulciscerentur;
hominem interea perire innocentem non oportere. tum
frequens senatus ad istum venit; pollicetur signum: ita
Sopater de statua C. Marcelli, cum iam paene obriguis-
set, vix vivus aufertur. non possum disposite istum ac-
cusare, si cupiam: opus est non solum ingenio, verum
41 etiam artificio quodam singulari. unum hoc crimen vide-
88 tur esse et a me pro uno ponitur [de Mercurio Tyndari-
tano]: plura sunt, sed ea quo pacto distinguere ac separare
possim nescio: est pecuniarum captarum, quod signum
ab sociis pecuniae magnae sustulit; est peculatus, quod
publicum populi Romani signum, de praeda hostium
captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubita-
vit auferre; est maiestatis, quod imperii nostri, gloriae, re-
rum gestarum monumenta evertere atque asportare ausus
est; est sceleris, quod religiones maximas violavit; est
crudelitatis, quod innocentem in hominem, in socium
vestrum atque amicum, novum et singulare supplicii genus
89 excogitavit. illud vero quid sit iam non queo dicere, quo
nomine appellem nescio, quod in C. Marcelli statua. quid
est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quo id spectat?
utrum ea res ad opem an ad calamitatem clientium atque
hospitum valere debebat? an ut hoc ostenderes contra
vim tuam in patronis praesidii nihil esse? quis non hoc
intellegeret, in improbi praesentis imperio maiorem esse
vim quam in bonorum absentium patrocinio? an vero ex
hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia,
contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine
Marcellorum putasti: itaque nunc Siculorum Marcelli non
90 sunt patroni; Verres in eorum locum substitutus est. quam
in te tantam virtutem esse aut dignitatem arbitratus es,
ut conarere clientelam tam splendidae, tam inlustris pro-
vinciae traducere ad te, auferre a certissimis antiquis-
simisque patronis? tu ista nequitia, stultitia, inertia non
modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi clien-
telam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in

clientis Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos,
qui honorem illi habuerant, supplicia quaerebas? quid
postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an
vero id quod accidit? nam Tyndaritani statuam istius,
quam sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni ius-
serat, deturbarunt, simul ac successum isti audierunt.
dedit igitur tibi nunc fortuna Siculorum C. Marcellum iu- 42
dicem, ut, cuius ad statuam [Siculi] te praetore adliga-
bantur, eius religioni te ipsi devinctum astrictumque de-
dant. ac primo, iudices, hoc signum Mercurii dicebat 91
iste Tyndaritanos M. Marcello huic Aeseruino vendidisse,
atque hoc sua causa etiam M. Marcellum ipsum sperabat
esse dicturum: quod mihi numquam veri simile visum est,
adulescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen
suum isti ad translationem criminis commodaturum. verum
tamen ita mihi res tota provisa atque praecauta est, ut, si
maxime esset inventus, qui in se suscipere istius culpam
crimenque cuperet, tamen is proficere nihil posset: eos
enim deduxi testis et eas litteras deportavi, ut de istius
facto dubium esse nemini possit. publicae litterae sunt, 92
deportatum Mercurium esse Messanam sumptu publico;
dicent, quanti; praefuisse huic negotio publice legatum
Poleam. quid? is ubi est? praesto est: testis est. proagori
Sopatri iussu. [quis est hic? qui ad statuam astrictus est.]
quid? is ubi est? vidistis hominem et verba eius audistis.
demoliendum curavit Demetrius gymnasiarchus, quod is
ei loco praeerat. quid? hoc nos dicimus? immo vero ipse
praesens: Romae nuper ipsum istum esse pollicitum sese
id signum legatis redditurum, si eius rei testificatio tolle-
retur cautumque esset eos testimonium non esse dicturos.
dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias, homines nobi-
lissimi et principes Tyndaritanae civitatis.

Quid? Agrigento nonne eiusdem P. Scipionis monu- 43 93
mentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femore
litteris minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum,
ex Aesculapii religiosissimo fano sustulisti? quod quidem,
iudices, cum iste clam fecisset, cum ad suum scelus illud
furtumque nefarium quosdam homines improbos duces
atque adiutores adhibuisset, vehementer commota civitas
est. uno enim tempore Agrigentini beneficium Africani,

religionem domesticam, ornamentum urbis, iudicium victoriae, testimonium societatis requirebant. itaque ab eis, qui principes in ea civitate erant, praecipitur et negotium datur quaestoribus et aedilibus, ut noctu vigilias agerent ad aedis sacras. etenim iste Agrigenti, credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives Romani, viri fortes atque honesti, permulti in illo oppido coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur, non audebat palam poscere aut tol-
94 lere quae placebant: Herculis templum est [apud Agrigentinos] non longe a foro, sane sanctum apud illos et religiosum: ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim quicquam me vidisse pulchrius, tametsi non tam multum in istis rebus intellego, quam multa vidi, usque eo, iudices, ut rictum eius ac mentum paulo sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide, repente, nocte intempesta, servorum armatorum fit concursus atque impetus: clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur; qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus repelluntur; postea convolsis repagulis effractisque valvis demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. interea ex clamore fama tota urbe percrebruit expugnari deos patrios non hostium adventu necopinato neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque ex cohorte praetoria
95 manum fugitivorum instructam armatamque venisse. nemo Agrigenti neque aetate tam adfecta neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit telumque, quod cuique fors offerebat, adripuerit: itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. horam amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur; illud interea nulla lababat ex parte, cum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. ac repente Agrigentini concurrunt; fit magna lapidatio; dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites: duo tamen sigilla perparvola tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum revertantur. num-

quam tam male est Siculis quin aliquid facete et commode dicant, velut in hac re aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini 44 96
postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit: is apud illos habetur deus et religione maxima colitur. fanum eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Hennam; in eo Chrysae simulacrum est, praeclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est; Tlepolemo dat et Hieroni negotium. illi noctu, facta manu armataque, veniunt; foris aedis effringunt: aeditumi custodesque mature sentiunt; signum, quod erat notum vicinitati, bucina datur; homines ex agris concurrunt; eicitur fugaturque Tlepolemus; neque quicquam ex fano Chrysae praeter unum perparvolum signum ex aere desideratum est.

Matris magnae fanum apud Enguinos est — iam enim 97
non modo breviter mihi de uno quoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad maiora istius et inlustriora in hoc genere furta et scelera veniamus — in hoc fano loricas galeasque aëneas, caelatas opere Corinthio hydriasque grandis, simili in genere atque eadem arte perfectas idem ille Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat et suum nomen inscripserat. quid iam de isto plura dicam aut querar? omnia illa, iudices, abstulit; nihil in religiosissimo fano praeter vestigia violatae religionis nomenque P. Scipionis reliquit; hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac, his praeclaris nominibus amissis, in instrumento atque in supellectile Verris nominabuntur. tu 98
videlicet solus vasis Corinthiis delectaris; tu illius aeris temperationem, tu operum liniamenta sollertissime perspicis? haec [Scipio] ille non intellegebat, homo doctissimus atque humanissimus: tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intellegis et iudicas? vide ne ille non solum temperantia, sed etiam intellegentia te atque istos, qui se elegantis dici volunt,

vicerit: nam quia quam pulchra essent intellegebat, ideirco existimabat ea non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, ut posteris [nostris] monumenta religiosa esse videantur.

45 99 Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in eis praesertim sacris polluendis, quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. sacrarium Cereris est apud Catinensis eadem religione qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum: in eo sacrario intimo signum fuit Cereris perantiquum, quod viri non modo cuius modi esset, sed ne esse quidem sciebant; aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo loco sustulerunt: postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt: omnibus acerbum, indignum, luctuosum
100 denique videbatur. tum iste permotus illa atrocitate negotii, ut ab se sceleris illius suspitio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium, ut aliquem reperiret, quem illud fecisse insimularet, daretque operam, ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur; nam cum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur. is accusatur; ficti testes in eum dantur; rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicabat. sacerdotes vocantur: ex eis quaeritur secreto in curia quid esse factum arbitrarentur, quem ad modum signum esset ablatum. respondent illae praetoris in eo loco servos esse visos. res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit: itur in consilium; servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur, quo facilius vos hunc omnibus sententiis con-
101 demnare possitis. quid enim postulas, Verres? quid speras? quid exspectas? quem tibi aut deum aut hominem auxilio futurum putas? eone tu servos ad spoliandum fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orandi quidem causa fas erat? eisne rebus manus adferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem

tam sceleratam ac tam nefariam decidisti; nam id concupisti, quod numquam videras; id, inquam, adamasti, quod antea non aspexeras: auribus tu tantam cupiditatem concepisti, ut eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio contineret. at ex bono 102
viro, credo, audieras et bono auctore. qui id potes, qui ne ex viro quidem audire potueris? audisti igitur ex muliere. [quoniam id viri nec vidisse neque nosse poterant.] qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices? quam pudicam, quae cum Verre loqueretur? quam religiosam, quae sacrarii spoliandi rationem ostenderet? an minime est mirum, quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata?

Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, cum 46
id ipse non vidisset? immo vero alia compluria: ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testis dicere audistis; nunc eadem illa, quaeso, audite et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite: insula est Melita, iudices, satis lato a 103
Sicilia mari periculosoque diiuncta; in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit; quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. ab eo oppido non longe in promunturio fanum est Iunonis antiquum, quod tanta religione semper fuit, ut non modo illis Punicis bellis, quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt, sed etiam hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum appulsa, praefectum regium dentis eburneos, incredibili magnitudine, e fano sustulisse et eos in Africam portasse Masinissaeque donasse: regem primo delectatum esse munere; post, ubi audisset unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse qui eos dentis reponerent. itaque in eis scriptum litteris Punicis fuit REGEM MASINISSAM IMPRUDENTEM ACCEPISSE, RE COGNITA REPORTANDOS CURASSE. erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae, antiquo opere ac summa arte perfectae. haec 104
iste omnia, ne multis morer, uno impetu atque uno nuntio

per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda
47 atque asportanda curavit. pro di immortales! quem ego hominem accuso? quem legibus apud iudicium ut reum persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium saepe accesserint, ubi piratae fere quot annis hiemare soleant, quod neque praedo violarit ante neque umquam hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse, ut nihil omnino sit relictum. hic nunc iste reus aut ego accusator aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur aut suspitionibus in iudicium vocatur? di ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur; earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi rationem neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus arguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur et manet etiam ac tacitus facta mecum sua recognoscit.

105 Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum: sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. quam ob rem multa praetermittam; ad ea autem, quae dicturus sum, reficite vos, quaeso, iudices, per deos immortalis, eos ipsos, de quorum religione iam diu dicimus, dum id eius facinus commemoro et profero, quo provincia tota commota est; de quo si paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite: rei magnitudo me breviter perstringere
48 atrocitatem criminis non sinit. vetus est haec opinio, iu-
106 dices, quae constat ex antiquissimis Graecorum litteris ac monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. hoc cum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis ita persuasum est, ut in animis eorum insitum atque innatum esse videatur; nam et natas esse has in eis locis deas et fruges in ea terra primum repertas esse arbitrantur et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Hennensium nemore; qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur; quam cum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas eis ignibus, qui ex Aetnae vertice erumpunt; quas sibi cum ipsa praeferret,

orbem omnem peragrasse terrarum. Henna autem, ubi 107
ea, quae dico, gesta esse memorantur, est loco perex-
celso atque edito, quo in summo est aequata agri plani-
ties et aquae perennes, tota vero ab omni aditu circum-
cisa atque directa est; quam circa lacus lucique sunt
plurimi atque laetissimi flores omni tempore anni, locus
ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris acce-
pimus, declarare videatur: etenim prope est spelunca
quaedam, conversa ad aquilonem, infinita altitudine, qua
Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse ab-
reptamque ex eo loco virginem secum asportasse, et
subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras lacum-
que in eo loco repente exstitisse; ubi usque ad hoc tem-
pus Syracusani festos dies anniversarios agunt celeberrimo
virorum mulierumque conventu. propter huius opinionis 49
vetustatem, quod horum in eis locis vestigia ac prope in-
cunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia
privatim ac publice religio est Cereris Hennensis: etenim
multa saepe prodigia vim eius numenque declararunt;
multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius
oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi, sed
etiam incoli custodirique videatur. nec solum Siculi, 108
verum etiam ceterae gentes nationesque Hennensem Cere-
rem maxime colunt: etenim si Atheniensium sacra summa
cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse
dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem con-
venit eorum, apud quos eam natam esse et fruges in-
venisse constat? itaque apud patres nostros atroci ac
difficili rei publicae tempore, cum Ti. Graccho occiso
magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur,
P. Mucio L. Calpurnio consulibus, aditum est ad libros
Sibyllinos: ex quibus inventum est, Cererem antiquis-
simam placari oportere. tum ex amplissimo conlegio de-
cemvirali sacerdotes populi Romani, cum esset in urbe
nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum tem-
plum, tamen usque Hennam profecti sunt: tanta erat
enim auctoritas et vetustas illius religionis, ut, cum illuc
irent, non ad aedem Cereris, sed ad ipsam Cererem pro-
ficisci viderentur. non obtundam diutius; etenim iam 109
dudum vereor ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione

et a cotidiana dicendi consuetudine esse videatur: hoc
dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam,
principem omnium sacrorum, quae apud omnis gentis na-
tionesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse
sublatam. qui accessistis Hennam, vidistis simulacrum
Cereris e marmore et in altero templo Liberae; sunt ea
perampla atque praeclara, sed non ita antiqua: ex aere
fuit quoddam modica amplitudine ac singulari opere, cum
facibus, perantiquum, omnium illorum, quae sunt in eo
fano, multo antiquissimum: id sustulit, ac tamen eo con-
110 tentus non fuit: ante aedem Cereris in aperto ac propa-
tulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Tripto-
lemi, pulcherrima ac perampla; his pulchritudo periculo,
amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque aspor-
tatio perdifficilis videbatur: insistebat in manu Cereris
dextra grande simulacrum pulcherrime factum Victoriae:
hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque cu-
50 ravit. qui tandem istius animus est nunc in recordatione
scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eo-
rum non solum animo commovear, verum etiam corpore
perhorrescam? venit enim mihi fani, loci, religionis illius
in mentem; versantur ante oculos omnia: dies ille, quo
cum ego Hennam venissem, praesto mihi sacerdotes Ce-
reris cum infulis ac verbenis fuerunt; contio conventus-
que civium, in quo ego cum loquerer, tanti gemitus fle-
tusque fiebant, ut acerbissimus tota urbe luctus versari
111 videretur. non illi decumarum imperia, non bonorum
direptiones, non iniqua iudicia, non importunas istius libi-
dines, non vim, non contumelias, quibus vexati oppressique
erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetusta-
tem, fani religionem istius sceleratissimi atque audacis-
simi supplicio expiari volebant; omnia se cetera pati ac
neglegere dicebant. hic dolor erat tantus, ut Verres alter
Orcus venisse Hennam et non Proserpinam asportasse,
sed ipsam abripuisse Cererem videretur: etenim urbs illa
non urbs videtur, sed fanum Cereris esse; habitare apud
sese Cererem Hennenses arbitrantur; ut mihi non cives
illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae at-
112 que antistites Cereris esse videantur. Henna tu simula-
crum Cereris tollere audebas? Henna tu de manu Cereris

Victoriam deripere et deam deae detrahere conatus es?
quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in quibus
erant omnia, quae sceleri propiora sunt quam religioni.
tenuerunt enim, P. Popilio P. Rupilio consulibus, illum
locum servi, fugitivi, barbari, hostes: sed neque tam servi
illi dominorum quam tu libidinum, neque tam fugitivi illi
ab dominis quam tu ab iure et ab legibus, neque tam
barbari lingua et natione illi quam tu natura et moribus,
neque tam illi hostes hominibus quam tu dis immortalibus.
quae deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate ser-
vos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate
hostis vicerit? audistis Theodorum et Numenium et Ni- 51 113
casionem, legatos Hennensis, publice dicere sese a suis
civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent et eum
simulacrum Cereris et Victoriae reposcerent: id si impe-
trassent, tum ut morem veterem Hennensium conserva-
rent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen,
quoniam haec a maioribus instituta accepissent, testimo-
nium ne quod dicerent; sin autem ea non reddidisset, tum
ut in iudicio adessent, tum ut de eius iniuriis iudices do-
cerent, sed maxime de religione quererentur. quas illo-
rum querimonias nolite, per deos immortalis, aspernari,
nolite contemnere ac neglegere, iudices: aguntur iniuriae
sociorum; agitur vis legum; agitur existimatio veritasque
iudiciorum; quae sunt omnia permagna, verum illud ma-
ximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta
superstitio ex istius facto mentis omnium Siculorum oc-
cupavit, ut, quaecumque accidant publice privatimque in-
commoda, propter eam causam sceleris istius evenire vi-
deantur. audistis Centuripinos, Agyrinensis, Catinensis, 114
Aetnensis, Herbitensis complurisque alios publice dicere,
quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga ara-
torum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia:
ea tametsi multis istius et variis iniuriis acciderunt, tamen
haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet,
quod Cerere violata omnis cultus fructusque Cereris in
eis locis interisse arbitrantur. medemini religioni socio-
rum, iudices; conservate vestram; neque enim haec ex-
terna vobis est religio neque aliena; quod si esset, si
suscipere eam nolletis, tamen in eo qui violasset sancire

115 vos velle oporteret: nunc vero in communi omnium gentium religione inque eis sacris, quae maiores nostri ab exteris nationibus ascita atque arcessita coluerunt, quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt, neglegentes ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus?

52 Unius etiam urbis omnium pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum, direptionem commemorabo et in medium proferam, iudices, ut aliquando totam huius generis orationem concludam atque definiam. nemo fere vestrum est quin quem ad modum captae sint a M. Marcello Syracusae saepe audierit, non numquam etiam in annalibus legerit. conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Sy-
116 racusas. ac iam illa omitto, quae disperse a me multis in locis dicentur ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum caede servatum esset, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse; portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Karthaginiensium clausus fuisset, eum isto praetore Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse; mitto adhibitam vim ingenuis, matres familias violatas, quae tum in urbe capta commissa non sunt neque odio hostili neque licentia militari neque more belli neque iure victoriae; mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt: ea, quae coniuncta cum illis rebus
117 sunt, de quibus antea dixi, cognoscite. urbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium, saepe audistis: est, iudices, ita, ut dicitur; nam et situ est cum munito tum ex omni aditu, vel terra vel mari, praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aedificatione aspectuque urbis inclusos; qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari diiuncta angusto, ponte rursus adiungitur et continetur.
53 118 ea tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula, quae duobus portubus cincta, in utriusque portus ostium

aditumque proiecta est, in qua domus est, quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent; in ea sunt aedes sacrae complures, sed duae, quae longe ceteris antecellant: Dianae, et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. in hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum diiunctus esset a mari. altera 119
autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina est: in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia templumque egregium Iovis Olympii ceteraeque urbis partes, quae una via lata perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. tertia est urbs, quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est, in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae; coliturque ea pars et habitatur frequentissime. quarta autem est, quae quia postrema coaedificata est, Neapolis nominatur; quam ad summam theatrum maximum, praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum; quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. nunc ad Mar- 54 120
cellum revertar, ne haec a me sine causa commemorata esse videantur: qui cum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua praesertim periculi nihil ostenderetur, delere et exstinguere: itaque aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis, sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non oppugnanda venisset. in ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis: victoriae putabat esse multa Romam deportare, quae ornamento urbi esse possent, humanitatis non plane exspoliare urbem, praesertim quam conservare voluisset. in hac partitione ornatus non plus victoria 121
Marcelli populo Romano appetivit quam humanitas Syracusanis reservavit: Romam quae apportata sunt, ad aedem Honoris et Virtutis itemque aliis in locis videmus; nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano: putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset,

domum suam ornamento urbi futuram; Syracusis autem permulta atque egregia reliquit; deum vero nullum violavit, nullum attigit. conferte Verrem; non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria, sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iuris dictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

55 122 Aedis Minervae est in Insula, de qua ante dixi; quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit: quae ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. pugna erat equestris Agathocli regis in tabulis picta; his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur; nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis quod magis visendum putaretur: has tabulas M. Marcellus cum omnia victoria illa sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit: iste, cum illa iam propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset, omnis eas tabulas abstulit; parietes, quorum ornatus tot saecula manserant, tot bella
123 effugerant, nudos ac deformatos reliquit. et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romae dedicaturum voverat, is id, quod erat aedificaturus, eis rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori neque Virtuti, quem ad modum ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est; ille deos deorum spoliis ornari noluit: hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit; in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. ac videte quanto taetrior hic tyrannus [Syracusanus] fuerit quam quisquam superiorum: cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam illorum
56 124 monumenta atque ornamenta sustulerit. iam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? vereor ne, haec qui non viderint, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur: quod tamen nemo suspicari debet, tam esse

me cupidum, ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. confirmare hoc liquido, iudices, possum, valvas magnificentiores, ex auro atque ebore perfectiores, nullas umquam ullo in templo fuisse. incredibile dictu est quam multi Graeci de harum valvarum pulchritudine scriptum reliquerint. nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant: esto: verum tamen honestius est rei publicae nostrae, iudices, ea, quae illis pulchra esse videantur, imperatorem nostrum in bello reliquisse quam praetorem in pace abstulisse. ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis: ea detrahenda curavit omnia: Gorgonis os pulcherrimum, cinctum anguibus, revellit atque abstulit; et tamen indicavit se non solum artificio, sed etiam pretio quaestuque duci: nam bullas aureas omnis ex eis valvis, quae erant multae et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur, sed pondere; itaque eius modi valvas reliquit, ut, quae olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad cludendum factae esse videantur. etiamne 125
gramineas hastas — vidi enim vos in hoc nomine, cum testis diceret, commoveri, quod erant eius modi, ut semel vidisse satis esset; in quibus neque manu factum quicquam neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire satis esset, nimium videre plus quam semel: etiam id concupisti?

Nam Sappho, quae sublata de prytanio est, dat tibi 57 126
iustam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur: Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum quisquam non modo privatus, sed populus potius haberet quam homo elegantissimus atque eruditissimus, Verres? nimirum contra dici nihil potest. nostrum enim unus quisque qui tam beati, quam iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus, si quando aliquid istius modi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli; det operam ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum; spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus commodarit: Verres haec habeat domi, Verres ornamentorum fanorum atque oppidorum habeat plenam

domum, villas refertas. etiamne huius operarii studia ac delicias, iudices, perferetis, qui ita natus, ita educatus est, ita factus et animo et corpore, ut multo appositior
127 ad ferenda quam ad auferenda signa esse videatur? atque haec Sappho sublata quantum desiderium sui reliquerit dici vix potest; nam cum ipsa fuit egregie facta tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi; quod iste eruditus homo et Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intellegit, si unam litteram Graecam scisset, certe una sustulisset; nunc enim, quod scriptum est inani in basi, declarat quid fuerit et id ablatum indicat.

Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapii praeclare factum, sacrum ac religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere
128 solebant. quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est? quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis Imperatoris, quem Graeci *Οὔριον* nominant, pulcherrime factum nonne abstulisti? quid? ex aede Liberae † parinum caput illud pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? atque ille Paean sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur; Aristaeus, qui [ut Graeci ferunt, Liberi filius,] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus.
58 129 Iovem autem Imperatorem quanto honore in suo templo fuisse arbitramini? conicere potestis, si recordari volueritis quanta religione fuerit eadem specie ac forma signum illud, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flamininus. etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iovis Imperatoris uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio vidimus; alterum in Ponti ore et angustiis; tertium, quod Syracusis ante Verrem praetorem fuit. illud Flamininus ita ex aede sua sustulit, ut in Capitolio, hoc est, in terrestri domicilio
130 Iovis poneret; quod autem est ad introitum Ponti, id, cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum inviolatumque servatum est; hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus et victor viderat, quod religioni concesserat, quod cives atque in-

colae [Syracusani] colere, advenae non solum visere,
verum etiam venerari solebant, id Verres ex templo Iovis
sustulit. ut saepius ad Marcellum revertar, iudices, sic 131
habetote: pluris esse a Syracusanis istius adventu deos,
quam victoria Marcelli homines desideratos. etenim ille
requisisse etiam dicitur Archimedem illum, summo ingenio
hominem ac disciplina, quem cum audisset interfectum,
permoleste tulisse: iste omnia, quae requisivit, non ut con-
servaret, verum ut asportaret, requisivit. iam illa, quae 59
leviora videbuntur, ideo praeteribo: quod mensas Del-
phicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas, vim
maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus sa-
cris abstulit Syracusis. itaque, iudices, ei, qui hospites 132
ad ea, quae visenda sunt, solent ducere et unum quidque
ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam iam
habent demonstrationem suam: nam, ut ante demonstra-
bant, quid ubique esset, item nunc quid undique ablatum
sit ostendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos adfectos esse
arbitramini? non ita est, iudices; primum, quod omnes
religione moventur, et deos patrios, quos a maioribus ac-
ceperunt, colendos sibi diligenter et retinendos esse ar-
bitrantur; deinde hic ornatus, haec opera atque artificia,
signa, tabulae pictae, Graecos homines nimio opere de-
lectant; itaque ex illorum querimoniis intellegere possu-
mus, haec illis acerbissima videri, quae forsitan nobis
levia et contemnenda esse videantur. mihi credite, iudi-
ces, — tametsi vosmet ipsos haec eadem audire certo
scio —, cum multas acceperint per hosce annos socii at-
que exterae nationes calamitates et iniurias, nullas Graeci
homines gravius ferunt ac tulerunt, quam huiusce modi
spoliationes fanorum atque oppidorum. licet iste dicat 133
emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, iudices:
nulla umquam civitas tota Asia et Graecia signum ullum,
tabulam pictam, ullum denique ornamentum urbis, sua
voluntate cuiquam vendidit; nisi forte existimatis, postea
quam iudicia severa Romae fieri desierunt, Graecos ho-
mines haec venditare coepisse, quae tum non modo non
venditabant, cum iudicia fiebant, verum etiam coëmebant;
aut nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio,

potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse; eis, qui post iudiciorum dissolutionem
60 aediles facti sunt, fuisse. acerbiorem etiam scitote esse
134 civitatibus falsam istam et simulatam emptionem, quam si qui clam surripiat aut eripiat palam atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur referri in tabulas publicas pretio adductam civitatem et pretio parvo ea, quae accepisset a maioribus, vendidisse atque abalienasse. etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. itaque maiores nostri facile patiebantur, haec esse apud illos quam plurima: apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent, apud eos autem, quos vectigalis aut stipendiarios fecerant, tamen haec relinquebant, ut illi, quibus haec iucunda sunt, quae nobis levia videntur, haberent
135 haec oblectamenta et solacia servitutis. quid arbitramini Reginos, qui iam cives Romani sunt, merere velle, ut ab eis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro amittant? ut Satyrum, qui apud illos in aede Vestae est? ut cetera? quid Thespienses, ut Cupidinis signum? [propter quod unum visuntur Thespiae] quid Cnidios, ut Venerem marmoream? quid, ut pictam, Coos? quid Ephesios, ut Alexandrum? quid Cyzicenos, ut Aiacem aut Medeam? quid Rhodios, ut Ialysum? quid Athenienses, ut ex marmore Iacchum aut Paralum pictum aut ex aere Myronis buculam? longum est et non necessarium commemorare, quae apud quosque visenda sunt tota Asia et Graecia: verum illud est quam ob rem haec commemorem, quod existimare hoc vos volo, mirum quendam dolorem accipere eos, ex quorum urbibus haec auferantur.

61 Atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis
136 cognoscite: ad quos ego cum venissem, sic primum existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civitatem Syracusanam propter Heraclii hereditatem non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter praedarum ac furtorum omnium societatem; simul et verebar ne mulierum nobilium et formosarum gratia, quarum iste arbitrio praeturam per triennium gesserat, virorumque, qui-

buscum illae nuptae erant, nimia in istum non modo leni-
tudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex lit-
teris Syracusanorum conquirerem. itaque Syracusis cum 137
civibus Romanis eram; eorum tabulas exquirebam, iniu-
rias cognoscebam; cum diutius in negotio curaque fue-
ram, ut requiescerem curamque animi remitterem, ad
Carpinatii praeclaras tabulas revertebar; ubi cum equiti-
bus Romanis, hominibus ex illo conventu honestissimis,
illius Verrucios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syra-
cusanis prorsus nihil adiumenti neque publice neque pri-
vatim exspectabam; neque erat in animo postulare. cum
haec agerem, repente ad me venit Heraclius, [is qui tum
magistratum Syracusis habebat,] homo nobilis, qui sacer-
dos Iovis fuisset, qui honos est apud Syracusanos am-
plissimus: agit mecum et cum fratre meo, ut, si nobis
videretur, adiremus ad eorum senatum; frequentis esse
in curia; se iussu senatus a nobis petere, ut veniremus.
primo nobis fuit dubium quid ageremus; deinde cito ve- 138
nit in mentem non esse vitandum illum nobis conventum
et locum. itaque in curiam venimus: honorifice sane con- 62
surgitur; nos rogatu magistratus adsedimus. incipit is
loqui, qui et auctoritate et aetate et, ut mihi visum est,
usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchidi; cuius omnis
oratio hanc habuit primo sententiam: senatum et popu-
lum Syracusanum moleste graviterque ferre, quod ego,
cum in ceteris Siciliae civitatibus senatum populumque
docuissem quid eis utilitatis, quid salutis adferrem, et
cum ab omnibus mandata, legatos, litteras testimoniaque
sumpsissem, in illa civitate nihil eius modi facerem. re-
spondi neque Romae in conventu Siculorum, cum a me
auxilium communi omnium legationum consilio petebatur
causaque totius provinciae ad me deferebatur, legatos
Syracusanorum adfuisse, neque me postulare, ut quic-
quam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua
inauratam C. Verris statuam viderem. quod postea quam 139
dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuae et comme-
moratione, ut illud in curia positum monumentum scele-
rum, non beneficiorum videretur; tum pro se quisque,
quantum dicendo adsequi poterat, docere me coepit ea,
quae paulo ante commemoravi: spoliatam urbem, fana

direpta; de Heraclii hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse; neque postulandum fuisse, ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset; neque illam statuam esse ex pecunia publica neque publice datam, sed eos, qui hereditatis diripiendae participes fuissent, faciendam statuendamque curasse; eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi
63 110 legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent. ubi eorum dolorem ex istius iniuriis non modo non minorem, sed prope maiorem quam Siculorum ceterorum esse cognovi, tum meum animum in illos, tum mei consilii negotiique totius suscepti causam rationemque proposui, tum eos hortatus sum, ut causae communi salutique ne deessent; ut illam laudationem, quam se vi ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. itaque, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici: primum mihi litteras publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant, proferunt; in quibus ostendunt omnia, quae dixi ablata esse, perscripta et plura etiam quam ego potui dicere; perscripta autem hoc modo: 'quod ex aede Minervae hoc et illud abesset; quod ex aede Iovis; quod ex aede Liberi.' ut quisque eis rebus tuendis [conservandisque] praefuerat, ita perscriptum erat, cum rationem e lege redderent et quae acceperant tradere deberent, petisse, ut sibi, quod eae res abessent, ignosceretur; itaque omnis liberatos discessisse et esse ignotum omnibus: quas ego litteras obsignandas publico signo de-
111 portandasque curavi. de laudatione autem ratio sic mihi reddita est: primum cum a C. Verre litterae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum; deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent oportere decerni, maximo clamore esse et convitio repudiatos; postea quam meus adventus appropinquaret, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, ut decernerent: decretum ita esse, ut multo plus illa laudatio mali quam boni posset adferre. id adeo, iudices, ut mihi
64 112 ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite. mos est Syracusis, ut, si qua de re ad senatum refertur, dicat

sententiam qui velit; nominatim nemo rogatur, et tamen, ut quisque aetate et honore antecedit, ita primus solet sua sponte dicere, itaque a ceteris ei conceditur; sin aliquando tacent omnes, tum sortito coguntur dicere. cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris: in quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant: de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate totaque provincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publice pro plurimis eius et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur: conclamant omnes et approbant ita fieri oportere. refer- 143
tur de Peducaeo; ut quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite; nam principum sententiae perscribi solent. recita. QUOD VERBA FACTA SUNT DE SEX. PEDUCAEO. dicit qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic, quaeso, quo modo? QUOD VERBA FACTA SUNT DE C. VERRE. quid postea scriptum est? CUM SURGERET NEMO NEQUE SENTENTIAM DICERET. quid est hoc? SORS DUCITUR. quam ob rem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum, praesertim cum inire a praetore gratiam posset? nemo. illi ipsi tui convivae, consiliarii, conscii, socii verbum facere non audent. in qua curia statua tua stabat et nuda filii, in ea nemo fuit ne quem nudus quidem filius nudata provincia commoveret? atque etiam hoc me docent, eius modi 144
se consultum fecisse laudationis, ut omnes intellegere possent non laudationem, sed potius inrisionem esse illam, quae commonefaceret istius turpem calamitosamque praeturam * etenim scriptum esse ita: QUOD IS VIRGIS NEMINEM CECIDISSET, a quo cognostis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos, QUOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET; cuius omnis vigilias in stupris constat esse consumptas: [cuius modi constat, hoc vero scriptum esse, quod proferre non auderet reus, accusator recitare non desineret] QUOD PRAEDONES PROCUL AB INSULA SICILIA PROHIBUISSET VERRES, quos etiam intra Syracusanam

115 insulam recepisset. haec postea quam ex illis cognovi, discessi cum fratre e curia, ut nobis absentibus si quid
65 vellent decernerent. decernunt statim, primum, UT CUM FRATRE L. HOSPITIUM PUBLICE FIERET, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset quam ego semper habuissem: id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. valde hercule te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt; qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendae necessitudinis putant, quod te accusaturus sit et quod inquisitum in te venerit. postea decernitur ac non varie, sed prope cunctis sententiis: UT LAUDATIO, QUAE C. VERRI
116 DECRETA ESSET, TOLLERETUR. in eo, cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum atque in tabulas relatum, praetor appellatur. at quis appellat? magistratus aliqui? nemo. senator? ne id quidem. Syracusanorum aliqui? minime. quis igitur praetorem appellat? qui quaestor istius fuerat, P. Caesetius. o rem ridiculam! o desertum hominem, desperatum, relictum! a magistratu Siculo, ne senatus consultum Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor populi Romani praetorem appellat. quis hoc vidit? quis audivit? praetor aequus et sapiens dimitti iubet senatum. concurrit ad me maxima multitudo: primum senatores clamare sibi eripi ius, eripi libertatem; populus senatum laudare, gratias agere; cives Romani a me nusquam discedere: quo quidem die nihil aegrius factum est multo labore meo, quam ut manus ab
117 illo appellatore abstinerentur. cum ad praetorem in ius adissemus, excogitat sane acute quod decernat: nam ante quam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit. itaque tum de foro, cum iam advesperasceret, discessimus.
66 postridie mane ab eo postulo, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere: ille enimvero negat, et ait indignum facinus esse, quod ego in senatu Graeco verba fecissem; quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. respondi homini, ut potui, ut debui, ut volui. cum multa tum etiam hoc me memini dicere, facile esse perspicuum,

quantum inter hunc et illum Numidicum, verum ac germanum Metellum, interesset: illum noluisse sua laudatione iuvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime *ei* convenisset; hunc homini alienissimo a civitatibus laudationes per vim et metum comparare. quod ubi intellexi, 148
multum apud illum recentis nuntios, multum tabellas non commendaticias, sed tributarias valuisse, admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus senatus consultum perscripserant. ecce autem nova turba atque rixa, ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac desertum putetis: retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eius modi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui coepit, inrideant: huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit; nam cum spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi adferre clamaret, copulati in ius pervenimus. hic ego postulare coepi, ut mihi tabulas obsignare ac de- 149
portare liceret: ille contra dicere; negare esse illud senatus consultum, in quo praetor appellatus esset; negare id mihi tradi oportere: ego legem recitare omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem oportere: ille furiosus urgere, nihil ad se nostras leges pertinere. praetor intellegens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legis sanctionem poenamque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset. ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant; quae ego antea iam ab illis cognoram et acceperam.

Laudent te iam sane Mamertini, quoniam ex tota 67 150
provincia soli sunt qui te salvum velint; ita tamen laudent, ut Heius, qui princeps legationis est, adsit; ita laudent, ut ad ea, quae rogati erunt, mihi parati sint respondere. ac ne subito a me opprimantur, haec sum rogaturus: navem populo Romano debeantne? fatebuntur. praebuerintne praetore C. Verre? negabunt. aedifica-

rintne navem onerariam maximam publice, quam Verri dederint? negare non poterunt. frumentum ab eis sumpseritne C. Verres, quod populo Romano mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militum aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem negare non poterunt; permulta multis navibus illinc exportata; hanc navem denique maximam a Mamertinis da-
151 tam, onustam cum isto profectam fatebuntur. quam ob rem tibi habe sane istam laudationem Mamertinorum: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te adfecta est, ita in te esse animatam videmus; apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt; etenim minime conveniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum abstulisset. etiam hercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, eidem diem festum Verris nomine agerent, cum iste a Syracusanis, quae ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. at videte hominis impudentiam atque adrogantiam, iudices, qui non solum Verria haec turpia ac ridicula ex Heraclii pecunia constituerit, verum etiam Marcellia tolli imperarit, ut ei sacra facerent quot annis, cuius opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant; eius autem familiae dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

M. TULLII CICERONIS ACTIONIS IN C. VERREM SECUNDAE

LIBER QUINTUS

DE SUPPLICIIS.

Nemini video dubium esse, iudices, quin apertissime 1
C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim 1
et publice spoliarit versatusque sit sine ulla non modo religione, verum etiam dissimulatione in omni genere furandi atque praedandi: sed quaedam mihi magnifica et praeclara eius defensio ostenditur, cui quem ad modum resistam multo mihi ante est, iudices, providendum: ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute istius et vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus, a fugitivis atque a belli periculis tutam esse servatam.
quid agam, iudices? quo accusationis meae rationem con- 2
feram? quo me vertam? ad omnis enim meos impetus quasi murus quidam boni nomen imperatoris opponitur. novi locum; video ubi se iactaturus sit Hortensius: belli pericula, tempora rei publicae, imperatorum penuriam commemorabit; tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo iure contendet, ne patiamini talem imperatorem populo Romano Siculorum testimoniis eripi, ne obteri laudem imperatoriam criminibus avaritiae velitis. non pos- 3
sum dissimulare, iudices: timeo ne C. Verres propter hanc eximiam virtutem in re militari omnia, quae fecit, impune fecerit: venit enim mihi in mentem, in iudicio M'. Aquilii quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonii habuisse existimata sit; qui, ut erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa prope perorata, ipse adripuit M'. Aquilium constituitque in conspectu omnium tunicamque eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus iudicesque aspicerent adverso corpore exceptas; simul et de illo volnere, quod ille in capite ab hostium

duce acceperat, multa dixit eoque adduxit eos, qui erant
iudicaturi, vehementer ut vererentur ne, quem virum for-
tuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non peper-
cisset, hic non ad populi Romani laudem, sed ad iudicum
4 crudelitatem videretur esse servatus. eadem nunc ab illis
defensionis ratio viaque temptatur; idem quaeritur: sit fur,
sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps:
at est bonus imperator, at felix et ad dubia rei publicae
2 tempora reservandus. non agam summo iure tecum; non
dicam id, quod debeam forsitan obtinere, cum iudicium
certa lege sit, non quid in re militari fortiter feceris, sed
quem ad modum manus ab alienis pecuniis abstinueris
abs te doceri oportere; non, inquam, sic agam, sed ita
quaeram, quem ad modum te velle intellego, quae tua
5 opera et quanta fuerit in bello. quid dicis? an bello fu-
gitivorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus et
honesta oratio: sed tamen quo bello? nos enim post illud
bellum, quod M'. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum
in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. 'at in Italia fuit.'
fateor, et magnum quidem ac vehemens. num igitur ex
eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num
tibi illius victoriae gloriam cum M. Crasso aut Cn. Pom-
peio communicatam putas? non arbitror hoc etiam tuae
deesse impudentiae, ut quicquam eius modi dicere audeas.
obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugi-
tivorum copiae possent. ubi? quando? qua ex parte? cum
aut ratibus aut navibus cōnarentur accedere? nos enim
nihil umquam prorsus audivimus; sed illud audivimus,
M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne
ratibus coniunctis freto fugitivi ad Messanam transire
possent, a quo illi conatu non tanto opere prohibendi
fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum
6 opposita putarentur. 'at cum esset in Italia bellum tam
prope a Sicilia, tamen in Sicilia non fuit.' quid mirum?
ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem intervallo pars eius
3 belli in Italiam ulla pervasit. etenim propinquitas loco-
rum ad utram partem hoc loco profertur? utrum aditum
facilem hostibus an contagionem imitandi belli pericu-
losam fuisse? aditus omnis hominibus sine ulla facultate
navium non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit; ut

illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius
fuerit ad Oceanum pervenire quam ad Peloridem ac-
cedere. contagio autem ista servilis belli cur abs te potius 7
quam ab eis omnibus, qui ceteras provincias obtinuerunt,
praedicatur? an quod in Sicilia iam antea bella fugitivo-
rum fuerunt? at ea ipsa causa est cur ista provincia mi-
nimo in periculo sit et fuerit. nam postea quam illinc
M'. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prae-
torum fuerunt eius modi, ut ne quis cum telo servus esset.
vetus est quod dicam et propter severitatem exempli ne-
mini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium praetorem
in Sicilia, cum aper ingens ad eum adlatus esset, admira-
tum requisisse quis eum percussisset; cum audisset pasto-
rem cuiusdam fuisse, eum vocari ad se iussisse; illum
cupide ad praetorem quasi ad laudem atque ad praemium
adcucurrisse; quaesisse Domitium qui tantam bestiam
percussisset; illum respondisse, venabulo: statim deinde
iussu praetoris in crucem esse sublatum. durum hoc
fortasse videatur; neque ego ullam in partem disputo:
tantum intellego, maluisse Domitium crudelem in animad-
vertendo quam in praetermittendo dissolutum videri. ergo 4 8
his institutis provinciae iam tum, cum bello sociorum tota
Italia arderet, homo non acerrimus nec fortissimus, C.
Norbanus, in summo otio fuit; perfacile enim sese Sicilia
iam tuebatur, ut ne quod ex ipsa bellum posset exsistere.
etenim cum nihil tam coniunctum sit quam negotiatores
nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia, et cum
ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, ut eis pacem
expediat esse, imperium autem populi Romani sic dili-
gant, ut id imminui aut commutari minime velint, cum-
que haec a servorum bello pericula et praetorum institutis
et dominorum disciplina provisa sint, nullum est malum
domesticum, quod ex ipsa provincia nasci possit.

Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre 9
praetore, nullaene consensiones factae esse dicuntur? nihil
sane quod ad senatum populumque Romanum pervenerit,
nihil quod iste publice Romam scripserit: et tamen coeptum
esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. id
adeo non tam ex re quam ex istius factis decretisque co-
gnosco; ac videte quam non inimico animo sim acturus:

ego ipse haec, quae iste quaerit, quae adhuc numquam
10 audistis, commemorabo et proferam: in Triocalino, quem locum fugitivi iam ante tenuerunt, Leonidae cuiusdam Siculi familia in suspitionem est vocata coniurationis; res delata ad istum: statim, ut par fuit, iussu eius homines, qui fuerant nominati, comprehensi sunt adductique Lilybaeum: domino denuntiatum est; causa dicta; damnati.
5 quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut praedam exspectatis aliquam. nolite usque quaque idem quaerere: in metu belli furandi locus qui potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio, praetermissa est: tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit, ut adesset; fuit nundinatio aliqua et isti non nova, ne causam dicerent; etiam alter locus, ut absolverentur: damnatis quidem servis quae praedandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt, testes publicae tabulae, testis splendidissima civitas Lilybaetana, testis honestissimus maximusque conventus civium Romanorum. fieri nihil potest; producendi sunt: itaque producuntur et ad palum adligantur.
11 etiam nunc mihi exspectare videmini, iudices, quid deinde factum sit, quod iste nihil umquam fecit sine aliquo quaestu atque praeda. quid in eius modi re fieri potuit? quod commodum est exspectate facinus quam voltis improbum; vincam tamen exspectationem omnium: homines sceleris coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum adligati repente multis milibus hominum inspectantibus soluti sunt et Triocalino illi domino redditi. quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi id, quod ego non quaero, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen, ne si dubitetur quidem, quaeri oporteat, quid aut quantum aut quo modo acceperis? remitto tibi hoc totum atque ista te cura libero; neque enim metuo ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod facinus nemo praeter te ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis; verum de ista furandi praedandique ratione nihil dico; de hac imperatoria iam tua laude
6
12 disputo: quid ais, bone custos defensorque provinciae? tu, quos servos arma capere et bellum facere in Sicilia voluisse cognoras et de consilii sententia iudicaras, hos

ad supplicium iam more maiorum traditos ex media morte eripere ac liberare ausus es ut, quam damnatis crucem servis fixeras, hanc indemnatis videlicet civibus Romanis reservares? perditae civitates desperatis iam omnibus rebus hos solent exitus exitialis habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exsules reducantur, res iudicatae rescindantur: quae cum accidunt, nemo est quin intellegat ruere illam rem publicam, [haec ubi eveniunt,] nemo est qui ullam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque haec sicubi facta sunt, facta sunt, ut 13
homines populares ac nobiles supplicio aut exsilio levarentur; at non ab eis ipsis, qui iudicassent, at non statim, at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam et ad fortunas omnium pertinerent: hoc vero novum et eius modi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur; ut homines servos, ut ipse, qui iudicaret, ut statim e medio supplicio dimiserit, ut eius facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput et sanguinem pertineret. o praeclarum imperatorem nec 14
iam cum M'. Aquilio fortissimo viro, sed vero cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum! tantumne vidisse in metu periculoque provinciae! cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitivorum videret, ne quis se commovere auderet, quantum terroris iniecit! comprehendi iussit: quis non pertimescat? causam dicere dominos: quid servo tam formidolosum? FECISSE VIDERI pronuntiat: exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. quid deinde sequitur? verbera atque ignes et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, et cruciatus et crux. hisce omnibus suppliciis sunt liberati. quis dubitet quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate praetorem, ut ab eo servorum sceleris coniurationisque damnatorum vita vel ipso carnifice internuntio redimeretur?

Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid? in 7 15
Leonte Imacharensi non idem fecisti? quid? iste motus servitiorum bellique subita suspitio utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae,

nobilis hominis et honesti, magnae pecuniae vilicus cum impulsu tuo insimulatus esset, HS $\overline{\text{LX}}$ a domino accepisti; quod nuper ipse iuratus docuit quem ad modum gestum esset. ab equite Romano C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius vilicos pastoresque tibi in suspitionem venisse dixeras, HS $\overline{\text{DC}}$ abstulisti. dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrinii; dixit ipse Matrinius; dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinii honoris causa, recenti ne-
16 gotio, ad te litteras misit mittendasque curavit. quid? de Apollonio, Dioclis filio, Panhormitano, cui Gemino cognomen est, praeteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius, ecquid indignius, ecquid manifestius proferri potest? quem, ut Panhormum venit, ad se vocari et de tribunali citari iussit concursu magno frequentiaque conventus. homines statim loqui: 'mirabar quod Apollonius, homo pecuniosus, tam diu ab isto maneret integer: excogitavit nescio quid, attulit; profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur.' exspectatio summa hominum quidnam id esset, cum exanimatus subito ipse adcurrit cum adulescente filio; nam pater grandis natu iam
17 diu lecto tenebatur; nominat iste servum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse et familias concitasse: is omnino servus in familia non erat. eum statim exhiberi iubet: Apollonius adfirmare se omnino nomine illo servum habere neminem. iste hominem abripi a tribunali et in carcerem conici iubet. clamare ille, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. haec cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intellegere posset, eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba in-
8 iuria adfici; cum maxime, ut dico, hoc de pecunia cla-
18 maret, in vincla coniectus est. videte constantiam praetoris et eius praetoris, qui in eis rebus non ita defendatur ut mediocris praetor, sed ita laudetur ut optimus imperator: cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos adficiebat, hoc servos damnatos liberabat; Apollonium, hominem locupletissimum, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas

amitteret, belli fugitivorum nomine, indicta causa, in
vincla coniecit; servos, quos ipse cum consilio belli fa-
ciendi causa consensisse iudicavit, eos sine consilii sen-
tentia, sua sponte, omni supplicio liberavit. quid? si ali- 19
quid ab Apollonio commissum est, quam ob rem in eum
iure animadverteretur, tamenne hanc rem sic agemus, ut
crimini aut invidiae reo putemus esse oportere, si quo de
homine severius iudicaverit? non agam tam acerbe; non
utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum cle-
menter, ut dissolute factum criminer; si quid vindicatum
est severe, ut ex eo crudelitatis invidiam conligam: non
agam ista ratione, tua sequar iudicia, tuam defendam
auctoritatem, quoad tu voles; simul ac tute coeperis tua
iudicia rescindere, mihi suscensere desinito: meo iure
enim contendam, eum, qui suo iudicio damnatus sit, iu-
ratorum iudicum sententiis damnari oportere. non defen- 20
dam Apollonii causam, amici atque hospitis mei, ne tuum
iudicium videar rescindere; nihil de hominis frugalitate,
virtute, diligentia dicam; praetermittam illud etiam, de
quo ante dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse familia,
pecore, villis, pecuniis creditis, ut nemini minus expe-
diret ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri;
non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit
Apollonius, tamen in hominem honestissimae civitatis
honestissimum tam graviter animadverti causa indicta
non oportuisse; nullam in te invidiam ne ex illis quidem 21
rebus concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tene-
bris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis
patri exacta aetate et adulescenti filio adeundi ad illum
miserum potestatem numquam esse factam; etiam illud
praeteribo, quotienscumque Panhormum veneris illo anno
et sex mensibus, nam tam diu fuit Apollonius in carcere,
totiens te senatum Panhormitanum adisse supplicem cum
magistratibus sacerdotibusque publicis orantem atque ob-
secrantem, ut aliquando ille miser atque innocens cala-
mitate illa liberaretur: relinquo haec omnia, quae si velim
persequi, facile ostendam tua crudelitate in alios omnis
tibi aditus misericordiae iudicum iam pridem esse prae-
clusos; omnia tibi ista concedam et remittam; praevideo 9 22
enim quid sit defensurus Hortensius: fatebitur apud istum

neque senectutem patris neque adulescentiam filii neque lacrimas utriusque plus valuisse quam utilitatem salutemque provinciae; dicet rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse; quaeret quam ob rem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? quae cum omnia graviter severeque dixerit, quaeram cur hunc eundem Apollonium Verres idem repente, nulla re nova adlata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit; tantumque in hoc crimine suspitionis esse adfirmabo, ut iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus praedandi, quam improbum, quam indignum quamque ad magnitudinem quaestus immensum infinitumque
23 esse videatur. nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter *re*cognoscite, quot et quanta sint; deinde haec expendite atque aestimate pecunia; reperietis idcirco haec in uno homine pecunioso tot constituta, ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponeret: primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis: statuite quanti hoc putetis et quam multos redemisse; deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione: aestimate harum omnium rerum pretia et cogitate in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse; postremo tenebrae, vincla, carcer, [inclusum supplicium,] a conspectu parentum ac liberum, denique a libero spiritu atque a communi luce *esse* seclusum: haec vero, quae vel vita redimi recte possunt, aestimare pecunia non queo.
24 haec omnia sero redemit Apollonius, iam maerore ac miseriis perditus, sed tamen ceteros docuit ante istius avaritiae scelerique occurrere, nisi vero existimatis hominem pecuniosissimum sine causa quaestus electum ad tam incredibile crimen aut sine eadem causa repente e carcere emissum aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac temptatum et non per illum omnibus pecuniosissimis Siculis metum propositum et iniectum.

10
25 Cupio mihi ab ipso, iudices, subici, quoniam de militari eius gloria dico, si quid forte praetereo; nam mihi

videor iam de omnibus rebus eius gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum suspitionem pertinerent; certe nihil sciens praetermisi. habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit, ne qui diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possit. non ad Q. Maximi sapientiam neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem neque ad huius, qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Pauli rationem ac disciplinam neque ad C. Marii vim atque virtutem, sed aliud genus imperatoris sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite. itinerum primum laborem, qui vel maximus est in 26
re militari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite quam facilem sibi iste et iucundum ratione consilioque reddiderit: primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum et tempestatum vim ac fluminum praeclarum hoc sibi remedium compararat: urbem Syracusas elegerat, cuius hic situs atque haec natura esse loci caelique dicitur, ut nullus umquam dies tam magna ac turbulenta tempestate fuerit quin aliquo tempore eius diei solem homines viderint: hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus, ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret; ita diei brevitas conviviis, noctis longitudo stupris et flagitiis continebatur. cum autem ver esse coeperat, 27
cuius initium iste non a Favonio neque ab aliquo astro notabat, sed, cum rosam viderat, tum incipere ver arbitrabatur, dabat se labori atque itineribus; in quibus eo usque se praebebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem viderit. nam, ut mos 11
fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis, rosa fartus; ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad naris sibi admovebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis

audistis: controversiae secreto deferebantur, paulo post palam decreta auferebantur. deinde, ubi paulisper in cubiculo pretio, non aequitate, iura discripserat, Veneri
28 iam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia: nam scitote oppidum esse in Sicilia nullum ex eis oppidis, in quibus consistere praetores et conventum agere soleant, quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. itaque non nullae ex eo numero in convivium adhibebantur palam; si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. erant autem convivia non illo silentio praetorum populi Romani atque imperatorum neque eo pudore, qui in magistratuum conviviis versari solet, sed cum maximo clamore atque convitio; non numquam etiam res ad pugnam atque ad manus vocabatur: iste enim praetor severus ac diligens, qui populi Romani legibus numquam paruisset, illis legibus, quae in poculis ponebantur, diligenter obtemperabat; itaque erant exitus eius modi, ut alius inter manus e convivio tamquam e proelio auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, plerique ut fusi sine mente ac sine ullo sensu iacerent, ut quivis, cum aspexisset, non se praetoris convivium, sed ut Cannensem pugnam nequitiae
12 29 videre arbitraretur. cum vero aestas summa esse coeperat, quod tempus omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consuerunt, propterea quod tunc putant obeundam esse maxime provinciam, cum in areis frumenta sunt, quod et familiae congregantur et magnitudo servitii perspicitur et labor operis maxime offendit, frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores, iste novo quodam genere imperator pulcherrimo Syracusarum loco sta-
30 tiva sibi castra faciebat; nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto sinus ab litore ad urbem inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis conlocabat. huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat, ut eum per illos dies nemo extra illum locum videre posset; in eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius aut minister libidinis esse

posset. huc omnes mulieres, quibuscum iste consuerat,
conveniebant, quarum incredibile est quanta multitudo
fuerit Syracusis; huc homines digni istius amicitia, digni
vita illa conviviisque veniebant. inter eius modi viros et
mulieres adulta aetate filius versabatur, ut eum, etiam si
natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen
ac disciplina patris similem esse cogeret. huc Tertia illa 31
perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine maxi-
mas in istius castris effecisse dicitur turbas, cum indigne
pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, item-
que uxor Aeschrionis, honesto loco nata, in conventum suum
mimi Isidori filiam venisse: iste autem Hannibal, qui in
suis castris virtute putaret oportere, non genere certari,
sic hanc Tertiam dilexit, ut eam secum ex provincia de-
portaret. ac per hos dies, cum iste cum pallio purpureo 13
talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non
offendebantur homines, neque moleste ferebant abesse
a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri, locum
illum litoris percrepare totum muliebribus vocibus can-
tuque symphoniae, in foro silentium esse summum cau-
sarum atque iuris; non ferebant homines moleste: non
enim ius abesse videbatur a foro neque iudicia, sed vis
et crudelitas et bonorum acerba et indigna direptio. hunc 32
tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta,
rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus,
audaciam rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis
laudibus tegere conaris? hic scilicet est metuendum ne
ad exitum defensionis tuae vetus illa Antoniana dicendi
ratio atque auctoritas proferatur, ne excitetur Verres, ne
denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus aspi-
ciat ex mulierum morsu, vestigia libidinis atque nequi-
tiae. di faciant ut rei militaris, ut belli mentionem facere 33
audeas! cognoscentur enim omnia istius aera illa vetera,
ut non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis
fuerit intellegatis; renovabitur prima illa militia, cum iste
e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci solebat;
aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus
cum frequens fuisset, tamen aere dirutus est; multa eius
in stipendiis damna proferentur, quae ab isto aetatis
fructu dissoluta et compensata sunt. iam vero, cum in 34

eius modi patientia turpitudinis aliena, non sua satietate obduruisset, qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita pudoris et pudicitiae vi et audacia ceperit quid me attinet dicere ac coniungere cum istius flagitio cuiusquam praeterea dedecus? non faciam, iudices; omnia vetera praetermittam; duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis: unum illud, quod ita fuit inlustre notumque omnibus, ut nemo tam rusticanus homo L. Lucullo M. Cotta consulibus Romam ex ullo municipio vadimonii causa venerit quin sciret, iura omnia praetoris urbani nutu atque arbitrio [Chelidonis] meretriculae gubernari; alterum, quod, cum paludatus exisset votaque pro imperio suo communique re publica nuncupasset, noctu stupri causa lectica in urbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam uni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnis divinas atque humanas religiones.

14 35 O di immortales! quid interest inter mentis hominum et cogitationes! ita mihi meam voluntatem spemque reliquae vitae vestra populique Romani existimatio comprobet, ut ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus mandavit, sic eos accepi, ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer! ita quaestor sum factus, ut mihi illum honorem tum non solum datum, sed etiam creditum et commissum putarem; sic obtinui quaesturam in Sicilia provincia, ut omnium oculos in me unum coniectos esse arbitrarer, ut me quaesturamque meam quasi in aliquo terrarum orbis theatro versari existimarem; ut semper omnia, quae iucunda videntur esse, ea non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturae
36 ac necessitati denegarem. nunc sum designatus aedilis; habeo rationem quid a populo Romano acceperim; mihi ludos sanctissimos maxima cum cura et caerimonia Cereri, Libero Liberaeque faciundos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani appellati sunt, cum dignitate maxima et religione Iovi, Iunoni Minervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos

datos: antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendae. ex his ego omni- 37
bus rebus, iudices, ita mihi omnis deos propitios velim, etiam si mihi iucundissimus est honos populi, tamen nequaquam capio tantum voluptatis, quantum et sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte conlocata et iudicio populi in loco esse posita videatur. tu, 15 38
cum esses praetor renuntiatus, quoquo modo, — mitto enim et praetereo quid tum sit actum — sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te totiens seniorum iuniorumque centuriis illo honore adfici pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam rei publicae partem tibi creditam? annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? cum tibi sorte obtigisset, uti ius diceres, quantum negotii, quid oneris haberes numquam cogitasti? neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? itaque non modo a domo tua Chelidonem in praetura excludere noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam totam detulisti. secuta pro- 39
vincia est: in qua numquam tibi venit in mentem, non tibi idcirco fascis ac securis et tantam imperii vim tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam, ut earum rerum vi et auctoritate omnia repagula pudoris officiique perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, ut nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita saepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse; in qua tu te ita gessisti, ut, omnibus cum tenearе rebus, ad bellum fugitivorum confugias: ex quo iam intellegis non modo nullam tibi defensionem, sed maximam vim criminum exortam: nisi forte Italici fugitivorum belli reliquias atque illud Tempsanum incommodum proferes, ad quod recens cum te peropportune fortuna attulisset, si quid in te virtutis aut industriae habuisses, idem, qui semper fueras, inventus es: cum ad te Valentini venissent et pro eis homo disertus ac nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium sus- 16 40

ciperes, ut, cum penes te praetorium imperium ac nomen esset, ad illam parvam manum exstinguendam ducem te principemque praeberes, non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tu tecum deportaras, erat in omnium conspectu; ipsis autem Valentinis, ex tam inlustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum dedisti, cum esses cum tunica pulla et pallio. quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis, qui cum iam ex provincia non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine ulla voluptate ca-
41 piebat? o divina senatus frequentis in aede Bellonae admurmuratio! memoria tenetis, iudices, cum advesperasceret et paulo ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixissetque quidam Verrem esse non longe a Tempsa, quam valde universi admurmuraverint, quam palam principes dixerint contra! et his tot criminibus testimoniisque convictus in eorum tabella spem sibi aliquam proponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est?

17
42 Esto: nihil ex fugitivorum bello aut suspitione belli laudis adeptus est, quod neque bellum eius modi neque belli periculum fuit in Sicilia neque ab isto provisum est ne quod esset: at vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam diligentiamque * in eo singularem; itaque ab isto praeclare defensa provincia est. sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam, ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnis inesse culpas istius maximas avaritiae, maiestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

43 Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed uti classis nomine pecunia quaereretur. superiorum praetorum consuetudo cum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti: ob hanc rem quid tibi Mamertini clam pecuniae dederint, post, si videbitur, ex ipsorum litteris testibusque quae-

remus. navem vero cybaeam maximam, triremis instar, 44
[pulcherrimam atque ornatissimam cybaeam,] palam ae-
dificatam sumptu publico, tuo nomine, [publice,] sciente
tota Sicilia, per magistratum Mamertinum, tibi datam
donatamque esse dico. haec navis, onusta praeda Sici-
liensi, cum ipsa quoque esset ex praeda, simul cum iste
decederet, appulsa Veliam est cum plurimis rebus et eis,
quas iste Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod
erant carissimae maximeque eum delectabant. eam navem
nuper egomet vidi Veliae multique alii viderunt, pulcherri-
mam atque ornatissimam, iudices; quae quidem omnibus,
qui eam aspexerant, prospectare iam exilium atque ex-
plorare fugam domini videbatur. quid mihi hoc loco re- 18 45
spondebis? nisi forte id, quod, tametsi probari nullo modo
potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetun-
dis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem.
aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere,
Hortensi, ne quaeram, qui licuerit aedificare navem sena-
tori: antiquae sunt istae leges et mortuae, quem ad mo-
dum tu soles dicere, quae vetant. fuit ista res publica
quondam, fuit ista severitas in iudiciis, ut istam rem ac-
cusator in magnis criminibus obiciendam putaret. quid
enim tibi navi? qui si quo publice proficisceris, praesidii
et vecturae causa sumptu publico navigia praebentur;
privatim autem nec proficisci quoquam potes nec arces-
sere res transmarinas ex eis locis, in quibus te habere
nihil licet. deinde cur quicquam contra leges parasti? 46
valeret hoc crimen in illa vetere severitate ac dignitate
rei publicae. nunc non modo te hoc crimine non arguo,
sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo:
tu tibi hoc numquam turpe, numquam criminosum, num-
quam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi
aedificari onerariam navem in provincia, quam tu cum
imperio obtinebas? quid eos loqui, qui videbant, quid
existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te
navem esse illam in Italiam adducturum? naviculariam,
cum Romam venisses, esse facturum? ne illud quidem
quisquam poterat suspicari, te in Italia maritimum habere
fundum et ad fructus deportandos onerariam navem com-
parare. eius modi voluisti de te sermonem esse omnium,

palam ut loquerentur te illam navem parare, quae prae-
dam ex Sicilia deportaret et ad ea furta, quae reliquisses,
47 commearet? verum haec omnia, si doces navem de tua
pecunia aedificatam, remitto atque concedo. sed hoc,
homo amentissime, non intellegis priore actione ab istis
ipsis Mamertinis, tuis laudatoribus, esse sublatum? nam
dixit Heius, princeps istius legationis, quae ad tuam lau-
dationem missa est, navem tibi operis publicis Mamer-
tinorum esse factam eique faciendae senatorem Mamer-
tinum publice praefuisse. reliqua est materies: hanc
Reginis, ut ipsi dicunt — tametsi tu negare non potes
— publice, quod Mamertini [materiem] non habent, im-
19 peravisti: si et ex quo fit navis et qui faciunt, imperio
tibi tuo, non pretio praesto fuerunt, ubi tandem istud la-
48 tet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? 'at Mamer-
tini in tabulis nihil habent.' primum video potuisse fieri,
ut ex aerario nihil darent: etenim vel Capitolium, sicut
apud maiores nostros factum est, publice coactis fabris
operisque imperatis, gratis exaedificari atque effici potuit;
deinde, id quod perspicio et quod ostendam, cum ipsos
produxero, ipsorum ex litteris, multas pecunias isti ero-
gatas in operum locationes falsas atque inanis esse per-
scriptas. iam illud minime mirum est, Mamertinos, a quo
summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem
quam populo Romano esse cognoverant, eius capiti lit-
teris suis pepercisse. sed si argumento est Mamertinos
tibi pecuniam non dedisse, quia scriptum non habent, sit
argumento tibi gratis stare navem, quia quid emeris aut
49 quid locaris scriptum proferre non potes. at enim idcirco
navem Mamertinis non imperasti, quod sunt foederati.
di approbent! habemus hominem in fetialium manibus
educatum; unum praeter ceteros in publicis religionibus
foederum sanctum ac diligentem; omnes qui ante te fue-
runt praetores dedantur Mamertinis, quod eis navem
contra pactionem foederis imperarint. sed tamen tu, sancte
homo ac religiose, cur Tauromenitanis item foederatis
navem imperasti? an hoc probabis, in aequa causa po-
pulorum sine pretio varium ius et disparem condicionem
50 fuisse? quid, si eius modi esse haec duo foedera duorum
populorum, iudices, doceo, ut Tauromenitanis nominatim

cautum et exceptum sit foedere, NE NAVEM DARE DEBEANT,
Mamertinis in ipso foedere sanctum atque praescriptum
sit, UT NAVEM DARE NECESSE SIT, istum autem contra foedus
et Tauromenitanis imperasse et Mamertinis remisisse,
numquid dubium poterit esse quin Verre praetore plus
Mamertinis cybaea quam Tauromenitanis foedus opitula-
tum sit? recitentur foedera. isto igitur tuo, quem ad 20
modum ipse praedicas, beneficio, ut res indicat, pretio
atque mercede minuisti maiestatem rei publicae, minuisti
auxilia populi Romani, minuisti copias maiorum virtute
ac sapientia comparatas; sustulisti ius imperii, condicio-
nem sociorum, memoriam foederis: qui ex foedere ipso
navem vel usque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu
periculoque suo armatam atque ornatam mittere debue-
runt, ei ne in freto ante sua tecta et domos navigarent,
ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te ius
foederis et imperii condicionem redemerunt. quid cen- 51
setis in hoc foedere faciendo voluisse Mamertinos im-
pendere laboris, operae, pecuniae, ne haec biremis ascri-
beretur, si id ullo modo possent a nostris maioribus im-
petrare? nam cum hoc munus imponebatur tam grave
civitati, inerat nescio quo modo in illo foedere societatis
quasi quaedam nota servitutis. quod tum recentibus suis
officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus
a maioribus nostris foedere adsequi non potuerunt, id
nunc, nullo officio suo, tot annis post, iure imperii nostri
quot annis usurpatum ac semper retentum, summa in dif-
ficultate navium, a C. Verre pretio adsecuti sunt, ac non
hoc solum adsecuti, ne navem darent: ecquem nautam,
ecquem militem qui aut in classe aut in praesidio esset
te praetore per triennium Mamertini dederunt? deni-
que cum ex senatus consulto itemque ex lege Teren- 21 52
tia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus
Siciliae civitatibus oporteret, id quoque munus leve at-
que commune Mamertinis remisisti. dices frumentum
Mamertinos non debere. quo modo non debere? an, ut
ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo
genere quod exigeretur, sed ex eo quod emeretur. te
igitur auctore et interprete ne foro quidem et commeatu
Mamertini iuvare populum Romanum debuerunt. quae 53

tandem civitas fuit quae deberet? qui publicos agros arant certum est quid e lege censoria debeant: cur his quicquam praeterea ex alio genere imperasti? quid decumani, num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur his quoque statuisti quantum ex hoc genere frumenti empti darent? quid immunes? hi certe nihil debent. at eis non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent quam poterant, haec sexagena milia modium, quae Mamertinis remiseras, addidisti. neque hoc dico ceteris non recte imperatum, sed Mamertinis, qui erant in eadem causa et quibus superiores omnes [praetores] item ut ceteris imperarant pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum. et ut hoc beneficium, quem ad modum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consilii sententia Mamertinis se frumentum non im-
54 perare pronuntiat. audite decretum mercennarii praetoris ex ipsius commentario et cognoscite quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. recita commentarium. D. C. S. 'libenter' ait se facere; itaque perscribit. quid, si hoc verbo non esses usus 'libenter,' nos videlicet invitum te quaestum facere putaremus? ac 'de consilii sententia.' praeclarum recitari consilium, iudices, audistis. utrum vobis consilium tandem praetoris recitari videbatur, cum audiebatis nomina, an praedonis
55 improbissimi societas atque comitatus? en foederum interpretes, societatis pactores, religionis auctores! numquam in Sicilia frumentum publice est emptum quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet ac sui similis esset. itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quantum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, eis decretum vendidisset: nam statim L. Metellus, ut isti successit, ex C. Sacerdotis et ex Sex. Peducaei instituto ac litteris fru-
22 56 mentum Mamertinis imperavit. tum illi intellexerunt se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. age porro, tu, qui tam religiosum existimari te voluisti interpretem foederum, cur Tauromenitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum civitatum utra-

que foederata est. ac Netini quidem sibi non defuerunt ac simul pronuntiasti libenter te Mamertinis remittere, adierunt te et eandem suam causam foederis esse docuerunt: tu aliter decernere eadem in causa non potuisti; pronuntias Netinos frumentum dare non debere; et ab his tamen exigis. cedo mihi eiusdem praetoris litteras et rerum decretarum et frumenti imperati. LITTERAE RERUM DECRETARUM. quid potius in hac tanta et tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam cum posceret, non datam, aut id esse actum, ut intellegerent Mamertini bene se apud istum tam multa pretia ac munera conlocasse, cum idem alii iuris ex eadem causa non obtinerent?

Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae 57
laudationis, in qua quam multa sint volnera quis est vestrum, iudices, quin intellegat? primum [ut] in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia civitates sunt, quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae; paucae et parvae et metu repressae silent; una laudat. hoc quid est nisi intellegere quid habeat utilitatis vera laudatio, sed tamen ita provinciae praefuisse, ut hac utilitate necessario sit carendum? deinde, quod alio loco antea dixi, 58
quae est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati et principes et publice tibi navem aedificatam et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt omnia te sibi esse largitum, quae tu de re publica nostra detraxeris? quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium quod per hosce annos tam commoda vacatione omnium rerum sit usum quam Mamertina civitas per triennium? soli ex foedere quod debuerunt non dederunt; soli isto praetore omnium rerum immunes fuerunt; soli in istius imperio ea condicione vixerunt, ut populo Romano nihil darent, Verri nihil negarent.

Verum, ut ad classem, quo ex loco sum digressus, 23 59
revertar, accepisti a Mamertinis navem contra leges, remisisti contra foedera: ita in una civitate bis improbus

fuisti, cum et remisisti quod non oportebat et accepisti quod non licebat. exigere te oportuit navem, quae contra praedones, non quae cum praeda navigaret, quae defenderet ne provincia spoliaretur, non quae provinciae spolia portaret. Mamertini tibi et urbem, quo furta undique deportares, et navem, in qua exportares, praebuerunt. illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit, illi homines testes custodesque furtorum; illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt: itaque ne tum quidem, cum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti, Mamertinis navem imperare ausus es; quo tempore in tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae, etiam si precario essent rogandi, tamen ab eis impetraretur. reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa, non populo Romano reddita biremis, sed praetori donata cybaea; ea fuit merces imperii, auxilii, iuris, consuetudinis, foederis.

60 Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum ac venditum pretio; cognoscite nunc novam praedandi ratio-
24 nem, ab hoc primum excogitatam: sumptum omnem in classem frumento, stipendio ceterisque rebus suo quaeque nauarcho civitas semper dare solebat: is neque ut accusaretur a nautis committere audebat et civibus suis rationes ferre debebat et in illo omni negotio non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus provinciis; etiam in sociorum et Latinorum stipendio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis uti solebamus: Verres post imperium constitutum primus imperavit, ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret, quem ipse praefecisset.
61 cui potest esse dubium quam ob rem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspitione susceperis? deinde alii quaestus instituuntur ex uno genere navali videte quam multi: accipere a civitatibus pecuniam, ne nautas darent; pretio certo missos facere nautas; missorum omne stipendium lucrari; reliquis quod deberet non dare. haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite.

recita [testimonia civitatum]. huncine hominem! hancine 25
impudentiam, iudices! hanc audaciam! civitatibus pro 62
numero militum pecuniarum summas discribere; certum
pretium, sescenos nummos, nautarum missionis constituere;
quos qui dederat commeatum totius aestatis abstulerat,
iste, quod eius nautae nomine pro stipendio frumentoque
acceperat, lucrabatur: ita quaestus duplex unius missionis
fiebat. atque haec homo amentissimus in tanto praedonum
impetu, tantoque periculo provinciae sic palam faciebat,
ut et ipsi praedones scirent et tota provincia testis esset.

Cum propter istius hanc avaritiam nomine classis esset 63
in Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam prae-
tori, non quae praedonibus metum adferrent, tamen cum
P. Caesetius et P. Tadius decem navibus suis semiplenis
navigarent, navem quandam piratarum, praeda refertam,
non ceperunt, sed abduxerunt, onere suo plane captam
atque depressam. erat ea navis plena iuventutis formo-
sissimae, plena argenti facti atque signati, multa cum
stragula veste. haec una navis a classe nostra non capta
est, sed inventa ad Megaridem, qui locus est non longe
a Syracusis: quod ubi isti nuntiatum est, tametsi in acta
cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen et statim
quaestori legatoque suo custodes misit compluris, ut
omnia sibi integra quam primum exhiberentur. appellitur 64
navis Syracusas; exspectatur ab omnibus supplicium:
iste, quasi praeda sibi advecta, non praedonibus captis,
si qui senes ac deformes erant, eos in hostium numero
ducit; qui aliquid formae, aetatis artificiique habebant,
abducit omnis, non nullos scribis, filio cohortique distri-
buit; symphoniacos homines sex cuidam amico suo Ro-
mam muneri misit. nox illa tota in exinaniunda nave con-
sumitur: archipiratam ipsum videt nemo, de quo suppli-
cium sumi oportuit. hodie omnes sic habent — quid eius
sit vos coniectura adsequi debetis — istum clam a piratis
ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. [coniectura 26 65
est.] iudex esse bonus nemo potest, qui suspitione certa
non movetur: hominem nostis, consuetudinem omnium
tenetis, qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam
libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur:
[hominem] in tanto conventu Syracusis vidi neminem,

iudices, qui archipiratam captum sese vidisse diceret, cum omnes, ut mos est, [ut solet fieri,] concurrerent, quaererent, videre cuperent. quid accidit cur tanto opere iste homo occultaretur, ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos animum-
66 que exsaturare vellent, potestas aspiciendi nemini facta est. unus pluris praedonum duces vivos cepit P. Servilius quam omnes antea: ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? at contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat; itaque ei concursus fiebant undique, ut non modo ex eis oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. ipse autem triumphus quam ob rem omnium triumphorum gratissimus populo Romano fuit et iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius, nullum est autem testimonium victoriae certius quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad
67 supplicium duci videre. hoc tu quam ob rem non fecisti? quam ob rem ita pirata iste occultatus est, quasi eum aspici nefas esset? quam ob rem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem scis in Sicilia antea captum archipiratam qui non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti; unius profer exemplum. vivum tu archipiratam servabas: quo? per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres: neque enim quicquam erat reliquum, nisi uti, classe populi Romani pulcherrima amissa provinciaque lacerata,
27 68 triumphus tibi navalis decerneretur. age porro, custodiri ducem praedonum novo more quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. quae sunt istae custodiae? apud quos homines? quem ad modum est adservatus? lautumias Syracusanas omnes audistis; plerique nostis: opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum; totum est e saxo in mirandam altitudinem depresso et multorum operis penitus exciso; nihil tam clausum ad exitum, nihil tam saeptum undique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. in has lautumias, si qui publice

custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci
imperantur. eo quod multos captivos civis Romanos 69
coniecerat, quod eodem ceteros piratas condi imperarat,
intellexit, si hunc subditivum archipiratam in eandem
custodiam dedisset, fore, ut a multis in lautumiis verus
ille dux quaereretur; itaque hominem huic optimae tutis-
simaeque custodiae non audet committere: denique Syra-
cusas totas timet: amandat hominem . . . . quo? Lily-
baeum fortasse. video: tamen homines maritimos non
plane reformidat. minime, iudices. Panhormum igitur?
audio: quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano
captus erat, maxime, si minus supplicio adfici, at custo-
diri oportebat. ne Panhormum quidem. quo igitur? quo 70
putatis? ad homines a piratarum metu et suspitione alienis-
simos, a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad
Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos
aratores; qui nomen numquam timuissent maritimi prae-
donis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem
archipiratam; et, ut quivis facile perspiceret id ab isto
actum esse, ut ille suppositus facile et libenter se illum,
qui non erat, esse simularet, imperat Centuripinis, ut is
victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissime-
que adhiberetur. interea Syracusani, homines periti et 28 71
humani, qui non modo ea, quae perspicua essent, videre,
verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem
omnes cotidie piratarum, qui securi ferirentur: quam
multos esse oporteret ex ipso navigio quod erat captum
et ex remorum numero coniciebant: iste, quod omnis, qui
artificii aliquid habuerant aut formae, removerat atque
abduxerat, reliquos *si,* sicut consuetudo est, universos ad
palum adligasset, clamorem populi fore suspicabatur, cum
tanto plures abducti essent quam relicti: propter hanc
causam cum instituisset alios alio tempore producere,
tamen in tanto conventu nemo erat quin rationem nume-
rumque haberet et reliquos non desideraret solum, sed
etiam posceret et flagitaret. cum magnus numerus de- 72
esset, tum iste homo nefarius in eorum locum, quos
domum suam de piratis abduxerat, substituere et sup-
ponere coepit civis Romanos, quos in carcerem antea
coniecerat; quorum alios Sertorianos milites fuisse in-

simulabat et ex Hispania fugientis ad Siciliam appulsos esse dicebat; alios, qui a praedonibus erant capti, cum mercaturas facerent aut aliquam ob causam navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat: itaque alii [cives Romani], ne cognoscerentur, involutis e carcere capitibus ad palum atque ad necem rapiebantur; alii, cum a multis [civibus Romanis] cognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur: quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque cruciatu dicam, cum eum locum tractare coepero; et ita dicam, ut, si me in ea querimonia, quam sum habiturus de istius crudelitate et de civium Romanorum indignissima morte, non modo vires, verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et
73 iucundum putem. haec igitur est gesta res, haec victoria praeclara: myoparone piratico capto dux liberatus, symphoniaci Romam missi; formosi homines et adulescentes et artifices domum abducti; in eorum locum et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et necati; omnis vestis ablata; omne aurum et argentum
29 ablatum et aversum. at quem ad modum ipse se induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annii, hominis splendidissimi, testimonio, cum is civem Romanum dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum, exsiluit: conscientia sceleris et furore ex maleficiis concepto excitatus dixit se, quod sciret sibi crimini datum iri pecuniam accepisse neque de vero archipirata sumpsisse supplicium, ideo se securi non percussisse:
74 domi esse apud sese archipiratas dixit duos. o clementiam populi Romani seu potius patientiam miram ac singularem! civem Romanum securi esse percussum M. Annius, eques Romanus, dicit: taces; archipiratam negat: fateris. fit gemitus omnium et clamor, cum tamen a praesenti supplicio tuo continuit populus Romanus se et repressit et salutis suae rationem iudicum severitati reservavit. quid? sciebas tibi crimini datum iri? quam ob rem sciebas? quam ob rem etiam suspicabare? inimicum habebas neminem; si haberes, tamen non ita vixeras, ut metum iudicii propositum habere deberes. an te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspitiosumque faciebat? qui igitur, cum esses cum imperio, iam tum cri-

men et iudicium horrueris, *is* cum tot testibus coarguare,
potes de damnatione dubitare? verum, si crimen hoc 75
metuebas, ne quis suppositum abs te esse diceret qui pro
archipirata securi feriretur, utrum tandem tibi ad defen-
sionem firmius fore putasti, in iudicio, coactu atque effla-
gitatu meo, producere ad ignotos tanto post eum, quem
archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis, apud
notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? vide
quid intersit, utrum faciendum fuerit: in illo reprehensio
nulla esset; hic defensio nulla est. itaque illud semper
omnes fecerunt; hoc quis ante te, quis praeter te fecerit
quaero. — piratam vivum tenuisti. quem ad finem? dum
cum imperio fuisti. quam ob causam? quo exemplo? cur
tam diu? cur, inquam, civibus Romanis, quos piratae
ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis usu-
ram tam diuturnam dedisti? verum esto: sit tibi illud 76
liberum omne tempus, quoad cum imperio fuisti: etiamne
privatus, etiamne reus, etiamne paene damnatus hostium
duces privata in domo retinuisti? unum, alterum mensem,
prope annum denique, domi tuae piratae, a quo tempore
capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt; hoc est,
quoad per M'. Glabrionem licitum est, qui, postulante
me, produci atque in carcerem condi imperavit. quod 30
est huiusce rei ius? quae consuetudo? quod exemplum?
hostem acerrimum atque infestissimum populi Romani seu
potius communem hostem gentium nationumque omnium
quisquam omnium mortalium privatus intra moenia domi
suae retinere poterit? quid, si pridie, quam a me tu co- 77
actus es confiteri, civibus Romanis securi percussis, prae-
donum ducem vivere, habitare apud te, si, inquam, pridie
domo tua profugisset, si aliquam manum contra rem pu-
blicam facere potuisset, quid diceres? 'apud me habita-
vit, mecum fuit; ego illum ad iudicium meum, quo faci-
lius crimen inimicorum diluere possem, vivum atque
incolumem reservavi.' itane vero? tu tua pericula com-
muni periculo defendes? tu supplicia, quae debentur
hostibus victis, ad tuum, non ad rei publicae tempus
conferes? populi Romani hostis privati hominis custodiis
adservabitur? at etiam qui triumphant eoque diutius vivos
hostium duces reservant, ut his per triumphum ductis,

pulcherrimum spectaculum fructumque victoriae populus
Romanus percipere possit, tamen cum de foro in Capito-
lium currus flectere incipiunt, illos duci in carcerem iu-
bent; idemque dies et victoribus imperii et victis vitae
78 finem facit. et nunc cuiquam credo esse dubium quin tu
id commissurus non fueris, praesertim cum statuisses, ut
ais, tibi causam esse dicendam, ut ille archipirata non
potius securi feriretur, quam, quod erat ante oculos po-
situm, tuo periculo viveret! si enim esset mortuus, tu,
qui crimen ais te metuisse, quaero cui probares? cum
constaret istum Syracusis a nullo visum esse [archipira-
tam], ab omnibus desideratum; cum dubitaret nemo quin
abs te pecunia liberatus esset, cum volgo loquerentur
suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles,
cum tu te fassus esses id crimen tanto ante metuisse, si
79 eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc, cum
vivum nescio quem istum producis, tamen te derideri
vides: quid, si aufugisset, si vincula rupisset ita, ut Nico
ille [nobilissimus pirata,] fecit, quem P. Servilius, qua
felicitate ceperat, eadem recuperavit, quid diceres? verum
hoc erat: si ille semel verus pirata securi percussus esset,
pecuniam illam non haberes, si hic falsus esset mortuus
aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi lo-
cum supponere. plura dixi quam volui [de illo archipi-
rata], et tamen ea, quae certissima sunt huius criminis
argumenta, praetermisi; volo enim esse totum mihi cri-
men hoc integrum: est certus locus, certa lex, certum
tribunal, quo hoc reservetur.

31
80 Hac tanta praeda auctus, mancipiis, argento, veste
locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, mi-
lites revocandos alendosque esse coepit, cum ea res non
solum provinciae saluti, verum etiam ipsi praedae posset
esse: nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores
obire provinciam et concursare consuerunt aut etiam in
tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare, eo tem-
pore ad luxuriam libidinesque suas domo sua regia [quae
regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent,] contentus
non fuit: tabernacula, quem ad modum consuerat tempo-
ribus aestivis, quod antea demonstravi, carbaseis intenta
velis conlocari iussit in litore, quod est litus in Insula

Syracusis post Arethusae fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amoeno sane et ab arbitris remoto
loco. hic dies aestivos [iam continuos] populi Romani 81
praetor, custos defensorque provinciae, sic vixit, ut muliebria cotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium — etsi recte sine exceptione dixeram virum, cum isti essent, neminem fuisse — non numquam etiam libertus Timarchides adhibebatur; mulieres autem nuptae nobiles praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat: *erat* Pipa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani, [de qua muliere plurimi versus, qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrantur]; erat Nice, 82
facie eximia, ut praedicatur, uxor Cleomeni Syracusani. hanc [Cleomenes] vir amabat: verum tamen huius libidini adversari nec poterat nec audebat; et simul ab isto donis beneficiisque multis devinciebatur. illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen cum vir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere: itaque excogitat rem singularem: navis, quibus legatus praefuerat, Cleomeni tradit; classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse iubet atque imperare. hoc eo facit, ut ille non solum abesset a domo dum navigaret, sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset; ipse autem, remoto atque ablegato viro, non liberius, quam antea — quis enim umquam istius libidini obstitit? — sed paulo solutiore animo tamen secum illam haberet, si non tamquam virum, sed tamquam aemulum removisset. accipit navis sociorum atque ami- 83
corum Cleomenes Syracusanus. quid primum aut accu- 32
sem aut querar? Siculone homini legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio, ubi quaestores? ubi legati? ubi ternis denariis aestimatum frumentum? ubi muli? ubi tabernacula? ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data? denique ubi praefecti, ubi tribuni tui? si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit, quid civitates, quae in amicitia fideque populi

Romani perpetuo manserant? ubi Segestana? ubi Centuripina civitas? quae cum officiis, fide, vetustate, tum etiam
84 cognatione populum Romanum attingunt. o di immortales! quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis officiique sublatus est? ecquod in Sicilia bellum gessimus quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? atque haec ego ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. itaque ille vir clarissimus summusque imperator, M. Marcellus, cuius virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis, quae in insula est, Syracusanum neminem voluit: hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet; est enim locus, quem vel pauci possint defendere: committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit, simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est; quam ob rem qui nostros exercitus saepe excluserant, eis claustra
85 loci committenda non existimavit. vide quid intersit inter tuam libidinem maiorumque auctoritatem, inter amorem furoremque tuum et illorum consilium atque prudentiam: illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu imperium maritimum concessisti; illi habitare in eo loco Syracusanum, qua naves accedere possent, noluerunt: tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti; quibus illi urbis suae partem ademerunt, eis tu nostri imperii partem dedisti, et, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusano dicto audientis esse ius-
33 86 sisti. egreditur in Centuripina quadriremi Cleomenes e portu; sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, praeclara classis in speciem, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. tam diu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit, quam diu convivium eius flagitiosissimum praetervecta est; ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit: stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo tunicaque talari, muliercula nixus, in litore. iam hoc istum vestitu Siculi civesque
87 Romani permulti saepe viderant. postea quam paulum

provecta classis est et Pachynum quinto die denique appulsa, nautae coacti fame radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicuti in magna parte Siciliae, multitudo, conligebant et eis miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria ac nequitia tum etiam imperio putaret, similiter totos dies in litore, tabernaculo posito, perpotabat. ecce autem re- 87
pente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, nuntiatur piratarum esse navis in portu Odysseae; nam ita is locus nominatur; nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re, sed nomine, speravit eis militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum et remigum posse: reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in praesidiis quae in classibus: nam erant perpauci reliqui, ceteri dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina 88
malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit; et simul, ut se ceteri sequerentur, signum dari iussit. haec Centuripina navis erat incredibili celeritate velis; nam scire isto praetore nemo poterat quid quaeque navis remis facere posset; etsi in hac quadriremi, propter honorem et gratiam Cleomenis, minime multi remiges et milites deerant. evolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tum ceterae naves uno in loco moliebantur. erat animus in reliquis: quamquam erant pauci, quo- 89
quo modo res se habebat, pugnare tamen se velle clamabant, et, quod reliquum vitae viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. quod si Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset: erat enim sola illa navis constrata et ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse; quae, si in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur, sed tum inopes, relicti ab duce praefectoque classis, eundem necessario cursum tenere coeperunt. Helorum versus, ut ipse Cleomenes, ita 90
ceteri navigabant; neque ei tam praedonum impetum fugiebant, quam imperatorem sequebantur. tum ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat; postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur: ita prima Haluntinorum navis capitur, cui praeerat Halun-

timus, homo nobilis, Phylarchus, quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt; ex quo vos priore actione iurato rem omnem causamque cognostis; deinde Apolloniensis navis capitur et eius praefectus
35 91 Anthropinus occiditur. haec dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Helori litus pervenerat; iam sese in terram e navi eiecerat quadriremenque fluctuantem in salo reliquerat. reliqui praefecti navium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare neque mari effugere ullo modo possent, appulsis ad Helorum navibus Cleomenem persecuti sunt. tum praedonum dux Heracleo, repente, praeter spem, non sua virtute, sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani, in litus expulsam et eiectam, cum primum invesperasceret,
92 ret, inflammari incendique iussit. o tempus miserum atque acerbum provinciae Siciliae! o casum illum multis innocentibus calamitosum atque funestum! o istius nequitiam ac turpitudinem singularem! una atque eadem nox erat, qua praetor amoris turpissimi flamma, classis populi Romani praedonum incendio conflagrabat. adfertur nocte intempesta gravis huiusce cladis nuntius Syracusas; curritur ad praetorium, quo istum ex illo praeclaro convivio reduxerant paulo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet; includit se domi; neque aderat
93 uxor, quae consolari hominem in malis posset. huius autem praeclari imperatoris ita erat severa domi disciplina, ut in re tanta et tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo esset qui auderet aut dormientem excitare aut interpellare vigilantem: iam vero, re ab omnibus cognita, concursabat urbe tota maxima multitudo; non enim, sicut erat nuper consuetudo, praedonum adventum significabat ignis e specula sublatus aut tumulo, sed flamma ex ipso incendio navium et calamitatem acceptam et periculum
36 reliquum nuntiabat. cum praetor quaereretur et constaret neminem ei nuntiasse, fit ad domum eius cum clamore
94 concursus atque impetus. tum iste excitatus audit rem omnem ex Timarchide; sagum sumit. lucebat iam fere: procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. excipitur ab omnibus eius modi clamore, ut ei Lampsaceni periculi

similitudo versaretur ante oculos; hoc etiam maius [hoc]
videbatur, quod in odio simili multitudo hominum haec
erat maxima. tum istius acta commemorabatur, tum fla-
gitiosa illa convivia; tum appellabantur a multitudine
mulieres nominatim; tum quaerebant ex isto palam, tot
dies continuos, per quos numquam visus esset, ubi fuis-
set, quid egisset; tum imperator ab isto praepositus
Cleomenes flagitabatur; neque quicquam propius est
factum, quam ut illud Uticense exemplum de Hadriano
transferretur Syracusas, ut duo sepulchra duorum praeto-
rum improborum duabus in provinciis constituerentur:
verum habita est a multitudine ratio temporis, habita
tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque com-
munis, quod is est conventus Syracusis civium Romano-
rum, ut non modo illa provincia, verum etiam hac re
publica dignissimus existimetur. confirmant ipsi se, cum 95
hic etiam tum semisomnus stuperet; arma capiunt; totum
forum atque Insulam, quae est urbis magna pars, com-
plent. unam illam noctem solam praedones ad Helorum
commorati, cum fumantis etiam nostras navis reliquissent,
accedere incipiunt Syracusas: qui videlicet saepe audis-
sent nihil esse pulchrius quam Syracusarum moenia ac
portus, statuerant se, si ea Verre praetore non vidissent,
numquam esse visuros. ac primo ad illa aestiva praetoris 37 96
accedunt, ipsam illam ad partem litoris, ubi iste per eos
dies, tabernaculis positis, castra luxuriae conlocarat: quem
postea quam inanem locum offenderunt et praetorem com-
mosse ex eo loco castra senserunt, statim sine ullo metu
in ipsum portum penetrare coeperunt. cum in portum
dico, iudices, — explanandum est enim diligentius eorum
causa, qui locum ignorant — in urbem dico atque in urbis
intimam partem venisse piratas; non enim portu illud op-
pidum clauditur, sed urbe portus ipse cingitur et contine-
tur, ut non adluantur mari moenia extrema, sed ipse in-
fluat in urbis sinum portus. hic, te praetore, Heracleo 97
pirata cum quattuor parvis myoparonibus ad arbitrium
suum navigavit. pro di immortales! piraticus myoparo,
cum imperii populi Romani nomen ac fasces essent Sy-
racusis, usque ad forum Syracusanum et ad omnis cre-
pidines urbis accessit: quo neque Karthaginiensium glo-

riosissimae classes, cum mari plurimum poterant, multis
bellis saepe conatae, umquam aspirare potuerunt, neque
populi Romani invicta ante te praetorem gloria illa na-
valis umquam tot Punicis Siciliensibusque bellis pene-
trare potuit; qui locus eius modi est, ut ante Syracusani
in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac
victorem quam in portu ullam hostium navem viderint.
98 hic, te praetore, praedonum naviculae pervagatae sunt,
quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam
ccc navibus vi ac multitudine invasit; quae in eo ipso
portu, loci ipsius natura, victa atque superata est. hic
primum opes illius civitatis comminutae depressaeque
sunt; in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperii, glo-
38 riae naufragium factum existimatur. eone pirata pene-
travit, quo simul atque adisset, non modo a latere, sed
etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam
totam praetervectus est, quae est urbs Syracusis suo nomine
ac moenibus, quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracu-
sanum habitare vetuerunt, quod, qui illam partem urbis
tenerent, in eorum potestatem portum futurum intellege-
99 bant. at quem ad modum est pervagatus? radices palma-
rum agrestium, quas in nostris navibus invenerant, iacta-
bant, ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae
possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos,
quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, ut
populo Romano totique Italiae suppeditare possent, eosne
in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse
dicuntur, eo cibo esse usos, a quo maiores eorum ceteros
quoque, frugibus inventis, removerunt? te praetore Siculi
milites palmarum stirpibus, piratae Siculo frumento ale-
100 bantur? o spectaculum miserum atque acerbum: ludibrio
esse urbis gloriam, populi Romani nomen, hominum con-
ventum atque multitudinem piratico myoparoni: in portu
Syracusano de classe populi Romani triumphum agere
piratam, cum praetoris inertissimi nequissimique oculos
praedonum remi respergerent!

Postea quam e portu piratae non metu aliquo adfecti,
sed satietate exierunt, tum coeperunt quaerere homines
causam illius tantae calamitatis. dicere omnes et palam
disputare, minime esse mirandum, si, remigibus militi-

busque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, prae-
tore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia
et calamitas esset accepta. haec autem istius vituperatio 101
atque infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis
civitatibus illis navibus praepositi fuerant: qui ex illo
numero reliqui Syracusas, classe amissa, refugerant, di-
cebant, quot ex sua quisque nave missos sciret esse. res
erat clara, neque solum argumentis, sed etiam certis
testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit agi 39
nihil in foro et conventu toto die, nisi hoc quaeri ex
nauarchis, quem ad modum classis sit amissa; illos
respondere et docere unum quemque, missione remi-
gum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga: quod
postea quam iste cognovit, hanc rationem habere coe-
pit: causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam
hoc usu venit, ita ut ipsum priore actione dicere au-
distis; videbat illis nauarchis testibus tantum hoc cri-
men sustinere se nullo modo posse: consilium capit
primo stultum, verum tamen clemens: nauarchos ad se 102
vocari iubet. veniunt: accusat eos, quod eius modi ser-
mones de se habuerint; rogat ut in sua quisque dicat navi
se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neque
quemquam esse dimissum: illi enim vero se ostendunt,
quod vellet, esse facturos. iste non procrastinat; advocat
amicos statim; quaerit ex illis singillatim quot quisque
nautas habuerit: respondet unus quisque, ut erat prae-
ceptum. iste in tabulas refert; obsignat signis amicorum
providens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus
esset, hac videlicet testificatione uteretur. derisum esse 103
credo hominem amentem a suis consiliariis et admonitum
hasce ei tabulas nihil profuturas; etiam plus ex nimia
praetoris diligentia suspitionis in eo crimine futurum. iam
iste erat hac stultitia multis in rebus usus, ut publice
quoque, quae vellet, in litteras civitatum [tolli et] referri
iuberet: quae omnia nunc intellegit sibi nihil prodesse,
postea quam certis litteris, testibus auctoritatibusque con-
vincitur. ubi hoc videt, illorum confessionem, testifica- 40
tionem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras, init
consilium, non improbi praetoris, nam id quidem esset
ferendum, sed importuni atque amentis tyranni: statuit,

si hoc crimen extenuari vellet — nam omnino tolli posse
non arbitrabatur — nauarchos omnis, testis sui sceleris,
104 vita esse privandos. occurrebat illa ratio: quid Cleomene
fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientis
esse iussi, missum facere eum, cui potestatem imperiumque
permisi? poterone eos adficere supplicio, qui Cleomenem
secuti sunt, ignoscere Cleomeni, qui secum fugere
et se consequi iussit? poterone esse in eos vehemens, qui
navis non modo inanis habuerunt, sed etiam apertas, in
eum dissolutus, qui solus habuerit constratam navem et
minus exinanitam? pereat Cleomenes una! ubi fides? ubi
exsecrationes? ubi dexterae complexusque? ubi illud contubernium
muliebris militiae in illo delicatissimo litore?
105 fieri nullo modo poterat quin Cleomeni parceretur. vocat
Cleomenem; dicit ei se statuisse animadvertere in omnis
nauarchos; ita sui periculi rationes ferre ac postulare.
'tibi uni parcam et potius istius culpae crimen vituperationemque
inconstantiae suscipiam quam aut in te sim
crudelis aut tot tam gravis testis vivos incolumisque esse
patiar.' agit gratias Cleomenes, approbat consilium, dicit
ita fieri oportere: admonet tamen illud, quod istum fugerat,
in Phalacrum, Centuripinum nauarchum, non posse
animum adverti, propterea quod secum una fuisset in
Centuripina quadriremi. quid? ergo iste homo ex eius
modi civitate, adulescens nobilissimus, testis relinquetur?
'in praesentia,' inquit Cleomenes 'quoniam ita necesse
est; sed post aliquid videbimus, ne iste nobis obstare
41 106 possit.' haec postea quam acta et constituta sunt, procedit
iste repente e praetorio, inflammatus scelere, furore,
crudelitate; in forum venit; nauarchos ad se vocari iubet:
qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim adcurrunt:
iste hominibus miseris innocentibus inici catenas imperat.
implorare illi fidem praetoris et qua re id faceret rogare.
tum iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent.
fit clamor et admiratio populi, tantam esse in
homine impudentiam atque audaciam, ut aut aliis causam
calamitatis attribueret, quae omnis propter avaritiam
ipsius accidisset, aut, cum ipse praedonum socius putaretur,
aliis proditionis crimen inferret; deinde hoc quinto
decimo die crimen esse natum, postquam classis esset

amissa. cum haec ita fierent, quaerebatur ubi esset Cleo- 107
menes; non quo illum ipsum, cuicuimodi est, quisquam
supplicio propter illud incommodum dignum putaret: nam
quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quem-
quam insimulare falso: quid, inquam, magno opere potuit
Cleomenes facere, istius avaritia navibus exinanitis? at-
que cum vident sedere ad latus praetoris et ad aurem
familiariter, ut solitus erat, insusurrare. tum vero omni-
bus indignissimum visum est, homines honestissimos,
electos e suis civitatibus, in ferrum atque in vincla con-
iectos; Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinum
societatem familiarissimum esse praetori. apponitur eis 108
tamen accusator Naevius Turpio quidam, qui C. Sacer-
dote praetore iniuriarum damnatus est, homo bene appo-
situs ad istius audaciam; quem iste in decumis, in rebus
capitalibus, in omni calumnia praecursorem habere sole-
bat et emissarium. veniunt Syracusas parentes propin- 42
quique miserorum adulescentium, hoc repentino calami-
tatis suae nuntio commoti; vinctos aspiciunt catenis liberos
suos, cum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis
sustinerent; adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam,
quae nusquam erat neque umquam fuerat, implorant.
pater aderat Dexo Tyndaritanus, homo nobilissimus,
hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appel-
laras. eum cum illa auctoritate *hominem* miseria videres
praeditum, non te eius lacrimae, non senectus, non ho-
spitii ius atque nomen ab scelere aliquam ad partem hu-
manitatis revocare potuit? sed quid ego hospitii iura in 109
hac immani belua commemoro? qui Sthenium Thermita-
num, hospitem suum, cuius domum per hospitium ex-
hausit et exinanivit, absentem in reos rettulerit, indicta
causa capite damnarit, ab eo nunc hospitiorum iura at-
que officia quaeramus? cum homine enim crudeli nobis
res est an cum fera atque immani belua? te patris lacrimae
de innocentis filii periculo non movebant; cum patrem
domi reliquisses, filium tecum haberes, te neque praesens
filius de liberum caritate neque absens pater de indul-
gentia patria commonebat? catenas habebat hospes tuus, 110
Aristeus, Dexonis filius. 'quid ita?' 'prodiderat classem.'
'quod ob praemium?' 'deseruerat exercitum.' 'quid Cleo-

menes?' 'ignavus fuerat.' 'at cum tu ob virtutem corona ante donaras.' 'dimiserat nautas.' 'at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas.' alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulidas, homo domi suae clarus et nobilis; qui quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. quid erat autem quod quisquam diceret aut defenderet? 'Cleomenem nominare non licet.' 'at causa cogit.' 'moriere, si appellaris.' numquam enim iste cuiquam est mediocriter minatus. 'at remiges non erant.' 'praetorem tu accusas? frange cervices.' si neque praetorem neque praetoris aemulum appellari licebit, cum in his duobus tota causa sit, quid
43 111 futurum est? dicit etiam causam Heraclius Segestanus, homo domi suae nobilissimo loco natus. audite, ut vestra humanitas postulat, iudices; audietis enim de magnis incommodis iniuriisque sociorum: hunc scitote fuisse Heraclium in ea*dem* causa, qui propter gravem morbum oculorum suorum tum non navigarit et iussu eius, qui potestatem habuit, in commeatu Syracusis remanserit: is certe neque classem prodidit neque metu perterritus fugit neque exercitum deseruit; etenim tunc esset hoc animum advertendum, cum classis Syracusis proficiscebatur. is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falsi quidem causa
112 conferri criminis potuit. fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius, nam habent illi non nulla huiusce modi Latina nomina, homo, quam diu vixit, non domi suae solum, post mortem tota Sicilia clarus et nobilis; in quo homine tantum animi fuit, non solum ut istum libere laederet, nam id quidem, quoniam moriundum videbat, sine periculo se facere intellegebat, verum, morte proposita, cum lacrimans in carcere mater noctis diesque adsideret, defensionem causae suae scripsit; quam nunc nemo est in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat: in qua docet quot a civitate sua nautas acceperit, quot et quanti quemque dimiserit, quot secum habuerit, item de ceteris navibus dicit; quae cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. ille morte proposita facile dolorem corporis patiebatur; clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus

esse indignum, plus impudicissimae mulieris apud te de
Cleomenis salute quam de sua vita lacrimas matris valere.
deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos 113
populus Romanus cognovit, non falso ille de vobis iam
in morte ipsa praedicavit: non posse Verrem testis inter-
ficiendo [nos] exstinguere; graviorem apud sapientis iu-
dices se fore ab inferis testem, quam si vivus in iudicium
produceretur: tum avaritiae solum, si viveret; nunc, cum
ita esset necatus, sceleris, audaciae, crudelitatis testem
fore. iam illa praeclara: non testium modo catervas, cum
tua res ageretur, sed ab dis manibus innocentium Poenas
scelerumque Furias in tuum iudicium esse venturas; sese
ideo leviorem suum casum fingere, quod iam ante aciem
securium tuarum Sextiique tui carnificis voltum et manum
vidisset, cum in conventu civium Romanorum iussu tuo
securi cives Romani ferirentur. ne multa, iudices: liber- 114
tate, quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo
supplicio miserrimae servitutis abusus est. condemnat 44
omnis de consilii sententia: tamen neque iste in tanta re
tot hominum T. Vectium ad se arcessit, quaestorem suum,
cuius consilio uteretur, neque P. Cervium, talem virum,
legatum, qui, quia legatus isto praetore in Sicilia fuit,
primus ab isto iudex reiectus est, sed de latronum, hoc
est, de comitum suorum sententia condemnat omnis. hic 115
cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis
adfecti beneficiis a maioribus nostris, graviter commoven-
tur et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt:
indigne ferunt illam clementiam mansuetudinemque nostri
imperii tantam in crudelitatem inhumanitatemque esse
conversam; condemnari tot homines uno tempore nullo
crimine; defensionem suorum furtorum praetorem impro-
bum ex indignissima morte innocentium quaerere. nihil
addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amen-
tiam crudelitatemque posse; et recte nihil videtur; nam si
cum aliorum improbitate certet, longe omnis multumque
superabit: sed secum ipse certat; id agit, ut semper supe- 116
rius suum facinus novo scelere vincat. Phalacrum Cen-
turipinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in
eius quadriremi [Cleomenes] vectus esset: tamen, quia
pertimuerat adulescens, quod eandem suam causam vide-

bat esse quam illorum, qui innocentes peribant, accedit
ad hominem Timarchides: a securi negat esse ei periculum;
virgis ne caederetur monet ut caveat: ne multa,
ipsum dicere adulescentem audistis se ob hunc metum
117 pecuniam Timarchidi numerasse. levia sunt haec in hoc
reo: metum virgarum nauarchus nobilissimae civitatis
pretio redemit: humanum est; alius, ne condemnaretur,
pecuniam dedit: usitatum est. non volt populus Romanus
obsoletis criminibus accusari Verrem; nova postulat, inaudita
desiderat, non de praetore Siciliae, sed de nefario
45 tyranno fieri iudicium arbitratur: includuntur in carcerem
condemnati; supplicium constituitur in illos, sumitur de
miseris parentibus nauarchorum; prohibentur adire ad
filios, prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre:
118 patres hi, quos videtis, iacebant in limine matresque miserae
pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo conspectu
liberum exclusae; quae nihil aliud orabant, nisi ut
filiorum suorum postremum spiritum ore excipere liceret.
aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque
sociorum et civium Romanorum, lictor Sextius, cui ex
[omni] gemitu doloreque certa merces comparabatur: 'ut
adeas, tantum dabis; ut [tibi] cibum vestitumque intro
ferre liceat, tantum.' nemo recusabat. 'quid? ut uno ictu
securis adferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu cruciectur?
ne saepius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo
spiritus auferatur?' etiam ob hanc causam pecunia lictori
119 dabatur. o magnum atque intolerandum dolorem! o gravem
acerbamque fortunam! non vitam liberum, sed mortis
celeritatem pretio redimere cogebantur parentes; atque
ipsi etiam adulescentes cum Sextio suo de plaga et de
uno illo ictu loquebantur, idque postremum parentes suos
liberi orabant, ut levandi cruciatus sui causa lictori pecunia
daretur. multi et graves dolores inventi parentibus
et propinquis, multi: verum tamen mors sit extrema. non
erit. estne aliquid ultra quo crudelitas progredi possit?
reperietur. nam illorum, cum erunt securi percussi ac
necati, corpora feris obicientur: hoc si luctuosum est parentibus,
120 redimant pretio sepeliendi potestatem. Onasum
Segestanum, hominem nobilem, dicere audistis se ob
sepulturam Heraclii nauarchi pecuniam Timarchidi nu-

merasse; ne hoc posses dicere 'patres enim veniunt amissis filiis irati': vir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. iam hoc quis tum fuit Syracusis quin audierit, quin sciat, has Timarchidi pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes omnium propinqui adhibebantur? non palam virorum funera locabantur? qui omnibus rebus actis atque decisis, producuntur e carcere, deligantur. quis tam fuit illo tempore ferreus, quis tam 46 121
inhumanus praeter unum te, qui non illorum aetate, nobilitate, miseria commoveretur? ecquis fuit quin lacrimaret? quin ita calamitatem illam putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune arbitraretur? feriuntur securi: laetaris tu in omnium gemitu et triumphas; testis avaritiae tuae gaudes esse sublatos. errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: praeceps amentia ferebare, qui te existimares avaritiae volnera crudelitatis remediis posse sanare: etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi neque illis desunt; tamen ex ipso illo numero nauarchorum aliqui vivunt, [et] adsunt; quos, ut mihi videtur, ad illorum innocentium poenas fortuna et ad hanc causam reservavit: adest Phylarchus Haluntinus, qui, quia cum 122
Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est; cui calamitas saluti fuit; qui nisi captus a piratis esset, in hunc praedonem sociorum incidisset; dicit is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalacrus, in amplissima civitate amplissimo loco natus; eadem dicit; nulla in re discrepat.

Per deos immortalis! quo tandem animo sedetis, iu- 123
dices? aut haec quem ad modum auditis? utrum ego desipio et plus quam satis est doleo tanta calamitate miseriaque sociorum an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris adficit? ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi percussum esse dico, versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis: eorum populorum civis, eorum agrorum 47

alumnos, ex quibus maxima vis frumenti quot annis plebi Romanae illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperii nostraeque aequitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem et
124 ad eius funestam securem esse servatos? cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul civitatum atque officia considero: quas urbis P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. en quod Tyndaritani libenter praedicent: 'nos in septemdecim populis Siciliae numeramur; nos semper omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus; a nobis omnia populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta ministrata sunt.' multum vero haec
125 eis iura profuerunt in istius imperio ac potestate! vestros quondam nautas contra Karthaginem Scipio duxit; at nunc navem contra praedones paene inanem Cleomenes ducit. vobiscum Africanus hostium spolia et praemia laudis communicavit; at nunc per hunc spoliati, navi a praedonibus abducta, ipsi in hostium loco numeroque ducimini. quid vero? illa Segestanorum non solum litteris tradita neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempe hoc iure fuit, iudices, ut ex sinu patriae nobilissimus adulescens et ex complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sextio dederetur; cui civitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunem esse voluerunt, haec apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis, auctoritatis ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem ac sanguinem deprecaretur.

48
126 Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique ut vivere velint tenebuntur, si vos eos deseretis? ad senatumne venient? quid? ut de Verre supplicium sumant? non est usitatum, non est senatorium. ad populum Romanum confugient? facilis est populi causa: legem enim se sociorum causa iussisse et ei vos legi custodes ac vindices praeposuisse dicet. hic locus igitur est unus

quo perfugiant; hic portus, haec arx, haec ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, ut antea in suis repetundis rebus solebant: non aurum, non argentum, non vestem, non mancipia repetunt; non ornamenta, quae ex urbibus fanisque erepta sunt; metuunt homines imperiti, ne iam haec populus Romanus concedat et ita fieri velit; patimur enim multos iam annos et silemus, cum videmus ad paucos [homines] omnis omnium nationum pecunias pervenire; quod eo magis ferre animo aequo et concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo
laborat ut obscura sua cupiditas esse videatur: in urbe 127
nostra pulcherrima atque ornatissima quod signum, quae tabula picta est quae non ab hostibus victis capta atque deportata sit? at istorum villae sociorum fidelissimorum plurimis et pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt: ubi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quae nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totamque Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam tam in paucis villis inclusas esse videtis? sed haec, ut dico, omnia iam socii vestri relinquunt et neglegunt, iudices: ne publice a populo Romano spoliarentur, officiis ac fide providerunt; paucorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant; nunc vero iam adempta est non modo resistendi, verum etiam suppeditandi facultas: itaque res suas neglegunt; pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt: hoc iam ornatu
ad vos confugiunt. aspicite, [aspicite,] iudices, squalorem 128
sordisque sociorum! Sthenius hic Thermitanus cum hoc 49
capillo atque veste, domu sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit; sese ipsum abs te repetit, nihil amplius: totum enim tua libidine et scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus ac beneficiis princeps fuit, sustulisti. Dexo hic, quem videtis, non quae publice Tyndaride, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat; non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solacium volt aliquod reportare. hic tam grandis natu Eubulidas hoc tantum exacta aetate laboris itinerisque suscepit,

non ut aliquid de suis bonis recuperaret, sed ut, quibus oculis cruentas cervices filii sui viderat, isdem te con-
129 demnatum videret. si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorum miserorum sororesque veniebant: quarum una, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius civitatis et cum multis facibus mihi obviam venit, et ita, me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego eius excitare ab inferis filium possem. faciebant hoc idem ceteris in civitatibus grandes natu matres et item parvi liberi miserorum; quorum utrumque aetas laborem et industriam meam, fidem
130 et misericordiam vestram requirebat: itaque ad me, iudices, hanc querimoniam praeter ceteras Sicilia detulit; lacrimis ego huc, non gloria inductus accessi; ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguia corpora mortuorum, ne maeror parentum ac propinquorum magistratibus nostris quaestui possit esse. hunc ego si metum Siciliae damnatione istius per vestram fidem et veritatem deiecero, iudices, satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiverunt, factum esse arbitrabor.

50
131 Quapropter si quem forte inveneris qui hoc navale crimen conetur defendere, is ita defendat, *ut* illa communia, quae ad causam nihil pertinent, praetermittat; me culpae fortunam adsignare, calamitatem crimini dare; me amissionem classis obicere, cum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli et terra et mari saepe offenderint: nullam tibi obicio fortunam; nihil est quod ceterorum res minus commode gestas proferas; nihil est quod multorum naufragia fortunae conligas: ego navis inanis fuisse dico; remiges nautasque dimissos; reliquos stirpibus vixisse palmarum; praefuisse classi populi Romani Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum; te illo tempore ipso superioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico: harum rerum omnium
132 auctores testisque produco. num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugia fortunae, num casus bellicos exprobrare aut obicere videor? tametsi solent ei

fortunam sibi obici nolle, qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt ac varietate versati. istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit; homines enim in proeliis, non in conviviis, belli fortunam periclitari solent: in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. quod si fortunam [tibi] obici non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti? etiam illud 133
praecidas licet, te, quod supplicium more maiorum sumpseris securique percusseris, idcirco a me in crimen et in invidiam vocari: non in supplicio crimen meum vertitur; non ego nego securi quemquam feriri debere; non ego metum ex re militari, non severitatem imperii, non poenam flagitii tolli dico oportere; fateor non modo in socios, sed etiam in civis militesque nostros persaepe esse severe ac vehementer vindicatum; qua re haec quoque praeter- 51
mittas licet: ego culpam non in nauarchis, sed in te fuisse demonstro; te pretio remiges militesque dimisisse arguo; hoc nauarchi reliqui dicunt; hoc Netinorum foederata civitas publice dicit; hoc Amestratini, hoc Herbitenses, hoc Hennenses, Agyrinenses, Tyndaritani publice dicunt; tuus denique testis, tuus imperator, tuus aemulus, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, ut Pachyno e terrestri praesidio milites conligeret, quos in navibus conlocaret; quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent; ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium, ut non modo plures, sed ne singuli quidem possint accedere. dico praeterea 134
illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos; dico aut omnis extra culpam fuisse aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret, aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus; dico etiam in ipso supplicio mercedem lacrimarum, mercedem volneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae constitui nefas fuisse. quapropter si mihi respondere voles, haec dicito: 135
classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem afuisse, nullum vacuum tractum esse remum,

rem frumentariam esse suppeditatam, mentiri nauarchos, mentiri tot tam gravis civitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum esse te a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, ut Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrime pugnantem ab eis relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. quae si dices, tenebere: sin alia dices, ea,
52 136 quae a me dicta sunt, non refutabis. hic tu etiam dicere audebis 'est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille.' non ut quisque maxime est, quicum tibi aliquid sit, ita te in huiusce modi crimine maxime eius pudet? 'paternus amicus est.' ipse pater si iudicaret, per deos immortalis, quid facere posses? cum tibi haec diceret: tu in provincia praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis ex foedere quam deberent navem per triennium remisisti; tibi apud eosdem privata navis oneraria maxima publice est aedificata; tu a civitatibus pecunias classis nomine coëgisti; tu pretio remiges dimisisti; tu, navis cum esset ab quaestore et ab legato capta praedonum, archipiratam ab oculis omnium removisti; tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti; tu tuam domum piratas abducere, tu in iudicium archipiratam
137 domo producere ausus es; tu in provincia tam splendida, tu apud socios fidelissimos, civis Romanos honestissimos, in metu periculoque provinciae, dies continuos compluris in litore conviviisque iacuisti; te per eos dies nemo tuae domi convenire, nemo in foro videre potuit; tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matres familias adhibuisti; tu inter eius modi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, conlocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet; tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es; tu propter amorem libidinemque tuam imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti; tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruerunt; tua luxuria atque avaritia classis populi
138 Romani a praedonibus capta et incensa est; post Syracusas conditas quem in portum numquam hostis accesserat, in eo te praetore primum piratae navigaverunt;

neque haec tot et tanta dedecora dissimulatione tua neque
oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed
etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu pa-
rentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatum-
que rapuisti: neque te in parentum luctu atque lacrimis
mei nominis commemoratio mitigavit; tibi hominum inno-
centium sanguis non modo voluptati, sed etiam quaestui
fuit: — haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo 53
veniam petere? posses, ut tibi ignosceret, postulare?

Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, 139
iudices, satis promisso nostro ac recepto: reliqua est ea
causa, iudices, quae iam non recepta, sed innata, neque
delata ad me, sed in animo sensuque meo penitus adfixa
atque insita est; quae non ad sociorum salutem, sed ad
civium Romanorum, hoc est, ad unius cuiusque nostrum
vitam et sanguinem pertinet: in qua nolite a me, quasi
dubium sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare; omnia,
quae dicam, sic erunt inlustria, ut ad ea probanda totam
Siciliam testem adhibere possem. furor enim quidam,
sceleris et audaciae comes, istius effrenatum animum im-
portunamque naturam tanta oppressit amentia, ut num-
quam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in con-
victos maleficii servos constituta sunt, ea in civis Roma-
nos expromere. virgis quam multos ceciderit quid ego 140
commemorem? tantum brevissime, iudices, dico: nullum
fuit omnino civitatis isto praetore in hoc genere discrimen;
itaque iam consuetudine ad corpora civium Romanorum
etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. num 54
potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei, maximo con-
ventu, C. Servilium, civem Romanum e conventu Pan-
hormitano, veterem negotiatorem, ad tribunal, ante pedes
tuos, ad terram virgis et verberibus abiectum? aude hoc
primum negare, si potes: nemo Lilybaei fuit quin viderit,
nemo in Sicilia quin audierit. plagis confectum dico a
lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos con-
cidisse. at quam ob causam, di immortales! tametsi in- 141
iuriam facio communi causae et iuri civitatis: quasi enim
ulla possit esse causa cur hoc cuiquam civi Romano iure
accidat, ita quaero quae in Servilio causa fuerit: ignoscite
in hoc uno, iudices; in ceteris enim non magno opere

causas requiram. locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia: quod isti simul ac renuntiatum est, hominem iubet Lilybaeum vadimonium Venerio servo promittere: promittit; Lilybaeum venitur. cogere eum coepit, cum ageret nemo, nemo postularet, sponsionem HS milium nummum facere cum lictore suo, NI FURTIS QUAESTUM FACERET; recuperatores se de cohorte sua dicebat daturum: Servilius et recusare et deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo adversario, iudicium capitis in se constituere-
112 tur. haec cum maxime loqueretur, sex lictores circumsistunt valentissimi et ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi; caedunt acerrime virgis; denique proximus lictor, de quo iam saepe dixi, Sextius, converso baculo oculos misero tundere vehementissime coepit. itaque ille, cum sanguis os oculosque complesset, concidit, cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret. sic ille adfectus illim tum pro mortuo sublatus perbrevi postea est mortuus: iste autem homo Venerius, adfluens omni lepore ac venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit: sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

55
113 Nam quid ego de ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius quam generatim atque universe loquar? carcer ille, qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit: ut quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim conieiebatur. indignum [enim] hoc video videri omnibus, iudices, et id iam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi: retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi forum plenum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia, sed ubicumque terrarum et gentium violatum ius civium Romanorum est, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis et
114 dignitatis. in externorum hominum maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? numquamne tibi iudicii, numquam contionis, numquam huius

tantae frequentiae, quae nunc te animo iniquissimo infestis-
simoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi
Romani absentis dignitas, numquam species ipsa huiusce
multitudinis in oculis animoque versata est? numquam te
in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi
Romani venturum, numquam sub legum et iudiciorum po-
testatem casurum esse duxisti? at quae erat ista libido cru- 56
delitatis exercendae? quae tot scelerum suscipiendorum 145
causa? nulla, iudices, praeter praedandi novam singularem-
que rationem: nam ut illi, quos a poëtis accepimus, qui sinus
quosdam obsedisse maritimos aut aliqua promunturia aut
praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos, qui essent ap-
pulsi navigiis, interficere possent, sic iste in omnia maria
infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat: quae-
cumque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae
Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus
tenebatur; vectores omnes in lautumias coniciebantur;
onera atque merces in praetoriam domum deferebantur.
versabatur in Sicilia longo intervallo alter, non Dionysius
ille nec Phalaris, — tulit enim illa quondam insula multos
et crudelis tyrannos — sed quoddam novum monstrum ex
vetere illa immanitate, quae in isdem locis versata esse
dicitur. non enim Charybdim tam infestam neque Scyllam 146
nautis quam istum in eodem freto fuisse arbitror; hoc
etiam iste infestior, quod multo se pluribus et immanio-
ribus canibus succinxerat; Cyclops alter, multo impor-
tunior: hic enim totam insulam obsidebat, ille Aetnam
solam et eam Siciliae partem tenuisse dicitur. at quae
causa tum subiciebatur ab ipso, iudices, huius tam ne-
fariae crudelitatis? eadem, quae nunc in defensione com-
memorabitur: quicumque accesserant ad Siciliam paulo
pleniores, eos Sertorianos milites esse atque a Dianio
fugere dicebat: illi ad deprecandum periculum profere-
bant alii purpuram Tyriam, tus alii atque odores vestem-
que linteam, gemmas alii et margaritas, vina non nulli
Graeca venalisque Asiaticos, ut intellegeretur ex merci-
bus, quibus ex locis navigarent: non providerant eas
ipsas sibi causas esse periculi, quibus argumentis se ad
salutem uti arbitrabantur: iste enim haec eos ex pirata-
rum societate adeptos esse dicebat; ipsos in lautumias

abduci imperabat; navis eorum atque onera diligenter ad-
57 147 servanda curabat. his institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quae L. Suetium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, et quae ceteros audietis: cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut iam illa vox et imploratio: CIVIS ROMANUS SUM, quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret. quid est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum confectas esse arbitratur; cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus
148 sit. LITTERAE SYRACUSANORUM. videtis civis Romanos gregatim coniectos in lautumias; videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. quaerite nunc vestigia, quibus exitus eorum ex illo loco compareant. nulla sunt. omnesne mortui? si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. sed scriptum exstat in isdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam neque intellegere potuit: *ΕΔΙΚΑΙΩΘΗΣΑΝ* inquit, hoc est, ut Siculi
58 149 loquuntur, supplicio adfecti ac necati sunt. si qui rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio fecisset aliquid in civis Romanos eius modi, nonne publice vindicaremus? nonne bello persequeremur? possemus hanc iniuriam ignominiamque nominis Romani inultam impunitamque dimittere? quot bella maiores nostros et quanta suscepisse arbitramini, quod cives Romani iniuria adfecti, quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? at ego iam retentos non queror; spoliatos ferendum puto; navibus, mancipiis, mercibus ademptis, in vincla mercatores esse coniectos et in vinclis civis Ro-
150 manos necatos esse arguo. si haec apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud senatores lectissimos civitatis, non in foro populi Romani, de tot et tam acerbis suppliciis civium Romano-

rum, tamen animos etiam barbarorum hominum permoverem; tanta enim huius imperii amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnis nationes, ut ista in nostros homines crudelitas nemini concessa esse videatur. nunc tibi ego ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum severitate iudicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam? si mehercule — id quod 151
fieri non posse intellego — ex his te laqueis exueris ac te aliqua via ac ratione explicaris, in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te ab eodem me superiore ex loco confici et concidi necesse est; cui si etiam id, quod defendit, velim concedere, tamen ipsa illa falsa defensio non minus esse ei perniciosa quam mea vera accusatio debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientis se excepisse et supplicio adfecisse dicit. quis tibi id permisit? quo iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum et basilicas istorum hominum videmus et 152
animo aequo videmus; civilis enim dissensionis et seu amentiae seu fati seu calamitatis non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltem civis incolumis licet conservare: Verres, ille vetus proditor consulis, translator quaesturae, aversor pecuniae publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit, ut, quibus hominibus per senatum, per populum Romanum, per omnis magistratus in foro, in suffragiis, in hac urbe, in re publica versari liceret, eis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliae detulisset. ad Cn. 153
Pompeium, clarissimum virum et fortissimum, permulti, occiso Perperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt: quem non ille summo cum studio salvum incolumemque servavit? cui civi supplici non illa dextera invicta fidem porrexit et spem salutis ostendit? itane vero? quibus fuit portus apud eum, quem contra arma tulerant, eis apud te, cuius nullum in re publica momentum umquam fuit, mors et cruciatus erat constitutus? vide quam commodam defensionem excogitaris! malo 59
mehercule id, quod tu defendis, his [iudicibus] populoque Romano quam id, quod ego insimulo, probari; malo, inquam, te isti generi hominum quam mercatoribus et naviculariis inimicum atque infestum putari: meum enim

crimen avaritiae te nimiae coarguit; tua defensio furoris cuiusdam et immanitatis et inauditae crudelitatis et paene
154 novae proscriptionis. sed non licet me isto tanto bono, iudices, uti; non licet. adsunt enim Puteoli toti; frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos, partim conlibertos spoliatos, in vincla coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicunt. hic vide quam me sis usurus aequo. cum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos abs te securi percussos esse dicat, qui abs te navem suam mercesque repetat, refellito, si poteris; meum testem deseram, tibi favebo; te, inquam, adiuvabo: ostendito illos cum Sertorio fuisse, ab Dianio fugientis ad Siciliam esse delatos. nihil est quod te mallem probare; nullum enim facinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri
155 neque proferri potest. reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles, quoniam priore actione, ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes intellegunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium testem nullum interrogasti. interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit L. Herennius, is, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit; qui cum amplius centum civis Romanos haberet ex conventu Syracusano, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrimantes ac te implorantes defenderent, tamen inspectantibus omnibus Syracusanis securi percussus est. hunc quoque testem meum refelli et illum Herennium Sertorianum fuisse abs te de-
60 156 monstrari et probari volo. quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus involutis in piratarum captivorum numero producebantur, ut securi ferirentur? quae ista nova diligentia, quam ob causam abs te excogitata? an te L. Flavii ceterorumque de L. Herennio vociferatio commovebat? an M. Annii, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paulo diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio non advenam nescio quem nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, abs
157 te securi percussum esse dixit. post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque queri-

moniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse
coepit: capitibus involutis civis Romanos ad necem pro-
ducere instituit; quos tamen idcirco necabat palam, quod
homines in conventu — id quod antea dixi — nimium dili-
genter praedonum numerum requirebant. haecine plebi
Romanae te praetore est constituta condicio? haec negotii
gerendi spes? hoc capitis vitaeque discrimen? parumne
multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda
fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistra-
tibus atque in nostris provinciis impendebunt? ad eamne
rem fuit haec suburbana ac fidelis Sicilia, plena optimo-
rum sociorum honestissimorumque civium, quae civis Ro-
manos omnis suis ipsa sedibus libentissime semper ac-
cepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Aegypto navi-
garent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore
aliquo fuissent, qui ex praedonum insidiis, qui ex tem-
pestatum periculis profugissent, in Sicilia securi feriren-
tur, cum se iam domum venisse arbitrarentur?

Nam quid ego de P. Gavio, Consano municipe, dicam, 61 158
iudices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo
dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit: ut
cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo sup-
petant, magis laborandum est: quod crimen eius modi
est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo
non putarem; tametsi enim verissimum esse intellege-
bam, tamen credibile fore non arbitrabar: coactus lacri-
mis omnium civium Romanorum, qui in Sicilia negotian-
tur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum
omniumque Reginorum testimoniis multorumque equitum
Romanorum, qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tan-
tum priore actione testium, res ut nemini dubia esse
posset. quid nunc agam? cum iam tot horas de uno 159
genere ac de istius nefaria crudelitate dicam, cum prope
omnem vim verborum eius modi, quae scelere istius digna
sint, aliis in rebus consumpserim, neque hoc providerim,
ut varietate criminum vos attentos tenerem, quem ad
modum de tanta re dicam? opinor, unus modus atque
una ratio est: rem in medio ponam; quae tantum habet
ipsa gravitatis, ut neque mea, quae nulla est, neque cuius-
quam ad inflammandos vestros animos eloquentia requi-

160 rantur. Gavius hic, quem dico, Consanus, cum in illo numero civium Romanorum ab isto in vincla coniectus esset et nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset Messanamque venisset, qui tam prope iam Italiam et moenia Reginorum civium Romanorum videret et ex illo metu mortis ac tenebris quasi luce libertatis et odore aliquo legum recreatus revixisset, loqui Messanae et queri coepit, se civem Romanum in vincla esse coniectum, sibi recta iter esse Romam, Verri se praesto advenienti futu-
62 rum. non intellegebat miser nihil interesse, utrum haec Messanae an apud istum in praetorio loqueretur; nam, ut ante vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium consciam: itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius; eoque ipso die casu Messanam Verres venit; res ad eum defertur: esse civem Romanum, qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur, quem iam ingredientem in navem et Verri nimis atrociter minitantem ab se retractum esse et adservatum, ut ipse
161 in eum statueret quod videretur. agit hominibus gratias et eorum benevolentiam erga se diligentiamque conlaudat; ipse inflammatus scelere et furore in forum venit: ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat: exspectabant omnes quo tandem progressurus aut quidnam acturus esset, cum repente hominem proripi atque in foro medio nudari ac deligari et virgas expediri iubet. clamabat ille miser se civem esse Romanum, municipem Consanum; meruisse cum L. Raecio, splendidissimo equite Romano, qui Panhormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire posset. tum iste, se comperisse eum speculandi causa in Siciliam a ducibus fugitivorum esse missum; cuius rei neque index neque vestigium aliquod neque suspitio cuiquam esset ulla; deinde iubet undique hominem vehe-
162 mentissime verberari. caedebatur virgis in medio foro Messanae civis Romanus, iudices, cum interea nullus gemitus, nulla vox alia illius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi haec: 'civis Romanus sum.' hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum cruciatumque a corpore deiecturum arbitrabatur: is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim

deprecaretur, sed, cum imploraret saepius usurparetque
nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelici et aerumnoso,
qui numquam istam pestem viderat, comparabatur. o 63 163
nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae civitatis!
o lex Porcia legesque Semproniae! o graviter desiderata
et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia potestas!
hucine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in
provincia populi Romani, in oppido foederatorum ab eo,
qui beneficio populi Romani fascis et securis haberet, de-
ligatus in foro virgis caederetur? quid? cum ignes arden-
tesque laminae ceterique cruciatus admovebantur, si te
illius acerba imploratio et vox miserabilis non inhibebat,
ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu et
gemitu maximo commovebare? in crucem tu agere ausus
es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? nolui
tam vehementer agere hoc prima actione, iudices; nolui.
vidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore et odio
et communis periculi metu concitarentur: statui egomet
mihi tum modum et orationi meae et C. Numitorio, equiti
Romano, primo homini, testi meo; et Glabrionem, id
quod sapientissime fecit, facere laetatus sum, ut repente
consilium in medio testimonio dimitteret: etenim verеba-
tur ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse
videretur, quas veritus esset ne iste legibus ac vestro iu-
dicio non esset persoluturus. nunc quoniam exploratum 164
est omnibus, quo loco causa tua sit et quid de te futurum
sit, sic tecum agam: Gavium istum, quem repentinum
speculatorem fuisse dicis, ostendam in lautumias Syra-
cusis abs te esse coniectum; neque id solum ex litteris
ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit
aliquis in litteris Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut
hunc illum esse possim dicere, sed ad arbitrium tuum
testis dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in lautu-
mias coniectum esse dicant; producam etiam Consanos
municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant,
iudices non sero, illum P. Gavium, quem tu in crucem
egisti, civem Romanum et municipem Consanum, non
speculatorem fugitivorum fuisse. cum haec omnia, quae 64 165
polliceor, cumulate tuis patronis plana fecero, tum istuc
ipsum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me

esse dicam. quid enim nuper tu ipse, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse, se esse civem Romanum; sed speculatorem fuisse. iam mei testes veri sunt. quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Tauromenitano? quid Q. Lucceius, qui argentariam Regii maximam fecit? quid ceteri? adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur: hoc tu, Verres, idem dicis; hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum; apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam crucis, ut crudelissimi taeterrimique supplicii aliquam parvam moram
166 saltem posset adferre: hoc teneo, hic haereo, iudices, hoc sum contentus uno; omitto ac neglego cetera; sua confessione induatur ac iuguletur necesse est: qui esset ignorabas; speculatorem esse suspicabare; non quaero qua suspitione, tua te accuso oratione: civem Romanum se esse dicebat: si tu apud Persas aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum? et, si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos nobile et inlustre apud omnis nomen civitatis tuae profuisset, ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se Romanum esse diceret, apud te praetorem, si non effugium, ne moram quidem mortis mentione at-
65 167 que usurpatione civitatis adsequi potuit? homines tenues, obscuro loco nati, navigant, adeunt ad ea loca, quae numquam antea viderunt, ubi neque noti esse eis, quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt; hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur, neque apud civis solum Romanos, qui et sermonis et iuris et multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur, sed, quocumque venerint, hanc sibi
168 rem praesidio sperant futuram: tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis; constitue nihil esse opis in

hac voce 'civis Romanus sum;' posse impune praetorem aut alium quemlibet supplicium quod velit in eum constituere, qui se civem Romanum esse dicat, quod eum quis ignoret: iam omnis provincias, iam omnia regna, iam omnis liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. quid, si L. Raecium, equitem Romanum, qui tum in Sicilia erat, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panhormum litteras mittere? adservasses hominem, custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisses, dum Panhormo Raecius veniret; cognosceret hominem, aliquid de summo supplicio remitteres; si ignoraret, tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnis constitueres, ut, qui neque tibi notus esset neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum 66 169
fueris infestus ac non nomini, generi, iuri civium hostis: non illi, inquam, homini, sed causae communi libertatis inimicus fuisti. quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quae ad fretum spectaret, et hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locum deligere, ut ille, quoniam se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est; Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis iura cognosceret, Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque supplicio adfixum videret.
facinus est vincire civem Romanum; scelus verberare; 170
prope parricidium necare; quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste contentus: spectet, inquit, patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur. non tu hoc loco Gavium, non unum hominem nescio quem, [civem Romanum,] sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. iam

vero videte hominis audaciam: nonne eum graviter tulisse
arbitramini, quod illam civibus Romanis crucem non
posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere?
quod enim his locis in provincia sua celebritate simillimum,
regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris
audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae,
vestibulo Siciliae, praetervectione omnium, qui ultro citroque
navigarent.

67 Si haec non ad civis Romanos, non ad aliquos amicos
171 nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen
audissent, denique, si non ad homines, verum ad bestias,
aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima
solitudine ad saxa et scopulos haec conqueri ac deplorare
vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta et tam
indigna rerum acerbitate commoverentur: nunc vero cum
loquar apud senatores populi Romani, legum et iudiciorum
et iuris auctores, timere non debeo ne non unus iste
civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili peri-
172 culo indignissimi iudicentur. paulo ante, iudices, lacrimas
in morte misera atque indigna nauarchorum non tene-
bamus et recte ac merito sociorum innocentium miseria
commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem
facere debemus? nam civium Romanorum omnium sanguis
coniunctus existimandus est, quoniam et salutis omnium
ratio et veritas postulat: omnes hoc loco cives Romani et
qui adsunt et qui ubique sunt [vestram severitatem desi-
derant,] vestram fidem implorant, vestrum auxilium re-
quirunt; omnia sua iura, commoda, auxilia, totam deni-
que libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur.
173 a me, tametsi satis habent, tamen, si res aliter acciderit,
plus habebunt fortasse, quam postulant. nam si qua vis
istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo,
iudices, neque ullo modo posse fieri video; sed si in hoc
me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur
et mecum pariter moleste ferent: populus quidem Roma-
nus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit,
ius suum, me agente, suis suffragiis ante Kal. Februarias
recuperabit; ac, si de mea gloria atque amplitudine quae-
ritis, iudices, non est alienum meis rationibus istum mihi
ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium

reservari. splendida est illa causa, probabilis mihi et facilis, populo grata atque iucunda. denique, si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere, isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit. sed mehercule vestra rei- 68
que publicae causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitii esse commissum *videri;* nolo eos iudices, quos ego probarim atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera, sed caeno obliti esse videantur. quam ob rem te quoque, Hortensi, 174
si qui monendi locus ex hoc loco est, moneo: videas etiam atque etiam et consideres quid agas, quo progrediare, quem hominem et qua ratione defendas; neque de illo tibi quicquam praefinio, quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas: cetera si qua putas te occultius extra iudicium, quae ad iudicium pertineant, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas, magno opere censeo desistas, et illa, quae temptata iam et coepta sunt ab isto, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut exstinguas et longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore quam putas: quod enim te libera- 175
tum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites, mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur quam comparantur. tulit haec civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et in omni re publica, tulit; sed quo die populo Romano tribuni plebi restituti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intellegitis, adempta atque erepta sunt. omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unum quemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas; de omnibus 176
nobis, si qui tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani iudicium consequetur. nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio, nulla necessitudo; quibus excusationibus antea nimium in alio quo*dam* iudicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. quae iste in pro-

vincia palam dictitabat, cum ea, quae faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur tibi maxime
69 177 est providendum. ego mei rationem iam officii confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam; nam istum paucis horis primae actionis omnium mortalium sententiis condemnavi. reliquum iudicium iam non de mea fide, quae perspecta est, nec de istius vita, quae damnata est, sed de iudicibus et, vere ut dicam, de te futurum est. at quo tempore futurum est? nam id maxime providendum est: etenim cum omnibus in rebus tum in re publica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum — nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum atque alium ordinem ad res iudicandas requirit [nempe] lege de iudiciis iudicibusque novis promulgata; quam non is promulgavit, quo nomine proscriptam videtis, sed hic reus: hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam promulgandamque
178 curavit: itaque cum primo agere coepimus, lex non erat promulgata; cum iste, vestra severitate permotus, multa signa dederat, quam ob rem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat: postea quam iste recreari et confirmari visus est, lex statim promulgata est; cui legi cum vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur. hic si quid erit commissum a quoquam vestrum, quod reprehendatur, aut populus Romanus iudicabit de eo homine, quem iam ante iudiciis indignum putavit, aut ei, qui propter offensionem iudiciorum [de veteribus iudicibus]
70 179 lege nova novi iudices erunt constituti. mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intellegit quam longe progredi sit necesse? potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum res publica volnus acceperit, ut expilata provincia, vexati socii, di immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune me actore esse videantur? potero ego hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerunt, ut aut fidem suam corrumpi paterentur aut iudicium corrumperent, in discrimen aut iudicium vo-

candi? quaeret aliquis fortasse: 'tantumne igitur labo- 180
rem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es?' non
studio quidem hercule ullo neque voluntate: sed non
idem licet mihi, quod eis, qui nobili genere nati sunt,
quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus de-
feruntur: longe alia mihi lege in hac civitate et con-
dicione vivendum est: venit mihi in mentem M. Catonis,
hominis sapientissimi et vigilantissimi, qui cum se virtute,
non genere, populo Romano commendari putaret, cum
ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propa-
gari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimici-
tias et maximis laboribus usque ad summam senectutem
summa cum gloria vixit. postea Q. Pompeius, humili 181
atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis ma-
ximisque suis periculis ac laboribus amplissimos honores
est adeptus? modo C. Fimbriam, C. Marium, C. Cae-
lium vidimus non mediocribus inimicitiis ac laboribus
contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos
per ludum et per neglegentiam pervenistis. haec eadem
est nostrae rationis regio et via; horum nos hominum
sectam atque instituta persequimur: videmus quanta sit 71
in invidia quantoque in odio apud quosdam nobilis ho-
mines novorum hominum virtus et industria: si tantulum
oculos deiecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum
aperuerimus suspitioni aut crimini, accipiendum statim
volnus esse; semper nobis vigilandum, semper laboran-
dum videmus. inimicitiae sunt: subeantur; labor: susci- 182
piatur; etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timen-
dae sunt quam indictae atque apertae: hominum nobi-
lium non fere quisquam nostrae industriae favet; nullis
nostris officiis benevolentiam illorum adlicere possumus,
quasi natura et genere diiuncti sint, ita dissident a nobis
animo et voluntate: qua re quid habent eorum inimicitiae
periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos et
invidos, quam ullas inimicitias susceperis? quam ob rem 183
mihi, iudices, optandum illud est, in hoc reo finem accu-
sandi facere, cum et populo Romano satis factum et re-
ceptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolu-
tum; deliberatum autem est, si res opinionem meam,
quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi,

ad quos maxime culpa corrupti iudicii, sed etiam illos, ad quos conscientiae contagio pertinebit. proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes aut audaces aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati, ut, disceptante populo Romano, mecum sibi rem videant futuram; et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Romani salutis causa suscepero, multo graviorem atque acriorem futurum.

72 184 Nunc te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de manibus regiis extorsit, cuiusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit; teque, Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit; teque, Minerva, quam item [iste] duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit, Athenis, cum auri grande pondus, Syracusis, cum omnia praeter
185 tectum et parietes abstulit; teque, Latona et Apollo et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit; etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit; teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit, cuius simulacrum sanctissimum Segestae, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit; teque, Mercuri, quem Verres in domo et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum et in gymnasio Tyndaritanorum iuventutis illorum custodem ac praesidem voluit esse;
186 teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, servorum instructa et comparata manu, convellere ex suis sedibus atque auferre conatus est; teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos augustissimo et religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, ut nunc nomen

modo Africani et vestigia violatae religionis maneant,
monumenta victoriae fanique ornamenta non exstent;
vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximo-
rum, legum iudiciorumque arbitri et testes, celeberrimo
in loco populi Romani locati, Castor et Pollux, quorum
e templo quaestum iste sibi et praedam improbissimam
comparavit; omnesque di, qui vehiculis tensarum sol-
lemnis coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum
quaestum, non ad religionum dignitatem faciundum ex-
igendumque curavit; teque, Ceres et Libera, quarum 187
sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt,
longe maximis atque occultissimis caerimoniis continen-
tur, a quibus initia vitae atque victus, morum, legum,
mansuetudinis, humanitatis hominibus et civitatibus data
ac dispertita esse dicuntur, quarum sacra populus Ro-
manus a Graecis ascita et accepta tanta religione et pu-
blice et privatim tuetur, non ut ab illis huc adlata, sed
ut ceteris hinc tradita esse videantur, quae ab isto uno
sic polluta ac violata sunt, ut simulacrum Cereris unum,
quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas
fuit, e sacrario Catina convellendum auferendumque cu-
raverit, alterum autem Henna ex sua sede ac domo
sustulerit, quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut
ipsam videre se Cererem aut effigiem Cereris non hu-
mana manu factam, sed de caelo lapsam arbitrarentur;
vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae 188
deae, quae illos Hennensis lacus lucosque incolitis, cun-
ctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, prae-
sidetis, a quibus, inventis frugibus et in orbem terrarum
distributis, omnes gentes ac nationes vestri religione nu-
minis continentur; ceteros item deos deasque omnis im-
ploro et obtestor, quorum templis et religionibus iste,
nefario quodam furore et audacia instinctus, bellum sa-
crilegum semper impiumque habuit indictum, ut, si in
hoc reo atque in hac causa omnia mea consilia ad salu-
tem sociorum, dignitatem rei publicae, fidem meam
spectaverunt, si nullam ad rem nisi ad officium et virtu-
tem omnes meae curae, vigiliae cogitationesque elabora-
runt, quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in
agenda, eadem vestra sit in iudicanda; deinde uti C. 189

Verrem, si eius omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus eius modi vita atque factis vestro iudicio consequatur; utique res publica meaque fides una hac accusatione mea contenta sit, mihique posthac bonos potius defendere liceat quam improbos accusare necesse sit.
